

Klaipėdos
Universitetas

Socialinių ir humanitarinių
mokslų fakultetas

MAGISTRANTŲ MOKSLINĖ KONFERENCIJA

**ŠIUOLAIKINĖS ŠEIMOS PROBLEMOS IR JŲ
SPRENDINIAI: PEDAGOGINIAI ASPEKTAI**

Mokslinių straipsnių rinkinys

2024 m. sausio mėn. 12 d.

Leidinio sudarytojai:

Prof. dr. Rasa Braslauskienė

Prof. dr. Neringa Strazdienė

Konferencijos organizacinis ir mokslinis komitetas:

Pirmininkas: Prof. dr. Rasa Braslauskienė

Nariai:

Prof. dr. Neringa Strazdienė

Doc. dr. Reda Jacynė

Doc. dr. Sada Ramanauskienė

Doc. dr. Aida Norvilienė

Socialiniai partneriai:

Klaipėdos lopšelio-darželio *Puriena* neformalaus ugdymo mokytoja ekspertė Dagna Volkovaitė

Klaipėdos lopšelio-darželio *Žuvėdra* direktoriaus pavaduotoja ugdymui Vilma Razmienė

Klaipėdos *Gedminių* progimnazijos pradinio ugdymo mokytoja ekspertė Vilma Gaidjurgienė

Leidinyje publikuoti straipsniai yra recenzuoti. Autorių kalba neredaguota.

TURINYS

<i>Pratarmė</i>	4
<i>Batavičiūtė Simona</i> Vaikų turinčių aktyvumo ir/ar dėmesio sunkumų arba sutrikimų, patiriamos problemos ikimokyklinio ugdymo įstaigoje	6
<i>Bomblauskienė Diana</i> Etnokultūrinis vaikų ugdymas šeimoje: dabartis ir perspektyvos	14
<i>Ežerskienė Sigita</i> Kultūrinės edukacijos organizavimo šeimoje galimybės ir problemos	20
<i>Kantakevičienė Aurė</i> Paauglių, patiriančių homofobines patyčias, adaptacijos sunkumai mokykloje	30
<i>Kenstavičienė Jūratė</i> Tėvų įtaka skatinant jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų fizinį aktyvumą	41
<i>Kojelienė Ingrida</i> Tarpininkavimo metodo taikymas sprendžiant mokinių konfliktus: socialinio pedagogo ir tėvų bendradarbiavimas	49
<i>Korickienė Aušrinė</i> Visos dienos mokyklos modeliai ir jos pasirinkimo galimybės	58
<i>Liatukaitė Diana</i> Pedagoginės pagalbos galimybės ikimokyklinio amžiaus vaikams iš nepilnų šeimų, patiriantiems emocinio pobūdžio problemas	71
<i>Linkienė Lina</i> Tėvų vaidmuo ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinį intelektą	83
<i>Martinaitienė Neringa</i> Vaikų, augančių disfunkcinėje šeimoje, ugdymosi ypatumai paauglystėje	93
<i>Mazurenko Elėnika</i> Socialinė pedagoginė pagalba šeimai, auginančiai autizmo spektro sutrikimą turintį vaiką	102
<i>Norbutienė Mažvilė</i> Tėvų ir pradinio ugdymo mokytojų bendradarbiavimo svarba ugdant vaikų socialinius – emocinius įgūdžius	110
<i>Norkutė Benita</i> Tėvų įsitraukimas į 5 metų vaikų ugdymo procesą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje	120
<i>Petrauskas Paulius</i> Tėvų įsitraukimas į paauglių psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevenciją	129
<i>Sakalaitė Vilma</i> Šeimos vaidmuo ikimokyklinio amžiaus alfa kartos vaikų socializacijos procese	138
<i>Saveljeva Kristina</i> Tėvų įsitraukimas į mokytojo organizuojamą veiklą ugdant vaikų kūrybiškumą pradinėje mokykloje ir namuose	149
<i>Savitska Iryna</i> Socialinė pedagoginė pagalba ukrainiečių šeimoms Lietuvoje, auginančioms ikimokyklinio amžiaus vaikus: problemos ir sprendimai	158
<i>Tamašauskaitė Eglė</i> Lietuvių liaudies sutartinės šeimos emocinio ryšio kūrimo procese: poveikis ir tradicijos	167
<i>Žibienė Vilma</i> Ikimokyklinio amžiaus vaikų kasdienio gyvenimo įgūdžių ugdymo svarba šeimoje	180

PRATARMĖ

Ketvirtoji Klaipėdos universiteto Pedagogikos katedros magistrantų mokslinių straipsnių rinktinė, sudaryta pranešimų, pristatytų 8-ojoje kasmetinėje studentų mokslinėje konferencijoje „Šeima yra ne tik raginimas gyventi, bet ir gyvenimas“ (Z. Bajoriūnas) pagrindu.

Šeima, kaip unikali visuomenės ląstelė ir fenomenalus reiškinys, jau ne vieną dešimtmetį plačiai analizuojama Lietuvos ir užsienio mokslininkų darbuose. Šiuo leidiniu siekiama kurti naują, aktualią jaunųjų tyrėjų tyrimus jungiančią erdvę, kurioje skleidžiamos naujausios ir aktualios Lietuvos edukologijos mokslo visuomenei idėjos, skatinamos kūrybinės naujovės, diskutuojama šeimos edukologijos klausimais ir brėžiamos šios srities perspektyvos.

Leidinyje spausdinami Klaipėdos universiteto Pedagogikos katedros magistrantų moksliniai straipsniai, pristatomi studentų atlikti šeimos edukologijos tyrimai. Tai pirmieji, nors ir nedrąsūs, tačiau prasmingi ir vertingi jaunųjų mokslininkų darbai, formuojantys ir plečiantys jų patirtis ir galimybių akiratį. Savo straipsniuose jaunieji tyrėjai aktualizuoja ne tik šeimos kūrimo ir išsaugojimo ištakas ir pamatus, socialinės–pedagoginės pagalbos šeimai galimybes, bet ir kelia šiuolaikinės šeimos virsmo bei pokyčių problemas.

Straipsniuose išryškėja daugiaspektės problemos, apimančios socialinės pedagogikos tyrimų lauką: vaikų turinčių aktyvumo ir/ar dėmesio sunkumų arba sutrikimų, patiriamos problemos; paauglių, patiriančių homofobines patyčias, adaptacijos sunkumai mokykloje; tarpininkavimo metodo taikymas sprendžiant mokinių konfliktus; pedagoginės pagalbos galimybės ikimokyklinio amžiaus vaikams iš nepilnų šeimų, patiriantiems emocinio pobūdžio problemas; vaikų, augančių disfunkcinėje šeimoje, ugdymosi ypatumai paauglystėje; socialinė pedagoginė pagalba šeimai, auginančiai autizmo spektro sutrikimą turintį vaiką; tėvų ir pradinio ugdymo mokytojų bendradarbiavimo svarba ugdant vaikų socialinius – emocinius įgūdžius; tėvų įsitraukimas į paauglių psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevenciją; šeimos vaidmuo ikimokyklinio amžiaus alfa kartos vaikų socializacijos procese; socialinė pedagoginė pagalba ukrainiečių šeimoms Lietuvoje, auginančioms ikimokyklinio amžiaus vaikus. Pažymėtinos vaikų kūrybiškumo skatinimo ir kultūrinės edukacijos šeimoje problemos: tėvų įsitraukimas į mokytojo organizuojamą veiklą ugdant vaikų kūrybiškumą pradinėje mokykloje ir namuose; etnokultūrinis vaikų ugdymas šeimoje; kultūrinės edukacijos organizavimo šeimoje galimybės ir problemos. Magistrantai gvildeno ir kitas šeimos edukologijai vertingas problemas: tėvų įtakos skatinant jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų fizinį aktyvumą; visos dienos mokyklos modelių ir jos pasirinkimo galimybių; tėvų vaidmens ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinį intelektą; tėvų įsitraukimo į 5 metų vaikų ugdymo procesą ikimokyklinio ugdymo

įstaigoje; lietuvių liaudies sutartinių šeimos emocinio ryšio kūrimo procese; ikimokyklinio amžiaus vaikų kasdienio gyvenimo įgūdžių ugdymo svarbos šeimoje, problemas.

Leidinio sudarytojai

VAIKŲ TURINČIŲ AKTYVUMO IR/AR DĖMESIO SUNKUMŲ ARBA SUTRIKIMŲ, PATIRIAMOS PROBLEMOS IKIMOKYKLINIO UGDYMO ĮSTAIGOJE

Simona Batavičiūtė

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnyje analizuojama vaikų turinčių aktyvumo ir/ar dėmesio sunkumų arba sutrikimų, patiriamos problemos ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Siekiama atskleisti aktyvumo ir/ar dėmesio sunkumų arba sutrikimų sampratą ir šio sutrikimo raišką ikimokyklinio amžiaus vaikams. Atliktas kiekybinis tyrimas – anketinė apklausa. Apklausti tėvai, auginantys ikimokyklinio amžiaus vaikus su aktyvumo ir/ar dėmesio sunkumais arba sutrikimais ir pedagogai, ugdatys ikimokyklinio amžiaus vaikus su aktyvumo ir/ar dėmesio sunkumais arba sutrikimais. ADS turintis vaikas mokymosi aplinkoje dažniausiai patiria tokius sunkumus: išlaikyti dėmesį, reguliuoti savo emocijas, atlikti užduotis iki galo; padidėjęs aktyvumas, nedėmesingumas.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: aktyvumo ir/ar dėmesio sunkumai, ikimokyklinio amžiaus vaikai, vaikų patiriamos problemos.

Įvadas

Temos aktualumas. Aktyvumo ir/ar dėmesio sunkumai arba sutrikimai (toliau – ADS) (angl. attention deficit/hyperactivity disorder) yra neurologinis sutrikimas, kuris pasireiškia vaikystėje ir pasižymi hiperaktyvumu, dėmesio koncentracijos problemomis, išsiblaškimu ir impulsyvumu (Casey ir Hagan, 2016). Šis sutrikimas yra nustatomas 3,4% vaikų ir paauglių visame pasaulyje (Muñoz-Suazo MD ir kt., 2019). Pasak MD Muñoz-Suazo ir kt. (2019) ADS dažnu atveju lydi kylantys mokymosi sunkumai, elgesio, kuris prieštaraujantis ir nepaklusnus, sutrikimai. Vaikai, kurie turi šitą sutrikimą, dažniausiai susiduria su daugybe problemų: elgesio, mokymosi ir kitokiais psichologiniais sunkumais, pykčio priepuoliai ir pasireiškia žema saviverte (Muñoz-Suazo MD ir kt., 2019, Tandon M, Pergjika A, 2017). Manoma, kad ADS dažniausiai prasideda ikimokykliniame amžiuje apie 3-4 metus (Barkley, 2015, cit. pagal Barkauskienė, Zacharevičienė, 2019). Ši diagnozė turi neigiamą poveikį vaiko emocijoms, elgesiui, mokymosi veiklai ugdymo įstaigoje bei už jos ribų (Birchwood ir Daley, 2012; Gureasko-Moore ir kt., 2007; Johnson ir Reid, 2012).

Tyrimo problema: su kokiomis problemomis susiduria vaikai ikimokyklinio ugdymo įstaigoje turintys aktyvumo ir/ar dėmesio sunkumų arba sutrikimų?

Temos ištirtumas. Šią problemą tyrinėjo lietuvių ir užsienio autoriai: A. Ališauskas, G. Šimkienė (2013) tyrinėjo mokytojų patirtis, ugdat mokinius, kurie turi elgesio ir (ar) emocijų

problemų, J. Klizaitė (2016) išnagrinėjo nepageidaujamo elgesio suvaldymo priemonės dirbant su priešmokyklinio amžiaus vaikais, kurie turi dėmesio ir aktyvumo problemų. Jessica L. Hagaman, Kathryn J. Casey (2016) nagrinėjo mokinių, kurie turi hiperaktyvumo ir dėmesio trūkumo sutrikimą, turimų mokymosi poreikių supratimą. R. Barkauskienė, A. Zacharevičienė (2019) ištyrinėjo darbą su vaikais, kurie turėjo emocinių ir elgesio sutrikimų bei sunkumų.

Tyrimo objektas: ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių aktyvumo ir/ar dėmesio sunkumų arba sutrikimų patiriamos problemos ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Tyrimo tikslas: atskleisti vaikų turinčių aktyvumo ir/ar dėmesio sunkumų arba sutrikimų patiriamas problemas ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti aktyvumo ir/ar dėmesio sunkumų arba sutrikimų sampratą ir raišką.
2. Atskleisti ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių aktyvumo ir/ar dėmesio sunkumų arba sutrikimų patiriamas problemas, ikimokyklinio amžiaus ugdymo įstaigoje.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.
2. Anketinė apklausa (raštu).
3. Kiekybinė rezultatų analizė.

Teorinė dalis

1. Aktyvumo ir/ar dėmesio sunkumų samprata ir raiška

Amerikos psichiatrų asociacijos (angl. *American Psychiatric Association, APA*) buvo apibrėžtas dėmesio trūkumo ir aktyvumo sutrikimas psichinių sutrikimų diagnostikos ir statistikos žinyne (angl. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, 2013) kaip vaikų neurologinis vystymosi sutrikimas, dažniausiai besitęsiantis ir jiems suaugus. Vaikai, kurie turi šį sutrikimą dažniausiai būna nedėmesingi ir (ar) impulsyvūs, hiperaktyvūs, o tai gali trukdyti jų raidai. Šie simptomai - lėtiniai, kurie pasireiškia skirtingoje aplinkose (pvz., mokymo įstaigoje, namie, bendruomenėje, darbe ar kitos veiklos metu), įsiterpia į darbo, socialinę ar mokyklos veiklą (Casey, Hagaman, 2016). Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija įsakymas, *Dėl mokinių, kurie turi specialių ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialių ugdymosi poreikių išskirstymo į lygius tvarkos aprašo patvirtinimo* (2011) aktyvumo ir/ar dėmesio sunkumus arba sutrikimus (toliau – ADS) apibrėžia kaip amžiaus neatitinkančius dėmesingumo, padidėjusio hiperaktyvumo ar aktyvumo, ir impulsyvumo požymiais.

Šitie požymiai dažnai išryškėja ikimokykliniame amžiuje. Aktyvumo ir dėmesio sutrikimų arba sunkumų požymiai:

1. *Padidėjęs aktyvumas* pasireiškiantis nuolatiniu triukšmavimu, judėjimu, kalbėjimu, kai to negalima daryti. Tokie vaikai dažniausiai nenustygs vietoje; jiems sunku ilgai išsėdėti vienoje vietoje; laipioja ir bėgioja, nors taip jie neturėtų elgtis; jiems sunku žaisti arba dalyvauti kitokioje laisvalaikio veikloje, nesukeliant daug triukšmo; sunku nusiraminti, kai jų to kas nors prašo.
2. *Impulsyvumas* pasireiškia nekantrumu, nesugebėjimu sulaukti savo eilės, atidėti norų išpildymą. Vaikai, kurie turi ADS išreiškia šituos simptomus dažniau ir žymiai stipriau negu jų bendraamžiai. Šitokie vaikai dažniausiai išpyškina atsakymą anksčiau negu, kad išgirsta klausimą iki galo; jiems sunku sulaukti savo eilės; dažniausiai nepalaukęs (-usi) įsiterpia į kitų žmonių pokalbius arba žaidimus; dažniausiai ir toliau kalba, nors buvo paprašytas (-a) liautis ar niekas jo/jos nesiklauso.
3. *Nedėmesingumas*. Elgesys, kuris yra susijęs su nedėmesingumu dažnu atveju apima nesugebėjimą pakankamai ilgai išlaikyti dėmesį, užbaigti pradėtus darbus, greitą išsiblaškimą. Šitokie vaikai dažniausiai pridaro žioplų klaidų ar negali sukaupti dėmesio į dalykus, kuriuos turėtų padaryti; dažnu atveju gali atrodyti, jog jie praranda susidomėjimą tuo, ką daro; neklauso, ką kiti žmonės jiems sako; nepabaigia pradėtų darbų iki galo; jiems sunku susikaupti, jog galėtų pradėti ką nors daryti; stengiamasi išvengti dalykų, apie kuriuos turėtų galvoti, kaip pavyzdys galėtų būti, namų darbai; dažniausiai pameta dalykus, kurie yra reikalingi mokyklai arba žaidimams; yra užmaršūs (*American Psychiatric Association, 2013*).

2. Vaikų patiriami sunkumai

R. Barkauskienės ir A. Zacharevičienės teigimu (2019) vaikai, turintys ADS, dažniausiai pasižymi ir daugeliu kitokių problemų, dėl kurių vaikui iškyla sunkumų, o aplinkiniams – nusiskundimų. Tai rodo, jog vaikai, turintys ADS, taip pat turi ir kitokių įvairių problemų, kurios geriau suprantamos kaip platesnės sutrikimo charakteristikos. Dažniausiai ne vien tik tėvai, tačiau ir bendrojo ugdymo pedagogai ir švietimo pagalbos specialistai išskylančias problemas supainioja su esminiais ADS požymiais. Pasak M. Aušraitės ir K. Žardeckaitės-Matulaitienės (2020) visuomenėje yra susidariusi stigma, kad vaikai su ADS yra labiau nenuspėjami. Tyrimai apie stigmatizuojančias nuostatas dėl vaikų, kuriems būdinga depresija ar ADS rodo, kad tiek vaikai, tiek suaugusieji, vaikus kuriems būdingas ADS laiko labiau nenuspėjamais, lyginant su vaikais turinčiais kitokių sutrikimų. Tokia nuostata siejama su didesnio socialinio, vaikų su ADS atžvilgiu, atstumo palaikymu. Švietimo problemų analizėje (2017) rašoma, kad vaikams su ADS būdingas dirglumas, pykčio proveržiai, irzlumas, nemandagumas, šiurkštumas, autoritetų paneigimas, ganėtinai maža tolerancija frustracijai, atsakomybės stoka, nesugebėjimas užsibrėžti ir pasiekti tikslą, gėdos, užuojautos ir įžvalgų

stoka, šie požymiai ryškėja jau ikimokykliniame amžiuje. Dėl tokio vaiko elgesio gali kilti bendraamžių noras palaikyti socialinį atstumą su tokiu vaiku.

Vaikai, kurie turi ADS požymių ikimokykliniame amžiuje tėvų dažnai apibūdinami kaip nepavargstantys, pastoviai judantys, tarsi su „užvestu motoru“, dažnai keičiasi jų nuotaikos, jie greit supyksta, išauga traumų tikimybė, jų žemas ritmiškumas ir adaptyvumas. Nepaklusnumas - bendra jų problema, pykčio protrūčiai gali būti žymiai dažnesni negu kitiems ikimokyklinukams. Kitokie sunkumai taip pat pasireiškia kartu: higienos įgūdžių įgijimas, miego problemos, galimas kalbos ir motorikos raidos vėlavimas. Šitie ankstyvieji vaiko ADS požymiai sukelia didžiulį iššūkį tėvams, atsiranda problemos ikimokyklinėje įstaigoje: personalas skundžias dėl vaiko elgesio, būna atvejų kuomet vaikas yra išmetamas iš darželio (Barkauskienė, Zacharevičienė, 2019).

D. Sobel (2015) teigimu ugdytiniai, kuriems nustatytas aktyvumo ir/ar dėmesio sutrikimas, ugdymo įstaigoje dažnai jaučiasi atstumti. Tokie vaikai labai daug laiko praleidžia galvodami apie tai, kokie jie yra blogi ir kaip jie nėra tokie patys, kaip kiti bendraamžiai grupėje. Tokios patirties kaupimasis veda prie to, kad ugdytinis pradeda jausti neigiamus jausmus ugdymo įstaigai ir nepaisyti taisyklių, kurios atrodo, kad jiems negalioja. Viso to pasėkoje, vaikams atsiranda žemas savivertės jausmas. Prie visų kylančių akademinių sunkumų, vaikams su aktyvumo ir/ar dėmesio sutrikimu, prisideda ir socialinio bendravimo sunkumai. Dėl gana didelės neigiamos sąveikos su aplinkiniais, vaikai su ADS dažnai yra nepopuliarūs arba atstumiami savo bendraamžių. L. Hagaman ir J. Casey (2016) išskyrė simptomus (bruožus), būdingus ADS turintiems vaikams, kurie tiesiogiai susiję su vaikų patiriamais sunkumais ugdymo(si) aplinkoje (1 lentelė).

1 lentelė. Simptomai, susiję su dėmesio trūkumo ir hiperaktyvumo sutrikimu (lentelė sudaryta pagal L. Hagaman ir J. Casey, 2016)

Dėmesio stoka	Hiperaktyvumas ir impulsyvumas
Nepavyksta išlaikyti dėmesio įvairioms detalėms; daromos klaidos mokyklinėse užduotyse arba kitokioje veikloje.	Vaikas nenustygsta vietoje arba trypia kojomis, plekšnoja rankomis, rangosi kėdėje.
Iškyla rūpesčių dėl dėmesio išlaikymo užduotims arba žaidybinėms veikloms.	Dažniausiai atsistoja iš vietos, kuomet yra tikimasi, jog jis liks sėdėti.
Gali atrodyti, kad yra nesiklausoma, kas sakoma.	Bėgioja aplink ar kur nors ropščiasi, kuomet taip elgtis nedera.
Nesilaikoma instrukcijų, nepavyksta atlikti mokyklinių užduočių, namų ruošos darbų (pvz., yra prarandama vaiko koncentracija, dėmesys nukrypsta į pašalinius dalykus).	Nesugeba žaisti tyliai arba dalyvauti laisvalaikio veiklose.
Iškyla rūpesčių dėl veiklų ir užduočių organizavimo.	Dažniausiai ką nors veikia tarsi būtų „prisukti“.

Dėmesio stoka	Hiperaktyvumas ir impulsyvumas
Vengia užduočių, kurioms atlikti reikalingos ilgalaikės protinės pastangos (pvz., mokyklinės užduotys arba namų darbai), šitos užduotys nepatinka, jos atliekamos nenoriai	Per daug šneka.
Dažnai pametami daiktai, kurie būtini veikloms ir užduotims atlikti (pvz., mokyklinė medžiaga, pieštukai, knygos).	Dažniausiai atsako į klausimą jo dar gerai neišgirdę.
Lengva išblaškyti.	Iškyla rūpesčių, kuomet laukiama savo eilės.
Užmaršumas kasdienėje veikloje.	Dažniausiai pertraukinėja ar įsiterpia kitiems kalbant (pvz., įsiterpia į žaidimus).

Kaip matoma pateiktoje 1 lentelėje, vaikams, kuriems nustatytas ADS, kyla mokymosi sunkumų dažniausiai dėl to, kad jie yra lengvai išblaškomi, nesilaiko instrukcijų, nenustygsa vietoje, negeba tvarkingai sėdėti savo vietoje. Dėl šių ir kitų savo būdo bruožų, vaikams su ADS kyla sunkumų mokymosi proceso metu.

Apibendrinimas. Vaikų su aktyvumo ir dėmesio sutrikimu patiriami sunkumai gali tiesiogiai paveikti tolimesnę vaiko ateitį ir raidą. Vaikams su ADS dažnai kyla sunkumų bendraujant tiek su bendraamžiais, tiek su tėvais, pedagogais ir kt.. Tokie vaikai pasižymi šiais bruožais: yra lengvai išblaškomi, užmaršūs, nenustygsiantys vietoje, irzlūs, šiukštūs, agresyvesni, lyginant su savo bendraamžiais. Dėl stipriai pasireiškiančių aktyvumo ir/ar dėmesio sutrikimui būdingų simptomų, vaikai patiria didesnių sunkumų, jų atžvilgiu yra gaunama daugiau nusiskundimų ir pastabų iš pedagogų.

Tyrimo metodai ir organizavimas

Kiekybinis tyrimas (anketavimas), buvo atliekamas 2023 balandžio mėnesį, internetu, apklausiant ikimokyklinio ugdymo pedagogus dirbančius su ADS turinčiais vaikais ir apklausiant tėvus, auginančius ADS turinčius vaikus. Tyrimo metu buvo apklausta 50 ikimokyklinio ugdymo pedagogų ir 30 tėvų. Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti su kokiomis problemomis susiduria ADS turintys vaikai ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Tyrimo rezultatai

Ikimokyklinio ugdymo pedagogai dirbantys su ADS turinčiais vaikais išskyrė tokius mokymosi ir elgesio sunkumus, kuriuos patiria vaikai ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Rezultatai pateikiami 2 lentelėje.

2 lentelė. Pedagogų nuomonė apie tai, kokių mokymosi ir elgesio sunkumų patiria vaikai su ADS.

Problemos	Procentai
Negali išlaikyti dėmesio	18,5
Daro daug klaidų	3,9
Nesilaiko instrukcijų	8,6

Problemos	Procentai
Negali susikaupti	18,9
Emocijų reguliacijos sutrikimai	15
Dažniausiai neteisingai suvokia užduotis	7,7
Sunkiai įsisąmonina naują temą	6,4
Agresyvus elgesys	9
Pykčio protrūkiai	11,6
Kitas variantas	0,4

Pedagogų nuomone, vaikai, kuriems nustatytas ADS, dažniausiai patiria mokymosi sunkumų, nes negali susikaupti ir negali išlaikyti dėmesio (18,5 proc.). Pedagogai pažymi, kad mokiniai patiria elgesio sunkumų, kurie atsiranda dėl emocijų reguliacijos sutrikimų, pykčio protrūkių. ADS vaikai taip pat pasižymi agresyviu elgesiu ir negeba laikytis instrukcijų.

Tėvai, auginantys ikimokyklinio amžiaus vaikus, kuriems nustatytas ADS išskyrė tokius mokymosi ir elgesio sunkumus, kuriuos vaikai patiria ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Rezultatai pateikiami 3 lentelėje.

3 lentelė. Vaiko patiriami mokymosi ir elgesio sunkumai

Mokymosi ir elgesio sunkumai	Procentai
Negali išlaikyti dėmesio	19.6
Daro daug klaidų	5.8
Nesilaiko instrukcijų	10.1
Negali susikaupti	14.5
Sunku reguliuoti emocijas	17.4
Dažnai neteisingai suvokiamos užduotys	10.1
Sunku įsisąmoninti naują temą	5.8
Agresyvumas	4.3
Pykčio protrūkiai	10.9
Kita	1,5

Didžioji dalis tėvų pažymi, kad vaikai su ADS negali išlaikyti dėmesio ir jiems sunku reguliuoti emocijas. LR SAM, LR ŠMSM ir LR SADM įsakyme, *Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos apraše* (2011) pažymima, kad vaikams šalia pagrindinių simptomų, dažnai yra būdingi sunkumai: pyktis, užsispyrimas, emocijų reguliacijos sunkumai. Žvelgiant į tyrimo rezultatus, galima teigti, kad vaikų patiriami mokymosi ir elgesio sunkumai, atitinka nurodytus anksčiau minėtame įsakyme. Respondentai taip pat pažymėjo, kad vaikams kyla sunkumų su užduočių suvokimu, reikia keletą kartų pakartoti instrukcijas, kad vaikas suprastų kaip teisingai atlikti užduotį.

Apibendrinant gautus kiekybinio tyrimo rezultatus galima teigti, kad vaikai su ADS mokymosi aplinkoje dažniausiai patiria sunkumų išlaikant dėmesį ir reguliuojant savo emocijas. Tyrimo metu tėvai, kurie augina vaiką su ADS nurodė, kad jų vaikas mokymosi aplinkoje dažniausiai patiria tokius sunkumus: išlaikyti dėmesį, reguliuoti savo emocijas, atlikti užduotis iki galo; padidėjęs aktyvumas, nedėmesingumas.

Išvados

1. ADS yra vaikų neurologinis vystymosi sutrikimas, kuris dažniausiai tebesitęsia ir suaugus. Esminiai ADS bruožai: padidėjęs aktyvumas, impulsyvumas, nedėmesingumas, emocijų reguliacijos sunkumai, impulsyvumas. Vaikai su ADS netinkamu savo elgesiu, pykčio proveržiais išbalansuoja visą grupės veiklą, o tai tiesiogiai apsunkina pedagogo darbą. Pagrindinė pedagogo veikla, dirbant su vaikai turinčiais ADS yra įvertinti kiekvieno vaiko individualius poreikius, galimybes ir stiprybes.

2. Pedagogų ir tėvų išskirti sunkumai atitinka ADS turinčių vaikų bruožus. Netinkamas elgesys tam tikrose situacijose: neklusnumas, dažnas pyktis, konfliktinių situacijų sukėlimas, agresyvumas, kelia sunkumų ugdymo metu. Vaikai su ADS sunkiai susikaupia, nenustygsa vietoje, ugdomosios veiklos metu, taip išblaškydami visą grupę ir jos darbą.

Literatūra:

Diagnostic and statistical manual of mental disorders fifth edition DSM-5 American Psychiatric Association (2013), , Washington, DC London, England.

Aušraitė M., Žardeckaitė-Matulaitienė K. (2020). Stigmatizuojančių nuostatų dėl vaikų ir paauglių, kuriems būdinga depresija ar aktyvumo ir dėmesio sutrikimas, ypatumai. *Visuomenės sveikata*, 89, p. 36-43.

Barkauskienė R., Zacharevičienė A. (2019). Darbas su vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų bei sutrikimų, Vilnius: Nacionalinė švietimo agentūra.

Barkley R. (2015). *Attention Deficit Hyperactivity Disorder: A Handbook for Diagnosis and Treatment*. 4th ed. New York: Guilford Press.

Birchwood, J., & Daley, D. (2012). Brief Report: The Impact of Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) Symptoms on Academic Performance in an Adolescent Community Sample. *Journal of Adolescence*.

Gureasko-Moore, S., DuPaul, G., & White, G. (2007). Self-Management of Classroom Preparedness and Homework: Effects on School Function of Adolescents with Attention Deficit Hyperactivity Disorder. *School Psychology Review*, 36, 647–664.

- Hagaman L. Jessica, Casey J. Kathryn. (2016)., Mokinių, turinčių dėmesio trūkumo ir hiperaktyvumo sutrikimą, mokymosi poreikių supratimas ir parama. Specialusis ugdymas.
- Johnson, J., Reid, R., & Mason, L. M. (2012). Improving the Reading Recall of High School Students with ADHD. *Remedial and Special Education*, 33, 258–268.
- Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministro, lietuvis respublikos sveikatos apsaugos ministro ir lietuvis respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro į s a k y m a s , dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašo patvirtinimo 2011 m. liepos 13 d. Nr. V-1265/V-685/A1-317, Vilnius.
- Muñoz-Suazo MD, Navarro-Muñoz J, Díaz-Román A, Porcel-Gálvez AM, Gil-García E. (2019). Sex differences in neuropsychological functioning among children with attentiondeficit/hyperactivity disorder.
- Sobel D., 2015, The challenges of ADHD. Prieiga internete: <https://www.headteacher-update.com/best-practice-article/the-challenges-of-adhd/88909/> [žiūrėta 2023-10-25]
- Švietimo ir mokslo ministerija (2017) Elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų turintys vaikai: ugdymo ir pagalbos teikimo specifika. Švietimo problemos analizė.
- Tandon M, Pergjika A. (2017). Attention Deficit Hyperactivity Disorder in Preschool-Age Children. *Child Adolesc Psychiatr*

ETNOKULTŪRINIS VAIKŲ UGDYMAS ŠEIMOJE: DABARTIS IR PERSPEKTYVOS

Diana Bomblauskienė

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnyje pateikta mokslinės literatūros analizė bei mokslininkų įžvalgos etnokultūrinio ugdymo šeimoje tema. Nagrinėjama, kokią vietą šiuolaikinės šeimos gyvenime užima etnokultūrinis ugdymas, kokios yra etnokultūros perdavimo šiandienos šeimoje perspektyvos. Šiame straipsnyje nagrinėjama etninės kultūros ir tautinio tapatumo samprata bei jų svarba lietuvių tautai. Gilinamasi į skirtingų kartų šeimos narių įsitraukimą į etnokultūrinio ugdymo procesą, jų įtakos silpnėjimą technologinės pažangos amžiuje.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: šeima, etnokultūra, vaikai, ugdymas, etnokultūrinio ugdymo dabartis, etnokultūrinio ugdymo perspektyvos.

Įvadas

Vaikų vystymuisi labai didelę įtaką daro jų šeimos aplinka. Tarp įtaką darančių veiksnių, etnokultūrinio ugdymo akcentavimas vaidina lemiamą vaidmenį formuojant vaiko tapatybę, vertybes, požiūrį į savo ir įvairias kitas kultūras. Etnokultūrinis ugdymas šeimoje suteikia vaikams priklausymo jausmą, kultūrinį sąmoningumą, gebėjimą priimti ir vertinti savo kultūros paveldą, kartu ugdamas pagarbą kitoms kultūroms. Šiame straipsnyje nagrinėsime etnokultūrinio ugdymo svarbą, dabartinę būklę ir ateities perspektyvas.

Temos aktualumas. Vaikams augti kol kas nėra sugalvota nieko geriau už šeimą (Burvytė, 2019). Pasak L. Jovaišos (2003), šeima yra giminystės ryšiais susieta mažiausia žmonijos bendruomenė. Daugelis autorių šeimą vadina tarsi visuomenės atspindžiu: „darni šeima, susiklausiusi visuomenė (bendruomenė) – darni valstybė“ (Ralys, 2009 ir kt.). A. Maceina (1990) šeimą suvokia kaip tautiškumo pradą ir vadina ją „tautos miniatiūra“. A. Maceina tvirtina: „Tautinės tradicijos yra dvasinis žmogaus reiškimosi būdas konkrečiose aplinkybėse“. Galima teigti, kad etnokultūrinis vaiko ugdymas pirmiausia prasideda šeimoje. Čia vaikas išmoka gimtosios kalbos, pradeda suvokti savo tautinę ir pilietinę priklausomybę, iš tėvų sužino savo šeimos kilmę, jos tradicijas, per šeimą pradeda pažinti savo tautos kultūrą ir vertybes (Burvytė, Sinicė, 2017). Natūraliausiai perimti etnines vertybes vaikas gali šeimoje. Tačiau, kaip rodo M. Jonilienės, K. Stanevičienės, A. Katinienės tyrimai, etnokultūra šeimose dar neturi deramos vietos. Globalizacijos procesai, aprėpiantys ne tik materialinę, bet ir dvasinę žmogaus sritį, kelia grėsmę mažų tautų kultūroms (Katinienė, 2003). Šiuolaikinėje visuomenėje egzistuojančios žinių perdavimo problemos rodo, kad vykstant greitesniems ir

didesniems pokyčiams vis sudėtingiau perduoti kultūrą iš kartos į kartą (Eriksen 2004). Mokslininkai pripažįsta, kad išsaugant tautinį identitetą galima apsaugoti asmenybę nuo pragaišties (Dž. Kardineris, A. Gaižutis, A. Maceina, E. Eriksonas ir kt.). Etnokultūra buvo kuriama ir tobulinama tūkstantmečius, tačiau sugebėjo išsaugoti, kas vertingiausia visai žmonijai, o ne vienai etninei grupei. Išsaugodamos tautos dvasinį pastovumą, etnokultūros vertybės gali sėkmingai transformuotis naujoje kultūrinėje aplinkoje, neprarasdamos savitumo ir vertingumo (Katinienė, 2003).

Tyrimo problema: kokia etnokultūrinio vaikų ugdymo šeimoje dabartis ir kokios ateities perspektyvos?

Temos ištirtumas. Šeimos svarbą, ugdant vaikų tautinį tapatumą savo tyrimuose nagrinėjo S. Burvytė, K. Ralys ir R. Ilgūnienė (2012), S. Burvytė (2012, 2013, 2016), G. Kvieskienė (2005), G. Kvieskienė ir D. Bardauskienė (2014), N. Liobikienė (2012) ir kiti. Remiamasi Lietuvos šeimotyrybininkų V. Aramavičiūtės (1978), Z. Bajoriūno (2004), J. V. Uzdilos (2001), K. Miškinio (2003), L. Rupšienės (2001) ir kitų mokslininkų tyrimais. Etninės kultūros esmę, sampratą ir raišką nagrinėjo L. Klimka (1996, 2008, 2013), N. Vėlius (1997), M. Lukšienė (2000, 2013). Išsamūs etnologų I. Čepienės (1997, 2001, 2001a, 2008) ir kt. ar sociologų I. Trinkūnienės (2005, 2005a, 2007, 2010) tyrimai. Tradicija šiuolaikinių ir kalendorinių gyvenimo ciklų švenčių kontekste, tradicijos sampratą šiuolaikinėje Lietuvoje daugeliu aspektų tyrė R. Paukštytė-Šaknienė (2012). Inija Trinkūnienė savo straipsnyje gilinasi kaip archajiniais ir moderniaisiais laikais egzistavo etninė kultūra, kokie veiksniai turėjo įtakos jos nykimui arba transformacijoms.

Tyrimo objektas: etnokultūrinis vaikų ugdymas šeimoje.

Tyrimo tikslas: teoriniu pagrindu atskleisti dabarties ir ateities perspektyvoje etnokultūrinį vaikų ugdymą šeimoje.

Tyrimo uždaviniai:

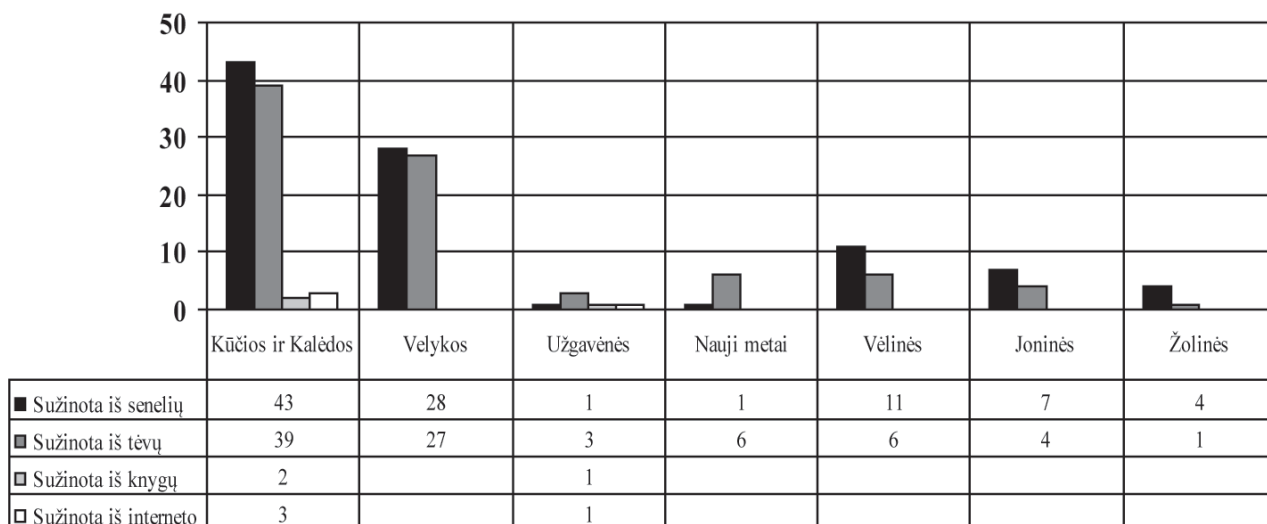
1. Išanalizuoti etnokultūrinio ugdymo sampratą ir jo svarbą šeimos gyvenime.
2. Aptarti etnokultūrinio ugdymo šeimoje dabartinę situaciją.
3. Įvertinti etnokultūrinio ugdymo šeimoje ateities perspektyvas.

Tyrimo metodai: Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.

1. Etnokultūrinio ugdymo samprata

Vis plačiau ir išsamiau nagrinėjama etnokultūros samprata ir ypač jos įtaka žmogui, bendrijai, visuomenei (Katinienė, 2003). Etninė kultūra – visos tautos (etnos) sukurta, iš kartos į kartą perduodama ir nuolat atnaujinama kultūros vertybių visuma, padedanti išlaikyti tautinį

tapatumą bei savimonę ir etnografinių regionų savitumą (LR etninės kultūros globos pagrindų įstatymo 2 straipsnis). Nuo seniausių laikų vaikų ugdymas, paremtas tradicijomis, buvo įprastas dalykas (Kovalenkienė, 2018) Etnokultūrinis ugdymas apima visas tėvų ar globėjų pastangas perduoti savo vaikams kultūrinės vertybes, tradicijas ir žinias apie savo etninę ar kultūrinę kilmę (žr. 1 lentelę).

Taigi, pagrindinis etnokultūrinio ugdymo tikslas yra užtikrinti, kad vaikai suprastų savo paveldą, mokėtų bendrauti gimtąja kalba ir užmegztų tvirtą ryšį su savo šaknimis. Etnokultūrinio ugdymo šeimoje pagrindinis akcentas - tradicijų perdavimas iš kartos į kartą, jų tęstinumas.

2. Etnokultūrinio ugdymo šeimoje dabarties situacija

Pastaraisiais metais etnokultūrinis ugdymas sulaukė pripažinimo dėl didėjančios daugiakultūriškumo reikšmės ir siekio išsaugoti kultūros paveldą. Šeimos pagrindinė funkcija yra ugdyti jauną sveiką žmogų visais įmanomais būdais, o tėvų vaidmuo – suteikti vaikui saugią, mylinčią ir remiamą aplinką. Šiuolaikinės šeimos, kurios dorai ugdo savo vaikus, garantuoja valstybei laimingą ir sveiką jaunimą (Burvytė, Ralys, Ilgūnienė, 2012). Plačiau analizuojant ugdymo funkciją, šeima vaikui perteikia kultūrą ir vertybes, elgesio normas, pirmines žinias, ugdo pažinimo ir bendravimo įgūdžius, užtikrina vaiko gabumų atskleidimą ir galimybes juos įgyvendinti, ugdo asmens lytinę tapatybę (vyro ir moters vaidmens šeimoje ir visuomenėje pažinimą), savimonę. Tačiau pastaruoju metu vis dažniau yra pastebima, jog spartėjantis gyvenimo tempas, ryškėjantys socialiniai bei ekonominiai pokyčiai turi įtakos tiek šeimai, tiek jos vykdomoms funkcijoms, taip pat ir vaikų ugdymo procesui (Burvytė, 2016). Daugelis šeimų aktyviai skatina etnokultūrinį švietimą švęsdami šventes, dalindamiesi tradiciniais valgiais, dalyvaudami kultūrinėje veikloje. Tačiau tai, kiek tėvai teikia savo vaikams etnokultūrinį lavinimą, priklauso nuo asmeninių ir aplinkos veiksnių. Globalizacija,

kelionės ir skaitmeninės žiniasklaidos įtaka padidino įvairių kultūrų poveikį, o tai paveikė tėvų suvokimą ir požiūrį į etnokultūrinį ugdymą. Šeimos narius išskyrė ir atstumai, migracija, apribodama galimybes dažnai būti kartu. Stebima situacija, kad šiandienos tėvams patiems reikalingos žinios ir ugdymas, kad gebėtų elgtis tinkamai ir auklėti visiškai kitokios kartos vaikus. Žinoma, labai didelę reikšmę vaikų pasaulėjautos, didele dalimi paremtos tradicinė kultūra, formavimuisi turėjo tai, kad vaikus augino seneliai. Ir pagrindinis auklėjimo, ugdymo šaltinis buvo ne naujausi psichologiniai ar pedagoginiai tyrimai, o prisiminimai, kaip buvo auginti jie patys, kaip augino savo vaikus (Kovalenkienė, 2018). Dabar seneliams sunku suvokti savo vaikų ir vaikaičių pakitusią elgseną ir surasti abiems pusėms priimtina ir suprantamą bendravimo kalbą, idant perduotų etnokultūrinės vertybes ateities kartai. Ankstesni ugdymo modeliai, šiandienos amžiuje, didele dalimi netinkami vaikų ugdymui. Bet šiandien, esant privalomam mokslui, labiau galima etnokultūrinio auklėjimo šeimoje ir mokykloje sintezė, pasidalinant įtakos sferas ir tam skiriamą laiką.

Etninė kultūra Lietuvoje yra globojama valstybiniame lygmenyje, priimtas etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas, veikia etninės globos taryba. Bet, gilinantis į realų vaikų etnokultūrinio ugdymo sąlygų sudarymą šiandienos mokyklose, tiksliau sakant, visišką etno specialistų nebuvimą/neruošimą, galima teigti, kad šeima tampa vienintele etnokultūrinio ugdymo vieta. Apie paminėtą faktą aiškiai byloja sekantys skaičiai: etninė kultūra kaip atskiras (pasirenkamas) dalykas: 1995 m. – 28 proc. Lietuvos mokyklų; 1999 m. – 22 proc. mokyklų, 2022 m. – 1,7 proc. mokyklų (Urbanavičienė, 2023). Iš paminėtų skaičių galima daryti ir dar vieną prielaidą, kad etnokultūrinis ugdymas šeimose ir valstybiniu mastu iškart po Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo buvo aukštumoje, ko visiškai negalima pasakyti apie dabartį.

3. Etnokultūrinio ugdymo šeimoje ateities perspektyvos

Šiuolaikinė šeima yra sudaryta iš daugelio unikalių asmenybių, kur kiekvienas jos narys turi savo nuomonę apie kiekvieną situaciją ar problemą šeimoje. Skirtingi šeimos narių įsitikinimai ir asmeninės nuomonės sudaro atvirą erdvę šeimyniniams konfliktams kilti (Burvytė, Ralys, Ilgūnienė, 2012). Kinta, ilgą laiką buvęs vieninteliu, ir tradicinės šeimos modelis, Vis dažniau šeimos kuriasi tarp skirtingų kultūrų atstovų, kurie turi susitarti kaip auklės savo vaikus, kurio šeimos nario kultūros pagrindu, kuria kalba vaikas kalbės kaip gimtąja kalba. Tarpkultūrinė asimiliacija, skaitmenizacija, pirmenybės teikimas svetimai kultūrai, migracija, motyvų laikytis savų tradicijų susilpnėjimas, subkultūrų populiarėjimas daro didžiulę įtaką etnokultūriniam ugdymui šeimoje. Kartų atskirtis, pakitęs bendras emocinis intelektas, senų tradicijų nepaisymas, šeimos įtakos vaiko ugdyme sumenkinimas, autoritetų nykimas, jų įtakos silpnėjimas - visa tai ir dar daugiau turi įtakos ilgalaikėje etnokultūrinio šeimos ugdymo perspektyvoje. Jau nekalbant apie valstybinių įstaigų, ypač mokyklų, atsainų požiūrį į etninės

kultūros puoselėjimą, skatinimą, populiarinimą, mokymą, šiuo metu esantį labiau deklaratyvų, besiremiantį į asmenines ugdytojų iniciatyvas.

Norint įveikti iššūkius ir veiksmingai skatinti etnokultūrinį švietimą, būtina laikytis holistinio požiūrio. Tai apima sutelkimą į šias perspektyvas ir ateities kryptis:

- kartų įsitraukimas: prasmingos kartų sąveikos skatinimas skatina vyresnio amžiaus šeimos narių kultūrinių žinių perdavimą jaunesniems;
- kalbos išsaugojimas ir dėmesys tarmėms: gimtosios kalbos mokymosi ir išlaikymo šeimoje svarbos pabrėžimas padeda vaikams giliai susisiekti su savo kultūros paveldu;
- įtraukimas ir priėmimas: skatinant įtraukią aplinką, kuri gerbia ir vertina kultūrų įvairovę, gali padėti vaikams išsiugdyti teigiamą požiūrį į kitas kultūras;
- technologijų integravimas. Technologijų platformų naudojimas gali suteikti prieigą prie išteklių ir mokomosios medžiagos etnokultūriniam mokymuisi paremti;
- bendruomenės įtraukimas: šeimų, švietimo įstaigų ir kultūros asociacijų bendradarbiavimas gali sukurti etnokultūrinio ugdymo veiksmingą paramos tinklą.

Išvados

Etnokultūrinis ugdymas šeimoje yra esminis dalykas, kuriant stiprią, įvairialypę visuomenę, kurioje asmenys vertina savo kultūros paveldą, kartu priima ir gerbia kitas kultūras. Šeimos pagrindinė funkcija yra ugdyti jauną ir sveiką žmogų visais įmanomais būdais, o tėvų vaidmuo – suteikti vaikui saugią, mylinčią ir remiamą aplinką.

Literatūra:

- Burvytė, S., Ralys, K. ir Ilgūnienė, R. (2012). Ugdymo šiuolaikinėje šeimoje konceptas. Vilnius: Edukologija.
- Burvytė, S. (2016). Tėvų, auginančių ikimokyklinio amžiaus vaikus, pozityviosios tėvystės suvokimas. *Socialinis ugdymas*, 3(44).
- Burvytė, S. (2013). Šeimos ir ikimokyklinio ugdymo institucijų bendradarbiavimas: pozityviosios tėvystės skatinimo aspektu. *Socialinis ugdymas: Ugdymas šeimoje*, 3(35).
- Grigas, R. (2000). Lietuvių socioetnogenezė: dabartinio fono kontūrai. Lietuvių tautos savimonė ir tautiškumas: Dabarties vaizdas ir perspektyva: [teminių straipsnių rinkinys pagal 2000 m. spalio 28 d. Kaune vykusios konferencijos-seminaro pranešimus] (D. 1). Kaunas.
- Katinienė, A. (2003). Etnokultūros vertybės – asmenybės tapimo pamatas. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 11, 85–92.
- Klimka, L. (2013). Lietuviškų tradicijų skrynelė. Vilnius: Didakta.

- Lietuvos Respublikos Seimas. (2008). Valstybinė šeimos politikos koncepcija (2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569). Valstybės žinios, 69-2624.
- Lukšienė, M. (2013). Jungtys. Vilnius: Alma littera.
- Trakšelys, K. (2010). Tėvų įtraukimas į aplinkos pedagogizavimą taikant andragogines sistemas. Socialinių mokslų studijos, 4(8), 57–68.
- Trinkūnienė, I. (2005). Etninė kultūra ir tautos integralumas. Tautinės tapatybės dramaturgija: Lietuvių tautinis identitetas ir integralumas kintančiame pasaulyje: Monografija. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
- Trinkūnienė, I. (2005). Etnokultūrinė raiška. Lietuvos socialinė struktūra. Vilnius: Firidas.
- Vėlius, N. (1997). Lietuvių mitologija (T. 2). Vilnius: Mintis.
- Paukštytė-Šaknienė, R. (2012) Tradicija šiuolaikinių kalendorinių ir gyvenimo ciklo švenčių kontekste.
- Stonkuvienė, I. (2011) Etninės kultūros perdavimas: teorinis ir praktinis aspektas.
- Trinkūnienė, I. (2007) Etninės kultūros išlikimo strategija šiuolaikinėse bendruomenėse: nuo tradicijos link interpretacijos.
- Paukštytė-Šaknienė, R. (2012) Tradicijos sampratos šiuolaikinėje Lietuvoje.
- Urbanavičienė, D. (2023) Etninė kultūra – tautos būties, išlikimo ir tvirtumo esmė: siekiai ir esama padėtis.
- Kovalenkienė, G. (2018) Etninės kultūros reikšmė vaikų ugdymui.

KULTŪRINĖS EDUKACIJOS ORGANIZAVIMO ŠEIMOJE GALIMYBĖS IR PROBLEMOS

Sigita Ežerskienė

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Remiantis teorine mokslinės literatūros ir dokumentų analize, straipsnyje nagrinėjamos kultūrinės edukacijos, kaip itin reikšmingos laisvalaikio praleidimo formos, organizavimo šeimoje galimybės ir aptariamos problemos, lemiančios vaikų kultūros vartojimo įpročių ugdymą. Vaiko ugdymas šeimoje vyksta palaikant atvirą dviejų kartų (vaiko ir suaugusiojo) dialogą, kurio svarbiausias momentas yra nuolatinis dėmesys vaiko patirčiai. Šeima – prigimtinis ugdymo veiksnys, vaikui perteikiantis vertybes ir požiūrį į jį supančią aplinką, esminius socialinius ir kultūrinius gebėjimus, įgūdžius, lemiančius sėkmingą tolesnę socializaciją. Ugdymo šeimoje sėkmė priklauso nuo tėvų drauge su vaiku praleisto laiko, įvairiapusiško ir turiningo laisvalaikio. Formuojant augančią asmenybę itin aktuali kultūrinė edukacija, kurios formos ir platus veiklų spektras garantuoja turiningą laisvalaikį, tačiau dėl tėvų požiūrio ir įvairių socialinių veiksnių šios veiklos gali būti pasirenkamos nelabai dėmesingai.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: kultūrinė edukacija, šeima, vaikų ugdymas, laisvalaikio kultūra.

Įvadas

Temos aktualumas. Vaikų ir jaunimo kultūrinė edukacija – tai kultūros objektų, renginių, meno kūrinių, kultūrinės aplinkos naudojimas vaikų ir jaunimo kultūriniam švietimui, meniniam ugdymui plėtoti (*Vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos 2006–2011 metų programa*, 2006). Pastaraisiais metais kultūrinė edukacija tapo aktualia tema ne tik kultūros plėtros, bet ir švietimo politikos kontekste. Vaikų ir jaunimo kultūrinė edukacija prisideda prie vaikų ir jaunimo asmeninio tobulėjimo, žinių perdavimo ir įsitraukimo į visuomenines veiklas. Ji padeda jauniausiems visuomenės nariams ugdyti savo talentus, supažindina juos su skirtingomis meno ir kultūros sritimis, ugdo bendravimo įgūdžius, kūrybiškumą (Balevičiūtė, Juškys, Sindaravičienė, 2018).

Kultūrinės edukacijos reikšmė įtvirtinta *Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje* (1948) (27 str.), kurioje teigiama, kad kiekvienas turi teisę laisvai dalyvauti bendruomenės kultūriniame gyvenime, gerėtis menu, dalytis mokslo pažangos laimėjimais ir jų teikiama nauda. *Vaiko teisių konvencijoje* (31 str.) nurodyta, kad „valstybės dalyvės pripažįsta vaiko teisę

į poilsį ir laisvalaikį, teisę dalyvauti žaidynėse ir jo amžių atitinkančiuose pramoginiuose renginiuose, laisvai dalyvauti kultūriniame gyvenime ir kurti meno kūrinius“ (p. 10).

Nors kultūrinės edukacijos įgyvendinimo procese dalyvauja skirtingi subjektai: politikos formuotojai, švietimo įstaigos, kultūros ir meno organizacijos, tačiau pirmiausia šis procesas prasideda neformalioje aplinkoje – šeimoje. Viena iš šeimos pagrindinių funkcijų asmens ir visuomenės gyvenime yra ugdymas ir socializacija – kultūros ir vertybių, elgesio normų bei pirminių žinių perteikimas, pažinimo ir bendravimo įgūdžių ugdymas, žmogaus gabumų atskleidimo ir galimybės juos įgyvendinti užtikrinimas, savimonės ugdymas (*Valstybinė šeimos politikos koncepcija*, 2008). K. B. Walsh (1998) teigimu, ugdymas švietimo įstaigoje neatsiejamas nuo ugdymo namuose (Walsh, 1998). Ugdymo sėkmė šeimoje priklauso nuo tėvų drauge su vaiku praleisto laiko, įvairiapusiško ir turiningo laisvalaikio (Ručinskė, Bilbokaitė-Skiauterienė, Širiakovienė, 2021). Tinkamai organizuotas laisvalaikis atitraukia vaikus nuo beprasmiško laiko leidimo, žalingų įpročių, teikia galimybę lavinti įvairius gebėjimus, praplėsti akiratį, bendrauti su šeimos nariais. Tačiau kultūrinės aplinkos ir vertybių pokyčiai sąlygoja tėvų užimtumo problemą. Didelis tėvų užimtumas daro poveikį tėvų ir vaikų santykiams, mažai dėmesio skiriama vaikų priežiūrai ir auklėjimui, dėl to silpnėja ryšiai tarp šeimos narių (*Valstybinė šeimos politikos koncepcija*, 2008), visa tai sąlygoja ir nepakankamą dėmesį vaikų ugdymui(si) laisvalaikio metu.

Tyrimo problema: kuo svarbi kultūrinė edukacija šeimoje ir kokios kultūrinės edukacijos organizavimo šeimoje galimybės ir problemos?

Temos ištirtumas. Kultūrinės edukacijos organizavimo šeimoje tema literatūroje nėra plačiai nagrinėta. Šeimą, kaip esminę mikro aplinką, kurioje formuojasi vaiko asmenybės pagrindai ir atliekamos esminės funkcijos tyrinėjo: K. Pukelis (1995), J. Vaitkevičius (1995), K. B. Walsh (1998), Z. Bajoriūnas (2004), S. Burvytė, K. Ralys, R. Ilgūnienė (2012). Edukacinės aplinkos kūrimo reikšmę šeimoje nagrinėjo: M. Badric, I. Pascalo, M. Matijevic (2015), A. Juodaitytė, I. Vietienė (2017). Kultūrinės edukacijos organizavimas šeimoje yra neatsiejamas nuo laisvalaikio kultūros. Pastarąją temą tyrinėjo: L. Jovaiša (1995), K. Kivieskienė (1996), F. Ivanauskienė (2002), K. Kivieskienė (2002), V. Matonis (2003), G. S. Mesch, (2006), R. Šiaučiulienė (2013), J. E. Dickinson, J. F. Hibbert, V. Filimonau (2016), D. Ručinskė, I. Bilbokaitė-Skiauterienė (2021), A. Širiakovienė (2021). Kultūrinės edukacijos organizavimo galimybes ir problemas šeimos laisvalaikio kultūros tyrimų kontekste fragmentiškai analizavo šie autoriai: A. Juodaitytė, 2003, O. Petronienė (2009), E. Virgailaitė-Mečkauskaitė (2011), A. Bėkšta, N. Jarockienė (2016), R. Balevičiūtė, A. Juškys, N. Sindaravičienė (2018), N. Čiuldienė (2022), A. Dilytė-Kotenko (2023).

Tyrimo objektas: kultūrinės edukacijos organizavimas šeimoje.

Tyrimo tikslas: atskleisti kultūrinės edukacijos organizavimo šeimoje galimybes ir problemas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti kultūrinės edukacijos organizavimo šeimoje reikšmę.
2. Pristatyti kultūrinės edukacijos organizavimo šeimoje galimybes ir problemas.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.

Teorinė dalis

1. Kultūrinės edukacijos šeimoje reikšmė

Lietuvoje atnaujinamosios bendrojo ugdymo programos, kurių kryptys yra asmens savybių ir vertybių stiprinimo ugdymas, siekis sukurti sąlygas kiekvienam mokiniui pasiekti aukštesnius rezultatus, suteikiant tvirtus ir tvarius žinių pagrindus dalykų turiniu ugdant kompetencijas (Mokykla2030 Bendrojo ugdymo turinio atnaujinimas). Atnaujintos mokymų programos paremtos 6 kompetencijų ugdymu, viena iš jų yra kultūrinė. Pastarosios esmę sudaro kultūrinės savimonės ugdymas, grįstas žiniomis, aktyvia kultūrine raiška ir kultūriniu sąmoningumu. Kompetencijų ugdymo procese tolygiai ugdomos trys esminės sritys: žinių įgijimas, vaiko gebėjimų lavinimas, nuostatų formavimas. Kultūrinės kompetencijos ugdymu siekiama, kad moksleiviai suvoktų savo tautos, šalies, Europos ir pasaulio kultūros prasmę, vertę, jų tarpusavio ryšius; identifikuotų save kaip Lietuvos, Europos ir pasaulio kultūros lauko aktyvius dalyvius; suvoktų atsakingo ir kūrybiško požiūrio į kultūrą svarbą, aktyviai, kūrybingai dalyvautų kultūrinėje veikloje; ugdytų estetinį skonį, formuotų kritinį mąstymą (Čiuldiėnė, 2022).

Viena iš kultūrinės kompetencijos ugdymo formų yra kultūrinė edukacija. Lietuvos kultūros taryba kultūrinę edukacijos sąvoką apibrėžia kaip atvirą, pasaulėžiūrą formuojantį veiksnį, apimantį ne tik edukaciją siaurąja prasme, t. y. kaip tam tikrų kultūrinių ar meninių gebėjimų ugdymą, bet ir bendrąją prasmę – kaip niekada nesibaigiantį visuomenės augi(ni)mo procesą. Kitaip tariant, kultūros edukacija tampa tarsi pasirengimu aktyviam visuomeniniam veikimui – nurodo į tam tikros namudinės kultūros veiklos principus, kurių tikslas yra ne išauginti menininkus, o formuoti smalsumą ir kritinį santykį su aplinka (*Lietuvos kultūros taryba*). Kultūrinė edukacija ypatingai svarbi formuojant vaikų ir jaunimo gebėjimus ir įgūdžius, kurie yra neatsiejami nuo asmenybės formavimosi. Pasitelkiant kultūros edukacijos priemones, galima daug paprasčiau formuoti vaikų ir jaunimo komandinio darbo įgūdžius, lankstumą, saviraišką, taip pat ugdyti jų supratimą apie skirtingas kultūras, toleranciją, atvirumą (*Kultūrinės edukacijos sistemos galimybių studijos*, 2021).

Kultūrinės edukacijos įgyvendinimo procese dalyvauja skirtingi suinteresuoti asmenys ir ji vyksta skirtingose aplinkose. Pirmiausia ji prasideda neformalioje aplinkoje – šeimoje.

Pastebima, kad nuo kultūros, visuomenės, kurioje vaikai gyvena, šeimos vertybių, turimų patirčių, formaliojo ir savaiminio mokymosi formų priklauso, kaip kompetencija bus ugdoma (Virgailaitė-Mečkauskaitė, 2011).

Viena svarbiausių tėvų pareigų, kuri padeda vykdyti šeimos funkcijas yra vaiko auklėjimas (Bajoriūnas, 1997). Tėvai privalo tenkinti vaiko žemesnius fiziologinius, saugumo, meilės, įvertinimo ir aukštesnius saviraiškos poreikius bei savo auklėjimu padėti atsiskleisti vaiko prigimtiniams sugebėjimams. Tėvai yra pagrindiniai asmenys, kurie sudaro sąlygas saugiai ir harmoningai ugdyti vaiko asmenybei. Tėvų sukurta saugi aplinka savo vaikams užtikrina galimybę patirti kokybiškus, amžiaus tarpsnius atitinkančius ir įvairiapusiškus (fizinius, protinius, socialinius) potyrius, sudaro sąlygas išsiugdyti savarankiškam gyvenimui reikalingus įgūdžius (Burvytė, Ralys, Ilgūnienė, 2012).

Nors vaikų ugdymas šeimoje sudėtingas ir dažnai problemiškas socialinis-pedagoginis procesas, kurio rezultatyvumas priklauso ir nuo šeimos mikroklimato, tėvų pedagoginės kultūros, bendravimo stiliaus, asmeninio pavyzdžio, ji, kaip prigimtinis ugdymo veiksnys, socializuoja asmenybę, plėtoja vaiko savarankiškumą, kūrybiškumą, kritišką mąstymą, bendražmogiškąją kultūrą, dvasingumą, dorovę, gebėjimą bendrauti (Burvytė, Ralys, Ilgūnienė, 2012). Šeimoje prasideda socialiai reikšmingo patyrimo kaupimas, vaikas išmoksta pažinti artimiausią aplinką, įgyja kalbos, bendravimo, sociokultūrinę patirtį. Šeima yra institucija formuojanti esmines vaiko humaniškas nuostatas į pasaulį. Ugdymas joje nulemia intelektualinių, socialinių, emocinių galių plėtojimo sėkmę. Z. Bajoriūno teigimu, ką vaikas įgyja šeimoje, dominuoja visą likusį jo gyvenimą. Tėvai yra pirmieji ir svarbiausieji vaiko mokytojai, perduodantys tai, kas jų šeimoje ir valstybėje yra vertingiausia (Bajoriūnas, 2004).

Kultūrinė edukacija yra viena iš neformaliojo vaikų švietimo sričių, užtikrinančių ne tik vaiko pažintinius poreikius, bet ir turiningą laisvalaikį. Veikla, kurioje vaikai dalyvauja laisvalaikiu yra svarbi tapatybės formavimo ir būsimo gyvenimo kokybės atžvilgiu (Badric, Prascalo, Matijevic, 2015). Kultūrinė edukacija apima skirtingus procesus ir veiklas, integruojančias edukaciją ir kultūrą. Pastaroji aprėpia ne tik meną ir literatūrą, bet ir gyvenimo būdą, mokėjimą sugyventi, vertybių sistemas, tradicijas ir tikėjimus. Tuo tarpu edukacija suvokiama kaip auklėjimas, lavinimas, švietimas. Kultūrinė edukacija, apimanti skirtingo pobūdžio edukacines veiklas, padeda pažinti skirtingas meno formas, kultūrinius procesus, ugdo estetinį supratimą (*Vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos Lietuvos scenos meno organizacijos būklės tyrimas*, 2018).

Apibendrinant galima teigti, jog šeimoje prasideda socialiai reikšmingo patyrimo kaupimas, kultūros vartojimo įpročių ugdymas, kurio svarba aktualizuojama atnaujintose mokymų programose. Kultūrinė edukacija itin reikšminga priemonė prisidedanti prie

asmeninio tobulėjimo, asmenybės formavimo, žinių perdavimo ir įsitraukimo į visuomenines veiklas, formuojanti pamatines vertybes, kultūrinį identitetą. Šeima vaikui duoda vertybinį pamatą, o kultūrinė aplinka joje sudaro sąlygas natūraliai jas perimti.

2. Kultūrinės edukacijos organizavimo šeimoje galimybės ir problemos

Šeima vaikui – fizinė, socialinė, kultūrinė aplinka, sąlygojanti jo būtį, raidą ir tapsmą visaverčiu piliečiu. Tėvai, atsižvelgdami į sociokultūrinių, ekonominių santykių ir vertybių kaitą turi sukurti tinkamą atmosferą ir sudaryti palankią aplinką vaiko ugdymui ir saviugdai, būtent tokią, kuri leidžia reikštis ir plėtotis vaiko prigimčiai. Ugdymo procese itin svarbūs socialiniai stimulai, bendros išvykos šventės, kitos laisvalaikio praleidimo formos, kurios yra emocionaliai patraukli vaikų skatinimo forma (Ivanauskienė, 2002).

Kultūrinės edukacijos organizavimui šeimoje svarbi yra laisvalaikio kultūra. Išryškėjus į vaiką orientuotai ugdymo(si) paradigmai, atsirado poreikis į vaiką orientuoto laisvalaikio supratimui, kai vaiko poreikiai suvokiami kaip prioritetiniai, nors jie ir skiriasi nuo suaugusiųjų, o vaiko laisvalaikis suprantamas kaip turintis ne tik rekreacinių, bet ir hedonistinių funkcijų, t. y. kaip vaikui maloni, patraukli veikla, turinti ugdomąjį potencialą. Dėmesys yra sutelkiamas edukacinėms vaiko laisvalaikio prasmėms ir jo gebėjimams: apsispręsti, pasirinkti tinkamą veiklą, komunikuoti (Šiaučiulienė, 2009). Pagrindinės laisvalaikio kultūros dalys yra bendravimas, savišvieta, pramogos, šventės, žaidimai, mėgėjų veikla, glaudžiai susijusi su kultūra, menu, įvairių laisvalaikio kultūros institucijų darbu (Mockevičienė, 2004). A. Bėkšta ir N. Jarockienė (2009) išskiria šias kultūrinio laisvalaikio institucijas: muziejai, bibliotekos, nacionaliniai parkai, botanikos ir zoologijos sodai, mokslo centrai, paveldo objektai, teatrai, kultūros centrai (Bėkšta, Jarockienė, 2016). V. Jakavičiaus (1998) teigimu, kultūros institucijos, skirtingai nuo mokyklos, išsiskiria savo poveikio įtaigumu: pamokos, kiti užsiėmimai labiau veikia protą, o kultūros institucijos savo ugdomąjį poveikį labiau realizuoja per emocijas (Jakavičius, 1998).

Laisvalaikio šeimoje praleidimo formos priklauso nuo įvairių dalykų: tėvų ir vaikų amžiaus, šeimos sudėties, gyvenamosios vietos, sveikatos, ekonominės situacijos, tradicijų (Kvieskienė, 1996). Taip pat ir nuo tėvų požiūrio į turiningo laisvalaikio suvokimą, kuris sąlygoja planavimo ypatumus ir veiklos kryptis. L. Jovaišos teigimu, šeimoje įdomiai, kultūringai ir prasmingai tvarkomas laisvalaikis stiprina pasirengimą savarankiškam gyvenimui ir darbui (Jovaiša, 1995).

Vaiko ugdymas šeimoje turi vykti per sąveikas pirmenybę teikiant jo aktyvumui, eksperimentavimui, tyrinėjimams, leidžiant jam būti laisvam ir savarankiškam, bet kartu ir teikiant reikalingą paramą (Juodaitytė, 2003). Kultūrinės edukacijos veiklos – įvairaus tipo kultūriniai ar meniniai užsiėmimai (*Nacionalinė mokinių kultūrinės edukacijos sistema*, 2021)

savo formomis, įtraukiu, teorija ir praktika paremtu turiniu ir pasiūlos įvairove, yra aktualios ne tik vaikams, bet ir suaugusiems, todėl jaučiamas kultūrinės edukacijos organizavimo poreikio šeimoje augimas. Kultūrinių edukacijų kūrėjai ir vykdytojai (muziejai, teatrai, bibliotekos, koncertinės įstaigos, archyvai, nevyriausybinės organizacijos, individualiai dirbantys asmenys) stengiasi plėsti siūlomų edukacinių programų ir veiklų spektrą kasmet pasiūlydami vis daugiau galimybių ne tik formalaus ugdymo turinio papildymui bet ir laisvalaikio veiklas organizuojančioms šeimoms.

Turinio požiūriu kultūrinės edukacijos veiklos labai skirtingos ir įvairios: kūrybinės dirbtuvės, diskusijos, pažintinės ekskursijos, muzikinės edukacinės ekskursijos ir programos, įvairūs kūrybiniai užsiėmimai muziejuose, suteikiantys galimybę lengva ir žaidybine forma giliau pažinti Lietuvos valstybės ir kultūros istoriją, muzikiniai festivaliai ir jas lydinti edukacinė veikla (edukaciniai koncertai, interaktyvios muzikinės instaliacijos, diskusijos, viešos paskaitos), pažintinis įvairių gamtos, kultūros ir istorijos objektų lankymas. Kultūrinės edukacijos programų turinys papildo šalies istorijos, gamtos, geografijos, žinias, praplečia pažinimo ribas, tai svarbus ir pozityvios socializacijos veiksnys, kuriuo siekiama asmenybės lygmeniu įtvirtinti visuomenės kultūrą (Petronienė, 2009).

Vaiko ugdymui šeimoje būdingi neformalūs tarpusavio santykiai, sudarantys sąlygas vaikui priimtina forma perimti šeimos vertybes, požiūrį į jį supančią aplinką, atskleidžiantys individualius vaiko gebėjimus. Šio dialogo esminis momentas – nuolatinis dėmesys vaiko patirčiai (Vietienė, 2017). Dalyvaujant kultūrinės edukacijos veiklose yra kuriamas tarpusavio ryšys šeimoje, ugdomi kultūros pažinimo įpročiai, didinama kultūrinė patirtis, saviraiškos ir kūrybos galimybės. Organizuoti edukaciniai renginiai skatina šeimas lankytis kultūros įstaigose, suteikia galimybę įsilieti į nekasdienį kūrybinį vyksmą.

Galima teigti, jog vaikų gebėjimas atsiverti kultūrai, suprasti ją kaip žmonijos raiškos būdą bei sąmoningai įsilieti į jos srautą, susijęs su daugybe veiksnių: patirtimi švietimo srityje, vaiko polinkiais ir gebėjimais, ekonominėmis, finansinėmis galimybėmis, kultūrine ir gyvenamąja šeimos aplinkomis. Nors suaugusiems siūloma mokyti vaikus laisvalaikio leidimo kultūros ir tuo tikslu rengti edukacines programas aiškinant, kokių socialinių, kultūrinių ir edukacinių galimybių turi laisvalaikis, kaip vaiko gyvenimo bei naujos patirties įgijimo sfera, tačiau tėvai dėl užimtumo ar jų abejingumo vaiko laisvalaikiui neįsitraukia į bendrą laisvalaikio veiklą su vaikais. Šeimoms trūksta įgūdžių, žinių, patirties savarankiškai, turiningai leisti laisvalaikį. Todėl ugdymo institucijos vaikui gali būti vienintelė galimybė susipažinti bei perimti tam tikras kultūros formas (Bėkšta, Jarockienė, 2016).

Kultūrinės edukacijos organizavimo šeimoje problemas sąlygoja skurdas, šeimos disfunkcija, gyvenamoji aplinka, formuojanti atitinkamas asmens nuostatas, vertybes ir

gyvenimo būdą. Pvz., aukštas pajamas turinčių šeimų vaikai dažniausiai šeimoje turi kultūrinius resursus, yra socializuojami ir ten įgyja kultūrinį kapitalą (t. y. asmens gyvenimo būdo visumą), o skurdžiose šeimose augantys vaikai tokių galimybių dažniausiai neturi (Dilytė–Kotenko, 2023). Muziejai, bibliotekos, teatrai koncentruojasi didesniuose miestuose, todėl užmiestyje ar kaime gyvenančios šeimos turi iš anksto suplanuoti keliones, skirti tam daugiau laiko ir finansų. Menką dėmesį kultūrinės edukacijos organizavimui šeimoje gali sąlygoti ir neigiamos tėvų nuostatos, pvz. tėvai mieliau renkasi įvairias pramogines veiklas, neturinčias jokio ugdomojo poveikio, užuot planuodami apsilankymus kultūros įstaigose, kurios jiems gali atrodyti nuobodžios. Skiriasi ir tėvų tarpusavyje požiūris į kultūrinės edukacijos veiklų organizavimą. Šeimose dažniau mamos prisiima atsakomybę už vaiko pasaulėžiūros, estetinių nuostatų formavimą, turiningą laisvalaikį. Tėčiai labiau užsiėmę, daug dirba, neturi laiko, neretai ir noro su šeima eiti į kultūrinius renginius. Sumažėjusią socialinę sąveiką tarp šeimos narių sąlygoja ir šiuolaikinės technologijos (Dickinson, Hibbert, Filimonau, 2016), lemiančios kintantį šeimos kartu praleidžiamo laiko kiekį bei jo kokybę (Mesch, 2006). Nors kultūrinės edukacijos pasiūla kasmet auga, tačiau iššūkiu vis dar išlieka veiklų plėtros netolygumas skirtinguose regionuose bei didesnės veiklų pasiūlos orientavimas į jaunesnio amžiaus mokinius, o tai aktualu šeimoms, kuriuose auga vyresnio amžiaus vaikai (*Kultūrinės edukacijos poveikio vertinimas, 2021*).

Susisteminant pateiktą informaciją galima išskirti šias kultūrinės edukacijos organizavimo šeimoje galimybes ir problemas (1 pav.):

KULTŪRINĖS EDUKACIJOS ORGANIZAVIMO ŠEIMOJE GALIMYBĖS	KULTŪRINĖS EDUKACIJOS ORGANIZAVIMO ŠEIMOJE PROBLEAMOS
<ul style="list-style-type: none"> • Kūrybiniai, meniniai užsiėmimai: muziejuose, bibliotekose, teatruose, meno galerijose, pažinimo centruose ir kt.; • Pažintinės ekskursijos; • Šeimų savaitgaliai muziejuose; • Nemokamas muziejų lankymas paskutinį mėnesio sekmadienį; • Muzikiniai festivaliai ir juos lydinti edukacinė veikla (koncertai, interaktyvios muzikinės instaliacijos, diskusijos, viešos paskaitos); • Pažintinis įvairių gamtos, kultūros ir istorijos objektų lankymas; 	<ul style="list-style-type: none"> • Tėvų užimtumas; • Įgūdžių, žinių, patirties stoka savarankiškai planuoti edukacines veiklas; • Šeimos finansinė padėtis; • Gyvenamoji aplinka; • Šeimos disfunkcija; • Tėvų požiūris į kultūrinio laisvalaikio svarbą; • Netolygi edukacinių veiklų pasiūla regionuose; • Šiuolaikinės technologijos.

1 pav. Kultūrinės edukacijos organizavimo šeimoje galimybės ir problemos
(sudaryta autorės, 2023)

Apibendrinant galima teigti, jog yra daug kryptingai orientuoto šeimos kultūrinio laisvalaikio praleidimo galimybių, pasitelkiant pažintinius gamtos ir kultūros išteklius. Kultūrinių edukacinių veiklų aktualumas šeimoje priklauso nuo tėvų ir vaikų poreikio, motyvacijos nuolat tobulėti, ugdytis įvairius gebėjimus, plėsti akiratį bei socialinių veiksnių, sąlygojančių pasirinkimo galimybes.

Išvados

1. Mokslinių literatūros šaltinių analizė atskleidė, jog šeima yra prigimtinis vaiko ugdymo veiksnys, perteikiantis vertybines nuostatas ir formuojantis požiūrį į supančią aplinką, esminius socialinius ir kultūrinius gebėjimus, įgūdžius, lemiančius sėkmingą tolesnę socializaciją. Kultūrinė edukacija yra reikšminga šeimos laisvalaikio kultūros forma, ugdanti pagrindines vaiko asmenybės augimui reikalingas kompetencijas, formuojanti meninę, estetinę, kultūrinę patirtį.
2. Kultūrinė edukacija yra daugialypė, apimanti platų veiklų spektrą, įtraukiu, teorija ir praktika paremtu turiniu yra priimtina ir aktuali vaikams ir suaugusiems. Edukacinės veiklos yra prioritetinga šveitimo ir kultūros įstaigų kryptis, sąlygojanti veiklų pasiūlos įvairovę skirtingoms tikslinėms auditorijoms, jų tarpe ir šeimoms. Kūrybinei užsiėmimai, pažintinės ekskursijos, paskaitos, kultūros paveldo objektų, muziejų, meno galerijų lankymas, tai tik maža dalis galimybių organizuotai leisti šeimos laisvalaikį.
3. Literatūros šaltinių analizė atskleidė, jog kultūrinių veiklų organizavimo problemas šeimoje sąlygoja stereotipai kultūros institucijų požiūriu, tėvų nuostatos, išoriniai socialiniai veiksniai.

Literatūra:

- Badrić M. Prscalo I. Matijevec M. (2015). Primary school pupil's free time activities. Croatian Journal of Education. Vol. 17, No. 2, p. 299–331.
- Bajoriūnas Z. (1997). Šeimos edukologija: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams. Vilnius: Jošara.
- Bajoriūnas Z. (2004). Šeimos ugdymo mokslas ir praktika. Vilnius: Kronta.
- Balevičiūtė R. Juškys A. Sindaravičienė N. (2018). Vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos Lietuvos scenos meno organizacijose būklės tyrimas. Prieiga internete: <https://www.kulturostyrimai.lt/visos-temos/edukacija/vaiku-ir-jaunimo-kulturines-edukacijos-lietuvos-scenos-meno-organizacijose-bukles-tyrimas/>[žiūrėta 2023-10-20].
- Burvytė S. Ralys K. Ilgūnienė R.(2012), Ugdymo šiuolaikinėje šeimoje konceptas. Vilnius: Edukologija, p. 146

- Bėkšta A. Jarockienė N. (2016). Muziejaus švietimas bendruomenei. Vilnius: Standartų spaustuvė.
- Čiuldienė V. (2022). Kultūrinė kompetencija. Prieiga internete: https://vduklasikinis.kaunas.lm.lt/wp-content/uploads/2022/09/kulturine_kompetencija.pdf [žiūrėta 2023-10-30].
- Dilytė-Kotenko A. (2023). Socialiai pažeidžiamų asmenų kelias link aukštojo mokslo: kultūrinis kapitalas ir jo vystymasis. Viešoji politika ir administravimas. Nr. 3 (22), p. 307–320.
- Dickinson J. E. Hibbert J. F. Filimonau V. (2016). Mobile technology and the tourist experience: (Dis)connection at the campsite. *Tourism Management*. Vol. 57, p. 193–201.
- Ivanauskienė F. (2002). Pozityvusis vaikų skatinimas ir stimuliavimas šeimoje. *Pedagogika*. Nr. 61, p. 92-97.
- Jakavičius V. (1998). Žmogaus ugdymas. Įvadas į edukologijos studijas. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Jovaiša L. (1995). Hodegetika: auklėjimo mokslas. Vilnius: Agora.
- Juodaitytė A. (2003). Vaikystės fenomenas: socialinis – edukacinis aspektas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003.
- Kultūrinės edukacijos sistemos galimybių studijos (2021). Prieiga per internetą: <https://drive.google.com/file/d/1jwVb3vkRivTWptDy57Cka3oMSGP1jnB/view>[Žiūrėta 2023-10-23].
- Kultūrinės edukacijos veiklų poveikio vertinimas (2021). Vilnius. Prieiga per internetą: <https://www.kulturostyrimai.lt/wp-content/uploads/2021/04/Kulturines-edukacijos-veiklu-poveikio-vertinimas.pdf>[Žiūrėta 2023-11-01].
- Kvieskienė G. (2005). Pozityvioji socializacija. Vilnius: VPU leidykla.
- Mesch G. S. (2006). Family relations and the internet: Exploring a family boundaries approach. *Journal of Family Communication*. Nr. 2 (6), p. 119–138.
- Mockevičienė D. (2004). Laisvalaikio kultūra – neformaliojo ugdymo faktorius. *Liaudies kultūra*, Nr. 3 (96), psl. 53–56.
- Mokykla 2030 Bendrojo ugdymo turinio atnaujinimas. Prieiga per internetą: <https://www.mokykla2030.lt/2020-03-04-isakymas-vk-109-del-darbo-grupes-sudarymo/>[Žiūrėta 2023-11-10].
- Nutarimas dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo (2008). Nr. X-1569. Lietuvos respublikos seimas.[Interaktyvus]. [Žiūrėta 2023-11-10]. Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.322152>.

- Petronienė O., (2009). Kultūrinės edukacijos raiška sprendžiant socialines problemas. *Socialinis ugdymas*. Nr. 10 (21), p. 31–43.
- Ručinskė D. Bilbokaitė-Skiauterienė I. Širiakovienė A. (2021). Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų laisvalaikio organizavimo šeimoje problemos ir galimybės: tėvų nuomonė. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 51 (2), p. 32–44 Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Šiaučiulienė R. (2009), Šeimos ir vaiko laisvalaikio istorinis-kultūrinis diskursas vaikystės edukacinių koncepcijų raiškos kontekste. *Mokytojų ugdymas*. Nr. 13 (2). p. 26–38.
- Šiaučiulienė R. (2013), Vaikų vasaros laisvalaikio socialinės, edukacinės, kultūrinės prasmės (teorinis aspektas). *Laisvalaikio tyrimai: elektroninis mokslo žurnalas*. Prieiga internete: [file:///C:/Users/Sigita/Downloads/%23%23common.file.namingPattern%23%23%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Sigita/Downloads/%23%23common.file.namingPattern%23%23%20(3).pdf) [Žiūrėta 2023-11-03].
- Walsh K. B. (1998). Į vaiką orientuotų klasių kūrimas: 6–7 m. Knyga ugdytojams. Vilnius: Lietus.
- Vaikų ir jaunimo kultūrinės edukacijos 2006–2011 metų programa (2006). Nr. X-767. Vilnius: Lietuvos Respublikos seimas. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2023 m. lapkričio 3 d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.282952?jfwid=2r1ma2p1>.
- Vaiko teisių konvencija (1989). Generalinė asamblėja. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2023-22-20]. Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848>.
- Virgailaitė–Mečkauskaitė E. (2011). Tarpkultūrinės kompetencijos ugdymas aukštojo mokslo internacionalizacijos kontekste (magistrantūros studijų aspektas). Daktaro disertacija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948). Rezoliucija 217 (III). Generalinė asamblėja. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2023-11-05]. Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>.
- Vietienė I. (2017). Vaiko ir suaugusiojo tarpkultūrinio, hermeneutinio dialogo raiška įvairiose ugdymo aplinkose. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 47 (1), p. 53–59.

PAAUGLIŲ, PATIRIANČIŲ HOMOFOBINES PATYČIAS, ADAPTACIJOS SUNKUMAI MOKYKLOJE

Aurė Kantakevičienė

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Šiuo straipsnyje analizuojami adaptacijos sunkumai, su kuriais susiduria homofobines patyčias patiriantis jaunimas. Užsienio mokslininkų atlikti tyrimai rodo, kad LGBTQ+ bendruomenei priklausantys jaunuoliai patyčias patiria daug dažniau nei heteroseksualus jaunimas. Lietuvoje vis dar vengiama garsiai kalbėti apie homofobines patyčias ir jų įtaką ne tik mokinių psichosocialiniam prisitaikymui mokykloje, bet ir tolimesnėms jų galimybėms prisitaikyti ir įsitvirtinti visuomenėje.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: vaikai, mokykla, homofobinės patyčios, adaptacijos sunkumai.

Įvadas

Temos aktualumas. Patyčios tebėra dažna daugelio mokinių, besimokančių mokykloje, dalis. Mokiniai, atstovaujantys įvairias mažumų grupes, yra veikiami daugybės diskriminacijos ir spaudos jėgų, kurios sukuria individualius iššūkius (Marraccini, Ingram, Naser, Grapin, Toole, O'Neill, Chin, Martinez Jr, Griffin, 2022). Nustatyta, kad lesbietės, gėjai, biseksualai, transseksualai ar abejojantys jaunuoliai dažniau viktimizuojami nei heteroseksualūs jaunuoliai (Poteat, Mereish, DiGiovanni, Sheer, 2013). LGBTQ+ jaunuoliai ne tik susiduria su įprastais paauglystės iššūkiais, bet ir su priekabiavimu, bauginimu ir patyčiomis kasdien, nes mokykloje jie patiria neproporcingai daug žodinio ir fizinio priekabiavimo dėl savo seksualinės orientacijos ir /arba lytinės tapatybės. Šis smurtas neigiamai veikia mokinių sveikatą ir gerovę.

Mokykla – įtakinga aplinka mokiniams, todėl yra labai svarbu nustatyti kaip mokyklos klimatas ir homofobinė viktimizacija joje veikia ne tik homoseksualius, bet ir heteroseksualius, bei dėl savo lytinės orientacijos abejojančius mokinius. Jaunuoliai, kurie save laiko LGBTQ+ bendruomenės dalimi ar abejojantys dėl savo seksualinės orientacijos mokiniai, patiria didesnes psichosocialinės sveikatos pasekmes, tokias kaip didesnė psichoaktyvių medžiagų vartojimo rizika, nepalanki psichinė sveikata, suicidinis elgesys, negu heteroseksualūs bendraamžiai (Kaczkowski, Cooper, Robin, 2022). Lesbietėlių, gėjų, biseksualų ir transseksualų (LGBT) jaunimo akademinė sėkmė ir psichinė sveikata yra sukompromituoti dėl priešiškos, homofobiškos aplinkos, egzistuojančios daugelyje mūsų mokyklų (Heck, Lindquist, Macheck, Cochran (2014).

Tyrimo problema: Patyčios tradiciškai siejamos su reikšmingu vaikų gerovės ir su sveikata susijusios gyvenimo kokybės pablogėjimu. Atrodo, kad šį neigiamą poveikį žmogaus

gyvenimo kokybei moduliuoja išvystytas vaidmuo patyčiose, tačiau yra labai mažai tyrimų, kurių pagalba būtų nustatyta ar šie neigiami rezultatai yra tokie patys, kai yra vertinamos homofobinės patyčios (Albaladejo-Blázquez, Ferrer-Cascales, Ruiz-Robledillo, Sánchez-SanSegundo, Fernández-Alcántara, Delvecchio, Arango-Lasprilla, 2019). Homofobiniai išgyvenimai su trauminėmis savybėmis yra dažnesni tarp seksualinių mažumų, o ne heteroseksualių asmenų. Homoseksualūs asmenys pasižymi didesniu psichopatologijos ir transdiagnostinių procesų lygiu, nei heteroseksualūs asmenys (Seabra, Gato, Carreiras, Petrocchi, Céu Salvador, 2022). Patyčių ir paauglių tyrimai rodo, kad LGBTQ+ bendruomenei priklausantis jaunimas yra daug labiau pažeidžiami, todėl jie lengviau tampa bet kokios patyčių formos „aukomis“ (Beckerman, 2017).

Temos iširtumas. Lietuvoje tyrimai apie iššūkius, su kuriais susiduria LGBTQ+ bendruomenės jaunimas, pradėti daryti ganėtinai neseniai. 2018 metais apie saugios ugdymo(si) aplinkos LGBT+ mokiniams kūrimą: principus ir galimybes rašė A. Martinkutė-Vorobej. L. Bylaitė 2009 metais tyrė moksleivių ir studentų požiūrį į homoseksualumą. Homoseksualumo atsiskleidimą aprašančių straipsnių komentarų turinio analizę atliko K. Žardeckaitė-Matulaitienė, V. Gaidytė (2018). Tačiau apie homofobines patyčias mokykloje ir jų daromą žalą lietuvių mokslininkai iki šiol netyrė. Mokyklos vaidmenį remiant LGBTQ+ jaunimą: sistemingą apžvalgą ir ekologinę sistemą, padedančią suprasti su savižudybe susijusių minčių ir elgesio riziką tyrė M. E. Marraccini, K. M. Ingram, S. C. Naser, S. L. Grapin, E. N. Toole, J. C. O'Neill, A. J. Chin, R. R. Martinez Jr, D. Griffin (2022). Su sveikata susijusių paauglių, patyrusių homofobines patyčias, gyvenimo kokybę tyrė N. Albaladejo-Blázquez, R. Ferrer-Cascales, N. Ruiz-Robledillo, M. Sánchez-SanSegundo, M. Fernández-Alcántara, E. Delvecchio, J. C. Arango-Lasprilla (2019). Literatūros apžvalgą apie apsauginius veiksnius, susijusius su homofobinėmis patyčiomis ir jų pasekmėmis tarp vaikų ir paauglių atliko D. L. Espelage, A. Valido, T. Hatchel, K. M. Ingram, Y. Huang, C. Torgal (2019).

Tyrimo objektas: paauglių, patiriančių homofobines patyčias, adaptacijos sunkumai mokykloje.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti adaptacijos sunkumus, su kuriais susiduria mokiniai, patyrę homofobines patyčias mokykloje.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.

Teorinė dalis

1. Vaikų adaptacija mokykloje

Lietuvos Respublikos Terminų banke (2016) adaptacija apibūdinama kaip žmogaus organizmo prisitaikymas prie naujų dirgiklių arba prie veiklos ir gyvenimo sąlygų pokyčių.

Adaptaciją mokykloje galima suprasti kaip prisitaikymą naujoje aplinkoje, kurio metu mokinys suvokia organizacijos, kurioje mokosi, realybę, išmoksta atlikti konkretų jam paskirtą darbą, suranda savo vietą organizacijoje ir tapatinasi su ja.

Adaptacija gali būti dalinė, pakankamoji ir visiškoji. Mokslininkai skirtingai išskiria adaptacijos formas. G. Poderienė, N. Janonytė (2006) išskiria tokias adaptacijos formas:

- bendroji adaptacija – besiklostančių santykių su fizine aplinka sistema;
- socialinė adaptacija – harmoningų, kooperacinių santykių su socialine aplinka nustatymas;
- asmeninė adaptacija – savo paties suvokimas, vidinių konfliktų nebuvimas.

Anot A. Palujauskienės (2006) adaptacija gali būti biologinė, fiziologinė, psichologinė ir socialinė. Visoms adaptacijos formoms yra būdingi bendri bruožai. Kartais sunku yra nusakyti, kurie konkrečiai veiksniai lemia vienokią ar kitokią vaiko adaptaciją mokykloje. Socialinė adaptacija priklauso nuo to, kokiomis sąlygomis vaikas gyvena ir kaip jos formuoja atitinkamas vaiko elgesio ir veiklos normas. Psichologinė adaptacija suprantama kaip esminis vaiko psichologinis persitvarkymas, kai susiduriama su aplinkinių esminių jo elgesio vertinimu kuomet vaikas tampa savimi patenkintas arba ne.

Adaptacija mokykloje reikalauja, kad vaikas prisitaikytų prie daugelio kintamųjų, pvz.: mokytojų, mokyklos ir klasės taisyklių, tarpusavio santykių mokykloje. Jei vaikas neprisitaiko prie šių veiksnių, adaptacija mokykloje negali būti užtikrinta (Erbay, Durmušoğlu Saltalı, 2020). Adaptacija mokykloje yra svarbus procesas, kuris atlieka gyvybiškai svarbų vaidmenį vaiko gyvenime. Nesvarbu, ar šis procesas yra teigiamas, ar neigiamas, jis turi įtakos daugeliui veiksnių, tokių kaip vaiko raida, sėkmė, nerimo lygis, vienatvės lygis, socialinės paramos ir akademinis suvokimas.

Apibendrinant galima teigti, kad adaptacija yra įvairiapusiai vaiko organizmo pokyčiai: tiek fiziologiniai, tiek psichologiniai ar socialiniai. Adaptacija gali būti asmeninė, bendroji ar socialinė. Tiek teigiama, tiek neigiama adaptacija vaidina labai svarbų vaidmenį vaiko gyvenime ir turi įtakos jo sėkmingai ateičiai.

2. Homofobinių patyčių sąvoka

Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (1991) nurodyta, kad patyčios – tai tyčiniai veiksmai, reguliariai kartojami psichologinę arba fizinę jėgos persvarą turinčio asmens kitam asmeniui. Tokiais veiksmais siekiama pažeminti nuskriaustojo reputaciją, orumą, įžeisti jį ar kitaip sukelti psichologinę ar emocinę žalą. Nuskriaustąjį nuolat bandoma sužaloti, pažeminti fiziniiais veiksmais, žodžiais, mimikomis ar kitais jo orumą žeminančiais veiksmais. Mokslininkai nurodo, kad patyčios skiriasi nuo įprastų konfliktų tarp mokinių, nes patyčių

iniciatoriai nuolat atlieka agresyvius veiksmus, siekdami kitus asmenis įžeisti ar įskaudinti (Boulton, Underwood, 1995; Targamadžė, Valeckienė 2007). Patyčios reiškia „pasikartojanti agresyvų elgesį, kuris atsiranda tam tikruose tarpasmeniniuose santykiuose, kurie yra būdingas galios disbalansas (Beckerman, 2017).

Homofobija apima platų spektrą neigiamų požiūrių ir jausmų prieš LGBTQ+ asmenis (Panek, 2020). Homofobija gali būti apibrėžiama kaip išankstinių nusistatymų, pasibjaurėjimo ar neapykantos rinkinys, kuris atsiranda dėl nežinojimo, neracionalios baimės, visuomenėje egzistuojančių stereotipų ir dažnai yra grindžiamas religiniais įsitikinimais. Homofobija Lietuvos Respublikos Terminų banke apibudinama kaip Neigiamos nuostatos ir emociniai išgyvenimai (pavyzdžiui, baimė, neapykanta) bei diskriminuojantis elgesys (pavyzdžiui, įdarbinant) homoseksualių asmenų atžvilgiu.

Homofobinės patyčios suprantamos kaip priekabiavimo dėl lyties forma, susidedanti iš niekinančių etikečių (pvz., bukas, homo) arba menkinančių frazių (pvz., nebūk bukas kaip gėjus), skirtos homoseksualiam jaunimui. Homofobinės patyčios gali apimti fizinę, žodinę ir elektroninę agresiją ar smurtą, jos gali būti nukreiptos ne tik prieš homoseksualų jaunimą, bet ir prieš heteroseksualius bendraamžius siekiant sustiprinti tradicines lyčių normas (Tucker, 2016, Espelage, Valido, Hatchel, Ingram, Huang, Torgal, 2019). Homofobiškas vardavimas dažnai pasitaiko tarp draugų ir asmenų, kurie vienas kito nepažįsta (Espelage ir kt., 2012; Tucker ir kt., 2016). Vidurinių ir aukštųjų mokyklų moksleiviai dažnai tampa aukomis dėl homofobiško vardo ir niekinančių etikečių vartojimo ar menkinimo (Espelage, Basile, Leemis, Hipp ir Davis, 2018). Draugų tarpe toks priekabiavimas ar erzinimas gali būti tam tikra lyties vaidmens vykdymo forma, kai draugai homofobiškai pravardžiuoja siekdami įtvirtinti savo statusą ir perspėti kitus nenukrypti nuo socialiai sankcionuoto elgesio su lytimi (Tucker ir kt., 2016).

Apibendrinant galima teigti, kad homofobinės patyčios – tai su lytine orientacija susiję tyčiniai, pasikartojantys veiksmai siekiant pažeminti, sumenkinti, įskaudinti homoseksualaus jaunimo ar dėl savo lytinės orientacijos abejojančius jaunuolius siekiant sustiprinti tradicines lyčių normas. Homofobinės patyčios dažnai kyla dėl nežinojimo, išankstinių nusistatymų ar vyraujančios neigiamos visuomenės nuomonės apie homoseksualius asmenis.

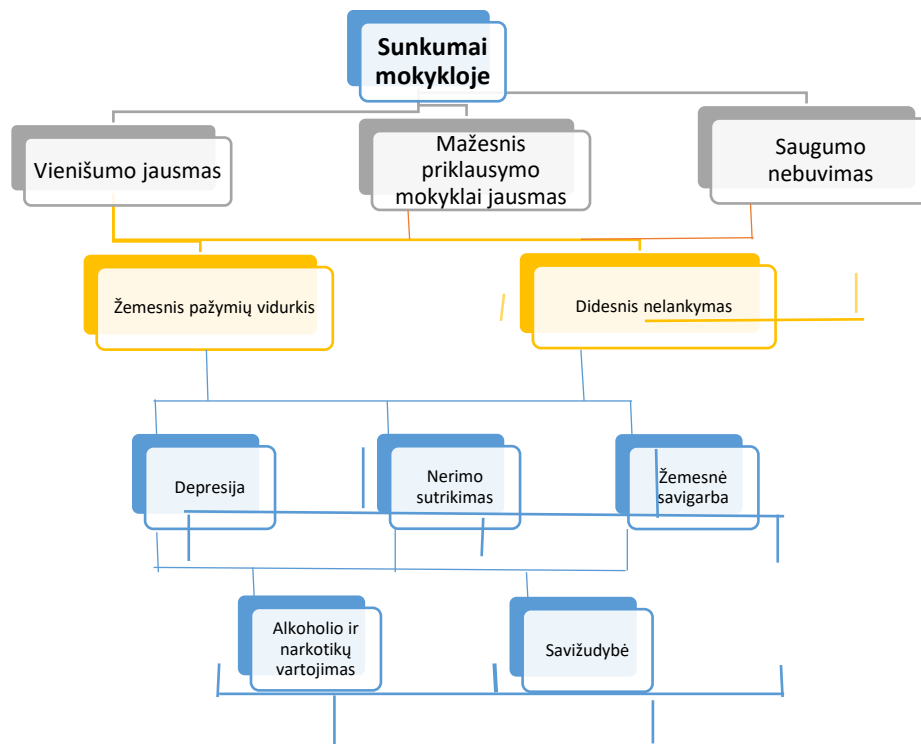
3. Mokinių adaptacijos sunkumai mokykloje patyrus homofobines patyčias

Mokykla yra aktuali aplinka vaikų ir paauglių socializacijai, kurioje formuojamas jų psichosocialinis prisitaikymas. Tačiau mokyklos kartais yra priešiška vieta mokiniams, kurie gali nukentėti nuo mokyklos pasyvumo, kuris laikomas iniciatyvos stoka gintis ar įsikišti, kai jie tampa patyčių liudininkais (Carter, 2013, Martínez-Otero, 2017, Moyano, Mar Sánchez-Fuentes, 2020). JAV 2016 metais atliktas tyrimas surinko duomenis iš 10 528 LGBT mokinių

(studentų) nuo 13 iki 21 metų ir nustatė, kad 85% jaunuolių teigė per pastaruosius metus patyrė žodines homofobines patyčias, 27% buvo fiziškai priekabiuojama (pvz. stumdoma), 13 % buvo fiziškai prievartaujami, 49% patyrė skaitmenines homofobines patyčias (pvz., „Facebook“, „Instagram“, tekstinius pranešimus), o prie 60% apklaustųjų buvo seksualiai priekabiuojama (Kosciw, Greytak, Giga, Villenas ir Danischewski, 2016; Hatchel, Merrin, Espelage, 2018).

Lezbietės, gėjai, biseksulaūs mokiniai ar tie, kurie abejoja savo seksualine orientacija dažnai rizikuoja patirti neigiamų pasekmių, tokių kaip depresija, narkotikų vartojimas, savižudybė ar sunkumai mokykloje (Brikett, Espelage, Koenig, 2009). J. S. Tucker, B. A. Ewing, D. L. Espelage, H. D. Green, K. Haye, M. Pollard (2016) pažymi, kad homofobinė viktimizacija, o ypač pravardžiavimas, siejamas su didesniu paauglių psichologiniu stresu ir alkoholio vartojimu. Tapatybei būdingi stresoriai, tokie kaip homoneigiamumas ir priešiškas, yra vieni iš unikalių veiksnių, galinčių prisidėti prie šios rizikos ir slopinti veiksmus, apsaugančius nuo savižudybės (Marraccini, Ingram, Naser, Grapin, Toole, O'Neill, Chin, Martinez, Griffin, 2022). N. C. Heck, L. M. Lindquist, G. R. Machek, B. N. Cochran (2014) nurodo, kad LGBTQ+ jaunuoliai pasižymi mažesniu pažymių vidurkiu ir baime pagrįstu mokyklos nelankymu. Homoseksualus jaunimas nesijaučia saugiai mokykloje, todėl jų priklausymo mokyklai lygis yra žemesnis nei heteroseksualių mokinių. Kai kurie mokslininkai teigia, kad homofobinės patyčios mokykloje gana dažnai siejamos su tam tikromis neigiamomis pasekmėmis ir mažina priklausymo mokyklai jausmą ar išipareigojimą, todėl dažnėja mokyklos nelankymas tarp homoseksualaus jaunimo (Fry, 2018; Moyano, Mar Sánchez-Fuentes, 2020). Homofobines patyčias patiriantys jaunuoliai pasižymi didesniu vienišumo jausmu, atsiradusiais sunkumais susirasti draugų.

N. L. Beckerman (2017) pažymi, kad patyčios, pasiekusios piką ankstyvojoje paauglystėje, gali palikti gilių psichologinių poveikių vėlyvojoje paauglystėje. Fizinės ir psichologinės viktimizacijos pasekmės dažnai apima žemesnę savigarbą ir didesnę nerimo riziką, depresijos simptomus. LGBTQ+ jaunimas dažnai susiduria su ostracizmu, stresu, susijusiu su jų tapatybe (Mustanski, Birkett, Greene, Hatzenbuehler ir Newcomb, 2014). Pagrindinė mažumų streso teorija teigė, kad LGBTQ jaunimui kyla didesnė psichikos sutrikimų rizika sveikatos pasekmės dėl socialinio konteksto ir su stigma susijusių stresorių (Meyer, 2003; Hatchel, Merrin, Espelage, 2018).

1 pav. Sunkumai, su kuriais susiduria homofobines patyčias patiriantys mokiniai.

Kaip matyti iš 1 paveikslo - nuolatinė priekabiavimo ir diskriminacijos patirtis gali neigiamai paveikti asmenybės vertinimą ir savivertę. LGBTQ asmenys gali įsisąmoninti neigiamus įsitikinimus apie save, dėl ko gali sumažėti jų savivertė. Sumažėjus savivertei gali atsirasti nesaugumo, vieniškumo jausmas, mažesnio priklausymo mokyklai jausmas. Homofobiško priekabiavimo sukeliamas stresas ir emocinė įtampa gali neigiamai paveikti akademinę veiklą. Mokiniai gali kovoti su dėmesio sutelkimo sunkumais, dėl kurių sumažėja pažymiai ir švietimo pasiekimai. Homofobines patyčias patiriantys LGBTQ asmenys susiduria su didesniu stresu ir baime dėl diskriminacijos, kas neigiamai veikia jų psichologinę būklę; padidėja rizika susirgti depresija, nerimo sutrikimu, dažniau susidurti su savižudiškomis mintimis. Kai kurie LGBTQ asmenys, patiriantys nuolatinį priekabiavimą, gali įnikti į narkotikų ir alkoholio vartojimą, taip bandydami susidoroti su emociniu skausmu ir stresu, susijusiu su diskriminacija. Emocinis skausmas ir bejėgiškumo jausmas gali nulemti labai skaudžias pasekmes jaunuolio gyvenime. Patiriant homofobines patyčias padidėja savižalos ir savižudiško elgesio rizika.

Apibendrinant galima drąsiai teigti, kad LGBTQ bendruomenei priklausantis jaunimas kur kas dažniau susiduria su neigiamomis patyčių pasekmėmis nei heteroseksualus jaunimas. Homoseksualūs mokiniai dažniau yra atsiskyrę nuo mokyklos bendruomenės, jie susiduria su didesne žemesnio pažymių vidurkio ar net mokyklos metimo rizika. Patirdami vieniškumo jausmą jaunuoliai kur kas dažniau serga depresija, nerimo jausmu, save žaloja ar net imasi savižudiškų veiksmų. Todėl yra labai svarbu kovoti su homofobišku priekabiavimu per švietimą,

sąmoningumo kėlimą ir skatinimą kurti įtraukiančias ir palaikančias aplinkas. Parama iš pedagogų, bendraamžių ir bendruomenės išteklių yra svarbus veiksnys, mažinant homofobiško priekabiavimo žalą.

Išvados

1. Adaptacija mokykloje – tai prisitaikymas naujoje aplinkoje, kurio metu mokinys suvokia organizacijos realybę, išmoksta atlikti konkretų jam paskirtą darbą, suranda savo vietą organizacijoje ir tapatinasi su ja. Kartais gali būti sunku suprasti kokie veiksniai lemia vienokią ar kitokią vaiko adaptaciją mokykloje. Adaptacija mokykloje reikalauja, kad vaikas prisitaikytų prie daug kintamųjų, o neprisitaikius – adaptacija mokykloje negali būti užtikrinta. Tai – labai svarbus procesas vaiko gyvenime, turintis įtakos jo raidai, sėkmei, visavertiškumui ir savigarbai.

2. Patyčios – tai tyčiniai veiksmai, reguliariai kartojami psichologinę arba fizinę jėgos persvarą turinčio asmens kitam asmeniui, kuriais siekama pažeminti, įžeisti ar kitaip sukelti psichologinę ar emocinę žalą. Homofobinės patyčios tai - priekabiavimo dėl lyties forma, susidedanti iš niekinančių etikečių, menkinančių frazių, skirtos homoseksualiam ar dėl savo lytinės tapatybės abejojančiam jaunimui. Homofobinės patyčios gali apimti fizinę, žodinę ir elektroninę agresiją ar smurtą, jos gali būti nukreiptos ne tik prieš homoseksualų jaunimą, bet ir prieš heteroseksualius bendraamžius siekiant sustiprinti tradicines lyčių normas.

3. Mokykla yra aktuali aplinka vaikų ir paauglių socializacijai, kurioje formuojasi jų psichosocialinis prisitaikymas, tačiau jos pasyvumas gali būti priešiška aplinka mokiniams ir padidinti patyčių riziką. Homoseksualus jaunimas dažnai rizikuoja patirti neigiamų pasekmių, tokių kaip depresija, narkotikų vartojimas, savižudybė ar sunkumai mokykloje. LGBTQ+ bendruomenei priklausantys jaunuoliai nesijaučia saugiai mokykloje, o tai įtakoja žemesnį priklausymo mokyklai lygį, dėl to homoseksualūs jaunuoliai gali pasižymėti žemesniu pažymių vidurkiu, žemesne saviverte, jiems padidėja nerimo, depresijos rizika. Nustatyta, kad homofobinė viktimizacija, o ypač pravardžiavimas, siejamas su didesniu paauglių psichologiniu stresu ir alkoholio vartojimu, ir gali pastūmėti prie savižudiškų minčių ir net veiksmų.

Literatūra:

Albaladejo-Blázquez N., Ferrer-Cascales R., Ruiz-Robledillo N., Sánchez-SanSegundo M., Fernández-Alcántara M., Delvecchio E., Arango-Lasprilla J. C. (2019). Health-Related Quality of Life and Mental Health of Adolescents Involved in School Bullying and Homophobic Verbal Content Bullying. *Environment research and public health*. 6(14),

2622. Prieiga internete: <https://www.mdpi.com/1660-4601/16/14/2622> [žiūrėta 2023-10-21].
- Beckerman N. L. (2017). LGBT Teens and Bullying: What every Social Worker Should Know. *Mental Health in Family Medicine*. 13: 486-494. Prieiga internete: <https://repository.yu.edu/bitstream/handle/20.500.12202/69/Beckerman%20Review%20Article%20LGBT%20Teens%202017%20MHFM%20post%20print.pdf?sequence=1> [žiūrėta 2023-11-12].
- Bylaitė L. (2009). *Moksleivių ir studentų požiūris į homoseksualumą*. Prieiga internete: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/3032ab79-c4a1-479b-8739-ae0c6e9b68/content> [žiūrėta 2023-11-09].
- Brikett M., Espelage D. L., Koenig B. (2009). Bullying and School Climate on Negative Outcomes. *Journal of Youth and Adolescence*. 15:16:32. Prieiga internete: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10964-008-9389-1> [žiūrėta 2023-11-08].
- Çalışkan Z., Evgin D., Bayat M., Caner N., Kaplan B., Öztürk A., Keklik D. (2019). Peer Bullying in the Preadolescent Stage: Frequency and Types of Bullying and the Affecting Factors. *Journal of pediatric research*. 6(3):169-79. Prieiga internete: <https://avesis.erciyes.edu.tr/yayin/0da5391a-c0e3-4228-b8d3-153054d17161/peer-bullying-in-the-preadolescent-stage-frequency-and-types-of-bullying-and-the-affecting-factors/document.pdf> [žiūrėta 2023-10-21].
- Erbay F., Durmuşoğlu Saltalı N. (2020). Do the school adaptation levels of preschoolers vary according to their relationship with their teachers? *International Journal of Evaluation and Research in Education*. 857~864 Prieiga internete: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1274677.pdf> [žiūrėta 2023-11-08].
- Espelage D. L., Valido A., Hatchel T., Ingram K. M., Huang Y., Torgal C. (2019). A literature review of protective factors associated with homophobic bullying and its consequences among children & adolescents. *Aggression and Violent Behavior*. Prieiga internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1359178918300429> [žiūrėta 2023-11-12].
- Hatchel T., Merrin G. J., Espelage D. (2018). Peer victimization and suicidality among LGBTQ youth: the roles of school belonging, selfcompassion, and parental support. *Journal of LGBT Youth*. Prieiga internete: <https://self-compassion.org/wp-content/uploads/2019/09/Hatchel2018.pdf> [žiūrėta 2023-11-13].
- Heck N. C., Lindquist L. M., Macheck G. R., Cochran B. N. (2014). *School Belonging, School Victimization, and the Mental Health of LGBT Young Adults: Implications for School Psychologists*. Prieiga internete: <https://www.researchgate.net/profile/Nicholas-Heck->

[2/publication/262837227_School_Belonging_School_Victimization_and_the_Mental_Health_of_LGBT_Young_Adults_Implications_for_School_Psychologists/links/00b7d53c709683e774000000/School-Belonging-School-Victimization-and-the-Mental-Health-of-LGBT-Young-Adults-Implications-for-School-Psychologists.pdf](https://www.liebertpub.com/doi/10.1089/lgbt.2021.0133) [žiūrėta 2023-11-12].

Kaczkowski W., Li J., Cooper A. C., Robin L. (2022). Examining the Relationship Between LGBTQ-Supportive School Health Policies and Practices and Psychosocial Health Outcomes of Lesbian, Gay, Bisexual, and Heterosexual Students. *LGBT health*. Preiga internete: <https://www.liebertpub.com/doi/10.1089/lgbt.2021.0133> [žiūrėta 2023-11-08].

Marraccini M. E., Ingram K. M., Naser S. C., Grapin S. L., Toole E. N., O'Neill J. C., Chin A. J., Martinez Jr R. R., Griffin D. (2022). The roles of school in supporting LGBTQ+ youth: A systematic review and ecological framework for understanding risk for suicide-related thoughts and behaviors. *Journal of School Psychology*. Prieiga internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0022440521000856> [žiūrėta 2023-11-11]

Moyano N., Mar Sánchez-Fuentes M. (2020). Homophobic bullying at schools: A systematic review of research, prevalence, school-related predictors and consequences. *Aggression and Violent Behavior*. Prieiga internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1359178920301452> [žiūrėta 2023-10-14].

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (1991). *Lietuvos Respublikos Seimas*. Vilnius. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr> [žiūrėta 2023-10-21].

Palujanskienė A. (2006). Vaikų adaptacija mokykloje. *Socialinis ugdymas*. Preiga internete: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/0969c3d1-665e-4a1c-b67b-fbd5d4645ca2/content> [žiūrėta 2023-11-08].

Panek I. (2020). *Internalizirana homofobija kao pedagoški izazov*. University of Zagreb. Zagreb. Prieiga internete: <https://repozitorij.ffzg.unizg.hr/en/islandora/object/ffzg:2916> [žiūrėta 2023-10-21].

Poderienė G., Janonytė N. (2006). Mokytojo įtaka mokinių adaptacijos procesui. *Pedagogika*. Preiga internete: <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2006~1367156044897/J.04~2006~1367156044897.pdf> [žiūrėta 2023-11-08].

Potat V. P., Mereish E. H., DiGiovanni C. D., Sheer R. (2013). Homophobic bullying. *Bullying. Experiences and discourses of sexuality and gender*. Preiga internete: <https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=k3->

[kIjodQqEC&oi=fnd&pg=PA75&dq=homofobic+bullying&ots=rALVrkeKoG&sig=-qw9bs9u9VDAp1GivxaEBn-OksY&redir_esc=y#v=onepage&q=homofobic%20bullying&f=false](https://www.researchgate.net/publication/368111111) [žiūrėta 2023-11-09].

Russell S. T., Ryan C., Toomey R. B., Diaz R. M., Sanchez J. (2011). Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Adolescent School Victimization: Implications for Young Adult Health and Adjustment. *Journal of School Health*. Prieiga internete: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/64424467/LGBT-Adolescent-School-Victimization-libre.pdf?1600019293=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DLesbian_Gay_Bisexual_and_Transgender_Ado.p df&Expires=1699874052&Signature=f5KWAESB3vRNIndHrBB50waEZ10WZmcRL3LzkfaoushxUngKXWv2X0kvxYSze3INCjCqFcp3~CLTgMDIT8Fh9AzrBSqBXLVl8qr eAg6Ye5z9BEN9bOzVMeWSeIG0TVH1Bie66UgSGeSaXvLNugNCAsnq3iJFS0s6T1QTU34DCBcZnm654DRwIKuVC7ydbFS5O-GUexJWAwIXZMOgOAahyxOfVlxKl-HSt39WDYUvVRY8MUIhnUPlikeWNL3nAEboarcO91TaU65z9KjJrIrcwqvASsC9Ro4wBrA1zZ8apQ1BwwLmQI36sAOiyoPflmWaRkFAeOWwNh67YOH8kRnWD6g&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA [žiūrėta 2023-11-10].

Seabra D., Gato J., Carreiras D., Petrocchi N., Céu Salvador M. (2022). Shame-Based Experiences of Homophobic Bullying and Mental Health: The Mediating Role of Self-Compassionate Actions. *Public Health*. Prieiga internete: <https://www.mdpi.com/1660-4601/19/24/16866> [žiūrėta 2023-11-09].

Tanzegolskienė I. Vančugovaitė S. (2019). Jaunesniojo amžiaus (11–15 metų) paauglių patyčių prevencija bendrojo ugdymo mokyklose. *Pedagogika*. Prieiga internete: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/d9c1120c-81fd-4211-9d83-ba49198d5db6/content> [žiūrėta 2023-10-14].

Targamadzė V., Valeckienė D. (2007). Patyčių bendrojo lavinimo mokykloje samprata: priešasčių, formų ir pasekmių diskursas. *Paedagogica Vilnensia*. Prieiga internete: <https://www.zurnalai.vu.lt/acta-paedagogica-vilnensia/article/view/7548> [žiūrėta 2023-11-13].

Tucker J. S., Ewing B. A., Espelage D. L., Green H. D., Haye K., Pollard M. s. (2016). Longitudinal Associations of Homophobic Name-Calling Victimization With Psychological Distress and Alcohol Use During Adolescence. *Journal of Adolescent Health*. Prieiga internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1054139X16000975> [žiūrėta 2023-11-12].

- Zakarauskaitė A. (2022). LGBT+ jaunuolių stigmos patirtys: nuo kaltės iki iš(si)laisvinimo. *Socialinis darbas. Patirtys ir metodai*. Prieiga internete: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/b9526fb9-45ab-4223-97e4-7640abd65bb5/content> [žiūrėta 2023-10-29].
- Žardeckaitė-Matulaitienė K., Gaidytė V (2018). Homoseksualumo atsiskleidimą aprašančių straipsnių komentarų turinio analizė. *Psichologija*. Prieiga internete: <https://www.zurnalai.vu.lt/psichologija/article/view/12334/10870> [žiūrėta 2023-11-09].

TĖVŲ ĮTAKA SKATINANT JAUNESNIOJO MOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ FIZINĮ AKTYVUMĄ

Jūratė Kenstavičienė

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Fizinis aktyvumas – prigimtinis žmogaus poreikis, gyvybės požymis, jo augimo ir brendimo skatuly. Fizinis aktyvumas vaikystėje, skatina sveiką vaiko augimą, pagerina kognityvinę vystymąsi ir gali turėti ilgalaikę naudą sveikatai. Dėl šios priežasties, labai svarbu, kad šeima jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikais atsakingai rūpintųsi, sąmoningai ugdytų ir rodytų tinkamą pavyzdį, taip sudarydami jiems sveikatai palankias sąlygas vystytis, augti ir formuoti įgūdžius. Straipsnyje analizuojama mokslinėje literatūroje aprašoma tėvų įtaka skatinant jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų fizinį aktyvumą. Detaliau analizuojamas vaikų (6-12 m.) fizinis aktyvumas, jo sąsajos su vaikų sveikata bei tėvų įtakos galimybės. Fizinis aktyvumas vaikystėje, skatina sveiką vaiko augimą ir gali turėti ilgalaikę naudą sveikatai.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: fizinis aktyvumas, tėvų įtaka, jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikai.

Įvadas

Temos aktualumas. Fizinio aktyvumo stoka yra pripažinta vienu pagrindinių mirtingumo rizikos veiksnių pasaulyje ir vienu iš veiksnių, didinančių antsvorio ir nutukimo atvejų skaičių. Atsižvelgiant į susidariusią Europoje situaciją, Pasaulio sveikatos organizacija patvirtino *PSO Europos regiono fizinio aktyvumo strategija 2016-2025 m.* Šios strategijos pagrindinis tikslas – įdiegti natūralų fizinio aktyvumo įprotį Europos gyventojams.

2021–2030 metų nacionalinį pažangos plane dėmesys skiriamas ne tik sveikatai ir sveikai gyvensenai. Į naują dokumentą įtrauktas teiginys, kuriuo skiriamas dėmesys fiziniam aktyvumui. Minėtame dokumente kalbama apie vaikų ir suaugusiųjų fizinio aktyvumo didinimą, įsitraukimą į sporto veiklas. Nacionaliniu lygmeniu šiuo metu suvokiama, kad fizinis aktyvumas mažina žalingų įpročių paplitimą ir lemia sveikatos būklę ir gyvenimo trukmę. Taigi, galima teigti, kad vienas pagrindinių Lietuvos ateitį apibrėžiančių dokumentų iškelia tikslą - didinti bei skatinti vaikų fizinį aktyvumą. O tai reiškia, kad fizinis aktyvumas yra svarbus šių dienų kontekste.

Pasak J. Armonienės (2017) 7-11 metų vaikams susidaro fizinio aktyvumo įgūdžiai visam gyvenimui. E. Adaškevičienė ir N. Strazdienė (2017) teigia, kad siekiant formuoti aktyvų vaikų gyvenimo būdą, ypač svarbus pačių tėvų aktyvumas, jų dalyvavimas sporto ir sveikatos renginiuose.

Didelis tėvų užimtumas darbe, nekokybiškas šeimos laisvalaikio praleidimas, netinkamai skiriamas laikas vaikams, nepakankamas dėmesys šeimos sveikatai sukelia didesnių problemų šeimos gyvenime. Nustatyta, kad fiziškai aktyvi elgsena ir įpročiai nusistovi labai jauname amžiuje (Edwards L. C., Bryant A. S., Keegan R. J., Morgan K., Cooper S. M., & Jones A. M., 2018). Jei tėvų požiūris į fizinį aktyvumą teigiamas, jie laisvalaikį leidžia aktyviai su šeima, jų vaikai bus motyvuoti ir taip pat bus fiziškai aktyvūs (Cleland V., Venn A., Fryer J., Dwyer T., Blizzard L., 2005).

Temos iširtumas. Apie vaikų sveikatos stiprinimą, bei jo naudą daug rašė E. Adaškevičienė (1999, 2004). Vaikų fizinio aktyvumo ugdymo aspektus analizavo – J. Armonienė (2007), E. Adaškevičienė (2014), E. Adaškevičienė, N. Strazdienė (2017), R. Lubytė, N. Strazdienė (2017). Apie vaikų fizinį aktyvumą bei jo pasireiškimą nagrinėjo C. J. Caspersen, K. E. Powell, G. M. Christenson (1985). Tėvų įtaką vaikų fiziniam aktyvumui tyrė mokslininkai C. A. Yao ir R. E. Rhodes (2015). Kas keturis metus atliekami LSU tyrimai apie moksleivių fizinį aktyvumą, nuolat kuriamos metodinės rekomendacijos fizinio aktyvumo didinimui ir pan.

Tyrimo objektas: tėvų įtaka skatinant jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų fizinį aktyvumą.

Tyrimo tikslas: atskleisti tėvų įtakos, skatinant jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų fizinį aktyvumą, galimybes.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti fizinio aktyvumo sampratą, jo reikšmę jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų vystymui bei rekomendacijas.
2. Mokslinės literatūros analizės pagrindu išsiaiškinti tėvų vaidmenį vaikų fiziniam aktyvumui.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.

Teorinė dalis

1. Fizinio aktyvumo samprata, jo reikšmė bei rekomendacijos

Fizinis aktyvumas - bet kokia žmogaus kūno judėjimo išraiška, sukianti didesnę medžiagų apykaitą: pratybos, rengimasis varžyboms, dalyvavimas varžybose, namų ūkio darbai, laisvalaikio veikla, kuriai reikia fizinių pastangų (Stonkus, 2002).

Fizinis aktyvumas (angl. physical activity) – griaučių raumenų sukelti judesiai, kuriuos darant energijos suvartojimas yra didesnis negu ramybės būsenoje (Caspersen et al., 1985).

Pasak V. Kuklį ir V. Blauzdį (2000), fizinis aktyvumas - tai griaučių raumenų sukelti sąmoningi judesiai, kuriuos atliekant energijos suvartojama daugiau, palyginus su ramybės būseną. Žmogaus fizinis aktyvumas reiškiasi aktyviai poilsiaujant, sportuojant, mankštinantis,

dirbant, atliekant namų ruošos, buitines darbus ar kitoje veikloje, susijusioje su energijos suvartojimu. Žmogus fiziniams pratimams arba tikslingam fiziniui darbui atlikti skiria laiko (paros, savaitės, mėnesio, metų) dalį. Visuma aktyvių veiksmų, kuriuos per tam tikrą laiką ir tam tikru intensyvumu padaro raumenys bei sąnariai, parodo jo fizinio aktyvumo lygį (Kuklys V., Blauzdys V. 2000).

Pasak B. Strukčinskienės, J. Raistensko, R. Radžiuvienės, V. Strukčinskaitės (2018), vaikai pradeda vis rečiau mankštintis, nepakankamai vaikščioti ir mažai būti gryname ore. Taip pat dideli mokymosi krūviai, nuolatinis darbas kompiuteriu, besaikis bendravimas internetinėje erdvėje ir pan., pratina vaikus prie fiziškai pasyvaus gyvenimo būdo, slopina vaikų fizinio aktyvumo poreikį. Nenoras judėti, stiprinti savo sveikatą aktyvia fizine veikla – tai socialinis pedagoginis reiškinys, kylantis iš suaugusiųjų ugdymo nuostatų, formuojančių žalingą sveikatai elgesį ir netinkamus įpročius. Ypatingai pasireiškiantis dabar – technologiniame amžiuje, kuriame didelė dalis vaikų laisvalaikio veiklų yra prie kompiuterio sėdint (Uzunoz et al., 2017).

Prancūzų filosofas, rašytojas ir švietėjas Ž. Ž. Ruso jau XVIII a. rašė, kad norėdami išlavinti mokinio protą – turitme lavinti jo kūną ir jėgą, kuria remiasi protas, saugoti sveikatą, siekti stiprybės.

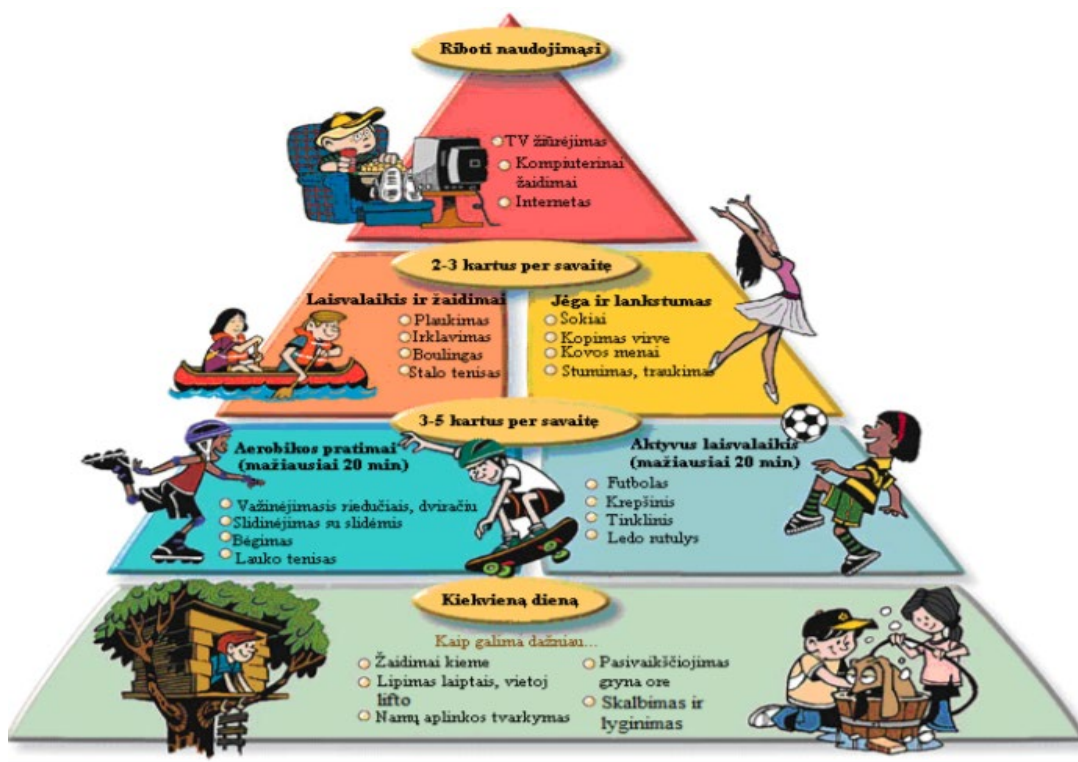
Kaip teigia E. Adaškevičienė (2004), fizinis aktyvumas, kryptingai veikdamas ugdytinio protą, jausmus, valią, fizinę būklę ir sveikatą, kryptingai ugdo patį individą. Todėl ir pagrindinės fizinio aktyvinimo funkcijos yra pažintinė, mokomoji, sveikatinamoji, lavinamoji ir auklėjamoji. Jos sudaro glaudžią vienovę. Vaiko judėjimas ir veikimas leidžia jam tapti stipresniu ir sveikesniu. Tai svarbus augimo ir brendimo veiksnys.

E. Adaškevičienė (2004) teigia, jog mokslininkai, nagrinėję fizinį aktyvumą, pažymi, kad nepakankamas fizinis aktyvumas neigiamai veikia sveikatą, lėtina organizmo augimą ir vystymąsi, mažina protinį darbingumą, funkcinį organizmo pajėgumą, sukelia laikysenos sutrikimus ir kt.. Judėjimo aktyvumo ir fizinės būsenos sąsajų tyrimai rodo, kad ikimokyklinio ir jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų optimali judėjimo norma kasdien yra 3 - 4 valandos (Armonienė J., 2007). Fizinis aktyvumas gali reikštis penkiose gyvenimo srityse: laisvalaikio, profesinės veiklos (vaikams ir paaugliams tai mokykla), namų ruošos, mobilumo (transporto) ir sporto (Caspersen et al., 1985). Tai galima pavadinti penkiomis pagrindinėmis fizinio aktyvumo formomis.

Mokslinėje literatūroje išskiriami keturi fizinį aktyvumą apibūdinantys komponentai: veiklos rūšis, veiklos dažnis, veiklos trukmė, veikos intensyvumas.

Fizinio aktyvumo rekomendacijas yra parengusios visos ekonomiškai išsivysčiusios valstybės, kurios rūpinasi savo piliečių sveikata. Rekomendacijos gali būti pateikiamos įvairiausia forma – žodžiu, raštu, įvairių piešinių bei diagramų pavidalu (piramidės) ir kt.. 1

paveiksle pateikiamas fizinio aktyvumo piramidės pavyzdys, skirtas vaikams ir paaugliams. Piramidę sudarė Misūrio (JAV) universiteto specialistai (1 pav.).

1 pav. Vaikų fizinio aktyvumo piramidė (Willenber B., 2012)

Fizinio aktyvumo piramidė atskleidžia, kad vaikų fizinio aktyvumo pagrindą turėtų sudaryti jo kasdieninis judėjimas – ėjimas, lipimas laiptais, namų tvarkymas, darbas sode, važiavimas dviračiu į darbą ir t.t. Reikia pradėti nuo kasdienio fizinio aktyvumo didinimo, o ne nuo sportinės veiklos ir rezultato siekimo. Tačiau reikia nepamiršti, kad fizinei veiklai reikia pasirinkti ne tik tinkamą fizinį krūvį, bet ir jo intensyvumą, periodiškumą bei trukmę. Norėdami pagerinti vaikų sveikatą, kasdienei fizinei veiklai reikėtų skirti bent po 60 min. kiekvieną dieną ir daugiau.

Apibendrinimas. Fizinis aktyvumas yra labai svarbus vaikų įpročių formavime bei darantis didelę įtaką vaikų sveikatai. Atsižvelgiant į vaikų amžių, jis padeda formuoti taisyklingą vaikų kaulų-raumenų sistemą.

2. Tėvų vaidmuo jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų fiziniam aktyvumui

Kaip teigia K. Miškinis (2003), šeimoje patirti įspūdžiai, išugdyti įgūdžiai bei įpročiai, įskiepytos vertybės, tėvų meilė ir autoritetas, jų pamokymai ir patarimai išlieka ilgam – tai yra pamatas, ant kurio statomas visas žmogaus gyvenimas. Tėvai natūraliai tampa ugdytojais, o šeima – ugdomosi aplinka.

Šeima – svarbiausia tautos ląstelė, kurioje dedami doros ir sveikatos pamatai, formuojama pasaulėžiūra, charakteris. Stebėdamas tėvų elgesį, praktinę veiklą, vaikas perima šeimos patirtį, gyvenimo vertybes. (Adaškevičienė E., 1999). Fizinis aktyvumas, kaip vaiko dienos tvarkės ir laisvalaikio determinantas, labiausiai priklauso nuo artimiausios aplinkos – šeimos (McMinn, Griffin & Sluijs, 2013). Vaikų fiziniui aktyvumui skatinti, vieni iš svarbiausių veiksnių, gali būti tėvų nuostatos, jų aktyvi gyvensena, pozityvus pavyzdys. Šeimos vaidmuo tobulinant vaiko prigimtį, sudarant sąlygas jai skleistis yra ypatingas. Jos ugdomasis poveikis yra labai didelis, nes ugdymas sujungia prigimtines galias ir aplinkos poveikius (Aramavičiūtė V., Martišauskienė M., 2006).

Aktyvus vaiko gyvenimo būdas ugdomas tada, kai tėvai kryptingai ugdo palankų sveikatai elgesį, padeda susidaryti dienos tvarkę ir jos laikytis, rodo asmeninį pavyzdį, teikia impulsus sveikai gyventi bei motyvuoja mankštintis. Šeimos sveikas gyvenimo būdas turi vaiką patraukti, žadinti jo aktyvumą ir veiklumą kartu su visų galių sklaida. Vaikų aktyvaus gyvenimo būdo mokymuisi reikia tėvų paramos, pagalbos, sudarant sveiką, fizinį aktyvumą skatinančią ir saugią aplinką. Vaikų veiklumui, aktyvumui, rūpinimuisi savo sveikata įtaką daro šeimos vertybinės nuostatos, tradicijos, tėvų sveikos gyvensenos žinios, jų gyvas pavyzdys, laisvalaikio leidimo būdas, fizinė bei psichologinė aplinka ir kiti veiksniai, kurie skatina arba slopina vaikų aktyvumą ir motyvaciją sportuoti (Adaškevičienė E., Stazdienė N., 2017):

- tėvų aiškinimas apie fizinio aktyvumo naudą;
- sportavimui reikalingo inventoriaus įsigijimas;
- mankštos kampelio įrengimas;
- palanki aplinka gyvenamojoje vietoje;
- šeimos emocinė atmosfera;
- šeimos narių bendravimas;
- draugų pavyzdys;
- patiriamas džiaugsmas, malonumas;
- aktyvaus laisvalaikio tradicijos;
- tėvų pritarimas, pagalba;
- sveikatos vertybės;
- šeimos tradicijos;
- skatinimas, pagyrimas;
- šeimos aktyvi gyvensena;
- tėvų gyvas pavyzdys;

- sveikos gyvensenos žinios;
- šeimos materialinis lygis;
- lūkesčių tenkinimas, sėkmė;
- tėvų išsilavinimas.

E. Adaškevičienė ir N. Strazdienė (2017) teigia, kad siekiant formuoti aktyvų vaikų gyvenimo būdą, ypač svarbus pačių tėvų aktyvumas, jų dalyvavimas sporto ir sveikatos renginiuose. Taip pat autorės teigia, kad jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaiko gyvensena sparčiai keičiasi: mokymasis mokykloje ir namuose skatina jį vis daugiau laiko leisti pasyviai. Tyrimai rodo, jog vaikų fiziškai aktyvus ir pasyvus gyvenimo būdas siejamas su sunaudojamos ir išsekvojamos energijos disbalansu.

Pasak V. Žalkauskės (2017), šeimos įtaka vaiko požiūriu ir vertybių raidai yra didžiulė. Vaikų laisvalaikį, kol jie maži, dažniausiai planuoja suaugusieji, kuriems intelektualinis ir meninis vaikų tobulėjimas dažnai atrodo daug reikšmingesnis nei sveikos mitybos ar fizinio aktyvumo ugdymas. Vaikai iš prigimties yra judrūs, tačiau pastaruoju metu susirūpinta ypač pasyvia jaunimo fizinio aktyvumo veikla: per mažai judama ir sportuojama, daugiau laiko praleidžiama prie televizoriaus ar kompiuterio negu lauke ir pan.

Mokslininkai pažymi, kad be fiziologinių organizmo pokyčių, jaunesniojo mokyklinio amžiaus tarpsnyje vaikai išgyvena psichosocialinės raidos bei jį supančios aplinkos pokyčius. Kaip teigia B. Strukčinskienė, J. Raistenskis, D. Šopagienė, D. Kurlys, D. Stasiuvienė, S. Griškonis, R. Radžiuvienė (2012), mokyklos lankymo pradžios laikotarpis natūraliai mažina vaiko fizinį aktyvumą, kuris yra ypatingai svarbus savalaikio brendimo ir sveikos gyvensenos komponentas. Vaikui savo veikloje tenka daug ką keisti: iš laisvo žaidimo, kuris buvo pagrindinė jo veikla, pereiti prie reglamentuoto mokymosi, radikaliai keisti savo gyvenimo būdą, anksčiau susiklosčiusias elgesio formas, įpročius. Paminėtina, kad tėvai šiame amžiaus tarpsnyje vis dar vaidina svarbų vaidmenį vaiko gyvenime ir kasdienėje veikloje.

Nagrinėjant šeimos vaidmenį vaikų fiziniam aktyvumui, negalime nekalbėti apie asmeninį tėvų elgesį. Didžiulę įtaką vaikų gyvenimui turi tėvai, kurie savo pavyzdžiu, būdami fiziškai aktyviais, skatina ir vaikus tokiais būti. C. A. Yao ir R. E. Rhodes (2015), atlikę mokslinių tyrimų metaanalizę, daro išvadą, kad tėvai patys turėtų būti fiziškai aktyvesni ir labiau skatinti vaikų fizinį aktyvumą. Paminėti keli faktai, iliustruojantys tėvų ir vaikų fizinio aktyvumo ryšius. Nustatyta, jog vaikai, kurių motina yra fiziškai aktyvi, du kartus labiau linkę ir patys būti aktyvūs. O vaikai, kurių tėvas yra fiziškai aktyvus, buvo tris sup use karto labiau linkę būti aktyvūs.

Apibendrinimas. Šeima atlieka vaikų fizinio aktyvumo skatinimo, reguliavimo ar koregavimo funkciją ir kartu tampa aktyvaus gyvenimo būdo raiškos forma. Jaunesniojo

mokyklinio amžiaus vaikų fiziniam aktyvumui didelį poveikį turi jų tėvų gyvenimo būdas, jų formuojamos tradicijos ir kt. Vaikai stebi, kartu aktyviai leidžia laiką. Pastebėta, kad fiziškai aktyvesnių tėvų vaikai irgi bus fiziškai aktyvesni. O jeigu abu tėvai nesidomi fiziniu aktyvumu, tikėtina, kad juo nesidomės ir vaikas.

Išvados

1. Fizinis aktyvumas – tai veiksnys, kuris formuoja žmogaus organizmą ir jo funkcijas. Jis ugdo ir stiprina visas organizmo sistemas, veikia jų funkcijas ir gyvybingumą. Tai ypač svarbu jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams, kurie intensyviai auga ir tobulėja. Ugdant fizinio aktyvumo jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikus siekiama darnus raidos, širdies ir kraujagyslių, kvėpavimo, nervų, imuninės ir kitų sistemų veiklos tobulėjimo. Optimalus judėjimo aktyvumas padeda vaikui pasirengti fiziniams ir psichikos krūviams, didėja organizmo atsparumas stresams. Norėdami pagerinti vaikų sveikatą, kasdienei fizinei veiklai reikėtų skirti ne mažiau kaip 60 min. kiekvieną dieną.

2. Tėvai turi dideles galimybes įtakoti vaikų fizinį aktyvumą. Vienas iš būdų – tai nuolat fiziškai ir emociškai be prievartos skatinti vaikus, nuolat juos palaikyti, netgi dalyvauti kartu vaiko varžybose – kaip palaikymo komanda bei kartu leisti laisvalaikį aktyviai (važinėjant dviračiais, vaikščiojant ar žaidžiant įvairius judrius žaidimus). Taigi, vaikų fizinio aktyvumo didinimui turi įtakos šeimoje vyraujanti pozityvi aplinka. Labai svarbu formuoti šeimoje tradicijas bei patiems būti aktyviems puoselėjant bei įgyvendinant sveikatai palankias nuostatas.

Literatūra:

2021-2030 m. nacionalinis pažangos planas <https://lrv.lt/lt/aktuali-informacija/xviivyriausybe/strateginis-valdymas/2021-2030-m-nacionalinis-pazangos-planas>.

Adaškevičienė E. (1999). *Vaikų sveikatos ugdymas: pedagoginiu aspektu*. Vilnius: Lietuvos sporto ir informacijos centras.

Adaškevičienė E. (2004). *Vaikų fizinės sveikatos ir kūno kultūros ugdymas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

Adaškevičienė E., Strazdienė N. (2017). *Mokinių fizinio aktyvumo edukacija*. Monografija, Klaipėda.

Aramavičiūtė V., Martišauskienė M. (2006). Vertybių ugdymas - pedagoginių kompetencijų pamatas. *Pedagogika* (84), 33-37.

Armonienė J. (2007). Mokinių fizinis aktyvumas ir sveikata. *Pedagogika* (85), p. 116-120.

- Caspersen C. J., Powell K. E., Christenson G. M. (1985). Physical activity, exercise, and physical fitness: definitions and distinctions for health-related research. *Public Health Rep*, 100 (2), p. 126–131.
- Cleland V., Venn A., Fryer J., Dwyer T., Blizzard L. (2005). Parental exercise is associated with Australian children's extracurricular sports participation and cardiorespiratory fitness: A cross-sectional study. *Int J Behav Nutr Phys Act*, 2 (1), p. 3.
- Edwards L. C., Bryant A. S., Keegan R. J., Morgan K., Cooper S. M., & Jones A. M. (2018). 'Measuring' physical literacy and related constructs: A systematic review of empirical findings. *Sports Medicine* <https://link.springer.com/article/10.1007/s40279-017-0817-9> [žiūrėta 2023-11-03].
- Yao C. A. ir Rhodes R. E. (2015). Parental correlates in child and adolescent physical activity: a metaanalysis. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 12, (10). doi:10.1186/s12966-015-0163-y. [žiūrėta 2023-11-05].
- Jankaskienė R. (2021). *Fizinis aktyvumas ir sveikata*. Kaunas: Lietuvos sporto universitetas; Lietuvos vaikų ir jaunimo fizinio aktyvumo ataskaita 2022 m. <https://www.lsu.lt/documents/2022-metai/lietuvos-vaiku-ir-jaunimo-fizinio-aktyvumo-ataskaita-2022-pdf/>.
- Miškinis K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: Aušra.
- PSO Europos regiono fizinio aktyvumo strategija 2016-2025 m. <https://iris.who.int/handle/10665/329407>.
- Stonkus S. (2002). *Sporto terminų žodynas*. Kaunas: LKKA.
- Strukčinskienė B., Raistenskis J., Radžiuvienė R., Strukčinskaitė V. (2018). *Vaikų ir paauglių sveikos gyvensenos veiksniai: fizinio aktyvumo ypatumai*. Klaipėda. KU leidykla.
- Strukčinskienė B., Raistenskis J., Šopagienė D., Kurlys D., Stasiuvienė D., Griškonis S., Radžiuvienė R. (2012). *Vaikų fizinis aktyvumas ir sveikata*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
- Uzunoz F. S., Chin M. K., Mok M. M. C., C. R. Edginton, Podnar H. (2017). The Effects of Technology Supported Brain-Breaks on Physical Activity in School Children. *Passionately inclusive: Towards participation and friendship in sport: Festschrift für gudrun doll-tepper*, 87-104.
- Willenber B. (2012). *Children's Activity Pyramid*. Human Environmental Sciences Extension, University of Missouri. http://www.classbrain.com/artread/publish/article_31.shtml.
- Žaltauskė V. (2017). *Lietuvos 7–8 metų vaikų fizinis aktyvumas ir jo sąsajos su individualiais, šeimos ir mokyklos aplinkos veiksniais* (daktaro disertacija). Kaunas: Lietuvos sveikatos mokslų universitetas.

TARPININKAVIMO METODO TAIKYMAS SPRENDŽIANT MOKINIŲ KONFLIKTUS: SOCIALINIO PEDAGOGO IR TĖVŲ BENDRADARBIAVIMAS

Ingrida Kojelienė

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Moksliniame straipsnyje analizuojamas tarpininkavimo metodo taikymo nauda sprendžiant mokinių konfliktus socialinio pedagogo ir tėvų bendradarbiavimo kontekste. Detaliau pateikiamos ir nagrinėjamos konflikto sąvokos apibrėžtys, struktūra bei priežastys. Aptariamos lietuvių ir užsienio mokslininkų pozicijos dėl tarpininkavimo metodo taikymo specifiškumo. Akcentuojama tėvų ir socialinio pedagogo bendradarbiavimo nauda.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: tarpininkavimo metodas, konfliktai, socialinis pedagogas, tėvai, bendradarbiavimas.

Įvadas

Temos aktualumas. Viena iš aktualiausių šiuolaikinės mokyklos problemų yra kylantys konfliktai bei nesugebėjimas jų efektyviai spręsti. Asmenybės raida negali vykti be konfliktų – išmintis, emocinė branda, socialiniai įgūdžiai susiję su konfliktais, būdingais skirtingais raidos tarpsniais įgyvendinamiems uždaviniams (Čiuladienė, 2013). Konflikto sąvoka plati, tačiau mokslininkai vieningai sutinka, kad konfliktas – tai nesutarimas ar nesuderinamumas, mažiausiai dviejų dalyvių sąveika, kurioje konflikto pusės suvokia tikslų, požiūrių išsiskyrimą ir įsitikinusias, kad tuo pačiu metu egzistuojantys jų siekiai negali būti įgyvendinti (Lakis, 2008). Konfliktai mokykloje kyla kiekvieną dieną ir jų sprendimo būdų socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai, psichologai, mokytojai ir kiti specialistai ieško įvairiose konfliktinėse situacijose.

Kaip vieną iš konfliktų sprendimo būdų mokslininkai įvardija tarpininkavimo metodą. Šio metodo pagrindinis bruožas – taikus konflikto sprendimas. Mokykloje kylančių konfliktų sprendimas tarpininkavimo proceso metu, mažai tyrinėta sritis teoriniu aspektu, nors yra svarbi ir aktuali problema. Kiek išsamiau tarpininkavimas yra nagrinėtas, kaip viena iš teismo proceso rūšių (Kaminskienė, 2013), taip pat yra aptartas ir kaip vienas iš socialinio pedagogo darbo metodų modelių (*Mediacijos vadovas socialiniams pedagogams*, 2015), tačiau pasigendama siauresnio ir gilesnio tarpininkavimo metodo tyrimo analizavimo sprendžiant mokinių konfliktus Lietuvos ugdymo įstaigose.

Užsienio šalių patirtis atskleidė, kad taikūs konfliktų sprendimo įgūdžiai išmokyti ankstyvame amžiuje, sumažina tikimybę konfliktinių situacijų ir smurtinių veiksnių vėlesniame

mokinio amžiuje (Iakab, Iovu, 2020). Taikant tarpininkavimo metodą galima pasiekti taikaus, greito ir efektyvaus susitarimo mokinių konfliktų sprendime. Tačiau, kad būtų galima taikyti šį metodą pirmiausia reikia išanalizuoti pačio proceso svarbą, naudą, bei poreikį esamoje konfliktinėje situacijoje (Urbanová M. ir kt., 2019).

Tyrimo problema. Kokia yra tarpininkavimo metodo taikymo nauda sprendžiant mokinių konfliktus socialinio pedagogo ir tėvų bendradarbiavimo kontekste?

Temos iširtumas. Konflikto apibrėžtis pateikė ir tarpininkavimo metodo taikymą analizavo Lietuvių ir užsienio mokslininkai: J. Lakis (2008), W. W. Wilmot, L. Hocker, (2011), D. Račelytė (2013), G. Čiuladienė (2013), R. Lekavičienė, D. Antinienė (2019), S. C. Ay, H. K. Keskin, M. Akilli (2019), A. Iakab, M. B. Iovu (2020), M. Urbanová, J. Holas, P. Tvrdikova (2019), J. G. Goldman-Wetzler (2020) ir kt. Bendradarbiavimo sampratą ir svarbą atskleidė: E. Perrault, R. McClellando, C. Austin ir J. Siepperto (2011), R. Barkauskienė, A. Zacharevičienė (2019), Y. J. Hsiao, K. Higgins, L. Diamond (2018) ir kt.

Tyrimo objektas: tarpininkavimo metodo taikymo nauda sprendžiant mokinių konfliktus socialinio pedagogo ir tėvų bendradarbiavimo kontekste.

Tyrimo tikslas: išanalizuoti tarpininkavimo metodo taikymo naudą sprendžiant mokinių konfliktus socialinio pedagogo ir tėvų bendradarbiavimo kontekste.

Tyrimo uždaviniai:

1. Pateikti konfliktų sampratą, struktūrą, atsiradimo priežastis.
2. Išryškinti tarpininkavimo metodo taikymo naudą.
3. Išsiaiškinti tėvų ir socialinio pedagogo bendradarbiavimo svarbą mokinių konfliktų sprendime.

Tyrimo metodai: Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.

Teorinė dalis

1. Konflikto samprata, struktūra, konfliktų atsiradimo priežastys

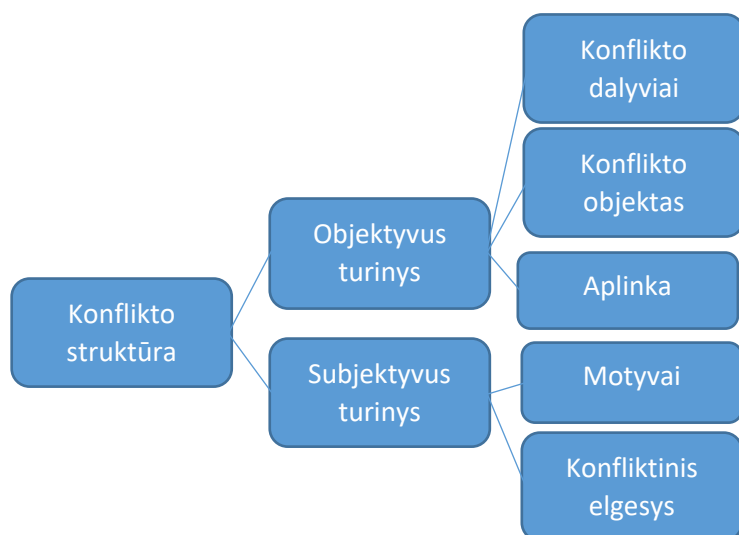
Įvairiuose moksliniuose šaltiniuose, mokomojoje literatūroje, straipsniuose bei dokumentuose, sutinkamos įvairios psichologų, mokslininkų ir kitų specialistų konflikto sąvokos apibrėžtys, kurių keletas interpretacijų pateikiamos 1 lentelėje.

1 lentelė. Sąvokos „konfliktas“ apibrėžtys
(sudarė darbo autorė pagal lentelėje pateiktus mokslinės literatūros šaltinius).

Eil. Nr.	Sąvokos apibrėžtis	Autorius
1.	Konfliktas – tai priešingų tikslų, interesų, pozicijų, nuomonių ar požiūrių susidūrimas, rimti nesutarimai, kurių metu žmogų užvaldo nemalonūs jausmai arba išgyvenimai.	R. Lekavičienė, D. Antinienė (2019)
2.	Konfliktas tai interesų nesuderinamumas. Plačiausia prasme konfliktas yra neatskiriama socialinės sąveikos dalis, tai yra bendras socialinis reiškinys, apimantis individus, visuomenes, valstybes ir jų grupes.	<i>Dictionary of Conflict Resolution</i> (1999)
3.	Konfliktas yra kasdieninės kalbos žodis, juo paprastai įvardijame nesutarimus arba nesuderinamumą, tam tikrą reiškinį, kuris vyksta tarp dviejų arba daugiau šalių, arba būseną.	D. Račelytė (2013)
4.	Konfliktas yra išreikšta kova tarp mažiausiai dviejų tarpusavyje priklausomų šalių, kurios suvokia nesuderinamus tikslus, išteklių stoką ir tai, kad kiti trukdo pasiekti savo tikslus.	W. William, J. Wilmot, L. Hocker (2011)
5.	Konfliktas – susidūrimas – labai plačiai vartojama sąvoka. Ja pavadinami įvairių formų reiškiniai: karo veiksmai, ginkluoti susirėmimai, įvairių socialinių grupių opozicijos, diskusijos parlamente, tarnybiniai, dalykiniai nesutarimai, šeiminiai ginčai, norų bei pareigos jausmo kovos ir t. t.	G. Čiuladienė (2013)
6.	Konfliktas (lot. <i>conflictus</i> – susidūrimas), priešingų interesų, pažiūrų, siekių susidūrimas; kivirčas, ginčas.	<i>Tarptautinių žodžių žodynas</i> (2004)

Konflikto sąvoka turi daug aspektų ir mokslininkai bei autoriai nėra vieningi ją apibrėždami. Tačiau visi mokslininkai sutaria, kad konfliktas yra situacija, kai susikerta nesutampantys vieno ar kelių dalyvių interesai, skirtingi jų siekimo būdai ir metodai.

D. Račelytė (2009) apibendrindama daugelį konflikto apibūdinimų teigia, kad „bendros reiškinio, kurį galima pavadinti konfliktu, savybės yra šios: veikėjai, arba konflikto šalys. Tam, kad konfliktas egzistuotų, būtini dalyviai, paprastai bent dvi konflikto šalys; nesuderinamumas. Konfliktui kilti svarbus priešingų polių buvimas. Konfliktas bus tada, kai šalių reikalavimų neįmanoma įgyvendinti tuo pat metu naudojant tuos pačius išteklius; elgesys, veiksmai“.

1 pav. Konflikto struktūra (Lekavičienė, Antinienė, 2019).

Konfliktui kilti įtakos turi objektyvios ir subjektyvios priežastys: klaidingas suvokimas, reikšmingi nesuderinami dalykai, svarbios gyvenimo vertybės, esminiai konflikto šalių skirtumai, nesupratimai arba nevienodos konflikto šalims prieinamų išteklių galimybės. Įprastai konfliktą sukelia kelios priežastys, įvairūs veiksniai. Konfliktą lemiančius veiksnius galima būtų analizuoti pagal įvairius kriterijus: dalyvaujančias šalis, jų tikslus ir pan. (Račelytė, 2013). Dažniausiai konflikto kilimo šaltinis yra pats asmuo, nes būtent nuo jo viskas priklauso, kaip jis suvokia situaciją, realybę, kaip valdys savo emocijas, ar bus išsakyti asmens prieštaravimai ir kaip tai bus išsakyta ir pan. (Čiuladienė, 2013).

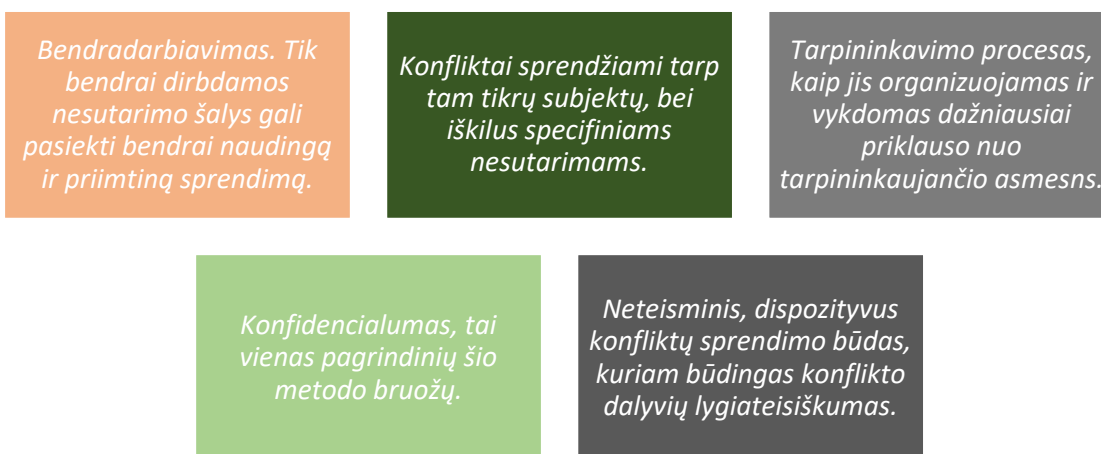
S. C. Ay ir kt. (2019) teigia, kad mokyklinio amžiaus vaikų konfliktai gali kilti tarp vienas kito (su bendraklasiais), su mokytojais ir su tėvais. Konfliktai tarp bendraklasių pasireiškia nesupratimu arba priešišku tarp to paties amžiaus vaikų. Tai dažnai atsitiktini, neplanuoti ir neturintys stiprių smurtinių veiksmų konfliktai (Iakab, Iovu, 2020).

Mokykla tai ne tik mokymosi įstaiga, bet ir mokinių susibūrimo vieta. Taip pat tai vieta kurioje kyla, į kurią atsinešami iš šalies, bei sprendžiami konfliktai. Viena iš mokyklos misijų tai konfliktų sprendimas. „Visų pirma, ten, kur kalbama apie kvalifikaciją, kur vyksta socializacija ir atranka, ten jaučiamas netikrumas, bejėgiškumas, nusivylimas. Todėl kyla stiprios emocijos, pasipriešinimas ir priešgyniavimas. Antra, mokykla yra jaunų žmonių susibūrimo vieta, kur jie diena iš dienos susitinka su grupe žmonių, kurių negali savarankiškai pasirinkti. Šis neišvengiamas bendravimas sukelia įtampą, skatina ginčus tarp skirtingos gyvenusių žmonių. Ir trečia, jauni žmonės didžiąją dalį savo laiko praleidžia mokykloje, todėl mokykla yra ta vieta, į kurią konfliktai, atsinešti iš šalies (pvz., iš šeimos, kitų bendraamžių grupių), rutuliojami toliau“ (Mediacijos vadovas pedagogams, 2015).

Pasak J. G. Goldman-Wetzler (2020) „konfliktas sukelia konfliktą“, sudarydamas konflikto kilpą. Autorė teigia, kad konflikto kilpa suformuluoja konfliktavimo įpročius: kitų kaltinimą ir vengimą, savęs kaltinimą ir pastangas rasti abipusiškai naudingą sprendimą, kai žmonės atsisako bendradarbiauti. Įpročiai sąveikaudami su kitų žmonių įpročiais, suformuoja bendravimo modelį dėl kurio užstringama konflikto kilpoje. Todėl socialiniams pedagogams tampa nelengva misija atrasti efektyvų ir naudingą konfliktinių situacijų sprendimo būdą. Vienas iš populiarėjančių metodų konfliktų sprendime tai tarpininkavimo metodas.

1. Tarpininkavimo metodo taikymo nauda

Nuo 2019 m. sausio 1 d. Lietuvoje įsigalėjo mediacijos apibrėžimas, iki tol vartota sąvoka – taikinamasis tarpininkavimas, tačiau abi sąvokos vartotinos iki šiol ir yra viena kitos sinonimas. Tarpininkavimo, kaip ginčų ar konfliktų sprendimo metodo apibrėžimų yra labai daug. Tarpininkavimą derėtų interpretuoti kaip interesais grindžiamą konflikto sprendimo procesą, kurio metu neutrali ir nešališka trečioji šalis (mediatorius, tarpininkas) skatina ir padeda konfliktuojančioms šalims pasiekti abiem šalims priimtinus sprendimus (Račelytė, 2009). Mediacija – ginčų sprendimo procedūra, kurios metu vienas ar keli mediatoriai padeda ginčo šalims taikiai spręsti ginčą (Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo nuostatos, 2017). Bendra, konfliktų valdymo prasme, tarpininkavimo proceso taikymas – vadinamas toks procesas, kai jame dalyvaujantiems asmenims bendradarbiauti, tartis ir priimti palankų konflikto sprendimo būdą padeda trečioji šalis, t.y tarpininkas, kuris rūpinasi derybų eiga

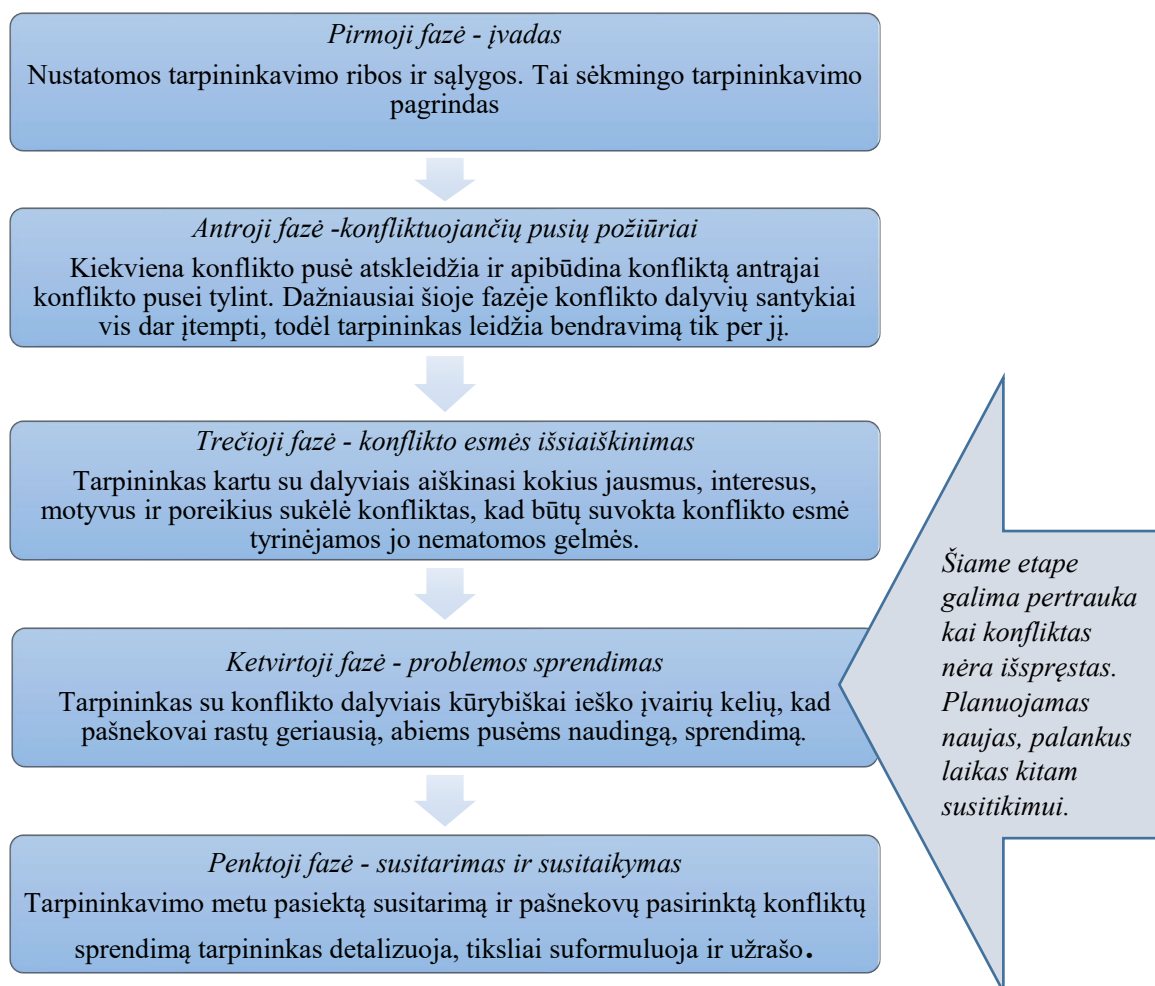

2 pav. Tarpininkavimo metodo bruožai (sudarė darbo autorė)

Pasak H. D. Will. ir S. Ramdohr (2015) tarpininkavimo metodo taikymas abiem konflikto pusėms duoda vienodai erdvės, kad šiuose mediatoriaus (tarpininko) prižiūrimuose procesuose jos jaustųsi saugios ir galėtų save išreikšti. Kai konflikto šalys susipažįsta su vidinėmis ginčo priežastimis, kurios kitą konflikto pusę buvo paskatinusios tam tikriems veiksams ar

neveikimui, jų tvirtos pozicijos sušvelnėja. Dėl to visa pokalbio atmosfera tampa mažiau įtempta ir palapsniui pasiekiami ta būseną, kai abi pusės gali pajauti kaip jaučiasi kita pusė.

H. D. Will. ir S. Ramdohr (2015) pateikia penkių tarpininkavimo fazių modelį, kuris leidžia suvokti mediacijos eigą. 3 paveiksle yra penkios tarpininkavimo fazės (Will, Ramdohr, 2015):

3 pav. Tarpininkavimo fazės (Will, Ramdohr, 2015)

Galima teigti, kad tarpininkavimo procesas naudingas tuo, jog siekia „skatinti keitimąsi informacija, suteikti naujos informacijos, padėti šalims suprasti vienai kitos poziciją, padėti besiderantiesiems realistiškai įvertinti sprendimo alternatyvas, skatinti šalis siūlyti kūrybiškus sprendimus, sugalvoti sprendimų, kurie atitinka esminius abiejų šalių interesus” (Mediacija, 2013).

Socialiniams pedagogams, socialiniams darbuotojams, psichologams ir kitiems ugdymo įstaigų darbuotojams svarbu išsiaiškinti patį procesą, įgyti pasitikėjimą konfliktuojančių šalių ir padėti surasti palankų konflikto sprendimo būdą abiem konflikto pusėms.

2. Tėvų ir socialinio pedagogo bendradarbiavimo svarba mokinių konfliktų sprendime

Bendradarbiavimo sąvoka aptariama daugelio mokslininkų, tačiau vieno apibrėžimo nėra. Pasak E. Perrault, R. McClellando, C. Austin ir J. Siepperto (2011) bendradarbiavimas gali būti suprantamas kaip žmonių santykiai ir įsipareigojimai bendriems tikslams, bendros planavimo pastangos. H. R. Griffin (2014) teigimu, bendradarbiavimas tai „pasitikėjimas, tarpusavio santykiai tarp dviejų ar daugiau asmenų, kurie atsisako tam tikros nepriklausomybės, kad užmegztų sąveiką vieną ar daugiau kartų dėl bendro tikslo įgyvendinimo, kurio negali pasiekti vienas asmuo”. D. Račelytė (2013) teigia, kad tai aktyvus tiesioginis konflikto sprendimas, reikalaujantis šalių pasitikėjimo ir geranoriškumo: konflikto dalyviai bando rasti sprendimą, patenkinantį visų konflikto šalių interesus. Bendradarbiavimas svarbus ir mokykloje, tiek tėvams su socialiniu pedagogu, mokytojais, kitais ugdymo įstigos specialistais, tiek ir su pačiu mokiniu. Socialinis pedagogas bendradarbiaudamas su tėvais gali lengviau rasti bendrą tikslą ir jį pasiekti. Išsikeliamas vienas iš tikslų – pagalbos efektyvumas sprendžiant mokinių konfliktus. Socialinio pedagogo ir tėvų bendradarbiavimas padeda surasti visiems optimaliausią ir naudingiausią konflikto sprendimo būdą. Šio tikslo socialinis pedagogas siekia atstovaudamas šeimai, padėdamas tėvams įsitraukti į vaiko ugdymo procesą, aktyviai domėdamasis vaiko gyvenimu mokykloje (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija (2017). *Elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų turintys vaikai: ugdymo ir pagalbos teikimo specifika*).

Socialinis pedagogas atlieka vertinimo, konsultavimo, dalyvavimo, bendradarbiavimo, įgyvendinimo, šviečiamąją, tyrėjiškąją, kaupiamąją, švietėjišką, rengėjišką, ruošėjišką, organizacinę funkcijas (LR Švietimo ir mokslo ministro 2016 m. lapkričio 2 d. įsakymas Nr. V-951 „Dėl Mokyklos socialinio pedagogo pavyzdinio pareigybės aprašo patvirtinimo“). Socialinis pedagogas atlikdamas šias funkcijas kuria pagalbos tinklą (Barkauskienė, Zacharevičienė, 2019). Bendradarbiaudamas su mokinių tėvais socialinis pedagogas atrenka naudingiausią visoms šalims bendradarbiavimo formą (-as): individualus darbas, darbas grupėje, darbas mokyklos bendruomenėje, atsižvelgdamas į šeimos kultūrą, šeimos narių išsilavinimą, intelektą, socialinę padėtį, požiūrį į ugdymo įstaigą ir pedagogus, kitus specialistus (Hsiao ir kt., 2018). Dauguma mokslininkų sutinka, kad siekiant efektyvios pagalbos sprendžiant mokinių konfliktus, socialinis pedagogas bendradarbiavimo proceso metu turi kombinuoti įvairias bendradarbiavimo su tėvais formas. Kuri forma buvo efektyviausia paaiškės tada kai konfliktas bus išspręstas.

Išvados

1. Konflikto sąvoka turi daug apibrėžčių, tačiau visi mokslininkai vieningai sutinka, jog konfliktu vadinamas nesutarimas ar nesuderinamumas, mažiausiai dviejų dalyvių sąveika, kurioje konflikto pusės suvokia tikslų, požiūrių išsiskyrimą ir įsitikinusias, kad tuo pačiu metu egzistuojantys jų siekiai negali būti įgyvendinti. Konflikto struktūrą sudaro objektyvus turinys – konflikto dalyviai, konflikto objektas, aplinka ir subjektyvus turinys – motyvai, konfliktinis elgesys. Priežastys lemiančios konflikto atsiradimą išskiriamos dvi – objektyvios ir subjektyvios, tačiau galima teigti, kad viskas priklauso nuo pačio žmogaus požiūrio ir situacijos suvokimo.

2. Vienas iš konflikto sprendimo būdų – tarpininkavimo metodo procesas (*mediacija*). Mediacijoje, skirtingai nuo visų kitų konfliktų sprendimo būdų, sprendimą priima ne tarpininkas, bet pačios konflikto šalys. Tarpininkavimo procese svarbu suprasti konfliktų esmę, veikimo mechanizmus, konfliktą eskaluojančius/deeskaluojančius veiksnius. Galimybė įgalinti tarpininkavimo metodą konfliktui spręsti gali būti įgyvendinama tik tada, kai bus pripažįstamas trečiosios neutralios šalies pagalbos efektyvumas derybų procese, ieškant taikaus sprendimo.

3. Bendradarbiavimas vyksta bendraujant, sąveikaujant tarpusavyje, kartu atliekant bendrą darbą, bendrą veiklą, vienijant pavienes, individualias pastangas, papildant vienas kito žinias ir gebėjimus. Bendradarbiavimo formos: individualus darbas, darbas grupėje, darbas mokyklos bendruomenėje. Socialinio pedagogo bendradarbiavimas su tėvais mokinių konfliktų sprendime labai svarbus dėl bendro tikslo pasiekimo – taikaus konflikto išsprendimo. Tik bendradarbiaudami sukuriame tarpusavio pasitikėjimą, santykius, ryšį. Galime lengviau ir efektyviau spręsti iškilusias problemas.

Literatūra:

Ay S.C., Keskin H.K., Akilli M. (2019). *Examining the Effects of Negotiation and Peer Mediation on Students' Conflict Resolution and Problem Solving Skills*. International Journal of Instruction, p. 717-730

Barkauskienė R., Zacharevičienė A. (2019). *Darbas su vaikais, turinčiais elgesio ir emocinių sunkumų bei sutrikimų*. Vilnius: Nacionalinė Švietimo Agentūra.

Čiuladienė G. *Paauglių konfliktai ir jų sprendimas ugdymo realybėje*. (2013), Monografija. Dictionary of Conflict Resolution, 1999 m., p. 113

Goldman-Wetzler J. G. (2020). *Optimal Outcomes: Free Yourself from Conflict at Work, at Home, and in Life*, Harper Business

- Griffin, H. R. (2014). The Importance of Collaboration Between Parents and School in Special Education: Perceptions From the Field. *UNF Theses and Dissertations*. Prieiga per internetą <http://digitalcommons.unf.edu/etd/530> [žiūrėta 2023-10-16].
- Hsiao Y. J., Higgins K., Diamond L. (2018). *Parent Empowerment. Respecting Their Voices. Teaching Exceptional Children*, 51(1), p. 43 – 53.
- Iakab A., Iovu M. B. (2020), *Conflict mediation between elementary school children. Journal Plus Education*, p. 154-164. Prieiga per internetą: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=853071> [žiūrėta 2023-10-18].
- Kaminskienė N., Račelytė D. ir kt. (2013). *Mediacija*. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas.
- Kaminskienė N., Sondaitė J., Tvaronavičienė A., Račelytė D., Langys E., Intė O. (2019), *Mediatoriaus vadovas. Metodinis leidinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Lakis J. (2008) *Konfliktų sprendimas ir valdymas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Lekavičienė R., Antinienė D. (2019), *Bendravimo psichologija šiuolaikiškai*. Vilnius: Vaga.
- Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo nuostatos 2017 m. Liepos 12 d. Nr. 2017-12053
- Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2016 m. Lapkričio 2 d. įsakymas Nr. V-951 „Dėl Mokyklos socialinio pedagogo pavyzdinio pareigybės aprašo patvirtinimo“ Vilnius. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/0a41f940a20911e68987e8320e9a5185> [žiūrėta 2023-10-18].
- Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija. (2017). Elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų turintys vaikai: ugdymo ir pagalbos teikimo specifika. Švietimo problemos analizė, 5(161), p. 1–8
- Perrault, E., McClelland, R., Austin, C., & Sieppert, J. (2011). Working together in collaborations: Successful process factors for community collaboration. *Administration in Social Work*, 35(3), 282-298.
- Račelytė D. (2009). *Konfliktų studijų pagrindai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Tarptautinių žodžių žodynas. (2004). Vilnius: Alma littera.
- Urbanová M., Holas J., Tvrđikova P. (2019) *Problem-Solving or Narrative Approach to Mediation?*. Papers of Social Pedagogy.
- Will, H. D., ir Ramdohr, S. (2015). *Mediacijos vadovas socialiniams pedagogams*. Vilnius: VšĮ „Pagalbos paaugliams iniciatyva“.
- Wilmot W. W., L., Hocker (2010). *Interpersonal Conflict*. New York: McGraw-Hill, p. 11.

VISOS DIENOS MOKYKLOS MODELIAI IR JOS PASIRINKIMO GALIMYBĖS

Aušrinė Korickienė

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Mokykla turi atliepti bendruomenės poreikius, todėl ieškoma būdų kaip organizuoti ugdymo procesą, kad būtų patenkinti ir mokinių, ir tėvų, ir pedagogų poreikiai. Atsižvelgiant į besikeičiančią šeimų darbo, užimtumo bei ugdymo poreikį Lietuvoje pradėjo veikti visos dienos mokyklos. Visą darbo dieną dirbanti mokykla iš esmės gali pateisinti visus bendruomenės poreikius. Straipsnyje nagrinėjama visos dienos mokyklos samprata, pateikiami Lietuvoje įgyvendinami visos dienos mokyklos veikimo modeliai. Pristatomi šeimos poreikiai ir lūkesčiai renkant vaikui(ams) mokyklą. Aktualizuojami visos dienos mokyklos privalumai, mokinių, tėvų ir visos bendruomenės lygmeniu.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: visos dienos mokykla, šeima, poreikiai, lūkesčiai, privalumai.

Įvadas

Temos aktualumas. Šiuolaikinėse visuomenėse tūkstančiai vaikų ir paauglių kiekvieną dieną po pamokų leidžia laiką be suaugusių priežiūros. Dėl užimtumo modelių ir šeimos struktūros pokyčių daugelis tėvų nesugeba užtikrinti saugios aplinkos savo vaikams po mokyklos (Armstrong, Armstrong, 2004). Visą darbo dieną dirbantys tėvai neturi laiko užtikrinti savo vaikams kokybiško užimtumo (Merfeldaitė, Penkauskienė, ir kt. 2017). Tam pritaria ir S. Burvytė ir kt. (2012) teigdami, kad spartus gyvenimo tempas tėvus įsuka į darbus ir sukelia įvairių rūpesčių, problemų su kuriomis reikia kasdien tvarkytis. Dažnai pagrindinės tėvystės ir motinystės pareigos tampa antraeilėmis.

Skaičiuojama, kad 2008 metais JAV po pamokų be priežiūros liko 7,5 mln. vaikų ir paauglių, Europoje ši padėtis taip kelią susirūpinimą, pavyzdžiui Vokietijoje, šalyje, kurioje ypač daug išsiskyrusių, vienišų ir pakankamai išteklių neturinčių tėvų, kurie turi dirbti ilgas darbo valandas, kad garantuotų vaikų gerovę, todėl negali tinkamai pasirūpinti nepilnamečiais (Pfeifer, Holtappels, 2008). Pastarąjį dešimtmetį, siekiant užtikrinti vaiko gerovę, vienodas akademinės galimybes bei mažinti socialinę atskirtį, Europos Sąjungos šalyse buvo įgyvendintos politinės priemonės, kurių dėka buvo realizuota visą dieną dirbančios mokyklos koncepcija. Visos dienos mokyklos idėja nėra naujas švietimo reiškinys, kaip pažymi graikų mokslininkai I. Thoidis ir N. Chaniotakis (2015), daugelis šalių (pavyzdžiui, Jungtinė

Karalystė, Prancūzija, Ispanija, Olandija, Belgija, Vokietija, Italija, Danija, Portugalija, Graikija ir Kipras) turi didesnę ar mažesnę visos dienos mokyklos įgyvendinimo patirtį. Akivaizdu, kad visos dienos mokyklos modelis yra paplitęs Vakarų ir Rytų Europoje. Pavyzdžiui Portugalija įgyvendino politiką ir programas, kurios paskatino į visą dieną trunkančio mokymosi įvedimą, nes pripažino būtinybę garantuoti visų vaikų apsaugą, taip pat užtikrinti lygias akademinės sėkmės galimybes vaikams ir paaugliams iš nepalankių socialinių ir ekonominių šeimų (Martins, Vale, Mouraz, 2015). Suomijos mokyklos, siekdamos rūpintis vaikų gerovės užtikrinimu, skatinti mokinius įsitraukti į veiklas, stiprinti jų gerą savijautą siūlant kokybišką ir įvairiapusę veiklą pailgintą laiką mokykloje sieja su integruotomis formaliojo ir neformaliojo ugdymo veiklomis. Tokios mokyklos yra vadinamos *integruotomis mokyklomis*, o joje praleista diena – *integruotos mokyklos diena* (angl. *integrated school day*) (Pulkkinen, 2012). Lietuvoje didėja vaikų nenoras mokytis, pamokų nelankymas, tuo pat metu mažėja mokymosi pasiekimai. Šią tendenciją pastebi A. Židžiūnienė (2018) teigdama, jog mokykloje iškylančios problemos yra pamokų nelankymas, prasti mokymosi rezultatai, vaikų skurdas ir socialinė atskirtis. Valstybinio audito ataskaita (2017) patvirtino, kad vaikai iš nepalankių ekonominių sąlygų yra sunkiai atpažįstami, tačiau šių vaikų skaičius kasmet auga. Būtent dėl šio mokyklose egzistuojančio konteksto svarbi yra visos dienos mokykla. Lietuvoje, atsižvelgiant į besikeičiančią šeimų darbo, užimtumo bei ugdymo poreikį, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu rekomendacijų dėl visos dienos mokyklos kūrimo ir veiklos organizavimo patvirtinimo 2018-2019 m. Lietuvoje pradėjo veikti 40 visos dienos mokyklų. Tokiose ugdymo įstaigose vaikai gali likti iki 17–18 val. Atlikti namų darbus, ilsėtis, lankyti būrelius, o su jais dirba pedagogai ir švietimo pagalbos specialistai. Nuo 2019-2020 m. visos dienos mokyklos veiklą vykdo 86 mokyklos. Nevyriausybinės organizacijos šiuolaikinių didaktikų centro atlikta tėvų apklausa parodė, kad net 69 proc. tėvų mato visos dienos poreikį 1–4 klasių mokiniams, o 24 proc. mano, kad toks modelis tikslingas ir 5–8 klasių mokiniams. Lietuvoje Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu vykdytas visos dienos mokyklos poreikio tyrimas parodė, kad toks mokyklos modelis itin reikalingas – poreikį išreiškė apie 90 % apklaustų tėvų.

Tyrimo problema: nagrinėjant visos dienos mokyklos sampratą, užsienio šalių patirtis, šeimų mokykloms keliamus poreikius ir lūkesčius, svarbu išskirti visos dienos mokyklos veikimo modelius, ir tokios mokyklos privalumus, kurie turėtų apimti visos bendruomenės poreikius šiandienos ugdymo kontekste. Keliami šie probleminiai klausimai:

- kokie yra visos dienos mokyklos veikimo modeliai?
- kokie yra šeimos poreikiai ir lūkesčiai renkantis mokyklą?
- kokie yra visos dienos mokyklos privalumai?

Temos ištirtumas. Apie visos dienos mokyklą rašė: Pfeifer, Holtappels (2008), Pulkkinen (2012), Thoidis, Chaniotakis (2015), Martins, Mouraz, Vale, (2015), Merfeldaitė, Penkauskienė, ir kt. (2017), Jarienė (2018), Židžiūnienė (2018), Dilytė (2018), Railienė (2018), Šileikytė (2018), Pupeikis (2019), Dudaitė, Indrašienė, Jegelevičienė, Kairienė ir kt. (2019), Skučienė, Dunajevs, ir kt. (2020), Vaščenkienė (2023). Visos dienos mokyklos reikšmę išryškino: Gkoratsa (2014), Steinmann, Strietholt, Caro, (2019), Dilytė, Skučienė, Dunajevs (2020), Ferrari, Schuler ir kt. (2022).

Tyrimo objektas: visos dienos mokyklos modeliai, jų veikla ir pasirinkimo galimybės.

Tyrimo tikslas: išanalizuoti visos dienos mokyklos modelius ir atskleisti jos pasirinkimo galimybes.

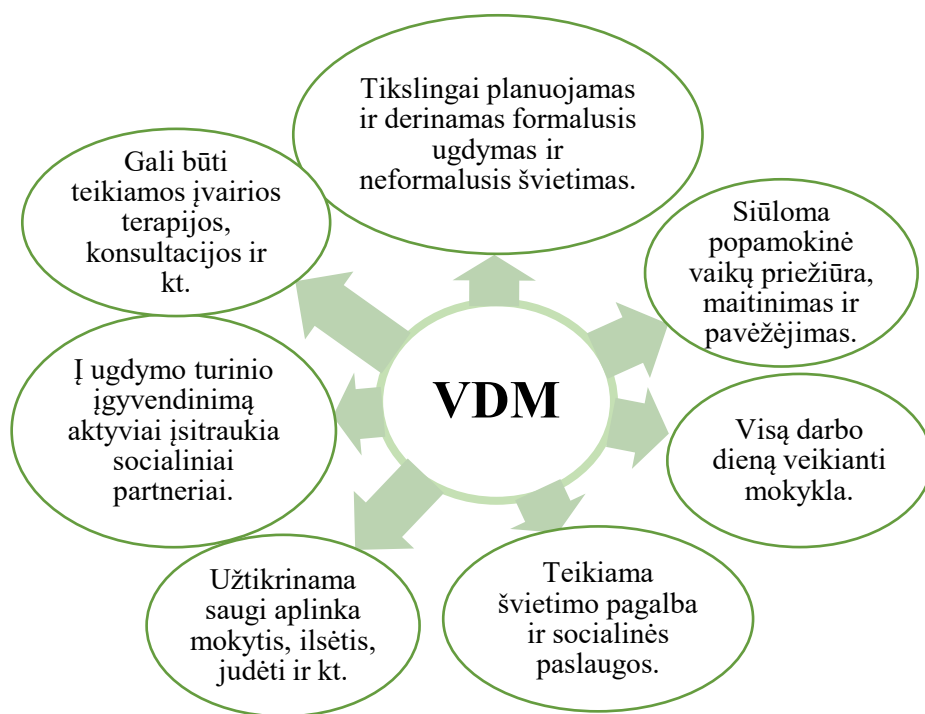
Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti visos dienos mokyklos sampratą ir modelius.
2. Atskleisti visos dienos mokyklos pasirinkimo galimybes bei jos privalumus.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.

1. Visos dienos mokyklos samprata ir visos dienos mokyklos modeliai Lietuvoje

Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, įgyvendindama Lietuvos Respublikos Vyriausybės siekį užtikrinti lygias galimybes naudotis socialinėmis, sveikatos, kultūros ir švietimo paslaugomis visiems mokiniams, 2018 m. pradėjo kurti visos dienos mokyklos koncepciją ir jos įgyvendinimo modelį. Anot LR švietimo, mokslo ir sporto ministerijos visos dienos mokyklos samprata ir įgyvendinimas priklauso nuo šalies kultūros, ugdymo tradicijų, bendro socialinio ir ekonominio, politinio konteksto (Šiuolaikinių didaktikų centras, 2017). Visos dienos mokyklos tikslai ir uždaviniai atspindi *Geros mokyklos koncepcijoje* (2013) numatytus tikslus ir uždavinius (Railienė, 2018). VDM ypatumai apibūdinti 1 paveikle.

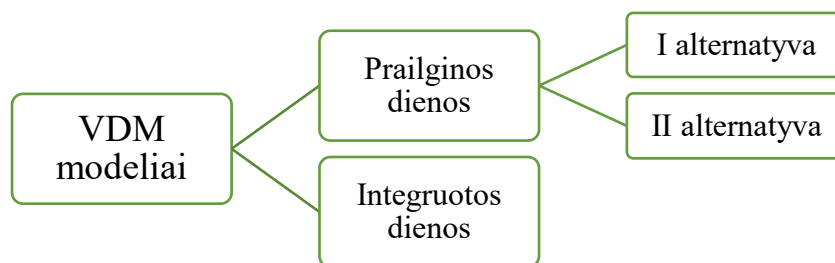
1 pav. VDM ypatybės

Parengta pagal: Metodinės rekomendacijos rengiant ir įgyvendinant bendrojo ugdymo mokyklų funkcinis erdvinis pokyčių planus (2021) ; Vaščenkienė (2023) ; Pupeikis (2019) ; Railienė (2018) ; Dudaitė, Indrašienė, Jegelevičienė ir kt. (2019).

Visos dienos mokyklos veiklos modelis, tai konkrečios mokyklos pasirinktų formaliojo ir neformaliojo ugdymo programų, kitų veiklų ir paslaugų sekos, trukmės, kiekio, dažnumo bei vietos nustatymas. Visos dienos mokyklos modeliai gali skirtis, tačiau yra siūlomi preliminarūs modeliai atsižvelgiant į užsienio šalių ir Lietuvos mokyklų patirtį (Dilytė, 2018).

Įgyvendinti VDM siūloma pagal pasirinktą modelį.

Numatyti VDM modeliai: pailgintos ir integruotos dienos. Pailgintos dienos modeliui įgyvendinti išskiriamos dvi alternatyvos (2 pav.).

2 pav. Numatyti VDM modeliai.
Parengta pagal Židžiūnienę (2018).

- **Pailgintos dienos modelio I alternatyva** susideda iš rytinės dalies, kurioje įgyvendinamos bendrojo ugdymo pamokos. Ji artima dabartinei mokyklai ir joje vykstantiems procesams. Antroji dienos dalis yra neprivaloma. Šeimai ir vaikui pageidaujant, vaikas gali likti mokykloje ir rinktis neformaliojo švietimo veiklas.
- **Pailgintos dienos modelio II alternatyva** pirmoje dienos dalyje siūlo tik bendrojo ugdymo pamokas, o visos prevencinės veiklos, integruojamos programos, projektinės ir neformaliojo švietimo veiklos vyksta po pamokų – per popietinę dienos dalį.
- **Integruotos dienos modelis.** Šio modelio esmė – visiškai integruotas formalusis ir neformalusis švietimas. Diena nėra skaidoma į rytinę ir popietinę. Ugdymas remiasi pasirinkta ugdymo kryptimi arba filosofija. Mokykla gali dirbti projektiniu metodu. Veiklos ir pamokos išdėstomos skirtingai (Židžiūnienė, 2018).

Apibendrinant galima teigti, jog siekiant užtikrinti lygias galimybes visiems mokiniams nuo 2018 m. LR švietimo, mokslo ir sporto ministerija pradėjo kurti visos dienos mokyklos koncepciją ir jos įgyvendinimo modelį. Visos dienos mokykla, tai visą darbo dieną veikianti mokykla, kurioje lanksčiai modeliuojamas ugdymo turinys, tikslingai planuojamas ir derinamas formalusis ugdymas ir neformalusis švietimas, teikiama individuali mokymosi, švietimo pagalba ir socialinės paslaugos vaikui ir jo tėvams, užtikrinama saugi aplinka. Modelį pagal kurį veiks visos dienos mokykla renkasi pati ugdymo įstaiga iš numatytų: pailgintos dienos ar integruotos dienos.

2. Tėvų poreikiai ir pasirinkimo kriterijai renkantis ugdymo įstaigą

XXI a. demokratinėse šalyse visi tėvai ir mokiniai turi turėti teisę pasirinkti mokyklą, labiausiai atitinkančią jų poreikius. (Kučinskienė, Rupšienė, 2005) Tą patvirtina ir *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo* (2011) 29 str.1 „asmuo turi teisę rinktis valstybinę, savivaldybės ar nevalstybinę mokyklą ir ją keisti“ (p. 10) Vaikas turi teisę į mokslą ir tai yra žmogaus teisė. Tėvai taip pat atlieka svarbų vaidmenį vaiko ugdyme, pasinaudodami teise į mokslą už šeimos ribų, renkantis švietimo įstaigą.

Šiuolaikinė XXI a. mokykla, kurioje mokoma(si) įvairiais būdais, mokykla, kuri pripažįsta socialinį įvairumą ir sudaro lygias galimybes visiems, „mokykla, atliepanti bendruomenės poreikius, o visos dienos mokykla, kaip atsakas į besikeičiančią šeimų darbo ir gyvenimo aplinką bei ugdymo poreikį“ (VšĮ Centrinės projektų valdymo agentūra, 2021, p. 13). Anot A. Landsbergienės (2019), kai kalbame apie mokyklą, turime kalbėti apie geriausią šeimai mokyklą, nes tokio dalyko kaip pati geriausia mokykla nėra. Yra tik labiausiai šeimai tinkama mokykla, nes visi yra skirtingi. „Kiekvienas vaikas atsiskleidžia geriausiai toje mokykloje, kuri geriausiai atliepia tos šeimos poreikius“ (p. 245).

Taigi tėvai gali ir turi teisę rinkti mokyklą savo vaikui(ams), kuri atitiktų visos šeimos poreikius ir lūkesčius, toliau analizuojami dažniausiai minimi kriterijai, kurie ir lemia tą pasirinkimą. Pasak J. Litvinaitės (2022), tyrimai rodo, kad tėvus labiausiai domina trys dalykai: pasirinktos mokyklos akademiniai mokinių pasiekimai, atstumas nuo gyvenamosios vietos, mokymosi ir socialinis bei ekonominis mokyklos kontekstas. Atlikus tyrimą Vilniaus mieste (2020), paaiškėjo, kad tėvai renkasi mokyklą pagal panašius kriterijus. Pirma, mokykla arti namų, vaikas pats gali nueiti ir pareiti. Antra, tėvai renkasi mokyklą pagal rekomendacijas ir patarimus. Trečia, mokyklos gebėjimas užtikrinti emocinį, socialinį komfortą, įvairią ir saugią aplinką, malonūs ir draugiški mokytojai. Iš esmės panašius kriterijus įvardina ir S. Mikėnė, J. Jevsejevienė, ir kt. (2018) tėvai, renkasi mokyklą savo vaikams, kuri geriausiai atliepia poreikį ugdyti vaikus saugioje aplinkoje, užtikrinti jų turiningą poilsį, užimtumą ir ugdymą neformaliojo ugdymo būreliuose bei kitose mokyklos veiklose: šventėse, edukacinėse programose būnant viename pastate, nesiblaškant po miestą. Dirbantiems tėvams labai svarbu vaikų užimtumas ir priežiūra po pamokų, saugumas, socialinių gebėjimų ugdymas, kad mokykloje vyktų veiklos, kurios prisidėtų prie mokinių mokymosi pasiekimų gerinimo. A. Monkevičius (2019) pastebi Lietuvos mokyklų praktikos visos dienos mokyklos modelio sėkmingą veikimą „praėjusiais mokslo metais 38 Lietuvos mokyklose pradinukų tėvai galėjo ramiai dirbti žinodami, kad jų vaikai visą darbo dieną bus užimti ir saugūs, galės pasiruošti rytdienos pamokoms, atskleisti savo pomėgius ir smagiai praleisti laiką su bendraamžiais“. Visos dienos mokykla sudaro sąlygas vaikų tėvams daugiau būti užimtiems darbo rinkoje (Steinmann ir kt., 2019). Tai patvirtina D. Skučienė (2020) teigdama, kad tėvai, kurių vaikai lanko visos dienos mokyklą patiria naudą, nes galėtų saugiai palikti vaikus ir dirbti visą dieną.

Šiaulių universiteto Edukologijos fakulteto lektoriai A. Norkus ir E. Masiliauskienė (2014) pateikė pirminius geros mokyklos ypatumų analizės tyrimo rezultatus. Išanalizavus gautus duomenis, paaiškėjo, kad mokiniai norėtų turėti galimybę mokymo proceso metu pasitarti su suaugusiu žmogumi jam aktualiais klausimais. Taip pat, jei mokytojai labiau pasitikėtų mokinių noru mokytis. Vertindami mokyklos aplinką respondentai akcentavo mokomųjų priemonių svarbą ir kūrybinio proceso įdomumą. Tėvams labai svarbu, kad mokyklose vaikai jaustųsi saugūs.

Lietuvos švietimo strategijoje (2014) teigiama, kad švietimo prieinamumas grindžiamas lygių galimybių principu, siekiama skatinti švietimo turinio įvairovę, plėtoti formaliojo ir neformaliojo švietimo integralumą ir tarpusavio papildomumą. Atsižvelgiant į tėvų poreikį užtikrinti vaikų saugumą ir užimtumą po pamokų Lietuvoje esama tam tikrų praktikų, kurios tiesiogiai nelaikytinos visos dienos mokykla, tačiau yra atsakas į poreikį. Tokiomis praktikomis laikytina pailgintos dienos grupių, užimtumo klubų, vaikų dienos centrų veikla (žiūrėti 3 pav.).

	Pailgintos dienos grupė	Dienos centras	Užimtumo klubas	VDM
Grupė	<ul style="list-style-type: none"> •Priešmokyklinių grupių, 1-4 klasių, kai kur 5 klasių mokiniai 	<ul style="list-style-type: none"> •Socialinės rizikos ir nepasiturinčių šeimų vaikai, šeimų nariai 	<ul style="list-style-type: none"> •1 - 4 klasių, 5 – 6 klasių. Kai kur 7–8 klasių mokiniai 	<ul style="list-style-type: none"> •Priešmokyklinių grupių, 1 - 4 klasių mokiniai. Kai kur 5 – 6 klasių ir 7–8 klasių mokiniai
Paskirtis	<ul style="list-style-type: none"> •Popamokinė mokinių priežiūra, neformalus švietimas, švietimo pagalba, maitinimas, pavėžėjimas 	<ul style="list-style-type: none"> •Priežiūros ir ugdymo galimybės, teikiamos socialinio pedagogo, psichologo konsultacijos, maitinimas 	<ul style="list-style-type: none"> •Popamokinė mokinių priežiūra, neformalus švietimas, mokymosi pagalbą mokiniui. 	<ul style="list-style-type: none"> •Formalus ir neformalus švietimas, švietimo pagalba, maitinimas, pavėžėjimas, popamokinė mokinių priežiūra, dailės, muzikos terapija, kineziterapeuto konsultacijos ir kt.
Trukmė	<ul style="list-style-type: none"> •nuo 15.30 iki 18.30 	<ul style="list-style-type: none"> •nuo 14.00 iki 18.00 	<ul style="list-style-type: none"> • nuo 14.00 iki 16.00 val. (tik nuo pirmadienio iki ketvirtadienio) 	<ul style="list-style-type: none"> •nuo 7:30 iki 18:30

3 pav. VDM ir alternatyvos

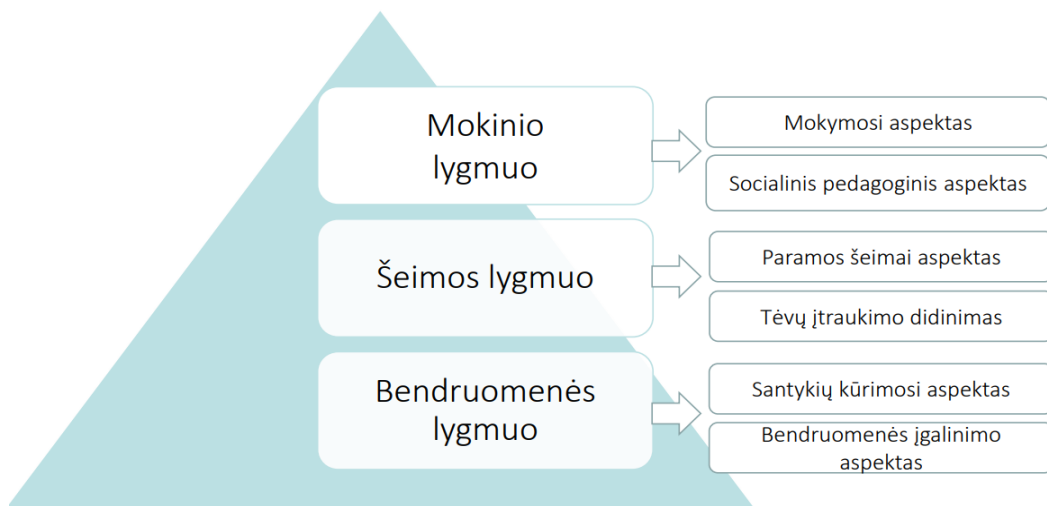
Parengta pagal: Dudaitė, Indrašienė, Jegelevičienė ir kt. (2019).

Apibendrinant galima teigti, kad tėvai turi teisę rinkti savo vaikams ugdymo įstaigą, kuri labiausiai pateisintų visos šeimos poreikius ir lūkesčius. Dažniausiai minimi kriterijai, pagal kuriuos renkama ugdymo įstaiga – atstumas, akademiniai pasiekimai, aplinka, neformalaus švietimo įvairovė. Visos dienos mokykla pateisina tėvų poreiki dirbti visą darbo dieną, užtikrinant, kad vaikai bus visapusiškai užimti ir saugūs. Yra kelios alternatyvos VDM, tai pailgintos dienos grupė, dienos centras ir užimtumo klubas.

3. Visos dienos mokyklos privalumai

Anot LR švietimo, mokslo ir sporto ministerijos, visos dienos mokyklos privalumai plačiąja prasme apima tris lygmenis: mokinio, šeimos, bendruomenės (žiūrėti į 4 pav.) (Šiuolaikinių didaktikų centras, 2017).

4 pav. Visos dienos mokyklos privalumai. Šaltinis: Šiuolaikinių didaktikų centras, (2017).

Mokymosi aspektas: pagal A. Dilytės (2019) apžvalgą: gerėjo mokinių pasiekimai ypač individuali pažanga, motyvacija, sudarytos sąlygos rinktis įvairesnius ugdymosi metodus, organizuojant ugdymą labiau atsižvelgta į mokinių individualius poreikius, padidėjo mokymosi ir švietimo pagalbos prieinamumas. Graikijos patirtimi sudaromos galimybės mokiniams įsitraukti į specializuotų dalykų mokymąsi taip pat sudaromos sąlygos mokiniams mokytis per praktiką, patyriminį ugdymąsi (Gkoratsa, 2014). Pavyko daugiau laiko skirta mokinių fiziniam aktyvumui ir sveikatos įgūdžių ugdymui. Tą pastebi ir įžvalgas pateikė I. Ferrari, P. Schuler, (2022) visos dienos mokyklose svarbesnė tampa išplėstinė edukacinė sporto veikla, kuri suteikia mokiniams geresnę fizinę veiklą.

Socialinis pedagoginis aspektas: O. Vaščenkienė (2023), teigimu VDM sudaro sąlygas mažinti socialinę atskirtį, užtikrinant lygias galimybes dalyvauti neformaliojo švietimo veiklose visiems mokiniams. Pagalba atliekant namų darbus. Papildoma pagalba mokiniams, turintiems mokymosi sunkumų. Pagerėja mokinių savijauta ir mokyklos mikroklimatas, geresnis mokyklos lankomumas ir didesnis įsitraukimas (*Education Empowerment Foundation*, 2019).

Paramos šeimai aspektas: Tėvai lengviau gali suderinti įsipareigojimus šeimai ir darbui. Pagalba tėvams (ypatingai žemesnio socioekonominio statuso) vaikų auklėjimo klausimais (Židžiūnienė, 2018).

Tėvų įsitraukimo didinimo aspektas: Visos dienos mokykloje akivaizdžiai pagerėjo tėvų bendradarbiavimas ugdymo procese (*Education Empowerment Foundation*, 2019). Tėvų aktyvesnis įsitraukimas į sprendimų priėmimo procesą dėl popietinių/papildomų mokymo(si) dalykų ir veiklų (Židžiūnienė, 2018).

Santykių kūrimosi aspektas: Saugios aplinkos vaikui užtikrinimas (Vaščenkienė (2023). Graikijos patirtimi gerėja mokytojų ir mokinių santykiai, skatinamas skirtingų mokytojų bendradarbiavimas, tai turi įtakos kurtis patrauklesnei mokymosi aplinkai. Turi teigiamos įtakos mokyklos mikroklimate kūrimuisi (Gkoratsa, 2014).

Partnerystės aspektas/bendruomenės įgalinimo aspektas: Įtraukiant socialinius partnerius, mokykla tampa atvira bendruomenei atliepiant mokyklos kontekstą ir tėvų pageidavimus Vaščenkienė (2023). Suomijos patirtimi bendradarbiavimas su kitomis organizacijomis padeda pritraukti personalą, skatinamas partnerystės tinklų kūrimasis ir dalinimasis atsakomybe (Šiuolaikinių didaktikų centras, 2017).

Apibendrinant galima teigti, jog visos dienos mokyklos privalumai apima mokinius, tėvus ir visą bendruomenę ir pateisina bendrus lūkesčius: gerėja mokymosi rezultatai ir individuali mokymosi pažanga, mokyklos atsiveria bendruomenei, užtikrinamas mokinių saugumas ir užimtumas, socialinė integracija.

Išvados

1. Pastaruoju dešimtmečiu, reaguojant į socialinius, struktūrinius visuomenės ir šeimos gyvenimo pokyčius, pradėta svarstyti ir įgyvendinti *visos dienos mokyklos* idėja. Visos dienos mokykla, tai ugdymosi procesas, kurio metu tikslingai planuojamas ir derinamas formalusis ugdymas ir neformalusis švietimas. Teikiama individuali švietimo pagalba ir socialinės paslaugos vaikui ir jo (tėvams, globėjams, rūpintojams). Ugdymo įstaigoms, kurios pasirenka dirbti pagal VDM yra siūlomi preliminarūs veikimo modeliai. Išskiriami ir taikomi modeliai: pailgintos ir integruotos dienos. Pailgintos dienos modeliui įgyvendinti išskiriamos dvi alternatyvos.

2. Visos šeimos besiruošiančios leisti savo atžalas į mokyklą, turi individualių poreikių ir lūkesčių. Dažniausi kriterijai, kuriais vadovaudamasi šeima pasirenka ugdymo įstaiga: akademiniai pasiekimai, atstumas iki gyvenamosios vietos, saugi aplinka, formali ir neformali ugdymo dėmė. Visos dienos mokykla pateisina tėvų poreiki dirbti visą darbo dieną, užtikrinant, kad vaikai bus visapusiškai užimti ir saugūs. Lietuvoje yra tam tikrų praktikų, kurios tiesiogiai nelaikomos visos dienos mokykla, tačiau yra atsiradusios kaip atsakas į poreikį. VDM alternatyvos: pailgintos dienos grupių, užimtumo klubų, vaikų dienos centrų veikla.

3. Mokykla, kaip ugdymo įstaiga turi patenkinti kuo daugiau mokinių ir tėvų poreikių. Šiais laikais tėvai daug ir ilgai dirba, vaikai lieka su minimalia priežiūra, siekdami vaiko gerovės, turima užtikrinti jų buvimą mokykloje, pasiūlydami kuo daugiau ir įvairesnės veiklos. Visos dienos mokyklos privalumai pateisina visos mokyklos bendruomenės: mokinių, tėvų, pedagogų poreikius ir lūkesčius.

Literatūra

- Armstrong, T., & Armstrong, G. (2004). The organizational, community and programmatic characteristics that predict the effective implementation of after-school programs. *Journal of School Violence*, 3(4), p. 93-109. Prieiga internete: <https://digitalcommons.unomaha.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1225&context=criminaljusticefacpub> [žiūrėta 2023-11-28].
- Burvytė, S., Ralys, K., Ilgūnienė, R. (2012). Ugdymo šiuolaikinėje šeimoje konceptas: mokslo studija. Vilnius: Edukologija. Prieiga internete: <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:4305018/datastreams/MAIN/content> žiūrėta [2023-11-01].
- Dilytė, A. (2019). [Apklauso dėl VDM įgyvendinimo rezultatų apžvalga](#). ŠMSM. Vilnius. Prieiga internete: <https://duomenys.ugdome.lt/?/tinklai/vdm/med=154/892> [žiūrėta 2023-11-01].
- Dilytė, A., Skučienė, D., Dunajevs, E. (2020). Establishment of the All-day School in Lithuania: An Institutional Analysis. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 44, p. 45–61. Prieiga internete: <https://doi.org/10.15388/ActPaed.44.4> [žiūrėta 2023-10-27].
- Dudaitė, J., Indrašienė, V., Jegelevičienė, V., ir kt. (2019). Visos dienos mokykla: modeliai ir įgyvendinimo prielaidos. Mykolo Romerio universitetas: Vilnius. Prieiga internete: <https://www.lituanistika.lt/content/96044> [žiūrėta 2023-10-26].
- Education Empowerment Foundation. (2019). Extending school time: low impact for moderate cost, based on moderate evidence. Prieiga internete: <https://educationendowmentfoundation.org.uk/education-evidence/teaching-learning-toolkit/extending-school-time> [žiūrėta 2023-10-27].
- Gkoratsa, A. (2014). *The impact of Greek'all-day'school on teachers', students' and parents' lives* (Doctoral dissertation, Brunel University School of Sport and Education PhD Theses). Prieiga internete: <https://bura.brunel.ac.uk/bitstream/2438/8560/4/FulltextThesis.pdf> [žiūrėta 2023-11-28].
- Ferrari, I., Schuler, P., Bretz, K., Bär, J., Rast, M., & Niederberger, L. (2022). “Pop-Up Systems”—Innovative Sport and Exercise-Oriented Offerings for Promoting Physical Activity in All-Day Schools. *Sustainability* (Basel, Switzerland), 14(5), 3090–. <https://doi.org/10.3390/su14053090> [žiūrėta 2023-10-26].
- Landsbergienė, A. (2019). *Pradinukų abėcėlė tėvams ir mokytojams*. Vilnius. Dvi tylos. P. 244–249.
- Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba - Atkuriamasis Seimas, (1991). *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas*. Vilnius. Prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.9A3AD08EA5D0> [žiūrėta 2023-11-28].

- Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija, (2017). Visos dienos mokykla. *Viešųjų diskusijų dėl Visos dienos mokyklos koncepcijos ir ugdymo modelių kūrimo medžiaga*. Šiuolaikinių didaktikų centras, Vilnius. Prieiga internete: <https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/veikla/vie%C5%A1%C5%B3j%C5%B3%20diskusij%C5%B3%20d%C4%971%20VDM%20pateiktis.pdf> [žiūrėta 2023-10-19].
- Lietuvos Respublikos Seimas, (2018). Dėl rekomendacijų dėl visos dienos mokyklos kūrimo ir veiklos organizavimo patvirtinimo. *Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2018 m. birželio 26 d. įsakymas*. Priedai: Visos dienos mokyklos modeliai. Prieiga internete: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/128eb961797811e89188e16a6495e98c?jfwid=bkaxlhjs> [žiūrėta 2023-10-23].
- Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija, (2019). Valstybinės švietimo 2013–2022 metų strategijos. *Medžiaga diskusijoms*. Prieiga internete: https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/07/Valstybines-svietimo-strategijos-igyvendinimopusiaukele_internetinis.pdf [žiūrėta 2023-10-24].
- Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija, (2019). Ministerija inicijuoja visos dienos mokyklos plėtrą. *Pranešimai spaudai*. Prieiga internete: <https://smsm.lrv.lt/lt/naujienos/ministerija-inicijuoja-visos-dienos-mokyklos-pletra?lang=lt> [žiūrėta 2023-10-24].
- Lietuvos Respublikos Seimas, (2003). Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.214236> [žiūrėta 2023-10-24].
- Lietuvos Respublikos Seimas, (2020). Lietuvos respublikos švietimo įstatymo nr. i-1489 9 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Prieiga internete: https://eseimas.lrs.lt/rs/lasupplement/TAP/835ec690122111ecad9fbbf5f006237b/6d624a10633411ecb2fe9975f8a9e52e/format/ISO_PDF/ [žiūrėta 2023-11-01].
- Lietuvos Respublikos Seimas, (2011). *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas*. Vilnius. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.395105/asr> [žiūrėta 2023-11-28].
- Litvinaitė, J. (2022). Bendrojo ugdymo mokytojų bendravimo ir bendradarbiavimo kompetencijos tobulinimas. *Metodinis leidinys*. Nacionalinė švietimo agentūra, Vilnius. Prieiga internete: <https://sodas.ugdome.lt/metodiniai-dokumentai/atsisiusti/19052/84ee497a-0aa8-4df6-800d-4de0c06d3f9f> [žiūrėta 2023-10-12].

- Martins, J., Mouraz, A., Vale, A., (2015). "Portuguese All-Day Schooling: improving social and educational policies". *International Electronic Journal of Elementary Education*, Vol.7, Issue 2, 199-216. Prieiga internete: https://recil.ensinolusofona.pt/jspui/bitstream/10437/9824/1/n6%20Beyond%20Mirrors_e-book.pdf#page=139 [žiūrėta 2023-11-28].
- Metodinės rekomendacijos rengiant ir įgyvendinant bendrojo ugdymo mokyklų funkcinius erdvinis pokyčių planus, (2021). VŠĮ centrinė projektų valdymo agentūra, Vilnius. Prieiga internete: https://pplietuva.lt/lt/docview/?file=%2Fpublications%2Fdocs%2F1204_8a04917911df407d49d77b698b00047b.pdf [žiūrėta 2023-10-26].
- Mikėnė, S. Jevsejevienė, J. Zablackė, R. (2018) Geros mokyklos samprata tėvų požiūriu. *Tyrimo rezultatų santrauka*. Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra, Vilnius. Prieiga internete: https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/teisine_informacija/geros-mokyklos-samprata-tevu-pozhuriu-santrauka.pdf [žiūrėta 2023-10-12].
- Norkus, A., Masiliauskienė E. ir kt. (2014). Švietimo bendruomenė: mokyklose vaikai turi jaustis saugūs. *Šiaulių naujienos, archyvas*. Prieiga internete: <http://www.snaujienos.lt/miesto-gyvenimas/30234-vietimo-bendruomen-mokyklose-vaikai-turi-jaustis-saugus> [žiūrėta 2023-11-01]. Pulkkinen, L. (2012). The integrated school day: Improving the educational offering of schools in Finland. In C. Clouder, B. Heys, M. Matthes, & P. Sullivan (Eds.), *Improving the quality of childhood in Europe 2012* (pp. 44-67). European Council for Steiner Waldorf Education. Prieiga internete: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/65990> [žiūrėta 2023-11-28].
- Pupeikis V. (2019). Suomijos ir Estijos pamokos kuriant visos dienos mokyklą. *Švietimo naujienos, bendrasis ugdymas*. Prieiga internete: <https://www.svietimonaujienos.lt/suomijos-ir-estijos-pamokos-kuriant-visos-dienos-mokykla/> [žiūrėta 2023-10-24].
- Pfeifer, M., Holtappels, H. G., (2008). Improving Learning in All-Day Schools: Results of a New Teaching Time Model. *European Educational Research Journal*, 7(2), p. 232-242. <https://doi.org/10.2304/eeerj.2008.7.2.232>
- Steinmann, I., Strietholt, R., Caro, D. (2019). Participation in extracurricular activities and student achievement: evidence from German all-day schools. *School Effectiveness and School Improvement*, 30(2), p. 155–176. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1080/09243453.2018.1540435> [žiūrėta 2023-10-27].
- Šileikytė, D. (2018). Visos dienos mokykla: trijų ugdymo įstaigų pavyzdžiai. *Švietimo naujienos*. Prieiga internete: <https://www.svietimonaujienos.lt/visos-dienos-mokykla-triju-ugdymo-istaigu-pavyzdziai/> [žiūrėta 2023-11-01].

- Švietimo naujienos, (2019). [Išeitis tėvams – ribas plečiantis visos dienos mokyklos modelis.](https://www.svietimonaujienos.lt/iseitis-tevams-ribas-pleciantis-visos-dienos-mokyklos-modelis/) [Aktualijos](#), [Bendrasis ugdymas](#). Prieiga internete: <https://www.svietimonaujienos.lt/iseitis-tevams-ribas-pleciantis-visos-dienos-mokyklos-modelis/> [žiūrėta 2023-11-01].
- Thoidis, I., Chaniotakis, N. (2015). All-Day School: A School in Crisis or a Social Pedagogical Solution to the Crisis? *International Journal of Social Pedagogy – Special Issue “Social Pedagogy in Times of Crisis in Greece”*, 4 (1), p. 137–149. Prieiga internete: <https://www.scienceopen.com/hosted-document?doi=10.14324/111.444.ijsp.2015.v4.1.010> [žiūrėta 2023-11-28].
- Valstybinio audito ataskaita, (2017). Ar gali gerėti lietuvis mokinių pasiekimai. *Rekomendacijų įgyvendinimas*. Valstybės kontrolė, Vilnius. Prieiga internete: <https://www.valstybeskontrolė.lt/LT/Product/Recomendation/19326/rekomendacijų-įgyvendinimas> [žiūrėta 2023-10-27].
- Vaščenkienė, O., (2023). Visos dienos mokykla. Švietimo portalas. Mokyklų tinklai, Vilnius. Prieiga internete: <https://duomenys.ugdome.lt/?/tinklai/vdm/med=154> [žiūrėta 2023-10-28].
- Židžiūnienė A. (2018). Visos dienos mokykla – neribotų galimybių erdvė?. *Švietimo naujienos*. Prieiga internete: <https://www.svietimonaujienos.lt/visos-dienos-mokykla-neribotu-galimybiu-erdve/> [žiūrėta 2023-10-18].
- Židžiūnienė A. (2018). Kuriame visos dienos mokyklą. *Švietimo naujienos*. Prieiga internete: <https://www.svietimonaujienos.lt/kuriame-visos-dienos-mokykla/> [žiūrėta 2023-10-24].

PEDAGOGINĖS PAGALBOS GALIMYBĖS IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKAMS IŠ NEPILNŲ ŠEIMŲ, PATIRIANTIEMS EMOCINIO POBŪDŽIO PROBLEMAS

Diana Liatukaitė

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnyje analizuojama ikimokyklinio amžiaus vaikų iš nepilnų šeimų, patiriančių emocinio pobūdžio problemas. Akivaizdu, jog lyginant pilną ir nepilną šeimą, vaikas, augdamas pilnoje šeimoje, vystosi sparčiau, yra aprūpintas, turi du šeimoje svarbius narius tėtį ir mamą, o nepilnoje šeimoje vaikui trūksta priežiūros, dažnai jaučiasi uždaras, nesuprastas, atsiranda emocinės problemos. Atsiskyrus nuo vieno iš šeimos nario vaikui padidėja jautrumas, nervingumas, suvaržymas, drovumas, nerimastingumas, nelaimingumas, depresija, nuotaikų kaita ir nerimas. Šie veiksniai vaiką slopina iš vidaus, praranda motyvaciją domėtis, greitai pavargsta ir užsidaro savyje. Ugdymo įstaigose pedagogams sprendžiant vaikų emocinės kompetencijos ugdymo problemas, skiriama mažai informacijos. Svarbiausia atkreipti dėmesį į vaiko emocijas, išsiaiškinti jas, padėti modeliuoti, diskutuoti ir nustatyti emocijų poveikį vaikui. Vaikams, turintiems emocinių problemų, padeda tėvų ir pedagogų bendradarbiavimas. Ikimokyklinio ugdymo mokytojos siekia padėti tokiems vaikams valdyti savo emocijas, reikšti jas, todėl siekiama bendradarbiauti su tėvais, gilintis į iškilusias problemas. Mokytojai parodo pagalbos būdus, supažindina su įstaigos specialistais, motyvuoja ir skatina įsitraukimo būdus į vaiko ugdymą.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: emocijos, pagalba, ikimokyklinio amžiaus vaikai, nepilna šeima, skyrybos.

Įvadas

Temos aktualumas. Pastaraisiais dešimtmečiais Lietuvoje ir užsienyje buvo atlikta daug tyrimų, kurie analizuoja vaikų iš nepilnų šeimų socializacijos problemas, kurios siejamos su menka saviverte (Poškuvienė, 2008; Malinauskienė, Žukauskienė, Erentaitė, 2011). Lietuvoje kasmet aptinkama 10 tūkstančių santuokos nutraukimo bylų. Mažiausiai nutraukimo bylų buvo 2009 m. - 9 270. Šeimos skyrybas kiekvienais metais patiria apie 8 tūkst. vaikų. Pastarųjų metų didžiausias skyrybų skaičius buvo 2007 m. – 10 045, o mažiausias 2011 – 7 961. (Lietuvos statistikos departamento duomenys). Santuokos iširimas sukelia šeimos gyvenimo pokyčius, kurie savo stiprumu prilygsta artimo žmogaus netekčiai. J. R. Johnston nuomone, konfliktiškos tėvų skyrybos daro labai didelę neigiamą įtaką tiek vaikų emocinei raidai, tiek vaikų – tėvų

tarpusavio santykiams (Dervinytė–Bongarzoni ir Gutauskienė, 2014). Vaikas, augdamas nepilnoje šeimoje, gali patirti negatyvias emocijas pvz., kaip agresyvumas, liūdesys, bailumas, nemiga, išgąstis ar apetito stoka. Ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo ir auklėjimo kontekste vis dar trūksta mokslinių tyrinėjimų, metodinių rekomendacijų, kaip ugdyti ir auklėti vaikus, turinčius emocinio pobūdžio problemų ir sunkumų. Būtina ne tik perimti sukauptą užsienio šalių patirtį, bet ir paskatinti aktyviau dalyvauti ugdymo(si) veikloje visus suinteresuotus dalyvius: pačius vaikus, jų tėvus ir pedagogus. Šeima yra pirmoji vaiko „bendruomenė“, kurioje jis daugiausiai mokosi. Z. Bajoriūno teigimu (2004), vaikas pirmuosius žmogiškumo užuomazgas perima tik šeimoje. Kai moko vaikus mylėti žmogus kaip vertybė, bandanti nepažeisti individo vertybių jausmo. Šeima yra ta vieta, kur laimė kyla, bręsta ir klesti, bet visi žmonės turi atrasti šią laisvę patys. Psichologas A. Maslow įrodė, kad vaikas savo pagrindinius poreikius tenkina šeimoje, kol vėliau galės siekti aukštesnių (Myers, 2000). Tai tik šeimoje, kur vaikas sugeba sėkmingai augti ir tobulėti; todėl įgyvendinama vyriausybės politika turėtų palengvinti vaiko vystymąsi ekonomiškai ir socialiai stabilioje šeimos aplinkoje (Jones & Walkeris, 2011). Ikimokyklinio ugdymo įstaigoje pedagogai siekia padėti tokiems vaikams valdyti savo emocijas, reikšti jas, todėl pedagogai siekia bendradarbiauti su tėvais, gilintis į iškilusias problemas, kad padėtų vaikams suprasti, jog visos emocijos žmogui yra reikalingos ir jas visas reikia išreikšti ir suprasti.

Tyrimo problema: Šiame kontekste aktualiais tampa šie probleminiai aspektai, t. y. kokias emocinio pobūdžio problemas ir sunkumus, traumas patiria vaikai iš nepilnų šeimų ir kokius pagalbos būdus ir formas turi numatyti tėvai, bendraudami ir bendradarbiaudami su pedagogais?

Temos iširtumas. Vaikų iš nepilnų šeimų emocinio pobūdžio problemomis ir sunkumais domėjosi tiek Lietuvos, tiek užsienio mokslininkai, psichologai I. Kaffemanienė, V. Tereikienė (2003), R. Barkauskienė, A. Zacharevičienė (2019), D. P. Hallahan, J. M. Kauffman (2003), A. Galkienė (2005), D. Nasvytienė (2005), K. Kudriavcevaitė, J. Lenkauskaitė (2019), L. K. Bierman and M. Motamedi (2015).

Tyrimo objektas: pedagoginės pagalbos galimybės, ikimokyklinio amžiaus vaikams iš nepilnų šeimų.

Tyrimo tikslas: atskleisti pedagoginės pagalbos galimybes ikimokyklinio amžiaus vaikams iš nepilnų šeimų, patiriantiems emocinio pobūdžio problemas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti nepilnos šeimos sampratą ir atsiradimo priežastis.
2. Atskleisti emocinio pobūdžio problemas, atsirandančias vaikams iš nepilnų šeimų.

3. Išsiaiškinti pedagoginės pagalbos formas ir būdus, padedančius spręsti vaikų iš nepilnų šeimų emocinio pobūdžio problemas.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros bei dokumentų analizė.

Teorinė dalis

1. Nepilnos šeimos samprata ir atsiradimo priežastys

Nepilna šeima analizuojama psichologiniu, pedagoginiu aspektu, kai vienas ar keli vaikai auginami vieno iš tėvų. "Nepilna šeima" reiškia, kad joje yra tik vienas iš šeimos narys, tai mama ar tėtis (*Edukologija: problemos ir perspektyvos*, 2002).

Kaip pažymi psichologas Navaitis (1999), nepilnose šeimose yra nepalanki struktūra, kurioje augantys vaikai neturi sąlygų stebėti pilnos šeimos. Tokiose šeimose vaikai pasižymi uždarumu.

A. Miškinis (1993), teigia, kad ekonominiu, socialiniu, pedagoginiu, psichologiniu požiūriu nepilnos šeimos labai skiriasi nuo kitų tradicinių šeimų. Išskiriami keturi nepilnų šeimų tipai:

- po skyrybų;
- dėl vieno iš sutuoktinių mirties;
- dėl bevaikystės;
- moteriai pasinaudojus vyru kaip genetiniu donoru.

Viena iš pagrindinių nepilnų šeimų susidarymo priežastis – skyrybos. „Skyrybos - tai santuokos panaikinimas, vyro ir žmonos santuokinių ryšių pabaiga, grąžinant aniems sutuoktiniams tą pačią teisinę padėtį, kurią jiedu turėjo prieš susituokdami“ (p. 135) Skyrybos neigiamai veikia psichinę moterų sveikatą, todėl gali daryti įtaką motinų gebėjimams. (*Edukologija: problemos ir perspektyvos*, 2002).

C. J. Stein (1997) teigia, didžiausias skaičius moterų skyrybų priežastimi yra vyro neištikimybė, nepajėgumas susitvarkyti su nebefunkcionuojančia santuoka, noras palengvinti šeimoje stresą patiriančių vaikų gyvenimą, vyro naudojama prievarta, smurtas ar charakterių nesuderinamumas. M. Kalmijn, T. Vanassche (2011) pabrėžia, kad skyrybos dažniau įvyksta tarp žemo išsilavinusių asmenų nei tarp išsilavinusių. Manoma, jog aukštesnį išsilavinimą turintys asmenys geriau sugeba spręsti santykiuose iškilusius nesutarimus, lengviau atpažįsta savo ir kito jausmus, daugiau kalba tarpusavyje ir randa kompromisus, nebėgant nuo konfliktinių situacijų. Žemesnį išsilavinimą turintys asmenys susiduria su finansiniais sunkumais, mažesnėmis paslaugų galimybėmis. Šeimos galimybė patenkinti tik būtiniausius poreikius šeimoje sukuria įtampą, nepasitenkinimą šeimos gerove, todėl didina skyrybų riziką. Skyrybų priežastys gali būti tiek individualios, tiek visuomeninės. Pasak J. Kiiski, K. Määttä ir S. Uusiautti (2013), per pastarąjį dešimtmetį skyrybos tapo dažnesnės ir įprastos visose Vakarų

šalyse. Tai galima paaiškinti makrolygmens visuomeniniais reiškiniais kaip urbanizacija ir individualizmas, aktyvus moters siekimas gyventi savarankiškai ir siekti karjeros, tikėjimas, kad santuoka bus paremta romantiškais santykiais.

Pasak autorių, statistiniais duomenimis (Perkumienė, Merkienė ir Navasaitienė, 2010) nuo 1990 m. Lietuvoje, lyginant su santuokų skaičiumi, pradėjo sparčiai augti ištuokų skaičius: kiekvienais metais vidutiniškai išsituokia 11 tūkst. porų, iš kurių 8,5 tūkst. turi bendrų vaikų. Apie 12,4 tūkst. vaikų kasmet, po tėvų ištuokos, lieka gyventi tik su vienu iš tėvų, dažniausiai su motina.

Apibendrinant autorių mintis apie nepilnos šeimos atsiradimo priežastis, galima suprasti, jog sunku nusakyti skyrybų priežastis. Kiekvienoje šeimoje iškyla skirtingos skyrybų priežastys, kurios turi įtakos nepilnų šeimų atsiradimui. Tai gali lemti dviejų žmonių pasirinkimą nutraukti santykius, o tai parodo susvetimėjimą, norą būti atskirai dėl jiems numatytų priežasčių bei nesugebėjimo išsaugoti santykius. Galima išskirti dažniausiai pasitaikančias skyrybų priežastis: sutuoktinių nutolimą, nesusikalbėjimą tarpusavyje, nelygiateisę partnerystę, smurtą ar išdavystes. Tačiau yra situacijų, kai santykių nutraukimas įvyksta ne dėl šių santykių dalyvių ketinimų, bet dėl netikėtų aplinkybių, tokios kaip ligos ar mirties atvejai. Šios aplinkybės neskatina santykių pabaigos, bet atskleidžia žmogaus pažeidžiamumą ir faktą, kad niekas negali numatyti, kada baigsis jų santykių kelias, kadangi jokia santuoka nėra amžina.

2. Emocinio pobūdžio problemos, atsirandančios vaikams iš nepilnų šeimų

Pasak autorių, policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, 2012 m. – Lietuvoje buvo užregistruota 12 970 iškvietimų į šeimos konfliktus, iš kurių 378 atvejais nuo smurto nukentėjo vaikai (*Vidaus reikalų ministerijos ataskaita*, 2014). Daugelio tyrimų rezultatai rodo, kad dažni tėvų konfliktai yra susiję su didesnėmis vaiko emocinėmis ir elgesio problemomis (Baum, Shnit, 2003; Waldfogel, 2010; Schoppe-Sullivan, 2007), didesniu polinkiu į depresiškumą (O'Donnell, Moreau ir kt., 2008), žemesniu savęs vertinimu (Sirvanli-Ozen, 2004), padidėjusiu agresyvumu (Jeong, Eamon, 2009), konfliktai tarp sutuoktinių blogina šeimos tarpusavio santykių kokybę (Grych, Fincham ir kt., 2000). Priešingai, kai šeimose kyla mažiau konfliktų tarp sutuoktinių, vaikams mažiau pasireiškia elgesio problemų, jie pasižymi geresniais savikontrolės įgūdžiais (Schroeder, Kelley, 2008).

I.Leliūgienė (2003) teigia, kad psichologai pastebėjo, kad po tėvų skyrybų trejų -šešerių metų vaikai pajunta kaltės, pažeminimo jausmą. Psichologai nurodo vaiko asmenybės nukrypimą - skyrybų sindromą. Jį sudaro padidėjęs jautrumas, nervingumas, intelekto bei emociniai sutrikimai. Anot autorių, emociniams sunkumams labiau būdingas socialinis suvaržymas, drovumas, nerimastingumas ir nelaimingumas. Šie sunkumai yra nuolatiniai, neatitinka raidos požymiui būdingo elgesio ir trikdo asmens mokymosi veiklą, gebėjimus užmegzti

patenkinamus tarpusavio santykius su bendraamžiais ar suaugusiais (Barkauskienė, Zacharevičienė, 2019).

R. Barkauskienė, A. Zacharevičienė (2019) teigia, kad Lietuvos švietimo sistemoje naudojamose klasifikacijose emociniai sunkumai, sutrikimai skirstomi į dvi grupes, tai yra nerimo ir nuotaikos problemos:

- pradedantys lankyti ugdymo įstaigą vaikai dažnai jaučia atsiskyrimo nerimą. Daugumai vaikų atsiskyrimo nerimas yra problema, į kurią reikia atkreipti dėmesį, požymiai gali pasireišti praėjus keletui dienų nuo ugdymo įstaigos lankymo pradžios, tačiau gali pasirodyti ir po tam tikro patirto gyvenimo streso, pavyzdžiui, persikėlimo į naujus namus ar gyvūnėlio, giminaičio mirties.

- nuotaikos sutrikimai, kuriuos išskiria šie simptomai depresijai: a) emocijų (jaučiasi liūdni, dažnai verkia); b) savęs vertinimo ir mąstymo (jaučiasi beverčiai, mano nieko negalintys padaryti gerai); c) motyvacijos (praranda iniciatyvą, susidomėjimą ankstesnėmis veiklomis); d) fizinių (greitai pavargsta, dėl to sumažėja darbo produktyvumas).

Trečiųjų metų krizė – tai socialinių santykių su suaugusiais krizė, kai vaiko jau netenkina suaugusiųjų kontrolė. Šiuo laikotarpiu vaiko emocinės ir reakcijos būsenos gali būti labai kontrastingos, greitai kintančios, dažni agresyvūs jausmai ar poelgiai. Šiuos krizės požymius aprašė Vygotskij (Выготский, 1982): negatyvizmas (nevygdo suaugusiųjų reikalavimų); užsispyrimas, priešgyniavimas, savivalė, ginčai, vaikiškas pavydas. (cit. iš Kaffemanienė ir Tereikienė, 2003.) Vaikų emocinei raidai reikšmingumo turi psichinės deprivacijos veiksnys. (Лангмейер, Матейчек, 1984) Emocinę deprivaciją apibrėžia kaip ankstyvojo emocinio ryšio tarp motinos ir vaiko nesiformavimą arba jau susiformavusio ryšio nutraukimą (vaiko izoliacija, netinkamos auklėjimo sąlygos šeimoje, jo atidavimas į savaitinio tipo ikimokyklinės arba globos įstaigas). (cit. iš Kaffemanienė ir Tereikienė, 2003.)

Vaikai, turintys elgesio problemų, demonstruoja daugiau neigiamų emocijų, turi silpnesnę gebėjimą reguliuoti emocijas ir ribotą supratimą apie emocijas. Dažniau reaguoja greitai, padidindami emocinio intensyvumą ir trukmę ir ilgiau užtruks, kol emociškai atvės. Jei vaikai patiria padidėjusį emocinį intensyvumą, tikimybė, kad padidės agresijos požymiai. (Havighurst, Wilson, Harley, Kehoe, Efron and Prior, 2013).

Apibendrinant autorių mintis galima konstatuoti, jog vaikas, gyvenantis nepilnoje šeimoje, patiria tokias emocinio pobūdžio problemas, kaip kaltės, pažeminimo jausmą, asmenybės nukrypimą, kurie gali turėti neigiamą įtaką vaiko emocijoms. Atsiskyrus nuo vieno iš šeimos nario vaikui padidėja jautrumas, nervingumas, suvaržymas, drovumas, nerimastingumas, nelaimingumas, depresija, nuotaikų kaita ir nerimas. Šie veiksniai vaiką slopina iš vidaus, praranda vaikas motyvaciją domėtis, greitai pavargsta ir užsidaro savyje.

Vaikas nepilnoje šeimoje taip pat patiria emocinio auklėjimo stoką, sunkiau formuojasi mąstymas, nes šeimoje yra tik vienas tėvas. Taip pat kai nutrūksta šeimos ryšiai, vaikas jaučiasi vienišas, nes trūksta švelnumo ir meilės, be kurios vaikas augdamas ieško atramos.

3. Pedagoginės pagalbos formos ir būdai, padedantys spręsti vaikų iš nepilnų šeimų emocinio pobūdžio problemas

Savikontrolės pratybose, kurių metu vaikas mokomas plėsti savo „emocinę abėcėlę“ – tai procesas, kuriuo skatinamas vaikas atpažinti ir pavadinti savo nuotaiką, pastebėti savo jausmus ir būsenas. Remiantis Gimpel ir Holland (2003) pasiūlymu, šios pratybos gali apimti specialų ikimokyklinio amžiaus vaiko savistabos lapą. Ant lapo vaikas gali nupiešti skirtingus veidukus su įvairiomis veido išraiškomis, pavyzdžiui, sučiauptomis, nuleistomis ar besišypsančiomis lūpomis, kad jis galėtų vizualiai išreikšti savo emocijas. Du kartus per dieną vaikas turi pažymėti, kaip jis jautėsi - sunerimęs, supykęs, nuliūdęs ar laimingas. Mama, tėtis ar pedagogas suteikia papildomą informaciją, kas skatino tokią savijautą, kurią išsirinko. Taip aptinkami savistabos, savęs vertinimo netikslumai (Vaiko elgesio ir emocinės problemos, 2005)

Psichologinėje literatūroje yra trys pagrindiniai emocinio vaiko vystymosi procesai: pirmasis procesas siekia neatidėlioti vaiko emocijų; antrasis procesas siekia modeliuoti vaiko elgesį; trečiasis procesas siekia diskutuoti su vaiku apie emocijas; ketvirtasis procesas siekia įsitikinti apie emocijų poveikį (Denham, 2007).

Denham (2007) teigia, jog suaugusiųjų reakcijos į vaikų emocijas yra apibūdinamos kaip palaikančios arba nepalaikančios. Kai kuriais atžvilgiais šios kategorijos yra laikomos sustiprinančiomis arba baudžiančiomis tolesnę emocijų išraišką. Palaikomieji atsakymai parodo, kad teisinga turėti įvairias emocijas. Palaikantys atsakymai padeda vaikams spręsti emocijų sunkumus skatinti suvaldyti jas. Antrasis emocijų socializacijos procesas vyksta modeliuojant emocijas. Suaugusiųjų reakcijos į savo ir kitų emocijas, suteikia svarbius emocinio elgesio modelius, kuriuos vaikas tada gali mėgdžioti (Rhee, 2007). Trečiasis emocijų socializacijos procesas vyksta per diskusijas su vaikais apie emocijas. Šių diskusijų metu suaugusieji sąmoningai išlaiko vaikų emocinę kompetenciją (Rhee, 2007).

Ikimokyklinio amžiaus vaikai dėmesį skiria pagrindiniams emociniams įgūdžiams keturiose srityse, kaip tai aprašyta Domitrovich, Greenberg, Cortes ir Kusche (1999): (1) pagalba ir dalijimasis, (2) pagrindinių jausmų atpažinimas, (3) savikontrolė ir (4) socialinių problemų sprendimas. Šie įgūdžiai yra mokyti naudojant "Vėžlio techniką," kuria siekiama mokyti vaikus, kaip tinkamai vartoti kalbą, reguliuoti savo jausmus ir nukreipti elgesį į pageidaujamą kryptį, kaip tai aprašyta Robin, Schneider ir Dolnick (1976). Ši technika įgalina vaikus atsipalaiduoti ir nusiraminti, suteikiant jiems įrankius emocijų reguliavimui, kaip tai pabrėžia Greenberg (2006) ir Izard (2002).

R. V. Ovčarova (2001) pateikia penkių fazių šeimos konsultavimo praktiką:

- pirmoji fazė - kontakto su šeima užmezgimas; šiuo metu pedagogas įsitraukia į šeimos gyvenimą ir problemas. Iš pradžių pedagogas stengiasi šnekėtis su šeimos nariais, kurie sudaro sąlygas socialiniam pedagogui stebėti šeimos atmosferą. Susiformuoja šeimos ir socialinio pedagogo santykių užmezgimas. Šio bendravimo metu pedagogas gauna informacijos apie šeimos auklėjimo formas;
- antroji fazė - šeimos problemų nustatymas. Šioje fazėje suderinamas požiūris į iškilusias problemas. Socialinis pedagogas atsiriboja nuo problemos vaizdo ir pateikia problemos suvokimą, kaip asmuo iš šalies;
- trečioji fazė - konkretus darbas su vaiku ir jo šeima, formuojant problemos supratimą ir keičiant tam tikras elgesio savybes;
- ketvirtoji fazė - aptariama galimas išeitis iš esamos situacijos. Vėliau sudaromas būsimos veiklos planas. Vaikas pats aktyviai ieško problemos sprendimo būdų ir prisiima atsakomybę už konsultacijų efektyvumą;
- penktoji fazė - grįžtamojo ryšio fazė. Socialinis pedagogas drauge su vaiku aptaria veiklos rezultatus ir jų reikšmę sprendžiant problemas.

R. V. Ovčarova (2001) teigimu, darbo su šeima metodas yra grupinė terapija tėvams. Užsiėmimų metu taikomi psichologinės korekcijos metodai, padedantys įveikti blogus tėvų auklėjimo įpročius, susijusius su pedagogine ir psichologine nekompetencija, asmeninėmis tėvų problemomis, įtakančiomis santykius su vaiku. Grupinės terapijos metodas leidžia tėvams kartu spręsti problemas, kurias jie patys iškelia. Ši terapija turi dvigubą poveikį: specifinį, kai problemų atsiradimas tarp tėvų ir vaikų; naujų bendravimo su vaiku būdų suformavimas ir nespecifinį, kai tėvus bandoma informuoti apie jų auklėjimo patirties įtaką vaikui. Pagrindinis grupinės terapijos metodas yra elgesio treniruotės, atliekamos video treniruočių pagalba. Taip pat grupinėje terapijoje dažnai pasitaikantys metodai:

- grupinė diskusija;
- video korekcija - įrašomas vaiko ir tėvų elgesys ir atliekama analizė;
- žaidimo metodas;
- bendros veiklos metodas - tėvai su vaikais atlieka užduotis;
- konstruktyvaus ginčo metodas - mokoma sprendimo būdų;
- verbalinės diskusijos metodas – bandoma ugdyti dialogo kultūra šeimoje.

Apibendrinant galima konstatuoti, naudojant įvairias veiklas, užsiėmimus siekiama sustiprinti vaikų kalbą, reguliuoti stiprius jausmus, atsipalaiduoti ir sustiprinti emocijų reguliavimo gebėjimus. Pedagogas padeda tėvams bendrauti su vaikais, ugdoma dialogo kultūra šeimoje, skatinama suprasti vaikų poreikius. Taip pat labai svarbūs kiti paminėti metodai, nes tėvų įsitraukimas į bendras veiklas su vaikais stiprina bendrus ryšius. Norint padėti vaikams,

turintiems emocinių problemų, pedagogai turi ugdyti vaikus verbaline ir neverbaline kalba. Taip pat turi rodyti savo pavyzdį, kaip išjaučia visas emocijas, kad vaikai suprastų, kad visi žmonės išreiškia savo emocijas ir mokosi valdyti jas. Vienas iš pavyzdžių skatinti vaiką parodyti, pastebėti ar išjausti savo emocijas yra pedagogo užsiėmimai su vaiku, skatinimas vaiko prisidėjimas prie emocinio pobūdžio veiklų, kurios ugdytų neužsidaryti ir suprasti savo emocijas. Svarbiausia atkreipti dėmesį į vaiko emocijas, išsiaiškinti jas, padėti modeliuoti, diskutuoti ir nustatyti emocijų poveikį vaikui.

Pasinaudojant įvairiomis pedagoginės pagalbos formomis ir būdais, galime padėti vaikams, turintiems emocinių problemų, spręsti jų iškilusias problemas ir skatinti emocinių įgūdžių vystymą. Šios formos ir būdai apima:

1 lentelė. Pedagoginės pagalbos formos ir būdai

1. Savikontrolės pratybos	Vaikas mokomas atpažinti ir pavadinimais savo nuotaiką, pastebėti savo jausmus ir būsenas. Ši praktika gali apimti specialų ikimokyklinio amžiaus vaiko savistabos lapą, kuriame vaikas vizualiai išreiškia savo emocijas.
2. Grupinė terapija tėvams	Naudojant elgesio treniruotes, video korekciją ir kitus metodus. Ši terapija padeda tėvams įveikti blogus auklėjimo įpročius ir geriau suprasti vaikus.
3. Bendros veiklos su tėvais ir vaikais	Padeda stiprinti ryšius šeimoje ir skatina suprasti vaikų poreikius.
4. Pagalba tėvams bendraujant su vaikais	Ugdoma dialogo kultūra šeimoje ir skatinama suprasti vaikų poreikius.
5. Skatinimas vaikui prisidėti prie emocinio pobūdžio veiklų	Moko vaiką neišsisklaidyti, suprasti savo emocijas ir mokytis jas valdyti.
6. Modeliavimas, diskusijos	Nuoseklus dėmesys vaiko emocijoms, kad būtų suprastas ir apibrėžtas jų poveikis vaikui.

Šaltinis: sudaryta autorės

Barkauskienė, R., Zacharevičienė, A., (2019) teigimu šie pagrindiniai pagalbos principai ugdymo įstaigoje padeda vaikams, turintiems emocinių sunkumų :

1. Vaiko gerovė ir interesai siekia bet kokių veiksmų ar priimant sprendimus užtikrinti geriausius vaiko interesus. Teikiama pagalba grindžiama vaiko poreikiams.
2. Pagalbos pagrindumas: priimami sprendimai, besiremiančiais vaiko ugdymosi bei šeimos poreikių įvertinimu.
3. Ankstyva ir savalaikė pagalba: siekia kuo anksčiau nustatyti pagalbos vaikui poreikį ir laiku užtikrinti reikalingos profesionalios pagalbos vaikui ir jo šeimai teikimą.
4. Individualizuota pagalba: atsižvelgiama į vaiko amžių, brandą, jo individualius poreikius, gebėjimus, psichikos ir fizinės savybes, jo artimiausios aplinkos (šeimos) poreikius ir galimybes, socialinės aplinkos ir kitas svarbias aplinkybes. Sprendžiant su vaiku susijusius klausimus, vaikas turi būti išklaustas tiesiogiai ir vaiko pažiūroms, atsižvelgiant į jo amžių ir brandumą, turi būti skiriamas deramas dėmesys.

5. Tinkamos intervencijos: pagalba pirmiausia teikiama ten, kur yra vaikas, kai mokytojai ir specialistai dirbantys su vaiku ir šeima teikia pagalbą pagal savo kompetenciją, kad mažiausiai atitrauktų vaiką nuo jo įprastos ugdymosi mokymosi ir gyvenamosios aplinkos.

6. Komandinis darbas ir pasidalinta atsakomybė: kadangi vaikų, turinčių emocinių sunkumų, pagalba turi apimti įvairių specialistų paslaugas. Bet kuris mokytojas ar specialistas, dirbantis su vaiku ir jo šeima pastebi tam tikrus nerimą keliančius požymius ir turi bendrą atsakomybę už savalaikę, tinkamą bei kokybišką pagalbą vaikui ir šeimai.

7. Bendradarbiavimas: esant poreikiui, paslaugų vaikui ir jo šeimai organizavimas ir teikimas grindžiami reikalingu, pagrįstu, bendradarbiavimu tarp ugdymo įstaigos, šeimos, nevyriausybinių organizacijų, valstybės ir savivaldybių institucijų.

Siekiant kokybiškos pagalbos ugdymo įstaigoje vaikams, turintiems emocinių sunkumų, pedagogų ir švietimo pagalbos specialistų teikiamos pagalbos sėkmę didina šie veiksniai:

1. Pozityvus mokyklos administracijos, pedagogų įstaigoje dirbančių specialistų, mokytojo padėjėjų požiūris į vaikus, turinčius emocinių sunkumų ir jų ugdymąsi drauge su bendraamžiais.

2. Teigiamas ugdymo įstaigos personalo požiūris į vaikų, turinčių emocinių sunkumų, ugdymą.

3. Pedagogų bei švietimo pagalbos specialistų žinių ir supratimo apie emocijų sunkumų kilmę bei raišką tyrinėjimas. Aplinkos įtakų šių vaikų emocijos supratimas bei aplinkos pritaikymo principų žinojimas.

4. Ugdymo įstaigos veikla orientuota į palankios aplinkos kūrimą bei konstruktyvų elgesį, diegiant pozityvaus elgesio palaikymo sistemą. Jos tikslas – skatinti ugdymo proceso dalyvių (vaikų, jų tėvų, mokytojų, specialistų ir kt.) asmeninį tobulėjimą, keičiant veiklos stilių ir kokybę, kai netinkamo, nepageidaujamo elgesio epizodai eliminuojami skatinant vaiko tikslingą veiklą.

Šios praktikos yra pagrindinis būdas padėti vaikams vystyti emocinę kompetenciją, suprasti ir valdyti savo emocijas bei gerinti tėvų ir vaikų santykius.

Išvados

1. Santuokų skaičiaus mažėjimas, lyginant su ankstesnėmis kartomis, atskleidžia šeimos sampratos pokyčius. Jauni žmonės neretai nebeskuba susituokti arba turėti vaikų, o savęs tobulinimas ir aukštesnis išsilavinimas tampa prioritetu. Tačiau su amžiumi vis sunkiau susilaukti vaikų vyresnio amžiaus poroms, kurios siekia įkurti šeimą po sėkmingos karjeros

pasiekimų. Tai rodo, kad šeimos kūrimas tampa sudėtingesnis, ir tai lemia daugiau nepilnų šeimų, kurios atsiranda dėl skyrybų, vaikų netekimo ar vieno iš tėvų mirties.

2. Galima teigti, kad nepilnos šeimos vis dažniau susiduria su vaikų emocinėmis problemomis, nes tėvų skyrybos gali neigiamai paveikti vaikus. Praradus vieną iš tėvų, vaikai dažnai jaučia neigiamas emocijas, tokiu būdu išreiškia nerimą, liūdesį, depresiją, agresiją arba kaltę. Tėvų vyrų ar moterų modelio trūkumas gali komplikuoti vaiko socialinius įgūdžius ir turėti ilgalaikį neigiamą poveikį vaiko vystymuisi.
3. Vaikams, kuriems kyla emocinės problemos, svarbu, kad tėvai ir pedagogai veiktų kaip komanda. Ikimokyklinėse ugdymo įstaigose pedagogai siekia padėti tokiose situacijose vaikams tvarkyti savo emocijas, jas išreikšti ir kontroliuoti. Todėl pedagogai bendradarbiauja su tėvais, siekdami suprasti kilusias problemas ir padėti vaikams suvokti, kad visos emocijas žmogus gali išgyventi ir reikia išreikšti. Skatinant tėvus, auginančius vaikus nepilnoje šeimoje, dalyvauti ugdymo procese, pedagogai turėtų suteikti jiems informaciją apie įstaigos specialistus ir skatinti įvairias būdus, kaip jie gali prisidėti prie vaiko ugdymo ir vystymosi.

Literatūra

- Barkauskienė, R. ir Zacharevičienė, A. (2019). *Darbas su vaikais, turinčiais elgesio ir emocinių sunkumų bei sutrikimų*. Nacionalinė Švietimo Agentūra. Vilnius. Prieiga prie interneto: <https://sctelsiai.lt/ppt/darbassuvaikais.pdf>
- Česnuitytė, V (2012). Šeimos samprata: Lietuvos gyventojų subjektyvus požiūris. *Socialinis darbas*. Vilnius. 11(2), p. 257–270. Prieiga prie interneto: https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LTLDB0001:J.04~2012~1367187051952/J.04~2012~1367187051952.pdf?fbclid=IwAR0PsCxIKkzzQU_R7WYpqZJZyc3hvdzwQIZ4TOPxVV0-kZ_t2RW4Xpyh9-U
- Dervinytė–Bongarzonė, A. ir Gutauskienė, N. (2014). Vaiko psichologinės gerovės užtikrinimo sunkumai konfliktiškų šeimų bylose. *Visuomenės sveikata*. (24) 1, p. 42-49. Prieiga prie interneto: <https://sm-hs.eu/wp-content/uploads/2019/03/554-1870-1-SM.pdf>
- Hallahan D. P. ir Kauffman J. M., (2003); Galkienė A. (2017). Elgesio ar (ir) emocijų sunkumų arba sutrikimų turintys vaikai: ugdymo ir pagalbos teikimo specifika. *Švietimo ir mokslo ministerija*. (161) 5. Prieiga prie interneto: https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/07/Elgesio-ir-emociju-sunkumu_GALUTINIS.pdf
- Kaffemanienė, I. ir Tereikienė, V. (2003). Ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinės raidos ir elgesio sutrikimų korekcija. *Specialusis ugdymas*. I (8), p. 15-30. Prieiga prie interneto:

<https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2003~1367187102750/J.04~2003~1367187102750.pdf>

- Kanopienė, Vida, Mikulionienė, Sarmitė, & Česnuitytė, Vida. (2015). *Lietuvos šeima Europos kontekste: monografija* (p. 253). Mykolo Romerio universitetas. Prieiga prie interneto: <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/20e3f298-8291-4faf-9ff685f8ec3be69c/content>
- Kondratavičienė, R. (2016). *Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogų rengimo problematika*. Ikimokyklinio ugdymo įstaigų pedagogų ir tėvų bendradarbiavimas, p. 109. Prieiga prie interneto: <https://core.ac.uk/download/pdf/75821367.pdf#page=109>
- Kriščiūnaitė, Tija. (n.d.). (2013). Ikimokyklinio amžiaus vaikus auginančių tėvų savidiferenciacijos sąsaja su konfliktų poroje sprendimo strategijomis ir auklėjimo stiliais. *International Journal of Psychology: A Biopsychosocial Approach / Tarptautinis psichologijos žurnalas: Biopsichosocialinis požiūris*, 12, 85–104. <https://doi.org/10.7220/1941-7233.12.5>
- Kudinavičiūtė, Inga, & Sagatys, Gediminas. (2012). *Šeimos teisė. Praktikumai* (p. 1). Mykolo Romerio universitetas. Prieiga prie interneto: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16817/9789955193685.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kudriavcevaitė, K. ir Lenkauskaitė, J. (2019). Pedagogų kompetencijos ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinį intelektą. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. 49 (2). Prieiga prie interneto: <file:///C:/Users/Diana/Downloads/46549961.pdf>
- Leliūgienė, I. (2003). Socialinė pedagogika. *Vadovėlis*. Kaunas “Technologija”.
- Lietuvos respublikos konstitucinis teismas*. Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos. (2008 m. birželio 3 d. nutarimu. X-1569). Prieiga prie interneto: <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta159/content>
- Nasvytienė, D. (2005). Metodinis leidinys aukštajai mokyklai. *Vaiko elgesio ir emocinės problemos*. Vilnius. Prieiga prie interneto: <https://www.yumpu.com/lt/document/read/16040150/vaiko-elgesio-ir-emocines-problemos-vpu-biblioteka-vilniaus->
- Polukordienė, K.O. (2008). *Netekčių psichologija*. Vilnius. ISBN 978-9955-694-66-3 Prieiga prie interneto: <https://ntb.lrv.lt/uploads/ntb/documents/files/Vidaus%20dokumentai/Netek%C4%8Di%C5%B3%20Psichologija.pdf>
- Sniečkutė, G. ir Andriekienė, R.M. (2002). Nepilnose šeimose augančių vaikų socialinis-kognityvinis patyrimas. *Edukologija: problemos ir perspektyvos*. Prieiga prie interneto:

<https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367188207810/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

Šerikova, A., Šimkienė, V. ir Gordejeva, N. (2008). Šeimos politika ir gimstamumas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2008. 3 (12). 329-336 . Prieiga prie interneto:

<https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367161905536/J.04~2008~1367161905536.pdf>

Varžinskienė, L. ir Vasilikaitė, V. (2017). Skyrybų priežastys ir pagalba šeimai: moterų perspektyvos. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*. Kaunas : Vytauto Didžiojo universitetas, T. 20(2) Prieiga prie interneto:

<https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/06037daa-73ce-4359-82e8-c3d8ad991917/content>

Morkveiene, J., Kerulienė, L. & Mazolevskienė, A. (2017). *Rights of pre-school children in Lithuania. New Trends and Issues Proceedings on Humanities and Social Sciences*. [Online]. 4(1), pp 08-13. Prieiga prie interneto: <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2017~1585757793303/J.04~2017~1585757793303.pdf>

TĖVŲ VAIDMUO UGDANT IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ EMOCINIŲ INTELEKTĄ

Lina Linkienė

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnyje analizuojamas tėvų vaidmuo ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinį intelektą – nagrinėjama emocinio intelekto samprata, ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo galimybės. Straipsnyje pateikiami kokybinio tyrimo, kuriuo siekiama išsiaiškinti tėvų vaidmenį ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinį intelektą rezultatai. Empirinio tyrimo rezultatai leidžia daryti išvadą, kad tėvai pagal turimas galimybes stengiasi namuose ugdyti ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinį intelektą, taiko įvairius teorinius ir praktinius metodus emocijų pažinimui ir valdymui, jų raiškos atpažinimui, formuojant vaikų socialinius ir emocinius įgūdžius ir gebėjimus. Tačiau tyrimas atskleidė, kad tėvams trūksta žinių apie emocinio intelekto ugdymo galimybes ir būdus, todėl dauguma tėvų konsultuojasi ir bendradarbiauja su ikimokyklinio ugdymo įstaigos pedagogais vaikų emocinio intelekto ugdymo klausimais.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: emocinis intelektas, ugdymas, ikimokyklinio amžiaus vaikai, emocinio intelekto ugdymas.

Įvadas

Temos aktualumas. Lietuvoje ikimokyklinis ugdymas yra orientuotas į vaikų mąstymo, kūrybiškumo, vaizduotės, naujų žinių ir įgūdžių lavinimą (*Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos*, 2015). Tačiau tik nesenai atkreiptas dėmesys į vaikų jausmus, emocijas, jų raišką, gebėjimą jas valdyti, emocijų įtaką tolimesniems vaiko pasiekimams. Pasak A. Skarbalienės, E. Skarbaliaus ir M. Mikolajczak (2019) „aukštesnis emocinės kompetencijos lygmuo yra susijęs su stipresniu subjektyviu laimės pojūčiu, geresne psichine ir fizine sveikata, didesniu pasitenkinimu turimais socialiniais ir šeimyniniais santykiais bei didesne profesine sėkme“ (p. 16). Remiantis *Socialinio ir emocinio ugdymo gairėmis* (2014) parengtomis atsižvelgiant į LR Seimo 2013 m. nutarimą Nr. XII-745 *Dėl valstybės švietimo 2013 – 2022 metų strategijos patvirtinimo* ir 2017 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojusia *Lietuvos švietimo įstatymo* (2016) pataisa, visi mokiniai turi turėti galimybę ugdyti socialines ir emocines savo kompetencijas, o ugdymo įstaiga užtikrinti, kad vaikai galėtų dalyvauti emocinio ugdymo programose. Pasak I. Liubertienės, R. Kunickienės, J. Kupriūnienės (2015) „tyrimai rodo, kad emocinis intelektas – socialiniai ir emociniai įgūdžiai – daug svarbesni vaiko sėkmei už kognityvinį intelektą, matuojamą intelekto koeficientą (IQ). Emocinį vaiko intelektą galima

ugdyti visuose jo amžiaus tarpsniuose“ (p. 91). *Geros mokyklos koncepcijoje* (2015) vienas iš aspektų yra „asmenybės ūgtis. Ją apibūdina šie bruožai: asmenybės branda (savivoka ir savivertė, vertybinis kryptingumas ir gyvenimo būdas), pasiekimai, pažanga“ (p. 4).

Pasak S. Burvyės (2016), šeima, tėvai, artima vaiko aplinka yra pagrindiniai augančiam vaikui pavyzdžiai iš kurių vaikas mokosi, kaip bendrauti, reikšti jausmus, juos valdyti ir suprasti, kokios taisyklės vyrauja visuomenėje, koks elgesys yra priimtinas. Šeimos tyrinėtojas Z. Bajoriūnas (2004) pažymi, kad tai ką augantis vaikas įgyja šeimoje, išlieka visam gyvenimui, nes tėvai pirmieji mokytojai, kurie perduoda vaikui šeimos vertybes, moko pažinti jausmus. Pasak I. Leliūgienės (2003) šeimoje vaikai įgyja socialinių žinių, įgūdžių ir gebėjimų, kurios būtinos gyvenat visuomenėje. Anot I. Tanrikulu (2018) ikimokyklinis amžius yra tinkamas ugdyti su vaiko jausmų sritimi susijusius raidos uždavinius, kurie svarbūs siekiant ugdyti gebėjimą suprasti ir apibūdinti savo jausmus, gebėjimą valdyti emocijas, gebėjimą suprasti kitų jausmus.

Dr. Joan, E. Durrant (2016) pabrėžia, kad pozityvus vaikų auklėjimas nėra nuolaidžiavimas ar baudimas, tai dabarties sprendimai nukreipti į ilgalaikę perspektyvą, lavinantys vaiko saviugdą gebėjimus bei įgūdžius, reikalingus per visą gyvenimą.

Tyrimo problema: nuolat kintančioje visuomenėje ypač aktualia tema tampa vaikų emocinio intelekto ugdymas, todėl šiame darbe keliamas mokslinis probleminis klausimas – koks yra tėvų vaidmuo ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinį intelektą?

Temos ištirtumas. Emocinio intelekto vertinimo problemas analizavo I. Remeikaitė ir R. Lekavičienė (2002). Emocinio intelekto ugdymą ikimokyklinio ugdymo įstaigose analizavo I. Liubertienė, R. Kunickienė, J. Kupriūnienė (2015) bei G. Slušnienė ir A. Balčėtienė (2016). Pedagogų kompetencijas ugdant socialinį emocinį intelektą analizavo L. Vaišvidienė, G. Gedvilienė (2017), V. Venslovaitė, L. Danylienė (2018) bei K. Kudriavcevaitė, I. Lenkauskaitė (2019), tyrėjos analizavo ir aptarė sunkumus iškylančius pedagogams dirbant su emocinio intelekto ugdymu. Emocinės kompetencijos įsivertinimo instrumentus analizavo A. Skarbalienė, E. Skarbalius ir M. Mikolajczak (2019). Tėvų įtaką vaikų emocinio intelekto ugdymui analizavo S. Burvytė (2016), L. J. Luecken, D.S. Roubinov, R. Tanaka (2013), Dr. Joan, E. Durrant (2016), I. Tanrikulu (2018).

Tyrimo objektas: tėvų vaidmuo ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinį intelektą.

Tyrimo tikslas: atskleisti tėvų vaidmenį ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinį intelektą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti emocinio intelekto sampratą.

2. Išanalizuoti ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinio intelekto ugdymo galimybes.
3. Atskleisti tėvų nuomonę apie ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinio intelekto ugdymo galimybes namuose.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.
2. Pusiau struktūruotas interviu.
3. Kokybinė turinio (content) analizė.

1. Emocinio intelekto samprata

Emocinis intelektas pradėtas tyrinėti XX a. To laikmečio mokslininkai formavo emocinio intelekto sampratą, kaip jausmų perteikimą, raišką ir supratimą. Remiantis A. Brackett, E. Rivers, S. Shiffman, N. Lerner ir P. Salovey (2006) galima teigti, kad emocinį intelektą sudaro gebėjimas suvokti savo ir kitų emocijas bei jas valdyti. O pasak J. D. Mayer, P. Salovey, D. R. Caruso, G. Sitarenios (2001) emocinis intelektas yra „organizuotas psichinis atsakas į įvyki, kuris apima fiziologinius, empirinius, kognityvinius aspektus” (p. 238). Panašiai apie emocinį intelektą kalba ir J. D. Mayer, P. Forgas (2001) teigdami, kad „sugebėjimas suvokti, suprasti ir naudoti simbolius, t.y. mąstyti abstrakčiai“ (p. 8). O emocinį intelektą, kuris priklauso intelektų grupei, šie autoriai apibūdina taip: „sugebėjimas suprasti ir panaudoti emocinę informaciją“ (p. 8). Kiti autoriai emocinį intelektą apibūdina kaip žmogaus galimybes, vidines nuostatas bei gebėjimus.

R. Žumbakienės (2009) nuomone „emocinis intelektas – susideda iš trijų dalių:

- savęs pažinimas – ką jaučiu ir kaip su tuo tvarkausi;
- kitų pažinimas – sugebėjimas suprasti, ką jaučia kiti;
- savireguliacija – sugebėjimas suderinti savo jausmus ir poreikius su kitų individų jausmais ir poreikiais.“ (p. 5).

R. Giedrienė (2015) antrina teigdama, kad emocinis intelektas susideda iš emocinių žinių ir emocinės kompetencijos. Autorė emocines žinias, išskiria kaip jausmų atpažinimą ir suvokimą. O emociškai kompetentingą asmenį įvardija kaip gebantį reikšti ir įvardinti jausmus, ir emocijas, kurios gali būti tiek teigiamos, tiek neigiamos. Asmuo bendraudamas su kitas žmonėmis gebės iš jų kūno kalbos, veido mimikos ar balso tembro įvardinti kaip kitas asmuo jaučiasi.

Egzistuoja ir daugiau bandymų apibrėžti emocinio intelekto sampratą. K. Kudriavcevaitė, J. Lenkauskaitė (2019) tyrime remiasi A. Kudrienės (2016) mintimis, kad gebėjimas valdyti emocijas yra labai svarbus gyvenime, tačiau tai nėra įgimta, todėl itin svarbus jo ugdymas(is). Remiantis D. Goleman (2003) atlikti tyrimai rodo, kad emocinis intelektas turi daug didesnę poveikį asmenybės sėkmės potencialui (85 proc.) nei protinis intelektas (15 proc.).

Taip pat šio mokslininko (2009) pateikti tyrimų rezultatai rodo, kad vaikai, turintys aukštesnį emocinį intelektą yra labiau atsakingi, rūpestingi ir laimingesni, kas daro įtakos jų gyvenimui suaugus. Tam pritaria ir E. L. Danciu (2010) atlikusi mokslinį tyrimą, priėjo išvados, kad būtina plėtoti specialią programą švietimo įstaigose – emocinio intelekto ugdymas, nes tyrimai rodo, kad emocinis intelektas yra patikimesnis sėkmės prognozuotojas gyvenime nei IQ.

Apibendrinant galima teigti, kad daugelis autorių, pateikdami emocinio intelekto sąvokas, vadovaujasi panašiais kriterijais. Emocinį intelektą galėtume suskirstyti į žinias ir įgūdžius, tai mokėjimas atpažinti mus supančius jausmus ir jų kilimo priežastį bei gebėjimas savo ir kitų emocijas kontroliuoti įvairiose gyvenimiškose situacijose. Šiandieninėje visuomenėje emocinis intelektas suvokiamas, kaip įgūdžių rinkinys, kuris būtinas norint efektyviau ir sėkmingiau socializuotis bei jausti pasitenkinimą. Taigi emocinis intelektas – gebėjimas spręsti emocinius uždavinius, kurie kyla sąveikaujant su kitais žmonėmis, būnant su savimi ir bandant pažinti savo emocijas, jausmus tam, kad galėtume pasiekti užsibrėžtų tikslų.

2. Ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinio intelekto ugdymo galimybės

Pasak D. Beresnevičienės ir L. Kanienės (2000) vaiko asmenybės brandai įtakos turi jo paties individualios savybės, poreikiai, aplinka, kurioje jis auga, tačiau suaugusieji, esantys šalia vaiko gali keisti jo aplinką, kuri sąlygotų vaiko asmenybės vystymąsi norima linkme.

G. Slušnienė ir A. Balčėtienė (2016) apžvelgdamos kitų autorių mintis apie emocinio intelekto ugdymą, išskiria tokias pagrindines priežastis, kodėl reikia lavinti emocinį intelektą – „padeda gerinti santykius, geresnis bendravimas su kitais, empatija žmonėms, sąžiningesnis elgesys, didesnė kitų pagarba, didesnis pasitikėjimas savimi ir pozityvus mąstymas, sumažėjęs stresas, padidėjęs kūrybingumas, atsakingesnis mokymasis iš klaidų“ (p.184). L. Vaišvidienės, G. Gedvilienės (2017) atlikto tyrimo rezultatai, kategorijoje „Emocinio intelekto ugdymo svarba“, išskiria tokius teiginius: „teigiama socialinė sąveika, kūrybiškumo skatinimas, vaiko pažinimo vystymasis lemia geresnius ugdymosi rezultatus“ (p.14). Tyrimų metu gauti rezultatai apibendrina teiginį, kad emocinio intelekto ugdymas yra reikalingas ir reikšmingas vaiko socialiniame gyvenime, akademinuose pasiekimuose.

N. Petrylienės, J. Smilgienės (2012) atlikto tyrimo duomenys rodo, kad šeima yra tobuliausia vaiko augimo ir ugdymo institucija, ji palankiausiai veikia vaiko psichiką, skatina jo protinį ir dorovinį vystymąsi. Šeimos funkcija mokyti ir perduoti vaikui vertybes puoselėjamas šeimoje, stiprinti tarpusavio santykius, mokyti problemų sprendimo būdų, emocijų pažinimo ir valdymo.

Anot K. Kudriavcevaitės, J. Lenkukaitės (2019) „emocinio intelekto ugdymo galimybės taip pat atskleidžiamos ir šiuose ikimokyklinio ugdymo metodiniuose leidiniuose: *Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų apraše* (2014), *Ikimokyklinio ugdymo metodinėse*

rekomendacijose (2015). Remiantis *Ikimokyklinio ugdymo rekomendacijomis* (2015), asmeninį intelekto tipą sudaro keturios ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų sritys: savivoka ir savigarba, iniciatyvumas ir atkaklumas, emocijų suvokimas ir raiška, savireguliacija ir savikontrolė. Tarpasmeninį intelekto tipą sudaro dvi pasiekimų sritys: santykiai su bendraamžiais ir santykiai su suaugusiaisiais“ (p. 20-21). Pedagogai remiasi rekomendacijomis ir ugdydami emocinį intelektą atsižvelgia į kiekvieno vaiko individualumą, raidą, pasiekimus, savitumą, bendradarbiauja su tėvais siekiant bendrų vaiko ugdymo tikslų.

Apie vaikų emocinio intelekto ugdymo galimybes ikimokyklinio ugdymo įstaigoje informacija literatūros šaltiniuose pateikiama įvairi. Remiantis G. Slušnienės, A. Balčėtienės (2016) atlikto tyrimo „Emocinio intelekto ugdymas ikimokykliniame amžiuje“ rezultatų išvadomis galima teigti, kad emocinio intelekto ugdymas – tai nuoseklus, kiekvieną dieną vykdomas procesas, pasitelkiant įvairias ugdymo priemones, žaidimus, kūrybines užduotis“. Anot V. Venslovaitės, L. Danylienės (2018) „kad socialinis ir emocinis ugdymas būtų sėkmingas, jis turi apimti visą mokyklos gyvenimą“ (p.116). Taigi emocinis ugdymas apima visą ugdymo įstaigos bendruomenės gyvenimą: įvairius bendrus renginius, išvykas, pamokėles, bendruomenės susitarimus, ugdymo įstaigos mikroklimatą, aktyvų tėvų įtraukimą į vaiko ugdymą.

Apibendrinant galime teigti, kad labai svarbu vaiko emocinį intelektą pradėti ugdyti ne tik ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, bet nuo mažens šeimoje. Kaip rodo įvairių tyrimų rezultatai, emocinio intelekto ugdymo programos teigiamai veikia vaiko vystymąsi ir daro įtaką tolimesniems pasiekimams. Vaikų emocinis ugdymas yra nuoseklus ir taikomas kiekvieną dieną įvairių veiklų metu.

Tyrimo metodai ir organizavimas

Siekiant atskleisti tėvų įtaką ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinio intelekto ugdymui, pasirinktas kokybinio tyrimo metodas – interviu, kuriuo geriau įsiklausoma į tyrimo dalyvių nuomonę, atskleidžiami tikresni tyrimo dalyvių išgyvenimai, jausmai (Kardelis, 2016). Atliekant kokybinį tyrimą – interviu – jame laisvanoriškai dalyvavo penki informantai, auginantys ikimokyklinio amžiaus vaikus. Tyrime dalyvavusių tėvų amžius pasiskirstė – nuo 30 iki 35 metų – trys informantai, nuo 36 iki 40 metų – du informantai. Tyrime dalyvavo trys moterys ir du vyrai. Informantų vaikų amžius – 2-3 metų vaikus augina du informantai, 4-5 metų vaikus augina trys informantai. Informantų atsakymai užkoduoti – T1, T2, T3, T4, T5. Duomenų analizei naudojama kokybinė turinio (content) analizė.

Tyrimo rezultatai

Tyrimo metu ikimokyklinio amžiaus vaikus auginančių tėvų buvo teirautasi, kokius būdus tėvai naudoja ugdydami vaikų emocinį intelektą namuose (1 lentelė).

1 lentelė. Vaikų emocinio intelekto ugdymas namuose

Kategorija	Subkategorija	Pasisakymų skaičius	Įrodantis teiginys
Teoriniai metodai	Knygos - pokalbiai	4	„namuose dažnai skaitome knygeles, kuriose pasakojama apie emocijas, jausmus, mokomės jas atpažinti“ (T3, T4, T5), „su vaiku kiekvieną vakarą aptariame dienos išgyvenimus, mokomės įvardinti, kokius jausmus jautėme vienoje ar kitoje situacijoje“ (T2).
	Vaizdinių priemonių naudojimas	2	„vaikiškų filmukų apie emocijas ir jausmus žiūrėjimas, aptarimas“ (T2), „šeimoje naudojame emocijų paveiksliukus, kadangi vaikui buvo sunku pasakyti kaip jis jaučiasi, o parodyti lengviau“ (T4).
Praktiniai metodai	Improvizaciniai žaidimai	2	„su vaiku prieš veidrodį vaidiname emocijas, taip mokomės emocijų raiškos ir pavadinimų“ (T1), „lauke žaidžiame aktyvius žaidimus, kurių metu vaikas mokosi laikytis tam tikrų numatytų susitarimų“ (T3),
	Kūrybinės užduotys	3	„stiprinam tarpusavio ryšį bendrų veiklų metu, piešiame, lipdome, statote lego“ (T2, T4, T5).
	Vaiko emocijų priėmimas	4	„pokalbis su vaiku po netinkamo elgesio, emocijos įvardinimas, priežasties ieškojimas ir aptarimas“ (T1, T3, T4), „kartu kurti namų susitarimai, kurių laikosi visa šeima“ (T5).

Visi gauti informantų pasisakymai buvo suskirstyti į kategorijas ir subkategorijas: teoriniai metodai – knygos ir pokalbiai, vaizdinių priemonių naudojimas, praktiniai metodai – improvizaciniai žaidimai, kūrybinės užduotys, vaiko emocijų priėmimas. Emocinio intelekto ugdymas yra ilgas ir nuoseklus darbas, todėl tėvai stengiasi kiekvieną dieną stiprinti vaikų socialines žinias, įgūdžius ir gebėjimus. Informantai T3, T4, ir T5 paminėjo, kad su vaikais skaito knygeles, kuriose pasakojama apie emocijas, kaip jos reiškiamos, kokios emocijos būna, aptaria kaip jaučiamasi vienai ar kitai emocijai aplankius. Taip pat informantai T2 ir T4 pasisakė, kad emocinio intelekto ugdymui namuose naudoja emocijų paveiksliukus, kuriais vaikui lengviau įvardinti savo būseną ir jausmus, bei žiūri vaikiškus filmukus apie emocijas ir jausmus, juos aptaria. Informantai T1 ir T3 pasisakė naudojantys improvizacinius žaidimus, prieš veidrodį vaidina įvairias emocijas, mokosi raiškos būdų, lauke žaidžia aktyvius žaidimus, kurių metu vaikai turi laikytis numatytų susitarimų. Informantai T2, T4 ir T5 stiprina tarpusavio ryšį su vaiku bendrų kūrybinių veiklų metu. O informantai T1, T3 ir T4 kalbasi su vaiku po netinkamo elgesio, mokosi įvardinti jaučiamas emocijas, ieško priežasčių ir aptaria

galimus tinkamo elgesio variantus. Informantas T5 pasisakė, kad su vaiku kuria bendrus namų susitarimus, kurių laikosi visa šeima.

Tyrimo metu tėvų buvo prašoma įvardinti, su kokiomis problemomis susiduria tėvai ugdydami vaikų emocinį intelektą namuose (2 lentelė).

2 lentelė. Problemos ugdant vaikų emocinį intelektą namuose

Kategorija	Subkategorija	Pasisakymų skaičius	Įrodantis teiginys
Problemos kylančios ugdant vaikų emocinį intelektą namuose	Teorinių žinių stoka	3	„trūksta teorinių žinių, kaip ugdyti vaikų emocinį intelektą namuose“ (T2, T4,), „trūksta žinių ir metodų ugdant vaikų emocinį intelektą“ (T5).
	Sunkumai suprantant vaikų emocijas	1	„Ne visada lengva suprasti ir priimti vaikų emocijas, padėti vaikui jas išgrįninti, taip pat ne visada lengva patiems tėvams išlikti ramiais kritinėse situacijose, kai vaikai rodo „ožiukus“ “ (T1).
	Laiko trūkumas	1	„dėl didelio darbo krūvio, laiko stoka vaikų emocinio intelekto ugdymui namuose“.

Visi gauti pasisakymai suskirstyti į kategoriją – problemos kylančios ugdant vaikų emocinį intelektą namuose, subkategorijas: teorinių žinių stoka, sunkumai suprantant vaikų emocijas ir laiko trūkumas. Didžioji dauguma informantų T2, T4 ir T5 pasisakė, kad problemų kelia tai, jog ne visada turi pakankami žinių kaip ugdyti vaikų emocinį intelektą, kokius metodus naudoti. Informantas T1 paminėjo, kad ne visada lengva yra suprasti ir priimti vaikų emocijas, padėti vaikui jas išgrįninti, taip pat sunku valdyti ir savo, kaip tėvų emocijas kritinėse situacijose, kada vaikas rodo „ožiukus“. O informantas T3 išskyrė, laiko trūkumą ugdant vaikų emocinį intelektą.

Sekančiu klausimu siekta sužinoti, ar tėvai bendradarbiauja su vaikų ikimokyklinio ugdymo mokytojais vaikų emocinio intelekto ugdymo klausimais (3 lentelė).

3 lentelė. Tėvų ir ikimokyklinio ugdymo mokytojų bendradarbiavimas

Kategorija	Subkategorija	Pasisakymų skaičius	Įrodantis teiginys
Tėvų ir ikimokyklinio ugdymo mokytojų bendradarbiavimas	Patarimai ir metodai	3	„bendrų vaiko ugdymo tikslų įgyvendinimas kartu su ikimokyklinio ugdymo mokytojais“ (T2,T3), „prašome mokytojos patarimų, kurie padeda ugdyti vaikų emocinį intelektą namuose“ (T5).
	Bendros veiklos ugdymo įstaigoje	2	„aktyviai dalyvaujame įvairiuose veiklose darželyje, susirinkimuose, vakaronėse, edukacijose kartu su vaiku“(T1 ir T4).

Visi informantai vieningai pasisakė, kad nuolatos bendradarbiauja su vaikų mokytojais, gauti atsakymai apibendrinami pateiktoje lentelėje, kategorija – tėvų ir ikimokyklinio ugdymo mokytojų bendradarbiavimas, subkategorija: patarimai ir metodai, bendros veiklos ugdymo įstaigoje. Informantai T2 ir T3 pasisakė, kad stengiasi kartu su vaiko ikimokyklinio ugdymo mokytojais siekti bendrų užsibrėžtų tikslų vaikų ugdyme. Informantas T5 prašo mokytojų patarimų kaip geriau ugdyti vaikų emocinį intelektą namuose, informantai T1 ir T4 pasisakė, kad aktyviai dalyvauja bendruose tėvų ir vaikų veiklose ugdymo įstaigoje, kurie skirti stiprinti tarpusavio ryšius.

Apibendrinant kokybinio interviu tyrimo gautus rezultatus matome, kad tėvai namuose stengiasi ugdyti vaikų emocinį intelektą, pagal turimas žinias ir gebėjimus taiko įvairius metodus, kurie padėtų vaikui suprasti tiek savo, tiek aplinkinių emocijas, jų raišką, padėtų valdyti savo emocijas tam tikruose situacijose. Tyrimas atskleidė, kad tėvams nepakanka turimų teorinių žinių apie emocinio intelekto ugdymą, todėl jie konsultuojasi su ikimokyklinio ugdymo mokytojais, įsijungia į bendras, tėvų ir vaikų veiklas ugdymo įstaigoje taip stiprindami ryšį su vaiku ir darželio bendruomene. Tačiau tyrime dalyvavę kai kurie tėvai pasisakė, kad didelis darbo krūvis ir laiko trūkumas, trukdo skirti pakankamai laiko vaikų ugdymui namuose.

Išvados

1. Daugelis autorių emocinio intelekto sampratą pateikia panašiai, apibendrinant autorių mintis galime teigti, kad emocinis intelektas – tai gebėjimai ir įgūdžiai, kurių pagalba žmogus geba įvardinti savo ir kito jausmus, valdyti emocijas, kurti santykius su aplinkiniais, būti empatišku. Emocinis intelektas suvokiamas, kaip įgūdžių rinkinys, kuris būtinas norint efektyviau ir sėkmingiau socializuotis bei jausti pasitenkinimą.
2. Mokslinės literatūros šaltinių analizė atskleidė, kad ankstyvas vaikų emocinio intelekto ugdymas šeimoje ir ikimokyklinėje įstaigoje duoda geresnius rezultatus. Ugdant vaikų emocinį intelektą labai svarbus vaidmuo tenka tėvams, nes šeimoje vaikai įgyja socialines žinias, įgūdžius ir gebėjimus, perima šeimoje vyraujančias vertybes ir taisykles. Sėkmingas vaikų emocinio intelekto ugdymas turi vykti kiekvieną dieną tiek ugdymo įstaigoje, tiek namuose norint pasiekti geriausių rezultatų, todėl tėvai ir pedagogai turi bendradarbiauti siekiant ugdymo tęstinumo.
3. Atlikus kokybinį tyrimą paaiškėjo, kad tėvai pagal turimas galimybes stengiasi namuose ugdyti ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinį intelektą, taiko įvairius teorinius ir praktinius metodus emocijų pažinimui ir valdymui, jų raiškos atpažinimui, formuojant vaikų socialinius ir emocinius įgūdžius ir gebėjimus. Tačiau tyrimas atskleidė, kad tėvams trūksta

žinių apie emocinio intelekto ugdymo galimybes ir būdus, todėl dauguma tėvų konsultuojasi ir bendradarbiauja su ikimokyklinio ugdymo įstaigos pedagogais vaikų emocinio intelekto ugdymo klausimais.

4.

Literatūra:

Beresnevičienės D., Kanienės L. (2000). Tėvų ir vaikų sąveikos įtaka vaikų savivertei. *Ugdymo psichologija*, 3 t., 1, p. 11-20. Prieiga internete: <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2000~1368779683407/J.04~2000~1368779683407.pdf> [žiūrėta 2023-10-29].

Brackett M. A., Rivers S. E., Shiffman S. (2006). Relating Emotional Abilities to Social Functioning: A Comparison of Self-Report and Performance Measures of Emotional Intelligence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91, 4, 780-795. Prieiga internetu: <http://www.eiconsortium.org/pdf/Brackett.Rivers.Shiffman.Lerner.Salovey.JPSP.2006.pdf> [žiūrėta 2023-10-29].

Burvytė S. (2016). Tėvų, auginančių ikimokyklinio amžiaus vaikus, pozityvios tėvystės suvokimas. *Socialinis ugdymas/ Socialinė partnerystė ir inovacijos*, t.44, 3, p. 36-57. Prieiga internete: <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2016~1497363561217/J.04~2016~1497363561217.pdf> [žiūrėta 2023-10-29].

Danciu E. I. (2010). *Methods of developing children's emotional intelligence*. Prieiga internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042810018148> [žiūrėta 2023-10-27].

Dr. Joan E. Durrant (2016). *Pozityvus auklėjimas kiekvienai dienai*. Prieiga internete: https://gelbekitvaikus.lt/wp-content/uploads/2023/05/Pozityvus-auklejimas-kiekvienai-dienai_Knyga.pdf. [žiūrėta 2023-10-19].

Goleman D. (2003). *Emocinis intelektas*. Vilnius: Presvika.

Goleman D. (2009). *Emocinis intelektas. Kodėl jis gali būti svarbesnis nei IQ*. Leidėjas: Presvika. Prieiga internete: http://levuopasvalys.lt/images/Bendri_dokumentai/spec_ped/Daniel.Goleman.-.Emocinis.intelektas.2009.LT.pdf [žiūrėta 2023-10-29].

Kardelis K. (2016). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

Kudriavcevaitė K., Lenkauskaitė J. (2019). Pedagoگو kompetencijos ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinį intelektą. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. 49 (2), p. 20-28. Prieiga internete: [file:///C:/Users/linaf/Downloads/46549961%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/linaf/Downloads/46549961%20(1).pdf) [žiūrėta 2023-10-26].

- Leliūgienė I. (2003). *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*. Kaunas: Technologija.
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija (2014). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija (2014). *Valstybinė švietimo 2013-2022 metų strategija*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras. Prieiga internete: https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2018/04/Valstybine-svietimo-strategija-2013-2020_svietstrat.pdf [žiūrėta 2023-10-26].
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija (2015). *Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija (2015). *Isakymas dėl geros mokymos koncepsijos*. Prieiga internete: <https://www.smm.lt/uploads/documents/Pedagogams/Geros%20mokyklos%20konceptija.pdf> [žiūrėta 2023-10-30].
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija (2017). *Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo Nr. I-1489 1, 2, 19, 23, 43, 46, 47, 49, 56, 58, 59 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 23¹, 23² straipsniais įstatymo įgyvendinimo*. Prieiga internete: <http://www2423.vu.lt/Dokumentai/del%20svietimo%20istatymo%20pataisu%202017-02-06.pdf> [žiūrėta 2023-10-20].
- Liubertienė I., Kunickienė R., Kupriūnienė J. (2015). *Socialinių emocinių kompetencijų lavinimas ugdymo įstaigose*. Prieiga internete: http://www.socialinisdarbas.lt/files/socialinisdarbas/SS_41.pdf [žiūrėta 2023-10-21].
- Luecken L.J., Roubinov D.S., Tanaka R. (2013). *Childhood family environment, social competence, and health across the lifespan*. Prieiga internete: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0265407512454272> [žiūrėta 2023-10-29].
- Mayer J. D., Salovey P., Caruso D. R., Sitarenios G. (2001). *Emotional intelligence as a standard intelligence*. *Emotion*, 1(3), p. 232-242. Prieiga internete: <https://psycnet.apa.org/doiLanding?doi=10.1037%2F1528-3542.1.3.232> [žiūrėta 2023-10-28].
- Petrylienės N., Smilgienės J. (2012). *Skatinimas – tinkamas veiksnys ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio kultūrai ugdyti šeimose*. Prieiga internete: [file:///C:/Users/linaf/Downloads/6101872%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/linaf/Downloads/6101872%20(1).pdf) [žiūrėta 2023-10-29].
- Remeikaitė I., Lekavičienė R. (2002). *Emocinis intelektas ir jo vertinimo problema*. *Psichologija*, 26, p.54-65. Prieiga internete: <https://www.zurnalai.vu.lt/psichologija/article/view/4397> [žiūrėta 2023-10-30].

- Skarbalienė A., Skarbalius E., Mikolajczak M. (2019). *Emocinės ko kompetencijos profilis (PEClT): emocinės kompetencijos įsivertinimo instrumento validavimas*. T. 21, 1, p. 15-20. Prieiga internete: https://www.researchgate.net/publication/334327371_Emocines_kompetencijos_instru mentas_PEClt_Lithuanian_version_of_profile_of_emotional_competence [žiūrėta 2023-10-30].
- Slušnienė G., Balčėtienė A. (2016). Emocinis intelekto ugdymas ikimokykliniame amžiuje. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, 12, p. 183 – 189. Prieiga internete: <http://ojs.kaunokolegija.lt/index.php/mttlk/article/view/127> [žiūrėta 2023-10-20].
- Tanrikulu I. (2018). Teacher Reports in Early Childhood Bullying: how often, who, what, when and were. *Retrieved from Early Child Development and Care*. Prieiga internete: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03004430.2018.1479404>. [žiūrėta 2023-10-12].
- Vaišvidienė L., Gedvilienė G. (2017). Pedagogų vaidmuo ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinį intelektą. *Holistinis mokymasis*, ISSN 2351-7409, p. 11-20. Prieiga internete: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/36675/1/ISSN2351-7409_2017_N_3.PG_11-20.pdf [žiūrėta 2023-10-29].
- Venslovaitė V., Danylienė L. (2018). Socialinis ir emocinis ugdymas: mokytojo perspektyva. *ACTA PAEDAGOGICA VILNENSIA*, 40, p. 111-126. Prieiga internete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2018~1539952990576/J.04~2018~1539952990576.pdf> [žiūrėta 2023-10-26].
- Z. Bajoriūnas (2004). *Šeimos ugdymo mokslas ir praktika*. Vilnius.

VAIKŲ, AUGANČIŲ DISFUNKCINĖJE ŠEIMOJE, UGDYMOSI YPATUMAI PAAUGLYSTĖJE

Neringa Martinaitienė

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnyje aptariami paauglių, augančių disfunkcinėje šeimoje, ugdymosi ypatumai. Pabrėžiama, kad disfunkcinė šeima yra nevienalytė sąvoka, todėl tikslingiau analizuoti tokio pobūdžio šeimos bruožus, nei ieškoti vieno „teisingo“ termino dėl kintančios ne tik šeimos sampratos, bet ir iššūkių šeimoms bei šeimose. Konstatuojama, kad industriniai, urbanizacijos, globalizacijos bei kiti procesai turėjo įtakos šeimos sampratos, bet ne vaidmens jauno žmogaus ugdymui pokyčiams. Šeima vis dar išlieka pagrindine visuomenės ląstele, kurioje vaikas turėtų patirti pilnatvės bei saugumo jausmą, ugdytis moralines vertybes, socializuotis. Disfunkcinėse šeimose dėl įvairių aplinkybių vaikas to negali patirti arba patiria itin ribotai. Tai gali sukelti emocinių, psichologinių, fizinių ir kitų raidos problemų, kurios tiesiogiai ar netiesiogiai gali turėti įtakos pažinimo ir ugdymosi procesams. Paauglystės laikotarpiu vykstantis perėjimas iš vaikystės į jaunąją suaugystę sukelia papildomų iššūkių, kurie nesprenžiami ar netinkamai sprenžiami gali turėti didelę įtaką paauglio gebėjimui pasiekti ugdymo(si) tikslus.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: disfunkcinė šeima, paauglystė, ugdymosi ypatumai

Įvadas

Temos aktualumas. Šeima atlieka esminį vaidmenį žmogaus gyvenime perduodant socialinės sąveikos modelius nuo gimimo iki jaunosios suaugystės (ar net ilgiau). Šeimos narių, o ypač tėvų (globėjų) funkcijų užpildymas yra vienas iš svarbiausių šeimos uždavinių. Šeima yra tas institutas, kuris kuria vaikui ugdomąją, globojančią ir socializuojančią aplinką, kurioje vystosi jo asmenybės ir identiteto bruožai, įsisavinamos socialinės normos. Kad vaikas augtų ne tik fiziškai, bet ir emociškai bei psichologiškai brandus, pirmiausiai jis turi jaustis saugus. O to garantu turėtų būti artimiausia jį supanti aplinka – šeima. Tačiau tenka pripažinti, kad šiuolaikiniame pasaulyje egzistuoja skirtingi šeimos modeliai, tarpe kurių galima identifikuoti ir disfunkcines šeimas, kurios anot K. Gučwa-Porębska (2019) nebūtinai yra patologinės, tačiau gali turėti neigiamą poveikį vaiko socializacijai, saviraiškai, socialinės aplinkos suvokimui, ugdymui(si) ir galimai delikventinei elgsenai. Kaip pažymi S. Martin (2018) disfunkcinėse šeimose vyrauja požiūris į asmenines problemas, o ne į vaiko poreikius.

Paauglystės laikotarpiu vienas iš svarbiausių vaiko uždavinių – atrasti save. Kaip pastebi Monkienė (2017) šiame pereinamajame etape vaikai mokosi priimti sprendimus, įsipareigoti ir

būti nepriklausomi. Suaugusieji, tame tarpe mokytojai ir tėvai, turi paauglius gerbti, nes šios užduotys yra sudėtingos ir reikalauja drąsos ir išmokimo, o išmokimas nėra vien tik paprastas teisingo atsakymo radimas. Teisingas atsakymas yra kažkas, ką paauglys turi patirti ir išgyventi. Šiame etape ypatingas šeimos vaidmuo, tačiau būtina atsižvelgti ir į aplinkos poveikį. Individo santykiai su jį supančia aplinka ir individualus santykis su ja laikomi ne tik „*būtina asmenybės gyvenimo, vystymosi ir emocinės gerovės išsaugojimo sąlyga*“ (Griciūtė, 2005, p.14), bet ir ugdymo pagrindu (Bitinas (2004). Lietuvoje pagalbą vaikams savo kompetencijų ribose gali suteikti mokyklos bendruomenė Švietimo įstatymo (2023), bei poįstatyminių aktų, bet ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nustatytą tvarką bei programų apimtyje.

Tyrimo problema: disfunkcinėse šeimose augantys vaikai susiduria su įvairiomis problemomis arba yra paveiktos veiksnių, dėl kurių didėja galimybės patirti socialines problemas. Priklausomai nuo disfunkcijos šeimoje pasireiškimo masto juose augantys vaikai gali patirti ekonominį, socialinės izoliacijos, švietimo prieinamumo ir pagalbos tame problemas (bei eilę kitų). Viena vertus, daugelio šalių, tame tarpe ir Lietuvos švietimo bei socialinės apsaugos sistema sudaro prielaidas suteikti pagalbą ne tik kompleksiškai šeimai, bet ir vaikams, augantiems tokiose šeimose, tačiau paauglystės laikotarpis sąlygojamas savitų veiksnių, kurių esamos sistemos nepajėgios spręsti kompleksiškai. Šiame straipsnyje keliamas probleminis klausimas: kokie yra vaikų, augančių disfunkcinėje šeimoje, ugdymosi ypatumai paauglystėje?

Temos iširtumas. Svarbu pastebėti, kad vyrauja terminologijos disbalansas apibrėžiant tą patį reiškinį nacionaliniuose ir užsienio šaltiniuose. Jei užsienio autoriai remdamiesi M. Bowen teorija šeimai, patiriančias atitinkamus sunkumus įvardina kaip disfunkcines (pvz.: Ananditha ir Rahayu, 2023), tai Lietuvos atveju sutiktume terminą „socialinės rizikos šeimos“ (pvz. nacionaliniai teisės aktai, Kvieskienė, 2005 ir kt.). Plačiausiai ištirtas aspektas – paauglystės laikotarpiu patiriami jaunuolių iššūkiai (pvz.: Žukauskienė, 2012; Navickas ir Vaičiulienė, 2010; Umbrasienė ir Narkauskaitė, 2010). Kita vertus, tenka pripažinti, kad stokojama išsamesnių tyrimų tiek Lietuvos, tiek užsienio autorių darbuose, kurie apimtų disfunkcinėse šeimose augančių paauglių ugdymosi ypatumus.

Tyrimo objektas – paauglių, augančių disfunkcinėse šeimose, ugdymosi ypatumai.

Tyrimo tikslas – atskleisti paauglių, augančių disfunkcinėse šeimose, ugdymosi ypatumus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti teorinius disfunkcinės šeimos aspektus.
2. Atskleisti su paauglyste susijusius vaiko ugdymosi ypatumus disfunkcinėje šeimoje.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, sisteminimas ir sintezė.

Teorinė dalis

1. Disfunkcinės šeimos apibrėžties problemos

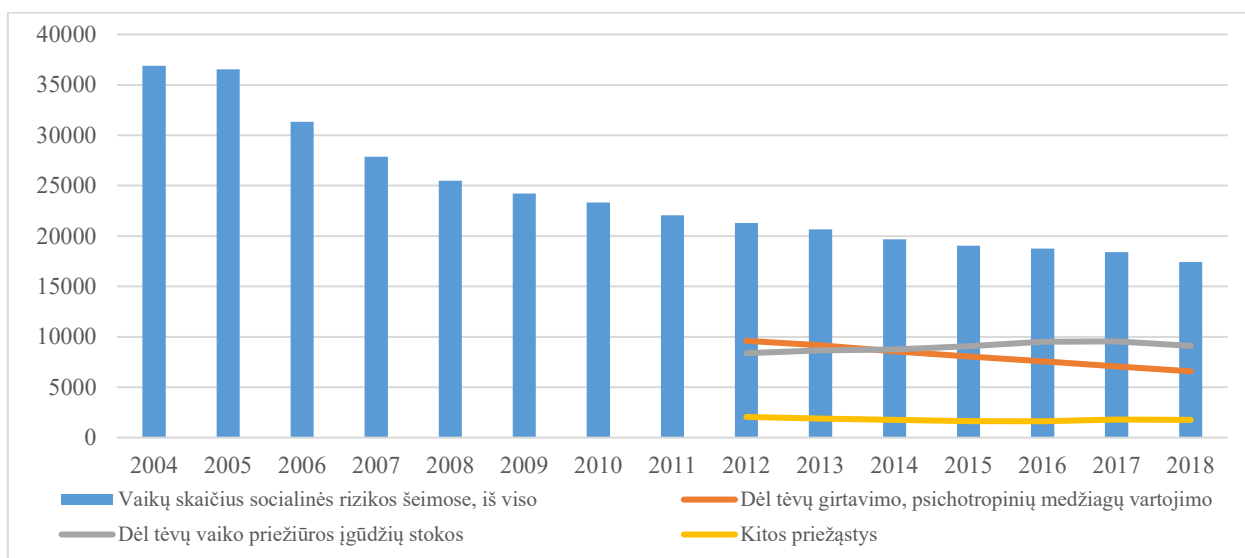
Disfunkcinės šeimos apibrėžtis, kaip ir daugelis socialinių konstrukto nėra vienalytis ir vienareikšmiškai apibrėžiamas. Viena iš to priežasčių, skirtingos sociologų ir psichologų prieigos prie problemos. Galima tik pastebėti, kad terminas į mokslinę diskusiją įvestas, siekiant identifikuoti ir aprašyti šeimas, kuriose egzistuoja problemos ir sutrikimai, trukdantys normaliam šeimos funkcionavimui. Šeimų dinamikos tyrimai, šeimų terapija, sociologiniai tyrinėjimai ir kiti šeimos procesus nagrinėjantys moksliniai požiūriai sudarė prielaidas išskirti tam tikrus veiksnius ir savybes, kurios gali reikšti, kad šeima veikia neoptimaliai arba net žalingai. Viena iš pirmųjų sociologinių teorijų – Bowen teorija, dar žinoma kaip Bowen sisteminė šeimos (santykių) teorija, yra sociologijos krypties teorija, kurią praeito amžiaus šeštame dešimtmetyje išplėtojo M. Bowen (pagal Ananditha ir Rahayu, 2023). M. Bowen teorija padėjo suprasti šeimos dinamiką ir funkcionavimą. Teorijoje daug dėmesio skiriama šeimos disfunkcijai. Anot sociologo šeima yra sudėtinga socialinė sistema, kurios nariai tarpusavyje sąveikauja ir tokiu būdu keičia vienas kito elgesį. Teorijoje teigiama, kad „asmens psichologinis, socialinis bei fizinis funkcionavimas yra veikiamas nerimo, kurį generuoja sąveikos tarp šeimos narių“ (Čepukienė, 2019). Tačiau, kaip tiksliai pastebi V. Česnuitytė (2015) per tą laiką stipriai pakito „branduoliniu“ laikytas šeimos modelis. Disertacijos autorė ne tik pastebi, kad šiandienos šeimos samprata nėra ir „gali būti konceptualizuojama daugeliu būdų, o šeiminis gyvenimas gali turėti įvairių konfigūracijų“, bet ir kelia klausimus: „ar tikrai šeima yra tokia, kokią daugelis žino, pažįsta? Ar moderni šeimos forma yra vienintelė ideali? Ar sąvoka, suformuluota XX a. viduryje vis dar tinkama vartoti XXI a. pradžioje?“ (p. 13). Vis tik, kaip pastebi R. Kapur (2018) nuo praeito amžiaus vidurio įvyko daugybė esminių pokyčių, kurie keitė ne tik visuomenes, bet ir pačias šeimas. Industrinė revoliucija, urbanizacija, Vakarų kultūros plėtra, globalizacija, pokyčiai švietimo sistemoje iš esmės keičia supratimą apie pačią šeimą, jos struktūrą ir funkcionavimą. Pvz.: skyrybos ar antra santuoka sunkiai įsivaizduojama XX a. viduryje, XXI a. tampa priimtina norma. Dėl paminėtų priežasčių, kyla nauji iššūkiai apibrėžiant ne tik „normalias“ ar „įprastas“ šeimas, bet ir disfunkcines. Šiame kontekste, tikslingiau būtų kalbėti apie disfunkcinės šeimos skiriamuosius bruožus, o ne pačią apibrėžtį.

Apibendrinus užsienio autorių požiūrius į disfunkcines šeimas (Gucwa-Porębska, 2019; Al Ubaidi, 2017; Härkönen ir kt., 2017) galima išskirti šiuos dominuojančius požymius:

- **prasta tarpasmeninė komunikacija:** šeimos nariai susiduria su sunkumais išsakyti savo mintis, jausmus. Stokojama atviros, sąžiningos komunikacijos;
- **emocinio palaikymo stoka ar visiškai nebuvimas:** šeimos nariai negali ar nemoka suteikti emocinio palaikymo, kurio reikia susidoroti su iššūkiais ir stresu;

- **šėimos taisyklių nebuvimas arba jų kitimas pagal vieno šėimos nario diktatą:** taisyklės ir ribos gali būti neaiškios, nenuoseklios arba jų nesilaikoma, o tai sukelia struktūros stoką;
- **vaidmenys ir pareigos (atsakomybės):** disfunkcinės šėimos gali turėti griežtus arba visiškai išblukusius vaidmenis, arba neaiškius lūkesčius, dėl kurių gali sutrikti šėimos narių pusiausvyra ir atsirasti pasipiktinimas;
- **kylantys konfliktai nesprenžiami arba maskuojami:** Konfliktai gali būti išvengiami, ignoruojami arba neefektyviai išsprenžiami, kylant nuolatiniam įtampai.
- **priklausomybės:** įvairaus pobūdžio vieno ar kelių šėimos narių priklausomybės (narkotikai, alkoholis, azartiniai lošimai, ir t.t.) sukelia disfunkciją šėimoje;
- **nuolatiniai įžeidinėjimai, smurtas ar nepriežiūra:** išskiriami fiziniai, emociniai ar psichologiniai įžeidimai, seksualinė prievarta, fizinis smurtas ar visiškai vaiko ignoravimas (apleidimas) kurią žalingą fiziškai bei emociškai nesaugią aplinką.

1 pav. Vaikų skaičius socialinės rizikos šeimose Lietuvoje 2004 – 2018 m. (Statistikos departamentas, 2023)

Lietuvos tyrėjų darbuose, disfunkcinė šeima apibrėžiama kaip rizikos šeima, tačiau tai niekaip nekeičia aukščiau pateikto turinio. Svarbu pastebėti, kad iki 2018 metų buvo renkama statistika apie rizikos šeimas, kuriose auga nepilnamečiai vaikai (1 pav.). Viena vertus, pastebime, kad vaikų skaičius rizikos šeimose mažėjo. Tačiau būtina suprasti, kad šis mažėjimas sietinas su tuo, kad daugėjo tėvų globos netekusių vaikų skaičius. Neterminuotai apribojus tėvų galimybes auginti vaikus šeimose (dažniausiai teismo sprendimu), šeima išbraukiama iš socialinės rizikos sąrašo. Atsakomybę už vaikų socializaciją ir ugdymą prisiima valstybė ar globos institucijos. Nors užsienio autorių atlikti intervenciniai tyrimai (Dale ir kt.,

2015) rodo, kad paaugliams augantiems tokiose šeimose įmanoma padėti pasiekti aukštesnių tikslų ne tik socializacijos, bet ir ugdymosi srityse.

Apibendrinant galima pastebėti, kad globaliam pasaulyje pasikeitė ne tik atomine laikyta šeimos samprata, kuri laikyta nepajudinama. Pakitusios vertybės ir žmonių elgsena sąlygojo naujų „priimtinių“ standartų, tokių kaip skyrybos, antros (ir paskesnės) šeimos sukūrimą. Šiame kontekste vis dar aktualus lieka vaikas, jo brandos bei socializacijos aspektai, kurie skirtingose šalyse nacionaliniuose teisės aktuose įvardinami skirtingais „vardais“, bet savyje talpinančiais tą patį, ką M. Bowen savo teorijoje apibrėžė kaip „šeimos disfunkcionalumą“. Per laiką po teorijos paskelbimo, atsirado naujų „disfunkcionalumo“ šaltinių, bet vaikas tokiose šeimose išliko.

2. Paauglystė disfunkcinėje šeimoje ir ugdymosi iššūkiai

Paauglystė psichologinėje ir pedagoginėje literatūroje (Žukauskienė, 2012; Navickas ir Vaičiulienė, 2010; Umbrasienė ir Narkauskaitė, 2010) apibūdinamas kaip sudėtingas, pereinamasis, periodas iš vaikystės į suaugystę, susijęs su lytinės brandos pradžia, tapatumo paieškomis bei ateities lūkesčiais. Tai rimti iššūkiai jaunuoliams ir dar didesni augantiems disfunkcinėse šeimose. Paaugliai, augantys disfunkcinėse šeimose, gali turėti specifinių ugdymosi ypatumų. Šie ypatumai gali turėti įtakos jų fiziniams, emociniams, ir socialiniams vystymuisi. Galima išskirti platų spektrą ugdymosi ypatumų, su kuriais susiduria paaugliai augantys disfunkcinėse šeimose (Mphaphuli, K.L., 2023, Lara ir kt., 2022, Ogundele, 2018):

Emociniai ir elgesio sunkumai: paaugliai gali patirti stiprų emocinį nestabilumą, stresą ir nerimą dėl šeimoje vyraujančios aplinkos. Tai gali turėti įtakos jų gebėjimui susitelkti ir mokytis. Paaugliai gali reaguoti į šeimos iššūkius elgesio problemomis, tokiomis kaip agresija (ypatingai tais atvejais, kai tai „norma“ šeimoje) arba depresija. Jie gali turėti sunkumų priimti konstruktyvius sprendimus ir reguliuoti savo emocijas. Jei paaugliai iš disfunkcinių šeimų patyrė traumas ar smurtą, tai gali turėti ilgalaikį poveikį jų emocinei gerovei ir gebėjimui susitelkti į mokslus.

Atsilikimas ugdymo procese. Vaikai, augantys disfunkcinėse šeimose sulaukia menko šeimos narių palaikymo ugdymosi procese. Ilgainiui, pereinant į paauglystę atsilikimas nuo bendraamžių gali tik didėti, jei šeima ar vaikas nesulaukia reikiamos pagalbos iš mokyklos ar atsakingų institucijų. Disfunkcinėse šeimose, kurios suformuotos tuo pačiu pagrindu, t.y. iš tėvų, augusių disfunkcinėse šeimose, natūraliai nesusiformuoja žinios ir gebėjimai ne tik mokytis, bet ir pasireiškia ribos galimybių perduoti tai savo vaikams. Paaugliai gali patirti ne tik sunkumų pačiame mokymosi procese, bet dalyvavimu mokyklos bendruomenės gyvenime.

Socialinė izoliacija. Dėl socialinių įgūdžių stokos ir visuomenė paplitusios patyčių kultūros (pvz.: dėl finansinių šeimos ribotumų prastesnė apranga, neturima būtinų mokymosi

priemonių, etc.) paaugliai gali patirti socialinę izoliaciją arba ieškoti jos atitinkamose grupėse, kurios pasižymi delinkventiniu elgesiu.

Motyvacijos stoka: paaugliai gali patirti motyvacijos stoką dėl prastos šeimos finansinės, socialinės ar kitokios situacijos. Jie gali jaustis beviltiškai ir prarasti tikėjimą savo galimybėmis pasiekti kažką daugiau.

Nors šie ypatumai gali būti iššūkiai, paaugliai iš disfunkcinių šeimų taip pat gali turėti išteklių ir stiprybių, kurios padeda jiems įveikti sunkumus. Svarbu, kad šie paaugliai gautų tinkamą paramą iš mokyklos, specialistų ir kitų palaikančių organizacijų, kad būtų sukuriamos galimybės jiems pasiekti ugdymo(si) tikslus.

Apibendrinant, galima pastebėti, kad ugdymosi iššūkiai paauglystėje sietini tiek su disfunkcijos šeimoje pasireiškimo trukme, tiek su asmeninėmis vaiko savybėmis, artimos aplinkos įtaka bei mokyklos bendruomenės intervencija. Jei aplinka nėra palaikanti ir skatinanti išeiti iš užburto disfunkcinės šeimos rato, tikėtina, kad paauglys patirs emocinius bei elgesio sunkumus, atsilikimą bei tam tikro lygio socialinę izoliaciją su galimai kryptingu posūkiu į „priimančią“ (nusikalstamą) aplinką.

Išvados

1. Disfunkcinės šeimos terminas pradėtas naudoti XX amžiaus antrojoje pusėje ir vis dar plačiai naudojamas šiuo metu. Sąvoka „*disfunkcinė šeima*“ buvo pasitelkta siekiant apibūdinti šeimas, kurios patiria įvairaus pobūdžio problemų, pradedant prasta tarpasmenine komunikacija, baigiant emocinėmis ir elgsenos problemomis ar net konfliktais.
2. Vaikai, augantys disfunkcinėse (socialinės rizikos) šeimose, neretai perima ydingas vertybes ir jų pagrindu susiformuoja atitinkama elgsena. Viena iš pagrindinių vaiko augančio disfunkcinėje šeimoje problemų – socialinis ir pedagoginis apleistumas. Tik išimtinai retais atvejais paauglys gali pats surasti vidinių resursų palikti šį užburimą ratą. Dažniausiai jam būtina išorinė mokyklos, bendruomenės ar specialistų pagalba, kad paauglys savyje rastų jėgų pakilti aukščiau, įgalintų bei motyvuotų save siekti mokytis, siekti aukštesnių tikslų.

Literatūra:

- Al Ubaidi, B.A. (2017). Cost of Growing up in Dysfunctional Family. *Journal of Family Medicine and Disease Prevention*, 3(3), doi.org/10.23937/2469-5793/1510059
- Ananditha, D.C., Rahayu A.C. (2023). Dysfunctional Family in Rainbow Rowell's Fangirl. *Proceeding of Undergraduate Conference on Literature, Linguistic, and Cultural Studies*, 2(1), p. 318-326. <https://doi.org/10.30996/uncollcs.v2i1.2527>
- Bitinas, B. (2004). *Hodegetika. Auklėjimo teorija ir technologija*. Vilnius: Kronta

- Čepukienė V. (2019). Branduolinės šeimos emocinės sistemos ir suaugusiojo fizinės sveikatos sąsaja: mediacinis bendrojo saviveiksmingumo vaidmuo. *Dialogai : Lietuvos psichologų kongresas, 2019 gegužės 24-25 d., Vilnius: recenzuota kongreso medžiaga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla
- Česnaitytė, V. (2015). *Lietuvos šeima: sampratos ir praktikos*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, sociologija (05 S). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Dale R., Shanley E.C. et al. (2016). Empowering and protecting children by enhancing knowledge, skills and well-being: A randomized trial of Learn to BE SAFE with Emmy™. *Child Abuse & Neglect*, 51, p. 368-378, doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.07.016.
- Griciūtė, A. (2005). *Asmenybės psichinio atsparumo šaltiniai: teorija ir praktika*. – Kaunas: LKKA I-kl.
- Gucwa-Porębska K. (2019). Dysfunctionality of the family environment as one of the reason for recidivism. *Acta Universitatis Lodzianis Folia Sociologica* (71), p. 41-50. doi:https://doi.org/10.18778/0208-600x.71.04
- Härkönen J., Bernardi F., Boertien D. (2017). Family Dynamics and Child Outcomes: An Overview of Research and Open Questions. *Eur J Population* 33, p. 163–184. https://doi.org/10.1007/s10680-017-9424-6
- Kapur R. (2018). Family and Society. Prieiga internete: https://www.researchgate.net/publication/323733863_Family_and_Society [žiūrėta 2023 11 06].
- Kvieskienė, G.(2005). *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: VPU.
- Lara, A. C. D. C., Froeseler, M. V. G., Ohno, P. M., & Teodoro, M. L. M. (2022). Family relations, dysfunctional cognitions, and child emotional and behavioral problems. *Ciencias Psicológicas*, 16(2), e-2370. <https://doi.org/10.22235/cp.v16i2.2370>
- Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas (1991). Lietuvos aidas, 1991-08-06, Nr. 153-0. Galiojanti suvestinė redakcija 2023-09-01 - 2023-12-31. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr> [žiūrėta 2023 12 06].
- Martin S. (2018). The Effects of Growing Up in a Dysfunctional Family. Prieiga internete: <https://sharonmartincounseling.com/the-effects-of-growing-up-in-a-dysfunctional-family/> [žiūrėta 2023 11 06]
- Monkienė, K. (2017). Paauglystės ypatumai ir sunkumai mokykloje. Prieiga internete: <http://vydunas.lt/wp-content/uploads/2017/02/Paauglyst%C4%97s-ypatumai-ir-sunkumai-mokykloje.pdf> [žiūrėta 2023 11 26].
- Mphaphuli, K.L. (2023). The Impact of Dysfunctional Families on the Mental Health of Children. *IntechOpen*. doi: 10.5772/intechopen.110565.

- Navickas V., Vaičiulienė A. (2010). *Žmogaus raidos psichologija*. Vilnius: Versus aureus.
- Ogundele M. O. (2018). Behavioural and emotional disorders in childhood: A brief overview for paediatricians. *World journal of clinical pediatrics*, 7(1), 9–26. <https://doi.org/10.5409/wjcp.v7.i1.9>
- Umbrasienė N., Narkauskaitė L. (2010) Psichosocialiniai veiksniai, lemiantys vaikų rizikingą elgesį. *Visuomenės sveikata*, 50 (3), p. 30-37
- Vaikų skaičius socialinės rizikos šeimose* (2023). Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R551#/> [žiūrėta 2023 11 08]
- Žukauskienė R. (2012). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.

SOCIALINĖ PEDAGOGINĖ PAGALBA ŠEIMAI, AUGINANČIAI AUTIZMO SPEKTRO SUTRIKIMĄ TURINTĮ VAIKĄ

Elėnika Mazurenko

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnyje teoriškai nagrinėjama, socialinė pedagoginė pagalba šeimai, auginančiai autizmo spektro sutrikimą turinčius vaikus. Pateikiama autizmo samprata, požymiai, statistiniai duomenys, kaip keitėsi autizmo spektro sutrikimą turinčių vaikų skaičius Lietuvoje. Taip pat aptiriamos ir analizuojamos veiksmingos pedagoginės priemonės tokios, kaip individualūs mokymo planai ir socialinės istorijos, skirtos autizmo spektro sutrikimą turintiems vaikams. Straipsnyje pabrėžiama svarba bendradarbiauti su šeima, supažindinant su teikiamos pagalbos galimybėmis ir sprendžiant šeimos rūpimus klausimus. Aprašomas individualaus pagalbos plano kūrimas ir socialinio pedagogo pagalba vaiko ir šeimos prisitaikymui mokyklos bendruomenėje. Remiantis moksline literatūra ir dokumentais, straipsnyje apžvelgiamos socialinės pedagoginės pagalbos galimybės šeimai, siekiant nustatyti efektyviausią pagalbos modelį.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: autizmo spektro sutrikimas, pagalba šeimai, socialinis pedagogas, vaikai, tėvai.

Įvadas

Temos aktualumas. Pagal *Higienos instituto Lietuvos vaikų sveikatos būklės pokyčių ir netolygumų ataskaitą* (2020) Lietuvoje nuo 2015 m. iki 2019 m. 0–17 m. amžiaus asmenų, kuriems užregistruotas vaikystės autizmas skaičius, tenkantis 100 000 vaikų, padidėjo nuo 485 iki 970. Analizuojamu laikotarpiu berniukų vaikystės autizmo rodiklis buvo apie 4 kartus didesnis nei mergaičių. Berniukų ligotumas vaikystės autizmu nuo 2015 m. iki 2019 m. padidėjo 2 kartus, o mergaičių – 2,3 karto. Analizuojamu laikotarpiu didžiausias ligotumas buvo registruotas 4–6 m. amžiaus vaikams, o mažiausias – 15–17 m. paaugliams (Petrauskaitė, 2020). Gauti rezultatai parodo, kad pagalba šeimai auginančiai vaiką autistą, reikalinga vaiko ankstyvajame laikotarpyje.

Mokslininkai pažymi, kad tokia vaiko diagnozė gali reikšmingai paveikti šeimą ir jos funkcionavimą (Koegel, Schriebmann, Loos, Dirlich-Wilhelm, Dunlap, Robbins ir Plienis, 1992; Randall ir Parker, 1999), sukeldama didesnę tėvų nerimą ir stresą nei kitos negalios (Gray, 1994; White ir Hastings, 2004). Šiandienos realybė tokia, kad daugelyje mokyklų autizmo spektro sutrikimų turintys vaikai mokomi kartu su bendraamžiais, turinčiais kitų problemų, arba

tiesiog su įprastais bendraamžiais. Augantis autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų skaičius parodo, kad pagalbos tokioms šeimoms poreikis taipogi auga. Įvairi pagalba, įskaitant socialinę-pedagoginę, gali padėti tėvams ir globėjams turintiems vaiką su autizmo spektro sutrikimu, susidoroti su įvairiais sunkumais. Todėl yra labai svarbus tėvų ir socialinių pedagogų veikimas kartu, įskaitant įvairiapusę pagalbą šeimai. Socialinis pedagogas, yra vaiko bei tėvų pagalbininkas, kuris padeda išspręsti kylančias problemas mokykloje ir už jos ribų.

Darbo objektas: socialinė pedagoginė pagalba šeimai, auginančiai autizmo spektro sutrikimą turintį vaiką.

Darbo tikslas – išanalizuoti socialinės pedagoginės pagalbos galimybes šeimai, auginančiai autizmo spektro sutrikimą turintį vaiką.

Darbo uždaviniai:

1. Pateikti autizmo spektro sampratą ir požymius.
2. Apžvelgti mokslinę literatūrą siekiant išsiaiškinti socialinės pedagoginės pagalbos galimybes šeimai, auginančiai autizmo spektro sutrikimą turintį vaiką.

Teorinė dalis

1. Autizmo spektro sutrikimo samprata ir jo požymiai

Autizmas – tai sutrikimas, kuris paveikia 4-6 vaikus iš 10 000 vaikų visame pasaulyje, taip pat autizmas penkis kartus dažniau diagnozuojamas berniukams nei mergaitėms. Autizmo sutrikimas gali būti nustatytas vaikui bet kurioje šeimoje, nepriklausomai nuo išsilavinimo, socialinės padėties ar rasės (Sultz, 2018). Mokslinėje literatūroje autizmas apibūdinamas kaip įvairiapusis, sudėtingas raidos sutrikimas, kuris pasireiškia raidos anomalijomis (santykiu su aplinka sutrikimu, žmonių ignoravimu, verbalinės ir neverbalinės komunikacijos nenormalumu) iki 3jų gyvenimo metu (Lesinskienė, 2020; Zvicevičienė, 2022).

Autizmo spektro sutrikimą turintiems vaikams pasireiškia sensorinės integracijos sunkumai. Sutrikusi sensorinė integracija pasireiškia neadekvačiomis reakcijomis į sensorinius dirgiklius bei keičia vaiko elgesį (Anderson, Emmons, 2004; Kavaliauskienė, Kriščiūnas, 2008). Norint padėti tokiam vaikui svarbu išsiaiškinti koks sensorinės integracijos sutrikimas dominuoja: klausos, regos, lytėjimo, uoslės, skonio. Autizmo spektro sutrikimai dažniausiai diagnozuojami elgesio pagrindu, pagal bendras charakteristikas: netipiškas sensorinis suvokimas; jautrus reagavimas į pasikeitimus aplinkoje; stereotipinis elgesys (Eiton, Talmor, Dayan, Romem, 2009). Tačiau pagrindiniais autizmo spektro sutrikimu bruožais yra laikomi (Robinson, Hull, Petrides, 2020):

1. Vaiko elgesys socialinėje veikloje yra neadekvatus (nesidomėjimas žmonėmis, aplinka, daiktais, akių kontakto nepalaikymas, nenoras komunikuoti ir pan.).

2. Nuolatinis vaiko elgesys, kuris pasikartoja (vaiko domėjimasis konkrečiu daiktu, žaidimas su konkrečiu daiktu arba vienos veiklos užsitiesimas).

Tokių vaikų sutrikęs socialinis bendravimas labiau matomas prie žaidimus, autistai nesugeba žaisti socialinių žaidimų, labiau renkasi vienetvę, rodo abejingumą kitiems, jiems nesuprantamos socialinės taisyklės (Mikulėnaitė, Ulevičiūtė, 2006). D. Šileikytė (2020) pažymi, kad vaikai sergantys autizmu turi kitokį ir savitą suvokimą. Jų mąstymas yra vaizdinis, žodinė kalba yra tarsi jų atroji kalba. Ugdant ir dirbant su tokiais vaikais autoriai pataria naudoti daug vaizdinių priemonių (paveikslėlių, simbolių, nuotraukas, korteles, daiktus), tokios priemonės padės vaikui išmokti skaičiuoti, kalbėti bei reikšti save, suvokti kuo iš jo tikimasi.

2. Socialinio pedagogo pagalbos teikimas šeimoms auginančioms autizmo spektro sutrikimą turinčius vaikus

Auginant vaiką su autizmu sutrikimu tėvų natūralūs auklėjimo stiliai, įgūdžiai ir metodai, siūlomi įprastai besivystantiems vaikams, gali pasirodyti neveiksmingi, todėl sumažėja tėvų kompetencijos jausmas (Gray, 1994; Dunn, Burbine, Bowers ir Tantleff-Dunn, 2001). Įstatymais nustatyta parama gali būti gyvybiškai svarbi, o tyrimai parodė, kad labai svarbus veiksmingas švietimo ir socialinės rūpybos indėlis (Preece, 2000; Tarleton ir Macaulay, 2003; Whitaker, 2007).

Lietuvoje šeimos auginančios neįgalius vaikus patiria daug psichologinių, socialinių ir ekonominių sunkumų. Socialinis pedagogas, remdamasis socialinės-pedagoginės diagnostikos duomenimis, nustato vaiko ir jo šeimos poreikius socialinės paramos srityje, nustato pagalbos sritis vaikui adaptuojantis ugdymo įstaigoje. Pagal 2011 m. *Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo įstatymą*, socialinis pedagogas privalo užtikrinti vaiko teisę į mokslą bei jo saugumą. Socialinis pedagogas renka visą įmanomą informaciją apie „išorinius“ išteklius mokyklos specialistų komandai, bendradarbiauja su psichologinę ir pedagoginę pagalbą teikiančiomis organizacijomis, socialinės apsaugos tarnyba, visuomeninėmis organizacijomis, bei kitomis šeimai galinčiomis padėti institucijomis. Svarbi socialinio pedagogo veiklos sritis yra padėti autizmo sutrikimą turinčio vaiko tėvams prisitaikyti prie mokyklos bendruomenės ir tarp kitų tėvų, teikiant individualią pagalbą šeimai, atsižvelgiant į konkrečios šeimos poreikius bei problemas (Семаго, Соломахина, 2017). Socialinio pedagogo pagalbos šeimai, turinčiai vaiką autistą veiksmingumui užtikrinti, svarbu yra užmegzti tarpusavio pasitikėjimu pagrįstą ryšį bei bendradarbiavimą (Kairienė, 2010). Socialinio pedagogo darbas turi būti pradėtas nuo išsamaus paaiškinimo tėvams apie teikiamos pagalbos galimybes (tiek ugdymo įstaigoje, tiek už jos ribų), atsakant į visus šeimai rūpinčius klausimus (Kalyva, 2013).

Socialinio pedagogo veikla turi būti orientuota į specialiųjų poreikių vaiko interesų atstovavimą ugdymo įstaigoje, visuomenėje bei bendradarbiaujant su tėvais. Išskiriami tris

socialinės pagalbos metodai šeimai: individualus, grupinis, visuomeninis (Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija, 2003). Teikiant pagalbą šeimos auginančioms vaiką su autizmo spektro sutrikimu svarbu yra tėvų ir globėjo mokymas susitvarkyti su sudėtingomis emocijomis ir stresu auginant „kitokį“ vaiką. Socialinė-pedagoginė pagalba šeimai auginančiai vaiką autistą, turėtų būti tėvų kompetencijų tobulinimas ugdant autistiškus vaikus, supažindinimas su teisine baze, praktiniais būdais. Dažniausiai naudojama forma socialinei-pedagoginei pagalbai šeimai suteikti yra individualios bei šeimos konsultacijos. Konsultacijos pagalba teikiami pasiūlymai, patarimai atsižvelgiant į šeimos poreikius, teikiama emocinė parama. Socialinių įgūdžių ugdymas padės šeimai adaptuotis tarp kitų asmenų ar grupių žmonių, užmegzti kontaktą, spręsti konfliktus.

Vienas iš pagalbos tokių šeimai įrankių yra „Individualios pagalbos planas“. Ši priemonė yra rengiama atsižvelgiama į vaiko gebėjimus bei raidą, aptariami mokymo(si) numatomi rezultatai. Individualus planas numato socialinio pedagogo individualios konsultacijos šeimai, tinkamos erdvės įrengimas besimokančiam vaikui ir kt. Socialiniu pedagogu, planas yra pristatomas vaiko tėvams ar globėjams. „Individualaus pagalbos planas“ tai priemonė, kuri leidžia sukurti individualią tinkamą erdvę vaikui. Tokios erdvės pritaikymas yra laikomas vienu iš svarbių dalykų vaiko ugdymui.. Šeimos ir socialinio pedagogo bendradarbiavimo tikslas yra padėti vaikui susitvarkyti su sunkumais ugdymo įstaigoje (Gudžinskienė 2011).

Vaikai su autizmo spektro sutrikimu yra ugdomi įvairiose įstaigose, priklausomai nuo vaiko elgesio bei emocijų. Kiekvienam tokiam vaikui, bei jo šeimai, reikalingas individualios pagalbos programos sudarymas, kuris apima aplinkos kūrimą, bendravimo skatinimą, tikslus bei siekimo būdus. Programoje numatyti reikalavimai yra pritaikyti tiek vaikui tiek ir jo šeimai (*Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas*, 2011).

Kitas veiksmingas būdas padėti vaikams su autizmo spektro sutrikimu bei jų šeimoms yra Gray (1991) sukurta pedagoginė priemonė - socialinė istorija. Tai yra pokalbis apie konkrečias gyvenimo situacijas, jų seką naudojant įvairius simbolius. Tokia priemonė padeda vaikams labiau suprasti situaciją, jos eigą bei būsimą situacijos sprendimą. Socialinės istorijos gali būti pateiktos įvairiais būdais t.y. nuotraukos, paveikliukai arba tekstas, tai priklauso nuo vaiko, turinčio autizmo spektro sutrikimą, supratimo lygio (Butkuvienė, Žeimantienė, 2013). Pasak I. Kimhi (2022), tokie vaikai nevisada supranta tam tikrus gestus ar kitų vaikų emocijas. Autorės teigimu, tokių vaikų sąmoningumo ir supratimo ugdymas yra būtinas. Socialinės istorijos metodas, kurio pagalba yra ugdomi vaiko kasdieniniai gyvenimo įgūdžiai, paaiškinama kitų žmonių reakcijos į tam tikras situacijas, gali padėti tai padaryti ir yra nesudėtingai pritaikomas praktikoje.

Pagalbos, šeima gali kreiptis į įvairias Lietuvoje veikiančias organizacijas teikiančios psichologinę-socialinę paramą šeimos auginančioms vaikus su autizmo spektro sutrikimu. Socialinės-pedagoginės pagalbos tikslas yra rūpintis šeima, analizuoti jos poreikius, bei teikti kompleksinę pagalbą, nes autizmas pakenkia daug vaiko funkcionavimo sričių, čia turėtų būti teikiama įvairių specialistų komanda, tai gali padėti šeimai įveikti sunkumus.

Apžvelgus mokslinę literatūrą, buvo sukurta socialinio pedagogo šeimai auginančiai vaiką su autizmo spektro sutrikimu pagalbos teikimo schema.

1 pav. Socialinio pedagogo pagalbos teikimas šeimai auginančiai autizmo spektro sutrikimą turintį vaiką (sudaryta autorės)

Ši schema orientuota į galias ir individualias šeimos poreikių tenkinimo strategijas, siekiant efektyviai įsitraukti į šeimos gyvenimą ir suteikti pagalbą, atitinkančią specifinius autizmo spektro sutrikimą turinčio vaiko poreikius ir šeimos situaciją.

Išvados

1. Autizmo spektro sutrikimas – tai yra raidos sutrikimas, kuris turi du pagrindinius bruožus diagnozei nustatyti: socialinio bendravimo skirtumai ar sunkumai ir specifiniai ar pasikartojantys interesai ir elgesys.
2. Socialinė pedagoginė pagalba šeimai, auginančiai autizmo spektro sutrikimą turintį vaiką, apima vaiko ir šeimos poreikių nustatymą, nuolatinį socialinio pedagogo bei ugdymo

įstaigos komandos komunikavimą, taikant veiksmingiausias priemones (individualus planas, socialine istorija ir kt.).

Literatūra:

Anderson, E., Emmons, P. (2004). Unlocking the mysteries of sensory dysfunction: A resource for anyone who works with, or lives with, a child with sensory issues. *Future Horizons Inc*

Butkuvienė, J., Žeimantienė J. (2013). *Socialinių istorijų kūrimas ir naudojimas dirbant su mokiniais, turinčiais autizmo spektro sutrikimų*: Viltis. Prieiga internete: <https://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Priedas-internetui.pdf> [žiūrėta 2023-10-29].

Buzaitytė-Kašalynienė, J., Gasparavičiūtė, D.D, Gudžinskienė, V., Radvilė, A. (2018) *Ugdymosi poreikių, kylančių dėl nepalankių aplinkos veiksnių, atpažinimo kriterijai ir rekomendacijos dėl individualios pagalbos mokiniams, turintiems ugdymosi poreikių dėl individualios pagalbos mokiniams, turintiems ugdymosi poreikių dėl nepalankių aplinkos veiksnių*, Vilnius: Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija, Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras. Prieiga internete: https://sctelsiai.lt/lina/leidinys_2018.pdf [žiūrėta 2023-11-02]

Diržytė, A., Mikulėnaitė, L., Kalvaitis, A. (2016). *Autizmo sutrikimų turinčių vaikų situacija ir įtrauktis į švietimo sistemą galimybės*. VšĮ „Pažangos projektai“: Vilnius, Ugdymo plėtotės centras.

Dokumentas

<https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/06ad87e0a20911e68987e8320e9a5185>

Dokumentas <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.395105>

Dunn, M., Burbine, T., Bowers, C., Tantleff-Dunn, S. (2001). Moderators of stress in parents of children with autism, *Community Mental Health Journal*, p. 39-52.

Eiton, E. , Talmor, R., Dayan., Z., Romem, A. (2009). An integrative model for including children with autistic spectrum disorder in general education settings – A practical lesson in Israel. *International Journal of Special Education (IJSE)* 24 (2). Prieiga internete:

https://www.researchgate.net/publication/266447951_An_integrative_model_for_including_children_with_autistic_spectrum_disorder_in_general_education_settings_-_A_practical_lesson_in_Israel

Gray, D.E. (1994). Coping with autism: stresses & strategies, *Sociology of Health and Illness*, 16, p. 275-300

- Jurevičienė, M. (2018). *Vaikų turinčių sensorinės integracijos sutrikimų ugdymo gairės*. Metodinė priemonė. Šiauliai: NBDB
- Kimhi, I. (2022). Veiksmingi metodai teikiant pagalbą autizmo spektro sutrikimą turintiems asmenims, *Švietimo naujienos*. Priega internete: <https://www.svietimonaujienos.lt/veiksmingi-metodai-teikiant-pagalba-autizmo-spektro-sutrikima-turintiems-asmenims/> [žiūrėta 2023-10-29].
- Koegel, R., L., Schriebmann, L., Loos, L.M., Dirlich-Wilhelm, H., Dunlap, G., Robbins, F.R., Plienis, A.J. (1992). Consistent stress profiles in mothers of children with autism, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, p. 205-216.
- Lesinskienė, S. (2000). *Vilniaus miesto vaikų autizmas*. Daktaro disertacijos santrauka: biomedicinos mokslai, medicina, psichiatrija. Vilnius: VU
- Petrauskaitė, I. (2020). *Lietuvos vaikų sveikatos būklės pokyčiai ir netolygumai (2015-2019 m.)*. Higienos institutas. Sveikatos informacijos centro Biostatistinės analizės skyrius. Priega internete: https://www.hi.lt/uploads/pdf/leidiniai/Informaciniai/Visuom._sveik._netolyg._VSN/Vaik%C5%B3_raidos_sutrikimai_2020.pdf
- Preece, D. (2003). Providing an ‘autism-friendly’ service for children with an autistic spectrum disorder in a short-term (respite) care setting, *Journal of Integrated Care*, p. 39-44.
- Randall, P., Parker, J. (1999). *Supporting the Families of Children with Autism*. Chichester: Wiley
- Robinson, E., Hull, L., Petrides, K. V. (2020). Big five model and trait emotional intelligence in camouflaging behaviours in autism. *Personality and Individual Differences*. 152, <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.109565>
- Šileikytė, D. (2020). Kaip ugdyti maistančius vaizdais, o kalbančius elgesiu? *Švietimo naujienos*. Priega internete: <https://www.svietimonaujienos.lt/kaip-ugdyti-mastancius-vaizdais-o-kalbancius-elgesiu/>
- Tarleton, B., Macaulay, F. (2002). *Better for the Break? Short break services for children and teenagers with autistic spectrum disorders and their families*. York: Shared Care Network.
- Whitaker, P. (2007). Provision for youngsters with autistic spectrum disorders in mainstream schools: what parents say – and what parents want, *British Journal of Special Education*, p. 170-178
- White, N., Hastings, R.P. (2004). Social and professional support for parents of adolescents with severe intellectual disabilities, *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, p. 181-190.

- Wilbarger, P., Wilbarger, J. (2002). *In Sensory Integration Theory and Practice, Second Edition*. (Eds. Bundy, Lane, & Murray). Philadelphia: FA Davis.
- Zvicevičienė, S. (2022). *Autizmas. Asmeninė refleksija: pažinti, suprasti, padėti*. Vilniaus universiteto leidykla, p. 102-112 Preiga internete: https://www.panevezioppt.lt/wp-content/uploads/2022/11/autizmas_straipsniu_rinkinys_2022_Epdf.pdf#page=103
- Семаго, Н.Я., Соломахина, Е.А. (2017). Психолого-педагогическое сопровождение ребенка с РАС. *Аутизм и нарушения развития*. Vol. 15. Nr. 1., p. 4–14. [doi:10.17759/autdd.2017150101](https://doi.org/10.17759/autdd.2017150101)

TĖVŲ IR PRADINIO UGDYMO MOKYTOJŲ BENDRADARBIAVIMO SVARBA UGDANT VAIKŲ SOCIALINIUS – EMOCINIUS ĮGŪDŽIUS

Mažvilė Norbutienė

Klaipėdos Universitetas

Anotacija

Straipsnyje analizuojama socialinių, emocinių įgūdžių samprata, jų ugdymo reikšmė jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų raidai, ir jų rezultatai. Apibūdinami jaunesniajame mokykliniame amžiuje ugdomi socialiniai – emociniai įgūdžiai. Straipsnyje išskiriamos tėvų ir pradinio ugdymo mokytojų bendradarbiavimo grupės: individualios, kolektyvinės, grupinės. Atskleidžiama tėvų ir pradinio ugdymo mokytojų bendradarbiavimo svarba ugdant socialinius – emocinius įgūdžius.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: tėvų ir mokytojų bendradarbiavimas, pradinis ugdymas, vaikų socialiniai – emociniai įgūdžiai.

Įvadas

Temos aktualumas. Šiuolaikinėje mokykloje socialiniai – emociniai įgūdžiai, kaip empatija, atsakomybė, pasitikėjimas, ugdomi ne tik tiems, kurie turėjo prastesnes sąlygas juos įgyti šeimoje, tačiau stengiamasi šiuos įgūdžius nuolat ugdyti ir tobulinti visiems. Tai atsispindi *Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pataisoje* (2016), kurioje bendrojo ugdymo mokyklos įpareigotos sudaryti sąlygas kiekvienam mokiniui nuolat dalyvauti bent vienoje nuoseklioje ilgalaikėje socialinės – emocinės kompetencijos prevencinėje programoje. Kaip teigia L. Slušnys, D. Šukytė (2016, p. 26) „siekdami geresnių rezultatų, turime rūpintis visais vaikais, mums turi būti svarbūs kiekvieno vaiko pasiekimai.“ Tokių socialinių – emocinių įgūdžių kaip empatija, gebėjimas valdyti savo jausmus, pro-socialus, altruistinis elgesys, sąžiningumas, atsakomybė, savigarba, pasitikėjimas savimi vaikai pirmiausiai ugdo(si) šeimoje, o tik vėliau pradinėje ugdymo mokykloje. *Atnaujintosiose bendrosiose programose* (2022) numatoma padėti asmeniui nuolat tobulinti savo socialinius ir emocinius gebėjimus, o pradiniame ugdyme padėti mokiniams įgyti šio amžiaus tarpsnio atitinkančius socialinius – emocinius įgūdžius. Atsižvelgiant į *Geros mokyklos koncepciją* (2015), kai mokyklos gyvenime stiprūs ryšiai tarp vaikų, tėvų ir mokytojų, užtikrinantys ugdymo tikslų įgyvendinimą; mokytojas – mokinio pagalbininkas, tėvai ir mokytojai turėtų veikti kartu ugdant vaikų socialinius – emocinius įgūdžius.

Remiantis *Švietimo problemos analize* (2009) gyvenimui reikalingų socialinių – emocinių įgūdžių ugdymo rezultatas yra geri akademiniai pasiekimai, psichinė sveikata, tarpasmeniniai santykiai. Manoma, kad šeimos komunikacinis – bendradarbiavimo modelis gali būti

įgyvendinamas ir tobulinamas per mokinių neformaliojo ugdymo(si) veiklas (Juškienė, Stasiulienė, 2019), per prevencines programas. B. Šilėnienė, A. Širiakovienė ištyrė (2018), kad bendravimas ir bendradarbiavimas yra svarbus sprendžiant įvairias problemas, organizuojant ugdymo procesą.

Tyrimo problema: Vaikui pradėjus lankyti pradinio ugdymo mokyklą kyla nemažai iššūkių, kaip susirasti draugų, kaip gerai atlikti užduotis, kaip elgtis vienoje ar kitoje situacijose? Kol vaikai nelanko ugdymo įstaigos jo socialinius – emocinius poreikius tenkina šeima, tačiau pradėję lankyti ugdymo(si) įstaigą, mokykloje jie daugiausia laiko praleidžia bendraudami su vaikais ir dalyvaudami pamokose. Todėl aktualu kokia yra tėvų ir pradinio ugdymo mokytojų bendradarbiavimo svarba ugdant vaikų socialinius – emocinius įgūdžius?

Temos iširtumas. Lietuvių mokslininkai, kurie nagrinėjo tėvų ir mokytojų bendradarbiavimo temas: J. Dranginytė, F. Ivanauskienė (2002), R. Vigėlienė, D. Survutaitė (2008) aiškino pedagogų ir tėvų bendradarbiavimo ypatumus pradinėje mokykloje. R. Reichertaitė (2006), B. Šilėnienė tyrė tėvų ir pradinio ugdymo mokytojų požiūrį į tarpusavio bendradarbiavimą. Kontautienė (2010) išskyrė tėvų ir mokytojų bendradarbiavimo formas. B. Šilėnienė, A. Širiakovienė (2018) aiškino pradinių klasių mokytojų ir mokinių tėvų tarpusavio bendradarbiavimą. V. Juškienė, V. Stasiulienė (2019) sukūrė mokyklos ir šeimos komunikavimo – bendradarbiavimo modelį.

Apie socialinių – emocinių įgūdžių ugdymą rašė D. Šukytė (2015), kuri nagrinėjo socialinių emocinių kompetencijų ugdymo svarbą mokyklose; L. Slušnys ir D. Šukytė (2014), kartu tyrinėjo socialinių emocinių gebėjimų raišką, jų ugdymo būdus, socialinio – emocinio ugdymo mokykloje programas (2016).

Užsienio mokslininkai, kurie atliko tyrimus, susijusius su šeimos ir mokytojų bendradarbiavimu ugdant vaikų socialinius – emocinius įgūdžius: T. E. Smith, S. M. Sheridan, E. M. Kim, S. Park, S. N. Beretvas (2019) tyrė šeimos ir mokytojų bendradarbiavimo poveikį socialinei – emocinei raiškai. A. M. Dinallo (2016) atskleidė šeimos įtraukimo kaip pagalbininkus svarbą ugdant socialinius emocinius įgūdžius.

Tyrimo objektas: tėvų ir pradinio ugdymo mokytojų bendradarbiavimo svarba ugdant vaikų socialinius – emocinius įgūdžius.

Tyrimo tikslas: atskleisti tėvų ir pradinio ugdymo mokytojų bendradarbiavimo svarbą ugdant vaikų socialinius – emocinius įgūdžius.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti socialinių emocinių įgūdžių sampratą, jų reikšmę jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų raidai.

2. Atskleisti tėvų ir pradinio ugdymo mokytojų bendradarbiavimo svarbą ugdant vaikų socialinius emocinius įgūdžius.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.

Teorinė dalis

1. Socialinių emocinių įgūdžių samprata ir jų ugdymo reikšmė jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų raidai.

Pagal *Pradinio ugdymo bendrąją programą* (2016) pradinėje mokykloje toliau plečiami emociniai įgūdžiai, padedama įgyti jaunesniojo amžiaus atitinkančius socialinius, emocinius įgūdžius. Įgūdis apibūdinamas kaip mąstymo ir daiktinės, praktinės veiklos automatizuotas veiksmas, kuriam susidaryti reikia pratybų. Kol jis išlavinamas, pereinama keletas fazių: nuo sąmoningos tikslingos judesių kontrolės, nereikalingų judesių ir veiksmų išnykimo iki reikiamų veiksmų automatizacijos (Jovaiša, 2008); veikla – veiksmų visuma (Bagdonas, 2018). Įgūdžių formavimasis susijęs su visuomenės lūkesčiais tam tikram elgesiui skirtingu vaiko amžiaus raidos etapu. Pradinio ugdymo(si) etape iš vaiko tikimasi, kad jo kognityvinės funkcijos, socialiniai įgūdžiai, emocinis pastovumas išlavėję tiek, kad jis gali mokytis su kitais vaikais (*Švietimo problemas analizė*, 2015).

Socialiniai, emociniai įgūdžiai – tai individualios prigimtinės savybės arba aplinkos veiksnių suformuotos savybės, kurios pasireiškia kaip nuoseklūs minčių, jausmų ir elgesio modeliai vystomi per formalią ir neformalią mokymosi patirtį, darantys įtaką socialiniams ir ekonominiams rezultatams per visą individo gyvenimą (De Fruyt ir kt., 2015, p. 279). Socialinių – emocinių įgūdžių apibrėžtys pateiktos 1 lentelėje.

1 lentelė. Socialinių – emocinių įgūdžių apibrėžtys

Eil. Nr.	Autorius	Apibrėžtis
1.	Slušnys, Šukytė, 2016	Socialiniai – emociniai įgūdžiai – vertybės, kurios ugdomos norint pakeisti probleminį elgesį; socialinės, emocinės kompetencijos dalis, tvirtai susijusi su pažinimo kompetencija, o orientuojantis į socialinį, emocinį ugdymą atsiranda tikimybė, kad gerės ir pažintiniai įgūdžiai.
2.	Danner, Lechner, Sprengler, 2021	Socialiniai ir emociniai įgūdžiai apibūdina kaip gerai individas gali atlikti konkrečias užduotis. <...> Nepaisant didelio socialinių, emocinių įgūdžių paveldimumo, jų galima išmokyti ir mokėti.
3.	Organization for Economic Cooperation and Development, 2015	Socialiniai, emociniai įgūdžiai – tai nekognityviniai, minkštieji arba charakterio įgūdžiai (atkaklumas, savigarba, pagarba), kurie reikalingi siekiant tikslų dirbti su kitais ir valdyti emocijas.

Socialinius – emocinius įgūdžius nėra paprasta apibrėžti, kadangi apibūdinimų gali būti tiek, kiek šiuos įgūdžius struktūruojančių modelių. Tačiau socialinės – emocinės sampratos ištakos yra siejamos su emocinio intelekto sąvoka. D. Golemano pagrindinėje tezėje akcentuojamas emocinis neraštingumas, kuris yra susijęs su socialinėmis blogybėmis, psichinėmis ligomis, nusikalstamumu, mokymosi nesėkmėmis (Scheerens, van der Werf, de Boer, 2020 p. 5). D. Golemanas emocinį raštingumą sieja su charakterio formavimu, doroviniu ugdymu ir pilietiškumu, kai mokykla tampa visuomenės tarpininkė ir ugdo vaikų socialinius – emocinius trūkumus, siekiant ugdyti pagrindinius gyvenimo įgūdžius (Goleman, 2009).

Pagal *Pradinio ugdymo bendrąją programą* (2022) socialinė – emocinė kompetencija ugdoma mokymo(si) turiniu, t. y. socialinis, emocinis ugdymas kaip bendrojo ugdymo programos dalis integruojamas į bendruosius dalykus arba gali būti plėtojamas per neformalią ugdymo(si) patirtį įgyvendinant prevencines programas, atitinkančias mokyklos bendruomenės poreikius. Socialinis, emocinis ugdymas – tai procesas, kurio metu vaikai ir suaugusieji stiprina savo kompetencijas, susijusias su savimone, socialiniu sąmoningumu, savitvarda, tarpusavio santykių puoselėjimu ir atsakingu sprendimų priėmimu (Šlusnys, Šukytė, 2016, p. 32). Kompetencija – tai gebėjimas pagal kvalifikaciją, žinias, įgūdžius gerai atlikti veiksmą (Jovaiša, 20017). *Priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio bendrujų programų kompetencijų apraše* (2022) išskiriami tokie pradinį ugdymą baigusio mokinio socialiniai, emociniai ugdymo rezultatai (2 lentelė):

2 lentelė. Socialiniai, emociniai įgūdžiai, ugdymo rezultatai (remiantis kompetencijų aprašu)

Savimonės ir savitvartos įgūdžiai	
geba:	<ul style="list-style-type: none"> - atpažinti, įvardyti ir valdyti emocijas, elgtis vadovaudamasis vertybėmis; - atpažinti asmenines savybes ir išorinę pagalbą; - siekti asmeninių ir akademinų tikslų.
Empatiškumas, socialinis sąmoningumas, ir teigiamų tarpusavio santykių kūrimas	
geba:	<ul style="list-style-type: none"> - atpažinti kitų emocijas ir jas atliepti; - atpažinti individualius grupės panašumus ir skirtumus; - naudotis bendravimo įgūdžiais veiksmingai komunikuodamas; - konstruktyviai užkirsti kelią, valdyti ir spręsti tarpasmeninius konfliktus.
Atsakingas sprendimų priėmimas ir elgesys, pasekmių vertinimas	
geba:	<ul style="list-style-type: none"> - priimti sprendimus atsižvelgdamas į saugumo, etinius ir visuomeninius veiksnius; - taikyti kasdienėse, akademinėse ir socialinėse situacijose atsakingų sprendimų priėmimo įgūdžius; - prisidėti kuriant šeimos, mokyklos ir bendruomenės gerovę.

Pradiniame ugdyme socialiniai – emociniai įgūdžiai reiškiasi ugdant savimoneę ir savitvardą, empatiškumą, socialinį sąmoningumą ir tarpusavio santykius, priimant atsakingus sprendimus. Gebėjimas atpažinti ir įvardyti, kontroliuoti savo emocijas, būti empatišku kitiems, vystyti darnius tarpasmeninius santykius, atsakingai priimti sprendimus – tai yra įgūdžiai reikalingi mokytis kartu su kitais, suprasti ir būti suprastam, dalyvauti veiklose su kitais, siekti akademinių tikslų.

Socialiniai, emociniai įgūdžiai – tai įgūdžiai, kurie sudaro socialinę – emocinę kompetenciją. Socialinė – emocinė (ne)kompetencija gali būti siejama su prigimtiniėmis savybėmis, o šiuo atveju su automatizuotais, iš anksto įgytais įgūdžiais, kaip gebėjimas atpažinti ir valdyti savo emocijas, veiksmingai komunikuoti su kitais, atsakingai priimti sprendimus. Tokių įgūdžių ugdymas(is) jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams leidžia socialiai ir emociškai tobulėti, vystytis. Pradiniame ugdyme vaikai ugdomi savo ir kitų emocijų supratimo, jų valdymo, veikimo tarpusavyje, atsakingų sprendimų priėmimo įgūdžiu.

2. Tėvų ir pradinio ugdymo mokytojų bendradarbiavimo svarba ugdant vaikų socialinius – emocinius įgūdžius

Anot S. David (2018) vienas geriausių dalykų ką gali padaryti tėvai, norėdami garantuoti vaikų sėkmę – išmokyti juos emocinio lankstumo, kuris suteiks atsparumo įveikiant sunkumus. Ruošdami vaikus mokyklai tėvai turėtų ugdyti vaiko savarankiškumą, pasitikėjimo savimi, emocijų valdymo, draugiškumo, savęs priėmimo, bendradarbiavimo įgūdžius. Dažniausiai svarbiausiais socialiniais įgūdžiais, kurių ugdo vaikus, tėvai laiko pro-socialius įgūdžius, mažiau dėmesio skiria emocinių įgūdžių ugdym (Neitola, 2018). Iš tiesų, svarbus yra abiejų įgūdžių ugdymas(is), kurie jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikui padeda patenkinti svarbiausius socialinius poreikius: susirasti draugų, suprasti ir atlikti užduotis, paprašyti mokytojų pagalbos. Čekuolienė (2014) atkreipia dėmesį, kad a) išankstinis tėvų nurodymas klausyti mokytojų ir gauti gerus pažymius, pirmaklasiui sukelia stresą, b) sėkmingiau mokosi tie, kurie savarankiškumo buvo mokomi ankščiau; c) sunku pritapti tiems, kurie nežino elementariausių mandagumo taisyklių; d) jei vaikas bus verčiamas kažką daryti per prievartą, jis tai darys atmetinai, o užaugęs vengs sunkumų. Taigi, šeimoje tėvams tenka pagrindinė atsakomybė už bendravimą su vaiku, nes jie yra pirmieji vaikų mokytojai ir pirmųjų socialinių santykių teikėjai (Grusec, Davidod 2015). Toliau pradinių klasių mokinių socialiniai įgūdžiai priklauso nuo ugdymo organizavimo bei bendrų tėvų ir pedagogų pastangų juos ugdant (Gudžinskienė, 2012, p. 38).

Pedagogo profesijos kompetencijų apraše (2022) išskiriama profesinės bendruomenės srities – bendradarbiavimo su šeima kompetencija. Tai reiškia, kad mokytojas bendraudamas ir bendradarbiaudamas su tėvais atsižvelgdamas į konkrečius poreikius bei kontekstą, taiko

skirtingus pagalbos ir bendradarbiavimo būdus bei formas, skatindamas mokinių mokymosi pažangą ir gerovę. Išskiriamos trys pagrindinės bendradarbiavimo su tėvais grupės (Kontautienė, 2010): 1) individualios – pokalbiai, susirašinėjimai; 2) kolektyvinės – susirinkimai, bendros tėvų ir vaikų išvykos, renginiai; 3) grupinės – bendradarbiavimas su tėvais aktyvu, per pamokas.

V. Juškienė, V. Stasiulienė (2019) teigia, kad ugdymo(si) karjerai veiklos turiniui labai svarbus šeimos ir mokyklos bendradarbiavimas, padedant mokiniams geriau pažinti save, identifikuoti savo gebėjimus; ugdymo(si) karjerai, neformalioje veikloje svarbus bendradarbiavimas kognityviniu (pažintiniu) ir efektyviu (emociniu) lygmeniu. Tėvai išreiškia nuomonę, kad svarbu ne tik bendrauti apie „blogus“ dalykus, tačiau bendradarbiauti – komunikuoti ir dėl pozityvių dalykų.

Kadangi socialinis – emocinis ugdymas – tai procesas, kuriame vaikai ir suaugę įgyja ir efektyviai taiko žinias, nuostatas, reikalingas suprasti ir valdyti emocijas, siekti teigiamų tikslų, būti empatišku, užmegzti ir palaikyti teigiamus santykius, priimti atsakingus sprendimus (angl. The Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning, 2015), tėvų ir mokytojų bendradarbiavimas daro įtaką vaikų gerovei. Mokslininkai išskiria socialinių – emocinių įgūdžių ugdymo naudą:

- M. Saygin, H. Karakas (2021) pažymi, kad asmenys, kurie gebės kritiškai mąstyti, įsijausti ir efektyviai bendrauti išmanydami technologijų pasaulį, bus kompetentingi spręsti ateities problemas.
- D. Šukytė (2020) teigia, jog vaikų, kurie nuosekliai ugdomi socialinius emocinius įgūdžius, svajonės išsipildymas yra stipresnis, jie pasirenka sau profesinę karjerą, įstoja į aukštąją mokyklą geresniais rezultatais, o kurie nenori studijuoti įsilieja į darbo rinką.

Vaikų socialinių – emocinių įgūdžių ugdymas pasireiškia tėvų ir pradinio ugdymo mokytojų bendradarbiavimu. Mokytojas atsižvelgdamas į skirtingus vaiko socialinius – emocinius poreikius bendradarbiavimą grindžia atsakingumu, atvirumu, nuoširdumu, o tėvai bendrauja ne tik kai vaikui reikalinga pagalba, tačiau ir dėl pozityvių dalykų individualiu, kolektyviniu, grupiniu būdais.

Išvados:

1. Socialiniai – emociniai įgūdžiai gali būti ugdomi tiek formalioje, tiek neformalioje aplinkoje. Todėl daro įtaką skirtingu vaiko amžiaus raidos etapu. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikui socialiniai – emociniai įgūdžiai reikalingi norint atpažinti savo ir kitų emocijas, elgtis pagal šiam amžiaus tarpsniui būdingą mokyklinę brandą: veiksmingai komunikuoti, taikyti atsakingų sprendimų priėmimo įgūdžius.

2. Kadangi šeimos vaikus mokyklai ruošia skirtingai: vienos labiau orientuojasi į pro-socialių įgūdžių ugdymą, kitos į aptartus socialinius – emocinius įgūdžius, pradėjus vaikui lankyti mokyklą tėvai ir mokytojai turėtų tapti partneriais. Mokytojai, vadovaudamiesi savo profesine kompetencija ir tėvai, geriausiai suprantantys vaiko poreikius bendradarbiaudami individualiai, grupėse, kolektyviškai, turėtų padėti vaikui ugdyti socialinius – emocinius įgūdžius. Šiame procese vaikai ugdomi emocijų atpažinimo ir valdymo. Pažymima, kad įgyti socialiniai – emociniai įgūdžiai padės spręsti ateities problemas, pasiekti akademinių svajonių išsipildymo.

Literatūra:

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pataisa (2016) Nr. XII-2685, TAR 2016-10-28. Prieiga internete: https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr#part_fb584bbdf35f4498b42acf88c1bccd [žiūrėta 2023-12-07].

Slušnys L., Šukytė D. (2015). *Dėmesio paauglystė*. Vilnius: Tyto alba.

Slušnys L., Šukytė D. (2016). *Ką gali mokytojas*. Vilnius: Tyto alba.

Priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrosios programos (2022).

Prieiga internete: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/45f3b02523e311edb36fa1cf41a91fd9/asr> [žiūrėta 2023-12-07].

Geros mokyklos koncepcija (2015). Prieiga internetu: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/46675970a82611e59010bea026bdb259?jfwid=32wf90sn> [žiūrėta 2023-12-07].

Valantinas A. (2009). Socialinis emocinis ugdymas kas tai? Kuo gali mums padėti? *Švietimo problemos analizė*. Nr. 10, 1-8. Prieiga internete: <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/07/Socialinis-emocinis-ugdymas.-Kas-tai-Kuo-gali-mums-padeti-2009-gruodis.pdf> [žiūrėta 2023-10-17].

Šilėnienė B., Širiakovienė A. (2018). Pradinių klasių mokytojų ir mokinių tėvų požiūris į tarpusavio bendradarbiavimą. *Švietimas: politika, vadyba, kokybė*, 1, p. 8-26. Prieiga internete:

<https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT0001:J.04~2018~1576821113246/datas/treams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [žiūrėta 2023-10-17].

Dranginytė, J., and F. Ivanauskienė (2002). Pedagogų ir tėvų bendradarbiavimo ypatumai pradinėje mokykloje. *Socialinis ugdymas: mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas II. Šiauliai*.

- Vigėlienė R., Survutaitė D. (2008). Mokytojų ir mokinių tėvų bendradarbiavimas pradinėje mokykloje: situacija ir tobulinimo perspektyvos. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Prieiga internete: <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LTLDB0001:J.04~2008~1509622948556/J.04~2008~1509622948556.pdf> [žiūrėta 2023-10-17].
- R. Reichertaitė (2006). Tėvų ir pedagogų požiūris į šeimos ir pradinės mokyklos bendradarbiavimą. *Applied Research in Health and Social Sciences: Interface and Interaction*, 2(1), p. 99-105. Prieiga internete: <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LTLDB0001:J.04~2006~1605708758259/J.04~2006~1605708758259.pdf> [žiūrėta 2023-10-26].
- Kontautienė R. (2010). *Bendradarbiavimo sistema ir jos valdymas mokykloje*. Klaipėdos universiteto leidykla.
- Juškienė V., Stasiulienė V. (2019). Mokyklos ir šeimos komunikacijos modelis. *Pedagogika*, 133(1), p. 227-247. Prieiga internete: https://www.researchgate.net/publication/334447828_Mokyklos_ir_seimos_komunikacijos_modelis [žiūrėta 2023-10-26].
- Smith T. E., Sheridan S. M., Kim E. M., Park S., Beretvas S. N. (2019). The relation between behavioral problems and social competence: A correlational Meta-analysis Exploring What Works for Whom. *Educational Psychology Review*, p. 511 – 544. Prieiga internete: https://www.researchgate.net/publication/337149255_The_relation_between_behavioral_problems_and_social_competence_A_correlational_Meta-analysis [žiūrėta 2023-10-26].
- Dinallo A. M. (2016). Social and Emotional Learning with Families. *Journal of Education and Learning*, p. 147-158 2016. Prieiga internete: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1117800> [žiūrėta 2023-10-26].
- Pradinio ugdymo bendroji programa (2016). Prieiga internetu: https://duomenys.ugdome.lt/saugykla/bp/2016/pradinis/1_pradinio%20ugdymo%20bendroji%20programa.pdf [žiūrėta 2023-10-26].
- Jovaiša L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
- Bagdonas A. (2018). *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Prieiga internetu: <https://www.vle.lt/straipsnis/igudis/> [žiūrėta 2023-10-26].
- Zablackė R. (2015). Vaiko brandumas mokyklai – kas tai? *Švietimo problemas analizė*. Nr. 14, 1-8. Prieiga internete: https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/01/6_naujausi1_Vaiko-brandumas-mokyklai.pdf [žiūrėta 2023-10-17].

- Pancorbo G., Primi R., John O., Santos D., De Fruyt F. (2021). Formative Assessment of Social-Emotional Skills Using Rubrics: A Review of Knows and Unknowns. *Frontiers in Education*, 6, p. 184-185. Prieiga internete: https://www.google.lt/books/edition/Theory_and_Empirical_Practice_in_Research/w0KLEAAAQBAJ?hl=lt&gbpv=1&dq=what+are+social+emotional+skills+definition&pg=PA185&printsec=frontcover. [žiūrėta 2023-10-04].
- Danner D., Lechner C. M., Spengler M. (2021). Editorial: Do We Need Socio-Emotional Skills? *Frontiers in Psychology*, 12, p. 4-5. Prieiga internete: https://www.google.lt/books/edition/Do_We_Need_Socio_Emotional_Skills/MX9EEAAQBAJ?hl=lt&gbpv=1&dq=what+are+social+emotional+skills+definition&pg=PA4&printsec=frontcover. [žiūrėta 2023-10-04].
- Organization for Economic Cooperation and Development (2015), Skills for Social Progress: The Power of Social and Emotional Skills Studies. Prieiga internete: https://read.oecd-ilibrary.org/education/skills-for-social-progress_9789264226159-en#page4. [žiūrėta 2023-10-05].
- Scheerens J., van der Werf G., de Boer H. (2020). Soft Skills in Education. Switzerland: AG. Prieiga internete: https://www.google.lt/books/edition/Soft_Skills_in_Education/Y135DwAAQBAJ?hl=lt&gbpv=1&dq=what+are+social+emotional+skills+definition+soft+skills&pg=PA79&printsec=frontcover. [žiūrėta 2023-10-04].
- Goleman D. (2009). *Emocinis intelektas*. Vilnius: Presvika.
- Priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrųjų programų kompetencijų raidos aprašas. Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/45f3b02523e311edb36fa1cf41a91fd9?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=0930658b-09d3-4617-9b69-3e37720373e6> [žiūrėta 2023-10-04].
- David S. (2018). *Emocinis lankstumas*. Vilnius: Alma Littera.
- Čekuolienė E. (2022). *Augi(ni)mo psichologija*. Vilnius: Alma Littera.
- Gudžinskienė V. (). Konstruktivizmo ištakos Lietuvoje ugdant socialinius įgūdžius. *Pedagogika*. Nr. 103, p. 38-44.
- Pedagogo profesijos kompetencijų aprašas (2022). Prieiga internetu: https://www.nsa.smm.lt/projektai/wp-content/uploads/2021/11/Pedagogo-profesijos_kompetenciju-aprasas_III-lygmenys-atnaujintas.pdf [žiūrėta 2023-10-04].
- Saygin M., Karakas H. (2021). The effect of social skills-based activities on primary school students' critical thinking and empathic tendencies. *International Journal of Curriculum*

and Instruction. Nr. 13, p. 2790-2812. Prieiga internetu:
https://www.researchgate.net/publication/354336310_The_effect_of_social_skills_based_activities_on_primary_school_students'_critical_thinking_and_empathic_tendencies [žiūrėta 2023-10-04].

TĖVŲ ĮSITRAUKIMAS Į 5 METŲ VAIKŲ UGDYMO PROCESĄ IKIMOKYKLINIO UGDYMO ĮSTAIGOJE

Benita Norkutė

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnyje dėmesys skiriamas tėvų įsitraukimui į 5 metų vaikų ugdymo procesą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Straipsnio tikslas - atskleisti tėvų įsitraukimo į 5 metų vaikų ugdymo procesą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje aspektus. Mokslinė literatūros analizė atskleidė, jog tėvų įsitraukimas į ugdymo procesą skatina vaikų motyvaciją, pasitikėjimą savimi bei norą tobulėti. Kiekybinio tyrimo – apklausos analizė atskleidė, kad ikimokyklinio ugdymo įstaigose trūksta įvairių švenčių ir renginių, kurie skatintų tėvų įsitraukimą į ugdymo procesą.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: ugdymo procesas, 5 metų vaikai, įsitraukimas, tėvai, ikimokyklinio ugdymo įstaiga

Įvadas

Temos aktualumas. Šiandien dar vis stokojama veiksmingo bendradarbiavimo su šeimomis, jų švietimo, aktyvaus įsitraukimo į ugdymo procesą bei suvokimo, kad šeima yra neatskiriama ugdymo proceso dalis (Jurgelevičienė, Slušnienė, 2018). Pasak L. Ramanauskienės (2022) tėvų įsitraukimas į vaikų ugdymą – gana sudėtingas reiškinys, kuriam įtakos gali turėti daugybė veiksnių, tokių kaip tėvų elgesio stilius su vaiku ir socialinė ekonominė tėvų padėtis. Tėvų įsitraukimo į vaikų ugdymą poveikis jų mokymosi pasiekimams priklauso nuo tėvų elgesio su vaikais ypatumų. Anot S. Kovienės (2021) tėvų įsitraukimas į ikimokyklinės ugdymo įstaigos veiklą teigiamai veikia vaikų ugdymosi pasiekimus, psichinę sveikatą, socialinius santykius su aplinkiniais, tėvams padeda ugdytis reikiamus tėvystės įgūdžius, dalintis patirtimi su kitais tėvais, palaikyti vaikų ugdymosi namuose tęstinumą, suteikia galimybę pedagogams kartu su tėvais efektyviau spręsti iškylančias ugdymo problemas.

Tėvų dalyvavimas ugdymo procese numato kitus svarbius įgūdžius, tokius kaip sumažėjęs išorinis elgesys ir dėmesio savireguliacija, geresni socialiniai įgūdžiai (Puccioni, 2020). Tėvų įsitraukimas į ugdymo procesą siejamas su didele nauda vaikų sėkmei ikimokyklinio ugdymo įstaigoje (Parsons, Shim, 2019).

Tyrimo problema: tėvų įsitraukimas į ugdymo procesą turi didelę įtaką vaiko raidai, emocinei savijautai bei lavinimosi procesui. Iškyla probleminis klausimas. Koks turi būti tėvų įsitraukimas į vaikų ugdymo procesą, kad pagerintų ugdymo kokybę?

Temos iširtumas. Tėvų įsitraukimą į vaikų ugdymo procesą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje analizavo: I. Gelžinytė ir A. Bagdonas (2017), J. Vijūnaitė, G. Slušnienė (2018), M. M. Barger, E. M. Kuncel ir E. M. Pomerantz (2019), G. Zonytė (2019), D. Bacevičė (2019), R. Stoncelytė ir E. Masiliauskienė (2019), M. W. Parsons, M. J. Shim (2019), P. Dorouka, S. J. Papadakis ir M. Kalogiannakis (2020), J. Puccioni (2020), J. M. Froiland (2020), S. Kovienė (2021), S. Bialoglovytė (2021), L. Ramanauskienė (2022), S. M. Sheridan, L. L. Knoche ir C. Boise (2022).

Tyrimo objektas: tėvų įsitraukimas į 5 metų vaikų ugdymo procesą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Tyrimo tikslas: atskleisti tėvų įsitraukimo į 5 metų vaikų ugdymo procesą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje aspektus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Pateikti ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo proceso ypatumus ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.
2. Pagrįsti tėvų įsitraukimo svarbą į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo procesą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.
3. Ištirti tėvų požiūrį į jų įsitraukimo į 5 metų vaikų ugdymo procesą būdus ir galimybes ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.
2. Anketinė apklausa.
3. Kiekybinė duomenų analizė.

Teorinė dalis

1. Ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo proceso ypatumai ikimokyklinio ugdymo įstaigoje

LR Švietimo įstatymo pakeitime (2020) apibrėžiama, jog ikimokyklinio ugdymo paskirtis – padėti vaikui tenkinti prigimtinius, kultūros, taip pat ir etninės, socialinius, pažintinius gebėjimus, ugdyti vaiko kognityvinius įgūdžius, padėti vaikui pasirengti ugdytis pagal priešmokyklinio ugdymo programą.

Ugdymo procese, dėmesį reikėtų kreipti ne tik į amžiaus grupės (raidos) ypatumus, tačiau ir kartai, kuriai priklauso vaikai. Nuo 2010 metų gimę vaikai yra vadinami *alfa* kartos vaikais. Jiems būdingas stiprus išmaniųjų technologijų poreikis (Šaučiūnienė, Vosylienė, 2023). Technologijos šiandien yra pagrindinė visuomenės ir gyvenimo dalis, integruojamos į švietimą kaip mokymo objektas ir mokymo priemonė (Dorouka ir kt., 2020).

Pasak I. Gelžinytės ir A. Bagdono (2017) pedagogui tenka užduotis naudoti tinkamas metodines priemones ugdymo procese, taikyti įvairias vaikų sudominimo strategijas, analizuoti vaikų pasiekimus, skatinti ugdytinius, motyvuoti, spręsti išskylančias ugdymo(si) problemas. *Alfa* kartos vaikus ugdyti reikia taip, kad procesas būtų nuolat kintantis, įvairus, apimantis daug skirtingų metodų, turintis prasmę, atsakyti į rūpimus savalaikius klausimus. Geriausi rezultatai pasiekiami tada, kada vaikams leidžiama viską išbandyti, „pačiupinėti“ patiems, eksperimentuoti, tyrinėti. Taip pat tikslinga leisti prisiimti atsakomybę, vertinti komandinį darbą, kiekvieno asmeninį indėlį jame (Šaučiūnienė, Vosylienė, 2023).

Užsienio autoriai G. S. Mayer ir I. Bråten (2019) akcentuoja, kad šių dienų vaikai turi ugdyti skaitmeninį raštingumą, tačiau taip pat turi turėti fizinių ir kūniškų išgyvenimų realiame gyvenime. Autoriai teigia, kad vaikai žaisdami realiai daiktais naudojami medijų žiniomis kurdami naujas istorijas, jie remiasi įvairiose medijose matytais personažais bei scenarijais.

Penkerių metų vaikų ugdymosi procese orientuojamasi į vaikų gebėjimų, patirties bei poreikių įvairovę. Sukuriama tokia ugdymosi aplinka ir taikomi tokie ugdymo būdai, kad kiekvienas galėtų sėkmingai dalyvauti visos grupės, vaikų grupelės ir individualiame ugdymosi procese. Kai vienas vaikas patiria ugdymosi sunkumų, ieškoma tokių priemonių ir ugdymo būdų, kurie būtų naudingi tam vaikui, o kartu praturtintų ir visos vaikų grupės ugdymąsi. Puoselejamas vienas kitą palaikantis, paremiantis vaikų elgesys (Monkevičienė, 2018).

Apibendrinant galima teigti, kad ikimokyklinio ugdymo paskirtis ugdyti vaiko gebėjimus. Šių dienų vaikai vadinami alfa vaikais. Jiems būdingas stiprus išmaniųjų technologijų poreikis. Vaikus reikia ugdyti taip, kad procesas būtų nuolat kintantis, kuo daugiau įvairovės, skirtingų metodų.

2. Tėvų įsitraukimo svarba į ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo procesą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje

Komunikavimas – mokytojo ir tėvų formalus santykių palaikymas, informacijos perdavimas, nereikalaujantis didelio atgalinio ryšio. Savanorystė – tėvų savanoriškas laiko skyrimas vaiko ugdymo procesui gerinti. Mokymosi namuose – tai sąmoningas papildomai skiriamas tėvų dėmesys vaiko ugdymo procesui siekiant paskatinti, paremti ar pastiprinti vaiko gebėjimus, žinias ir motyvaciją (Bialoglovytė, 2021). Autorių J. Vijūnaitės ir G. Slušnienės (2018) atliktas tyrimas atskleidė, kad pedagogų ir tėvų komunikavimas yra svarbus ugdymo procesui, nes pasikeičia požiūris į vaiką ir jo tėvus, atsiranda galimybė įvertinti ugdymosi pasiekimus, vystymosi procesą, individualius vaiko poreikius.

Pasak G. Zonytės (2019) aktyvus tėvų dalyvavimas vaiko ugdymosi veiklose teigiamai veikia vaiko savivertę ir skatina pasitikėjimą savimi. Tėvai dalyvaudami vaiko ugdyme gyja žinių apie vaiko gebėjimus, ugdomas kompetencijas bei susipažįsta su įstaigos

aplinka, tam pritaria ir autorė D. Bacevičė (2022). Tėvai, įsitraukdami į vaikų ugdymą, sužino daugiau apie savo vaikus: kaip ir ko jie mokosi, ką jie geba ir ko negeba. Sustiprėja vaiko motyvacija ir jis labiau įsitraukia į ugdymosi procesą. Tėvų įsitraukimas turės teigiamos įtakos vaikų mokymosi pasiekimams, jei tėvai skatins vaiko savarankiškumą, gilinsis į vaiko mokymosi procesą (Ramanauskienė, 2022).

Užsienio autoriai M. M. Barger ir kt. (2019) teigia, kad tėvų įsitraukimas į ugdymo procesą teigiamai veikia vaikų socialinį bei emocinį prisitaikymą prie aplinkos sąlygų. Atlikti tyrimai rodo, kad tėvų įsitraukimas į ugdymo procesą vaidina svarbų vaidmenį vaiko pasiekimuose ir svarbus vaikų raidai (Hakyemez – Paul, Pihlaja, Silvennoinen, 2019).

Pastebėta, kad tėvų įsitraukimas teigiamai veikia vaikų ateities perspektyvą - asmenybiniu lygiu atveria platesnes aukštojo mokslo siekimo, profesinės karjeros, geresnės gyvenimo kokybės siekimo galimybes (Kovienė, 2021). Tam pritaria ir autorė A. Landsbergienė (2019). Tėvų dalyvavimas ugdymo procese: bendras knygų skaitymas, pagalba atliekant užduotus darbus, pasiekimų stebėjimas, dalyvavimas renginiuose skatina vaikų vidinę motyvaciją, įsitraukimą ir psichologinę gerovę (Froiland, 2020).

Apibendrinant galima teigti, kad tėvų įsitraukimas į vaikų ugdymo procesą yra svarbus aspektas. Jis teigiamai veikia vaiko savivertę, emocinį bei socialinį prisitaikymą, skatina pasitikėjimą savimi. Sustiprėja vaiko motyvacija ir jis pats labiau nori įsitraukti į ugdymo procesą. Tėvų įsitraukimas teigiamai veikia ateities perspektyvą.

Tyrimo metodai ir organizavimas

Straipsnis parengtas anketinių apklausos tyrimų pagrindu. Anketinė apklausa sukurta *apklausa.lt* internetiniame puslapyje. Apklausoje dalyvavo Klaipėdos miesto tėvai, kurie augina 5 metų amžiaus vaikus. Tyrimo laikas – 2023 spalio mėnuo.

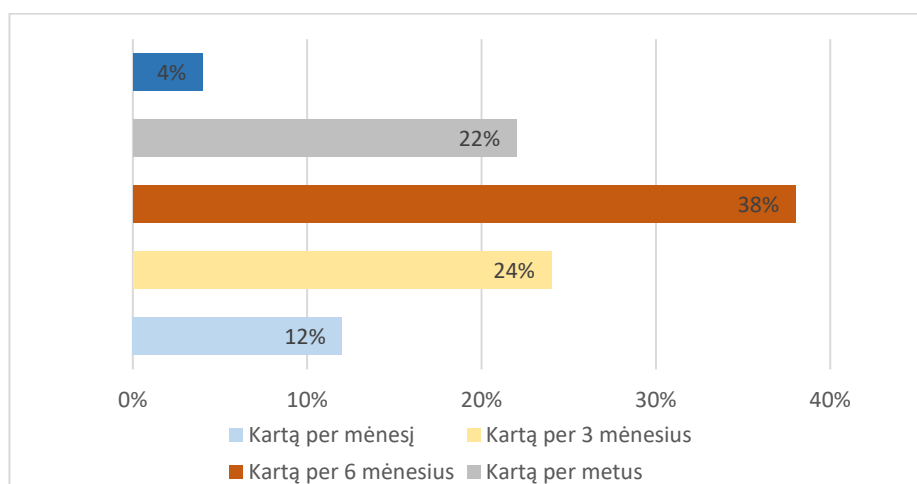
Tyrimo dalyvavo 60 respondentų. 55 moterys ir 5 vyrai. Dauguma tyrimo dalyvavusių asmenų priklausė 31-35m. (38%) amžiaus grupei. Kiek mažiau respondentų priklausė 26-30m. (30%), 36-50m. (24%) amžiaus grupėms. Mažiausiai respondentų priklausė 20-25 (8%) amžiaus grupei.

Sudarytoje anketoje pateikta 10 klausimų. Pirmieji aštuoni klausimai skirti sužinoti respondentų nuomonę apie tėvų įsitraukimą į 5 metų vaikų ugdymo procesą, kiti du – nustatyti respondentų duomenis (amžius, lytis). Straipsnyje pateiktos 3 diagramos iliustruoja svarbiausius atsakymus į anketos klausimus, jie, kaip faktiniai duomenys, papildė straipsnio tekstą.

Tyrimo rezultatai

Šiame skyriuje pateikiami 5 metų amžiaus vaikų tėvų apklausos rezultatai apie įsitraukimą į ugdymo procesą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Tyrimo metu buvo išsiaiškinta

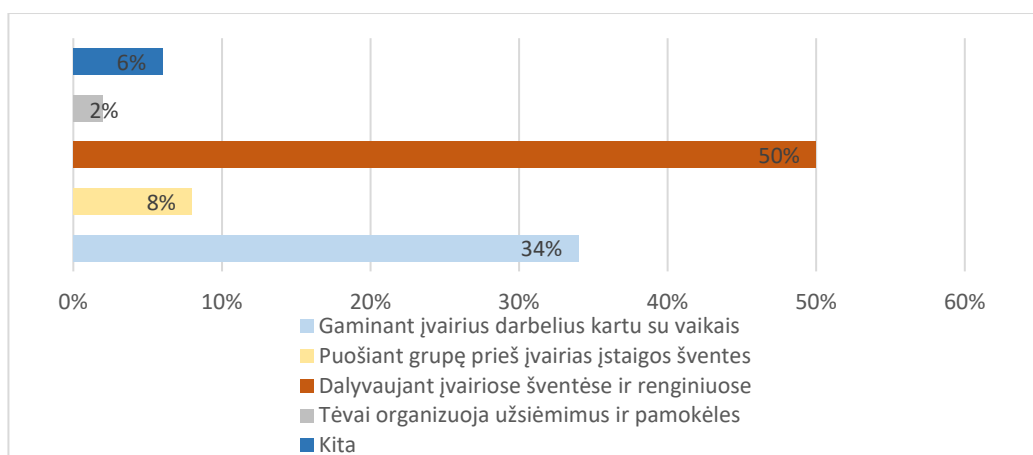
kaip dažnai vyksta renginiai suburiančios šeimas ir pedagogus ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Pasirinkimų duomenys pateikti 1 paveiksle.

1 pav. Renginių suburiančių šeimoms ir pedagogams dažnumas

1 paveiksle matoma, kad 38 % respondentų atsakė, kad renginiai vyksta kartą per 6 mėnesius. 24% respondentų atsakė, kad kartą per 3 mėnesius, o 22% atsakė, kad kartą per metus. 12% respondentų pasirinko, kad kartą per mėnesį ir 4%, kad nevyksta. Manytina, kad ikimokyklinio ugdymo įstaigose renginiai suburiančios šeimos ir pedagogai vyksta kartą per 6 mėnesius.

Respondentai turėjo nurodyti kaip tėveliai įsitraukia į ugdymo procesą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Pasirinkimų duomenys pateikti 2 paveiksle.

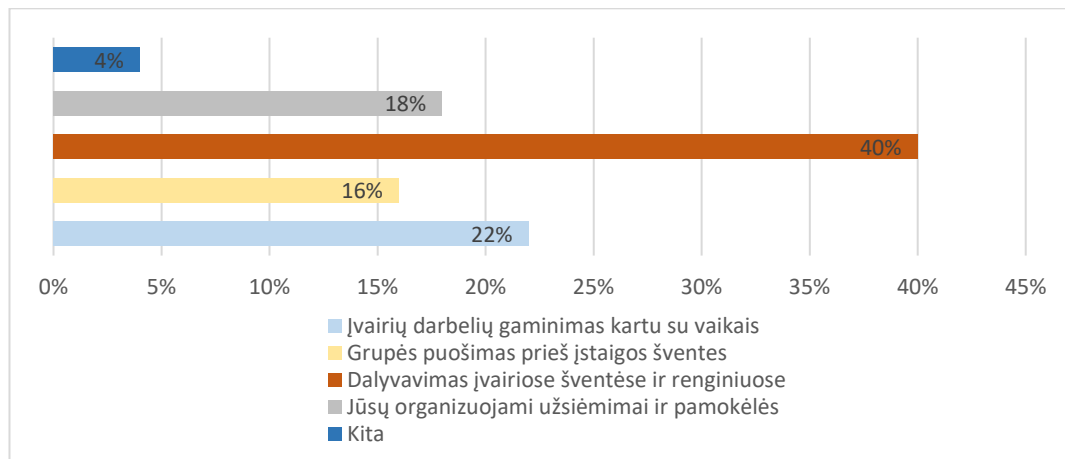

2 pav. Tėvų įsitraukimas į ugdymo procesą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje

2 paveiksle matoma, kad 50% respondentų pažymėjo, jog aktyviausias įsitraukimas į ugdymo procesą yra dalyvavimas įvairiose šventėse ir renginiuose. 34% respondentų pažymėjo - gaminant įvairius darbelius kartu su vaikais. 8% pažymėjo, kad puošiant grupę prieš įvairias įstaigos šventes, 6% atsakė, kad kita, o likę 2% apklaustųjų nurodė, kad aktyviausias

įsitraukimas tai tėvų organizavimas užsiėmimus ir pamokėles. Tai įrodo, kad tėvai įsitraukia į ugdymo procesą dalyvaujant įvairiose šventėse ir renginiuose. Taip mano dauguma apklaustų respondentų.

Respondentai turėjo nurodyti kokio įsitraukimo į ugdymo procesą jie pageidautų ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje. Pasirinkimų duomenys pateikti 3 paveiksle.

3 pav. Tėvų pageidaujami įsitraukimo būdai ugdymo procese

3 paveiksle matoma, kad 40% apklaustųjų pasirinko, kad skatinti dar didesnę aktyvumą dalyvaujant įvairiose šventėse ir renginiuose. 22% respondentų atsakė, kad norėtų įvairių darbėlių gaminimo kartu su vaikais, 18% atsakė, kad norėtų suorganizuoti užsiėmimų ir pamokėlių. 16% norėtų kartu su vaikais puošti grupę prieš įstaigos šventes ir 4% pasirinko kita. Manytina, kad tėvai norėtų dalyvavimo įvairiose šventėse ir renginiuose kartu su vaikais ir pedagogais.

Apibendrinant galima teigti, kad renginiai ikimokyklinio ugdymo įstaigoje suburiantys šeimas vyksta kas 6 mėnesius, didžioji dalis tėvų įsitraukia į ugdymo procesą dalyvaudami šventėse ir renginiuose.. Tėvai mano, kad dažnesnis dalyvavimas įvairiose šventėse ir renginiuose paskatintų didesnę įsitraukimą į ugdymo procesą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Išvados

1. Ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo proceso ypatumai ikimokyklinio ugdymo įstaigoje pateikiami įvairių autorių mokslinėje literatūroje. Apibendrinant visų autorių mintis galima teigti, kad ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo procese dėmesį reikėtų skirti vaikų kartai ir įvairumui. Šių dienų vaikai vadinami *alfa* vaikais. Jiems būdingas stiprus išmaniųjų technologijų poreikis. Ugdymo procese rekomenduotina taikyti kuo daugiau įvairovės turinčių, skirtingų metodų. Veiklos turėtų būti tokios, kurios būtų pritaikytos skirtingų poreikių, gebėjimų bei patirties turintiems vaikams.

2. Tėvų įsitraukimas į ugdymo procesą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje yra svarbus aspektas. Išanalizavus autorių mintis galima teigti, kad tėvų įsitraukimas į ugdymo procesą akcentuojamas kaip vaiko sėkmingo ugdymo(si) prielaida ir būtina sąlyga. Tėvų įsitraukimas į ugdymo procesą padeda vaikui tobulėti, pažinti save, adaptuotis bei prisitaikyti prie aplinkos. Tėvų įsitraukimas teigiamai veikia ateities perspektyvą.

3. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad tėvų nuomone tėvų įsitraukimą į ugdymo procesą skatintų daugiau įvairių švenčių ir renginių ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Šiai dienai, šventės ir įvairūs renginiai vyksta kartą per 6 mėnesius. Manytina, kad reikėtų jog susibūrimai tarp tėvų, pedagogų ir vaikų vyktų dažniau, nes tai priimtinausias būdas įsitraukti į ugdymo procesą. Tai pagerintų ugdymo kokybę.

Literatūra:

- Barger M. M. , Kuncel E. M., Pomerantz E. M. (2019). The relation between parents involvement in children's schooling and children's adjustment: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, p. 855-890.
- Bacevičė, D. (2022). Mokytojų ir tėvų bendradarbiavimas ugdant elgesio sunkumų turinčius vaikus: pedagogų požiūriu. *Studijos - verslas - visuomenė: dabartis ir ateities išvalgos*, p. 5-14.
- Bialoglovytė, S. (2021). Nuotolinis mokymasis ir tėvų įsitraukimas: pradinės mokyklos antros klasės atvejis. *Švietimas: politika, vadyba, kokybė*, p. 81-97.
- Dorouka P., Papadakis S. J., Kalogiannakis M.. (2020). Tablets & apps for promoting robotics, mathematics, STEM education and literacy in early childhood education. *International journal of mobile learning and organisation*, p. 255-274.
- Froiland, J. M. (2020). A comprehensive model of preschool through high school parent involvement with emphasis on the psychological facets. *School Psychology International*, p. 103-131.
- Gelžinytė I., Bagdonas A.. (2017). šeimų, auginančių 4-5 metų vaikus, dalyvavimas vaikų ugdomojoje veikloje. *Kauno kolegija Repository*, p. 70-78.
- Grikanienė, L. (2022). *Patarimai tėvams: kaip ugdyti vaikus, turinčius įvairiapusių raidos sutrikimų, komunikacinius gebėjimus*. Vilnius: Nacionalinė švietimo agentūra.
- Hakyemez-Paul S., Pihlaja P., Silvennoinen H. (2019). *Working with Parents and Families in Early Childhood Education*. London: Routledge.
- Jurgelevičienė S., Slušnienė G. (2018). Pedagoginis tėvų konsultavimas - viena iš sėkmingo bendradarbiavimo sąlygų. *Studijos - verslas - visuomenė: dabartis ir ateities išvalgos III. Tarptautinių konferencijų mokslinių straipsnių rinkinys*, p. 45-54.

- Kovienė, S. (2021). Tėvų pedagoginio švietimo raiška ir organizavimas ikimokyklinio ugdymo įstaigos veikloje. *Daktaro disertacija*. Šiauliai, Lietuva: Vilniaus universitetas, Kauno technologijos universitetas, Lietuvos sporto universitetas.
- Landsbergienė, A. (2019). *Pradinukų abėcėlė*. Vilnius: Dvi tylos .
- Lietuvos respublikos švietimo įstatymo nr. I-1489 2, 7, 8, 24, 36, 47 ir 67 straipsnių pakeitimo įstatymas. (2020, Lapkričio 10). *e-seimas.lrs.lt*. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/d4c5bb0024de11eb8c97e01ffe050e1c> [žiūrėta 2023-10-24]
- Meyer G. S., Bråten I. (2019). From play to media: A physical approach to digital media. *Early learning in the digital age*, p. 33-45.
- Monkevičienė, O. (2018). *Pedagogams ir tėvams apie Penkerių-šešerių metų vaikų raidos ir ugdymo ypatumus*. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras.
- Puccioni, J. (2020). Preschool teachers' transition practises and parents' perceptions as predictors of involvement and children's school readiness. *Children and Youth Services Review*.
- Parsons M. W., Shim M. J. (2019). Increasing ELL Parental Involvement and Engagement: Exploration of K-12 Administrators in a Rural State. *English Language Teaching*, p. 29-43.
- Ramanauskienė, L. (2022). Tėvų įsitraukimas įgyvendinant vaikų teises ir pareigas ikimokyklinio ugdymo įstaigoje teorinės išvalgos. *Studentų mokslinė konferencija "Šeima yra gyvenimas"*, p. 75-83.
- Stoncelytė R., Masiliauskienė E. (2019). Ankstyvojo amžiaus vaikų adaptacijos ikimokyklinio ugdymo įstaigoje ypatumai (Kauno miesto atvejis). *Jaunųjų mokslininkų darbai*, p. 29-34.
- Sheridan S. M. , Knoche L. L., Boise C. (2022). Getting Ready: A Relationship - Based Approach to Parent Engagement in Early Childhood Education Settings. *Family- School Partnerships During the Early School Years*, p. 17-31.
- Šaučiūnienė G., Vosylienė E. (2023). Ikimokyklinio amžiaus vaikų motyvacijos ugdymo metodai Alytaus lopšelyje - darželyje "Nykštukas". *Studentų taikomieji tyrimai*, p. 137-143.
- Vijūnaitė J., Slušnienė G.. (2018). Informacinių technologijų panaudojimo galimybės bendradarbiavimo su tėvais procese ikimokyklinio ugdymo įstaigose. *Studijos - verslas - visuomenė: dabartis ir ateities išvalgos*, p. 114-123.

Zonytė, G. (2019). Tėvų įsitraukimas į ugdymo procesą tenkinant ikimokyklinio amžiaus vaikų specialiuosius ugdymosi poreikius. *Respublikinė mokslinė-praktinė studentų konferencija*, p. 550-560.

TĖVŲ ĮSITRAUKIMAS Į PAAUGLIŲ PSICHOAKTYVIŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PREVENCIJĄ

Paulius Petrauskas

Klaipėdos Universitetas

Anotacija

Straipsnyje analizuojamas tėvų įsitraukimas į paauglių psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevenciją, susijęs su paauglių rizikos veiksniais ir šeimos tarpusavio ryšiu. Paaugliams tenka svarbi užduotis tyrinėti savo aplinką ir ugdyti įgūdžius, kurie padėtų jiems suaugti. Paauglystė siejama su naujovių siekimu ir rizikingu elgesiu, todėl didėja tendencija anksti pradėti vartoti psichoaktyvias medžiagas. Nepaisant to, tėvai išlieka svarbiu paramos šaltiniu ir toliau atlieka pagrindinį vaidmenį savo paauglių vaikų gyvenime. Vaikams, kurių tėvai nenustato aiškių taisyklių arba nekontroliuoja savo vaikų, kyla didesnė piktnaudžiavimo narkotikais rizika, o tokie veiksniai kaip prisirišimas prie šeimos, atsidavimas šeimai, tėvų išsilavinimo lygis ir tėvų parama yra apsauginiai veiksniai, padedantys išvengti rizikos turinčio elgesio. Todėl nepaisant paauglystėje didėjančios bendraamžių įtakos ir svarbos, tėvai išlieka svarbus veiksnys apsaugant savo vaikus nuo rizikingo ir žalingo elgesio, tokio kaip psichoaktyvių medžiagų vartojimas ir piktnaudžiavimas

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: psichoaktyvios medžiagos, prevencija, paaugliai, tėvai įsitraukimas, strategijos.

Įvadas

Temos aktualumas. Naujausios tendencijos rodo, kad tabako, alkoholio ir narkotikų vartojimas yra plačiai paplitusi ir didėjanti jaunimo problema visame pasaulyje (Sloboda et al., 2023). Panašios tendencijos vyrauja ir Lietuvoje, naujausiais duomenimis bent kartą įprastines cigaretes yra rūkę daugiau negu pusė (54 %), o elektronines cigaretes - 65 % apklaustųjų. Alkoholio vartojimo paauglystėje tendencija Lietuvoje gerėja, pranešama, kad 15–16 metų amžiaus mokinių alkoholio vartojimas nuo 2015 metų gana sumažėjo ir yra mažiausias nuo 1995 metų. Tarp nelegalių narkotikų paauglių tarpe labiausiai paplitęs kanapių vartojimas, kanapes bent kartą per gyvenimą vartojo 20 % vaikinų ir 17 % merginų. Neleistinų psichoaktyviųjų medžiagų, išskyrus kanapes, vartojimas nuo 2015 metų šiek tiek padidėjo - nuo 4,8 % iki 5,5 %. Tačiau neramina faktas, kad psichoaktyvių medžiagų prieinamumas paaugliams, Lietuvoje, yra lengvai pasiekiamas (Rupšienė, Saveljeva, & Šutinienė, 2019). Tai kelia nerimą, nes piktnaudžiavimas psichoaktyviomis medžiagomis yra pagrindinis su sveikata susijęs rizikos veiksnys paauglystėje ir tolimesniame gyvenime (Orsolini et al., 2019). Vienkartinis apsinuodijimas alkoholiu jau gali turėti rimtų pasekmių, tokių kaip traumos, nelaimingi atsitikimai, muštynės, nenumatyti lytiniai santykiai ar neplanuotas

nėštumas, be to, nustatytas ryšys tarp paauglių alkoholio vartojimo, smegenų vystymosi ir pažinimo funkcijų (Lees, Meredith, Kirkland, Bryant, Squeglia, 2020). Rūkymas ankstyvame amžiuje siejamas su ilgalaikiu, reguliariu ir dažnesniu tabako gaminių vartojimu, o lėtinių ligų ir ankstyvos mirties rizika didėja ilgėjant rūkymo trukmei ir cigarečių ar kitų tabako gaminių suvartojamam skaičiui (Makadia, Roper, Andrews, Tingen, 2017). Paauglystė yra sudėtingas gyvenimo etapas, apibrėžiamas kaip kritinis ir pažeidžiamas laikotarpis, kurio metu dažniau įsitraukiama į rizikingas veiklas (Kulak, Griswold, 2019). Nepaisant to, tėvai išlieka svarbiu paramos šaltiniu ir toliau atlieka pagrindinį vaidmenį savo paauglių vaikų gyvenime. Tėvai yra svarbus veiksnys, kurį reikia įtraukti į paauglių psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevenciją, nes jie gali daryti didelę įtaką savo palikuonių elgesiui, t. y. atitolinti ar užkirsti kelią vaikams išbandyti neleistinas medžiagas arba pažaboti ar sumažinti esamą neleistinų medžiagų vartojimą (Oliveira et al., 2018). Be to, nustatyta, kad tėvų įgūdžių ugdymo programos turi tiesioginės teigiamos įtakos mažinant paauglių psichoaktyvių medžiagų vartojimą, taip pat netiesiogiai mažina rizikos veiksnius ir didina apsauginius veiksnius (Sloboda et al., 2023).

Tyrimo problema: Per pastaruosius 30 metų atlikti moksliniai tyrimai narkotikų vartojimo prevencijos srityje padėjo geriau suprasti farmakologinį poveikį centrinei ir periferinei nervų sistemoms bei psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo pasekmes sveikatai, ypač vaikams ir paaugliams (Sloboda et al., 2023). Psichoaktyvių medžiagų vartojimas laikomas rizikingu elgesiu, kuris tiesiogiai ar netiesiogiai gali pakenkti psichologiniams ir fiziniams paauglių raidos aspektams. Iššūkis, su kuriuo dabar susiduriame yra „normalizuoti“ tai, ko išmokome, kad tai būtų įtraukta kaip veiksmingos prevencijos praktika į kasdienį gyvenimą, formuojant viešąją politiką susijusią su paauglių tėvų mąstysena apie psichoaktyvių medžiagų prevenciją paaugliams.

Temos ištirtumas. Paauglių psichoaktyvių medžiagų prevencines strategijas aptarė ir analizavo: M., Tremblay, L., Baydala, M., Khan, C., Currie, K., Morley, C., Burkholder, A., ...Stillar (2020). R. C., Jiloha (2017).S., Selph, C., Patnode, S. R., Bailey, M., Pappas, R., Stoner, & R., Chou (2020). J. K., Lim, J. J., Earlywine, S. M., Bagley, B. D. L., Marshall, & S. E., Hadland (2021). Tėvų įsitraukimo į paauglių psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevenciją analizavo: L.M., de Oliveira, F. T., dos Santos, A. R., Mendes, B. Q., Ritti-Dias, R. M., de Freitas, C. M., Silvestre Monteiro, & P. R. B., Diniz (2018). X., Zhu, & D. T. L. Shek (2021). S., Costa, M. C., Gugliandolo, N., Barberis, F., Cuzzocrea, & F., Liga (2019). C., Cambron, R., Kosterman, R., Catalano, K.,Guttmanova, & D., Hawkins (2018).

Tyrimo objektas: tėvų įsitraukimas į paauglių psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevenciją.

Tyrimo tikslas: atskleisti tėvų įsitraukimą į paauglių psichoaktyvių medžiagų prevenciją.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti paauglių psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevencijos strategijas.
2. Atskleisti tėvų taikomas prevencines priemones paauglių psichoaktyvių medžiagų vartojime.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros bei dokumentų analizė.

Teorinė dalis

1. Paauglių psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevencijos strategijos

Paauglystė yra sudėtingas gyvenimo tarpsnis, šiam žmogaus vystymosi etapui būdingi gilūs fiziniai ir psichiniai pokyčiai, dėl kurių paaugliai tampa labiau pažeidžiami psichologiniu ir socialiniu požiūriu. Paaugliams tenka svarbi užduotis tyrinėti savo aplinką ir ugdyti įgūdžius, kurie padėtų jiems suaugti. Rizikos prisiėmimas ir eksperimentavimas yra pagrindiniai šio vystymosi etapo komponentai. Priimdami riziką ir eksperimentuodami, paaugliai išbando naują veiklą, atranda naujų akademinių interesų ir tyrinėja santykius – visa tai prisideda prie nepriklausomybės ir savarankiškumo (Sloboda et al., 2023). Paauglystė siejama su naujovių siekimu ir rizikingu elgesiu, todėl didėja tendencija anksti pradėti vartoti psichoaktyvias medžiagas. Piktnaudžiavimas psichoaktyviomis medžiagomis pastaraisiais XX amžiaus dešimtmečiais tapo visuomenės ir mokslo bendruomenės rūpesčiu. Šių medžiagų vartojimas tampa vis ankstyvesnis, o dažnis ir paplitimas yra susijęs su rimta rizika sveikatai (Tremblay et al., 2020). Taigi, atsižvelgiant į paauglių neleistinų medžiagų vartojimo paplitimą ir dažnumą, reikia skirti dėmesio šių medžiagų vartojimo prevencijai.

Nepaisant to, kad paaugliai dažnai žino apie žalingą medžiagų vartojimo poveikį, jie imasi šio įpročio ir jį tęsia (Selph et al., 2020). Tam reikalingos išsamios prevencijos ir kontrolės programos mokyklose ir bendruomenėje, skirtos paaugliams ir jų tėvams bei kitiems šeimos nariams. Reikia veiksmingų priemonių, skatinančių formuoti moksleivių požiūrį į pasitikėjimą savimi ir adekvatumą, taip pat užkirsti kelią rizikingam paauglių elgesiui ir sukurti veiksmingus ir sveikus įveikos mechanizmus (Tremblay et al., 2020).

Daugelis pastangų, skirtų paauglių psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevencijai, yra sutelktos į pirminę prevenciją. Pirminė prevencija apima strategijas ar intervencijas, kuriomis siekiama užkirsti kelią ligai ar būklei prieš jai pasireiškus. Sumažinti paauglių susidomėjimą medžiagų vartojimu, informuojant apie žalingą narkotikų poveikį ir ilgalaikes neigiamas pasekmes. Apriboti medžiagų prieinamumą, kad būtų sunkiau jas gauti ir naudoti. Naudoti baudžiamąsias ar kitas socialines sankcijas, tam kad atgrasyti paauglius nuo žalingų medžiagų vartojimo (Jiloha, 2017).

Svarbu nustatyti paauglius, kuriems gali kilti pavojus arba kurie turi probleminio vartojimo požymių, ir sumažinti vartojimą, kol jis nepadidėjo. Paauglių tikrinimas dėl

probleminių medžiagų vartojimo yra veiksmingas būdas nustatyti asmenis, kuriems kyla didelė su psichoaktyviomis medžiagomis susijusios žalos rizika. Paaugliams naudingiausias individualios intervencijos atliekamos akis į akį, apimančios asmeninį grįžtamąjį ryšį ir motyvacinį pokalbį (Selph et al., 2020).

Sumažinti žalą arba gydyti medžiagų vartojimą. Žalos mažinimo metodu siekiama apriboti arba iki minimumo sumažinti narkotikų vartojimo poveikį paaugliams, jų šeimoms ir bendraamžiams (Jiloha, 2017). Žalos mažinimas reiškia politiką, programas ir praktiką, kuria siekiama sumažinti neigiamą poveikį sveikatai, socialinį ir teisinį poveikį, susijusį su narkotikų vartojimu, narkotikų politika ir narkotikų įstatymais (Winer, Yule, Hadland, & Bagley, 2018). Pastaruoju metu žalos mažinimas buvo mokymo apie opioidų perdozavimą, perdozavimą mažinančių medžiagų ir saugesnės injekcijos įrangos bei erdvių, skirtų medžiagas vartojantiems suaugusiems, sinonimas. Tačiau svarstant žalos mažinimo apibrėžimą, galima įsivaizduoti, kaip žalos mažinimo principai gali būti taikomi visoms medžiagoms ir kitoms amžiaus grupėms, įskaitant paauglius. Tai ypač svarbu, nes jaunimo tarpe pasitaiko mirčių nuo perdozavimo, kai vartojami opioidai ar kita medžiaga (Lim, Earlywine, Bagley, Marshall, & Hadland, 2021). Nors įrodymais pagrįstas gydymas gali būti veiksmingas mažinant arba visiškai pašalinant narkotikų vartojimą, kai kuriems paaugliams gydymas ir susilaikymas iš pradžių gali būti ne pagrindinis tikslas. Kiti paaugliai gali neturėti vartojimo sutrikimų, todėl jiems reikia paramos siekiant sumažinti galimą medžiagų vartojimo žalą.

2. Tėvų taikomos prevencinės priemonės paauglių psichoaktyvių medžiagų vartojime.

Paaugliai yra svarbi visuomenės dalis, kuri susiduria su daugybe rizikos veiksnių. Vaikams, kurių tėvai nenustato aiškių taisyklių arba nekontroliuoja savo vaikų, kyla didesnė piktnaudžiavimo narkotikais rizika, o tokie veiksniai kaip prisirišimas prie šeimos, atsidavimas šeimai, tėvų išsilavinimo lygis ir tėvų parama yra apsauginiai veiksniai, padedantys išvengti rizikos turinčio elgesio (Allen et al., 2016). Todėl nepaisant paauglystėje didėjančios bendraamžių įtakos ir svarbos, tėvai išlieka svarbus veiksnys apsaugant savo vaikus nuo rizikingo ir žalingo elgesio, tokio kaip psichoaktyvių medžiagų vartojimas ir piktnaudžiavimas (de Oliveira, Luciano Machado Ferreira Tenório et al., 2018).

Ekologiniai modeliai rodo glaudų ryšį tarp tėvų kontrolės ir paauglių narkotikų vartojimo. Tėvų kontrolė yra dviejų formų: „elgesio kontrolė“ ir „psichologinė kontrolė“. Elgesio kontrolė reiškia apribojimus ir taisykles, kurias nustato tėvai, norėdami kontroliuoti savo vaikų elgesį, įskaitant tėvų žinias apie vaikus, stebėjimą, lūkesčius ir drausmės nustatymus. Kadangi tėvų elgesio kontrolė paaugliams perduoda elgesio normas, ji buvo laikoma kaip teigiamu apsauginiu veiksmu paauglių vystymuisi ir problemų prevencijai. Tiksliau, tai padeda

sumažinti paauglių buvimą rizikingoje aplinkoje, „pažaboti“ jų impulsyvų ir netinkamą elgesį, taip užkertamas kelias paaugliams vartoti psichoaktyvias medžiagas (Zhu, & Shek, 2021). Paaugliai, kurių tėvai veiksmingai praktikuoja elgesio kontrolę, rečiau vartoja alkoholį, tabaką ar nelegalius narkotikus (Mastrotheodoros, Van der Graaff, Deković, Meeus, & Branje, 2020).

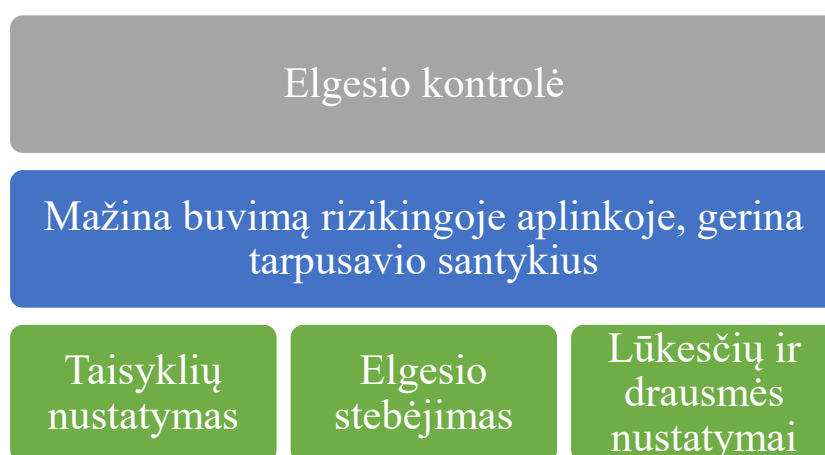
Tėvų psichologinė kontrolė reiškia tėvų kišimąsi arba manipuliavimą vaikų emocijomis, jausmais ir mintimis, skatinant kaltės jausmą, meilės atsitraukimą, gėdinimą, manipuliavimą emociniu saugumu ir (arba) vaikų perspektyvos atmetimą. Užuoat reguliavęs paauglio elgesį (t. y. elgesio kontrolę), psichologinė kontrolė „praneša, kad paauglio mintys, emocijos, jausmai ir (arba) net paauglys yra nepriimtini“. Aukštas tėvų psichologinės kontrolės lygis kenkia paauglių veiksmingumui ir savarankiškumo pastangoms, o tai sukelia nesveiką savęs suvokimą ir prisitaikymą, todėl paaugliai tampa pažeidžiami rizikingo elgesio, įskaitant tabako, alkoholio ir kitų medžiagų vartojimą (Bao, Gao, Xie, Zhang, & Hong, 2023). Be to, tėvų ir paauglių santykių kokybė taip pat vaidina svarbų vaidmenį paaugliams vartojant psichoaktyvias medžiagas. Šeimose, kuriose yra geri tėvų ir vaikų santykiai, paaugliai užmezga glaudžius ryšius ir palaiko gerą bendravimą su savo tėvais, o tai savo ruožtu užkerta kelią probleminiam paauglių elgesiui, įskaitant narkotikų vartojimą. Ir atvirkščiai, šeimose, kuriose yra prasti tėvų ir vaikų santykiai, paaugliai gali laikyti savo tėvus „nejautriais, nereaguojančiais, priešiška nusiteikusiais, atstumiančiais, nepriekaištingais ar nepalaikančiais“. Tokia nepalanki patirtis gali sukelti paauglių neigiamas emocijas ar net netinkamas įveikos strategijas, tokias kaip narkotikų vartojimas (Wang, Kaufman, & Branje, 2023).

Yra keletas tyrimų spragų, susijusių su tėvų veiksmų ir paauglių narkotikų vartojimo tyrimais. Pirma, buvo atlikta nedaug tyrimų, siekiant suprasti skirtingą tėvo ir motinos įtaką narkotikų vartojimui tarp paauglių, o išvados nėra įtikimos. Vienas spėjimas yra tas, kad motinos labiau dalyvauja auklėjime nei tėčiai, todėl motinos turėtų didesnę poveikį vaikų prisitaikymui (Costa, Gugliandolo, Barberis, Cuzzocrea, & Liga, 2019). Pavyzdžiui, Henry ir kt. atskleidė, kad motinos, bet ne tėvo psichologinė kontrolė padidino narkotikų vartojimo riziką tarp ankstyvų paauglių (2018). Be to, kai kurie mokslininkai pažymėjo, kad tėčiai gali atlikti svarbesnį vaidmenį nei motinos socializuojant jaunimą ir užkertant kelią paauglių narkotikų vartojimui (Weymouth, Fosco, & Feinberg, (2019). Kai kurie mokslininkai nurodė, kad skirtingas motinos ir tėvo poveikis gali skirtis atsižvelgiant į skirtingą auklėjimo elgesį. Pavyzdžiui, motinos psichologinė kontrolė buvo rizikos veiksnys, skatinantis narkotikų vartojimą, o tėvo žinios (tėvo elgesio kontrolės aspektas) buvo apsauginis veiksnys nuo narkotikų vartojimo tarp tam tikrų klasių paauglių (Shek, & Dou, 2020).

Tėvų elgesio kontrolė ir geri santykiai su vaikais yra labai svarbūs siekiant užkirsti kelią probleminiam paauglių elgesiui, pvz., piktnaudžiavimui psichoaktyviomis medžiagomis. Viena

iš galimų priežasčių yra ta, kad šios tėvų strategijos gali apsaugoti paauglius nuo neigiamos bendraamžių įtakos, o tai yra svarbi aplinka kuriant narkotikų vartojimo problemas (Cambron, Kosterman, Catalano, Guttmanova, & Hawkins, 2018). Kalbant apie paauglių narkotikų vartojimo raidos trajektoriją aukštesnis mamų, bet ne tėčių, elgesio kontrolės lygis ir aukštesnė motinos ir paauglio santykių kokybė, bet ne tėvo ir paauglio santykiai, sulėtina narkotikų vartojimo augimo trajektoriją. Teigiamos tėvystės charakteristikos lemia palankius paauglių vystymosi rezultatus, įskaitant lėtesnį probleminio elgesio padidėjimą arba greitesnį sumažėjimą. Be to, motinos poveikis buvo reikšmingesnis, palyginti su tėvo poveikiu, kurį galima suprasti kaip didesnę motinų įsitraukimą į socializacijos procesą taip pat, kadangi mamos yra emociškai išraiškingesnės ir jautresnės. Jos yra atidesnės neigiamoms savo vaikų emocijoms, kurios paprastai laikomos prisidedančiomis prie netinkamo vaikų įveikos strategijų, tokių kaip narkotikų vartojimas (Shek, & Zhu, 2019).

Jaunimo programos, kuriomis siekiama užkirsti kelią paauglių narkotikų vartojimui, turėtų įtraukti tėvus ir šviesti juos apie pozityvias tėvystės strategijas, tokias kaip elgesio kontrolės praktika ir gerų tėvų ir vaikų santykių kūrimas. Neseniai atlikta veiksmingų šeimos intervencijų apžvalga apibūdino pageidaujama tėvų mokymo poveikį tėvų ir vaikų santykių stiprinimui (pvz., bendravimui), taip pat elgesio kontrolės (pvz., taisyklių nustatymo, stebėjimo) naudojimą prevencijai, apriboti ar sumažinti paauglių narkotikų vartojimą (Mastrotheodoros, Van der Graaff, Deković, Meeus, & Branje, 2019). Tai svarbu, nes prastėjantis šeimos bendravimas yra didėjantis rizikos veiksnys (1 pav).

1 pav. Tėvystės strategijos

Išvados

1. Pirminė paauglių psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevencija apima strategijas ar intervencijas, kuriomis siekiama sumažinti paauglių susidomėjimą medžiagų vartojimu,

informuojant apie žalingą narkotikų poveikį ir ilgalaikes neigiamas pasekmes. Naudoti baudžiamąsias ar kitas socialines sankcijas, siekiant apriboti draudžiamų medžiagų prieinamumą. Paauglių tikrinimas dėl probleminių medžiagų vartojimo yra veiksmingas būdas nustatyti asmenis, kuriems kyla didelė su psichoaktyviomis medžiagomis susijusios žalos rizika. Žalos mažinimo metodu siekiama apriboti arba iki minimumo sumažinti narkotikų vartojimo poveikį paaugliams, jų šeimoms ir bendraamžiams.

2. Jaunimo programos, kuriomis siekiama užkirsti kelią paauglių psichoaktyvių medžiagų vartojimui, turėtų įtraukti tėvus ir šviesti juos apie pozityvias tėvystės strategijas, tokias kaip elgesio kontrolės praktika, gerų tėvų ir vaikų santykių kūrimas. Paaugliai, kurių tėvai veiksmingai praktikuoja elgesio kontrolę, rečiau vartoja alkoholį, tabaką ar nelegalius narkotikus.

Literatūra

- Allen, M. L., Garcia-Huidobro, D., Porta, C., Curran, D., Patel, R., Miller, J., & Borowsky, I. (2016). Effective parenting interventions to reduce youth substance use: A systematic review. *Pediatrics*, 138 (2),- 2015-4425. e20154425. doi:10.1542/peds
- Bao, G., Gao, F., Xie, H., Zhang, R., & Hong, J. (2023). Links between parental autonomy support and psychological control and Chinese emerging adults' conceptions of adulthood. *Journal of research on adolescence: the official journal of the Society for Research on Adolescence*. <https://doi.org/10.1111/jora.12840>
- Cambron, C., Kosterman, R., Catalano, Guttmanova K., & Hawkins D. (2018). Neighborhood, Family, and Peer Factors Associated with Early Adolescent Smoking and Alcohol Use. <https://doi.org/10.1007/s10964-017-0728-y>
- Carolyn S. Henry, Mayra Y. Bámaca-Colbert, Chao Liu, Scott W. Plunkett, Bobby L. Kern, Andrew O. Behnke & Isaac J. Washburn (2018). Parenting Behaviors, Neighborhood Quality, and Substance Use in 9th and 10th Grade Latino Males. (2018). <https://doi.org/10.1007/s10826-018-1224-z>
- Costa, S., Gugliandolo, M. C., Barberis, N., Cuzzocrea, F., & Liga, F. (2019). Antecedents and consequences of parental psychological control and autonomy support: The role of psychological basic needs. *Journal of Social and Personal Relationships*.
- de Oliveira, Luciano Machado Ferreira Tenório, dos Santos, Ana Raquel Mendes, Farah, B. Q., Ritti-Dias, R. M., de Freitas, Clara Maria Silvestre Monteiro, & Diniz, P. R. B. (2018). Influence of parental smoking on the use of alcohol and illicit drugs among adolescents. *Einstein*, 17(1), eAO4377. doi:10.31744/einstein_journal/2019AO4377

- Jiloha, R. C. (2017). Prevention, early intervention, and harm reduction of substance use in adolescents. *Indian Journal of Psychiatry*. doi:10.4103/0019-5545.204444
- Kulak, J. A., & Griswold, K. S. (2019). Adolescent substance use and misuse: Recognition and management. *American Family Physician*. Retrieved from <https://www.aafp.org/pubs/afp/issues/2019/0601/p689.html>
- Lees, B., Meredith, L. R., Kirkland, A. E., Bryant, B. E., & Squeglia, L. M. (2020). Effect of alcohol use on the adolescent brain and behavior. *Pharmacology, Biochemistry, and Behavior*, *192*, 172906. doi:10.1016/j.pbb.2020.172906
- Lim, J. K., Earlywine, J. J., Bagley, S. M., Marshall, B. D. L., & Hadland, S. E. (2021). Polysubstance involvement in opioid overdose deaths in adolescents and young adults, 1999-2018. *JAMA Pediatrics*. doi:10.1001/jamapediatrics.2020.5035
- Makadia, L. D., Roper, P. J., Andrews, J. O., & Tingen, M. S. (2017). Tobacco use and smoke exposure in children: New trends, harm, and strategies to improve health outcomes. *Current Allergy and Asthma Reports*, *17*(8), 55. doi:10.1007/s11882-017-0723-0
- Mastrotheodoros, S., Van der Graaff, J., Deković, M., Meeus, W. H. J., & Branje, S. J. T. (2019). Coming closer in adolescence: Convergence in mother, father, and adolescent reports of parenting. *Journal of Research on Adolescence*, *29*(4), 846-862. doi:10.1111/jora.12417
- Mastrotheodoros, S., Van der Graaff, J., Deković, M., Meeus, W. H. J., & Branje, S. (2020). Parent-Adolescent Conflict across Adolescence: Trajectories of Informant Discrepancies and Associations with Personality Types. *Journal of youth and adolescence*, *49*(1), 119–135. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-01054-7>
- Orsolini, L., Chiappini, S., Corkery, J. M., Guirguis, A., Papanti, D., & Schifano, F. (2019). The use of new psychoactive substances (NPS) in young people and their role in mental health care: A systematic review. *Expert Review of Neurotherapeutics*, *19*(12), 1253-1264. doi:10.1080/14737175.2019.1666712
- Rafiee, G., Ahmadi, J. & Rafiee, F. (2020). Prevalence of Substance Abuse (Tobacco, Alcohol, Narcotics and Psychotropic Drugs) and Its Relationship to Family Factors in Pre-university Male Students in Shiraz 2017–2018. <https://doi.org/10.1007/s10900-019-00709-7>
- Rupšienė L., Saveljeva R., Štutiniene I., (2019). Alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas Lietuvoje
- Selph, S., Patnode, C., Bailey, S. R., Pappas, M., Stoner, R., & Chou, R. (2020). Primary care-relevant interventions for tobacco and nicotine use prevention and cessation in children

- and adolescents: Updated evidence report and systematic review for the US preventive services task force. *Jama*. doi:10.1001/jama.2020.3332
- Shek, D. T. L., & Zhu, X. (2019). Paternal and Maternal Influence on Delinquency among Early Adolescents in Hong Kong. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(8), 1338. <https://doi.org/10.3390/ijerph16081338>
- Shek, D. T. L., & Dou, D. (2020). Perceived Parenting and Parent-Child Relational Qualities in Fathers and Mothers: Longitudinal Findings Based on Hong Kong Adolescents. *International journal of environmental research and public health*, 17(11), 4083. <https://doi.org/10.3390/ijerph17114083>
- Sloboda, Z., Johnson, K. A., Fishbein, D. H., Brown, C. H., Coatsworth, J. D., Fixsen, D. L., . . . Vanyukov, M. (2023). Normalization of prevention principles and practices to reduce substance use disorders through an integrated dissemination and implementation framework. *Prevention Science : The Official Journal of the Society for Prevention Research*. doi:10.1007/s11121-023-01532-2
- Tremblay, M., Baydala, L., Khan, M., Currie, C., Morley, K., Burkholder, C., . . . Stillar, A. (2020). Primary substance use prevention programs for children and youth: A systematic review. *Pediatrics*.
- Zhu, X., & Shek, D. T. L. (2021). Parental Control and Adolescent Delinquency Based on Parallel Process Latent Growth Curve Modeling. *International journal of environmental research and public health*, 18(17), 8916. <https://doi.org/10.3390/ijerph18178916>
- Wang, J., Kaufman, T., & Branje, S. (2023). Longitudinal associations of parental psychological control and friend support with autonomy during early adolescence. *Journal of research on adolescence : the official journal of the Society for Research on Adolescence*. <https://doi.org/10.1111/jora.12851>
- Weymouth, B., Fosco, G., & Feinberg, M. (2019). Nurturant-involved parenting and adolescent substance use: Examining an internalizing pathway through adolescent social anxiety symptoms and substance refusal efficacy. *Development and Psychopathology*. doi:10.1017/S0954579417001766
- Winer, J. M., Yule, A. M., Hadland, S. E., & Bagley, S. M. (2018). Addressing adolescent substance use with a public health prevention framework: The case for harm reduction. *Annals of Medicine*. doi:10.1080/07853890.2022.2104922

ŠEIMOS VAIDMUO IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS *ALFA* KARTOS VAIKŲ SOCIALIZACIJOS PROCESE

Vilma Sakalaitė

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Alfa kartos vaikų socializacija šiais laikais yra apsunkinta naujausių technologijų poveikio ir kardinaliai pasikeitusių bendravimo tendencijų. Šių veiksnių daroma įtaka pastebima prastesniame vaikų dėmesio valdyme, neišvystytuose bendravimo įgūdžiuose, pasikeitusiuose poreikiuose komunikuoti įprastai su bendraamžiais. Nors ugdymo procese siekiama skatinti vaikų socializaciją, šiam procesui ikimokykliniame amžiuje didelę įtaką daro šeima. Šeimos vaidmuo vaikų socializacijoje yra labai svarbus, nes jis sudaro pagrindą jų pažintiniam, emociniam ir socialiniam vystymuisi. Kasdieniame bendravime ir namų aplinkoje šeima padeda vaikams įgyti įgūdžių, formuoja vertybes ir požiūrius, reikalingus jiems augant ir vis labiau įsitraukiant į platesnį socialinį pasaulį.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: ikimokyklinis amžius, *alfa* karta, vaikai, socializacija, šeima.

Įvadas

Temos aktualumas. *Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“* (2012) teigiama, kad kuriama sumani visuomenė turi būti paremta nuo mažens ugdomu kūrybingumu, lyderyste, taip pat siekiu organizuotai bendrauti ir komunikuoti, siekiant geranoriškų tikslų ir ieškant susitarimų (*Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“*, 2012). Savaime suprantama, kad tokios visuomenės pagrindai slypi augančioje kartoje, todėl ugdomi vaikų gebėjimai prisideda tiek prie individualios asmenybės formavimosi, tiek prie komunikabilios visuomenės kūrimo.

Šiandien švietimo įstaigose susiduriama su *alfa* kartos, ypač ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo iššūkiais, kurie apima ir tokių vaikų socializacijos procesus. Socializacija, kaip teigia F. Malik ir R. Marwaha (2019) yra labai svarbi ikimokyklinio amžiaus laikotarpiu, nes ji atlieka esminį vaidmenį vaiko vystymosi procese ir sudaro pagrindą jo būsimam socialiniam, emociniam ir pažintiniam augimui. Ikimokyklinio ugdymo įstaigose stebima tendencija, jog *alfa* kartos vaikai pasižymi aukštu pasitikėjimo savimi lygiu, todėl tiek mokymosi procese, tiek bendraujant su bendraamžiais jiems būdinga itin stipri lyderystė (Bayat, 2019). *Alfa* kartos vaikų socializacijos procesas ikimokykliniame amžiuje yra kritinis vystymosi laikotarpis, kai jie pradeda mokytis ir įsisavinti vertybes, normas, elgesį ir socialinius įgūdžius, reikalingus funkcionuoti visuomenėje. Šis procesas apima įvairią įtaką, įskaitant šeimą, bendraamžius ir platesnę bendruomenę (Baferani, 2015). Ikimokyklinio amžiaus vaikų socializacija apima kelis etapus, kai jie vystosi ir įgyja socialinius įgūdžius bei supratimą. Šie etapai kiekvienam vaikui

gali skirtis ir ne kiekvienas vaikas juose progresuoja vienodai ar tokiu pačiu tempu (*Social Development in Preschoolers*, 2019). Tam įtakos turi ne tik aplinka, kurioje auga vaikai, bet ir esantis ekonominis, technologinis, socialinis laikmetis, kurio metu auga vaikas, tačiau šeima yra pirmasis vaiko socializacijos šaltinis (Evie, 2022).

Tyrimo problema: pastebėta, kad sudėtingos technologijos *alfa* kartos vaikus, gimusius nuo 2010 metų, lydi nuo pat gyvenimo pradžios. Tai savaime skatina tokių vaikų technologinį raštingumą, jie itin greitai adaptuojasi ir mokosi, naudodami įvairius įrenginius ne tik mokymosi procese, bet ir kasdieniniame gyvenime (Breisacher, 2022). Psichologė E. Jokubkienė (2020) pabrėžia, kad *alfa* kartos vaikai geba greičiau „disponuoti“ dėmesiu tarp skirtingų veiklų ar vienu metu atlikti kelias veiklas, naudoti ir integruoti didelius kiekius informacijos. Visgi, tokiems vaikams sunkiau ilgai ir nuosekliai vykdyti vieną užduotį, jiems būdingas nekantrumas.

Alfa kartai būdingi gebėjimai apdoroti ir priimti didelius informacijos kiekius, noras ieškoti įvairiausių būdų pasiekti tam tikrus tikslus ir neatsiejamas skaitmeninių ir kitų sudėtingų informacinių technologijų naudojimas atitolina vaikus nuo įprasto socializacijos proceso, o sukurta gera materialinė aplinka ir kintančios bendravimo tendencijos bendraamžių tarpe nesukuria didesnio socializacijos poreikio. Straipsnyje išryškinama šeimos vaidmens ikimokyklinio amžiaus *alfa* kartos vaikų socializacijos procese problema. Keliamas probleminis klausimas: koks yra šeimos vaidmuo ikimokyklinio amžiaus *alfa* kartos vaikų socializacijos procese?

Temos iširtumas. Ikimokyklinio amžiaus vaikų socializacijos aspektus, siejamus su asmenybės savybėmis (tokiomis kaip gerumas), kalbiniais ir komunikaciniais gebėjimais analizavo mokslininkai O. Auškelytė, R. Tamašauskienė (2019), E. Turauskienė, R. Braslauskienė (2021), R. Vaičiulė (2022). E. V. Astapenko (2021) nagrinėjo *alfa* kartos vaikų laisvalaikio įtaką socializacijai. C. Zhou (2018) atliko tyrimą apie skirtingų (vyresnių) kartų bendravimo šeimoje poveikį ikimokyklinio amžiaus vaiko socializacijos gebėjimams. M. H. Bafferani (2015) domėjosi šeimos įtaka vaiko socializacijai, tyrime išskirdamas vaiko patiriamos meilės šeimoje, socialinės šeimos kontrolės bei santykių aspektus. Mokslininkų S. H. Bzostek ir L. M. Berger (2017) tyrimas patvirtino teiginį, kad šeimos struktūra, lyginant kartu gyvenančius bei išsiskyrusius tėvus, yra tiesiogiai susijusi su vaiko socialiniu emociniu vystymusi. Su šiandien plačiai diskutuotinu vaikų lyties suvokimo klausimu yra glaudžiai susijęs autorių I. J. Chen, Y. Wang, Z. Sun, Y. Song, L. Wang ir M. Yang (2023) atliktas tyrimas apie šeimos vyriškumo ir moteriškumo suvokimą ir jo įtaką vaiko socialiniams gebėjimams. S. G. Serrano, M. Alcaide, M. Reyes, J. J. Zacaes bei M. Celdran (2022) atlikta skirtingų kartų analizė parodė, kad pirmaisiais vaiko socializacijos metais patirta didesnė tėvų šiluma, bet ne

tėvų griežtumas, gali būti naudinga ne tik vaikystėje ar paauglystėje, bet ir jiems suaugus – kuriant tvirtesnius santykius su savo vaikais. Pagal Olandijoje vykusio tyrimo metu gautus duomenis mokslininkai M. Nikolic, E. Brummelman, B. O. de Castro, T. D. Jorgensen ir C. Colonesi (2023) nustatė, kad tėvų dažnas kalbėjimas apie psichinę būseną kartu su didesne empatija tiesiogiai skatina vaikų gebėjimą atkurti socialinius santykius ir greičiau socializuotis po įvairių patirtų nelaimių ir neigiamų įvykių. S. Jreisat (2023) akcentavo, kad trumpalaikio vaikų išsiskyrimo su tėvais metu jaučiamas nerimas ir kitos neigiamos emocijos yra susiję su per daug aplaidžiais, griežtais ar pernelyg saugiais tėvų naudojamais socializacijos stiliais bendraujant su vaiku.

Tyrimo objektas: šeimos vaidmuo ikimokyklinio amžiaus vaikų ir *alfa* kartos vaikų socializacijos procese.

Tyrimo tikslas: atskleisti šeimos vaidmenį ikimokyklinio amžiaus *alfa* kartos vaikų socializacijos procese.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibūdinti ikimokyklinio amžiaus vaikų raidą ir *alfa* kartos vaikų ypatumus.
2. Aptarti vaiko socializacijos etapus ir jos metu ugdomus vaikų gebėjimus.
3. Išanalizuoti šeimos daromą įtaką ikimokyklinio amžiaus *alfa* kartos vaikų socializacijai.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.

Teorinė dalis

1. Ikimokyklinio amžiaus vaikų raida ir *alfa* kartos vaikų pagrindinės savybės

Pirmieji penkeri vaiko gyvenimo metai padeda pagrindą vaiko mokymuisi, elgesiui ir sveikatai. Ankstyvosios vaikystės patirtis formuoja vaiko smegenis ir gebėjimą mokytis, ugdyti socialinius įgūdžius ir įveikti kasdienes iššūkius bei stresą sukeliančius veiksniai (Allen, 2015). Emocinis, socialinis ir fizinis mažų vaikų vystymasis turi tiesioginės įtakos jų elgesiui, socialiniams įgūdžiams, pasirengimui mokyklai ir bendram vaiko vystymuisi. Kiekvienas vystymosi etapas apima keturių skirtingų sričių – socialinės, fizinės, emocinės ir kognityvinės – raidos progresą. Šios įvairios raidos sritys yra tarpusavyje susijusios, todėl vaikas negali tobulėti vienoje srityje, kol nebus pakankamai pažengęs kitoje (Sword, 2021).

Vienas iš ikimokyklinio amžiaus vaiko raidos etapų – komunikacija. Vaikai turi išmokti efektyviai bendrauti su šeima, bendraamžiais, mokytojais ir kt. Bendravimas yra pirmasis žingsnis, kuris vystosi per kelis vaiko raidos etapus, kurie apima pokalbio įgūdžius, santykių ir ryšių užmezgimą, kai jie auga (Malik, Marwaha 2019). Fizinė vaiko raida atsispindi tiek stambiosios, tiek smulkiosios motorikos gebėjimuose. Stambiosios motorikos vystymasis leidžia vaikui judėti su pusiausvyra, koordinacija, lengvumu ir pasitikėjimu. Smulkioji

motorika padeda atlikti sudėtingesnius pratimus, kuriems labiau reikia kruopštumo ir koncentracijos, o ne fizinės jėgos (Beyer, Lazzara, 2020). Su ikimokyklinio amžiaus vaikų socializacija itin susijęs raidos etapas – socialinis ir emocinis vaiko vystymasis. Jis padeda vaikams suprasti, kas jie yra, ką jaučia ir kaip bendrauti su kitais. Kaip nurodo J. Palmer (2019) socialinė ir emocinė ikimokyklinio amžiaus vaikų sveikata padeda vaikams užmegzti teigiamus santykius, valdyti ir reikšti emocijas įvairiose situacijose. Kognityvinis raidos etapas apima visus procesus, kaip vaikai mąsto, supranta ir tyrinėja aplinkinį pasaulį. Kognityvinės srities raida apima matematinės ir mokslinės sąvokas, tokias kaip kiekis, klasifikacija ir priežastis bei pasekmė. Pasak S. Mcleod (2023) šis etapas nulemia ir formuoja vaikų požiūrį į mokymąsi, smalsumą, iniciatyvą ieškant informacijos. Galima teigti, kad raida yra visuminis procesas ir šios sritys yra tarpusavyje susijusios. Palaikanti ir ugdomi aplinka su struktūrinio mokymosi, žaidimo ir socialinio bendravimo pusiausvyra yra labai svarbi siekiant skatinti visapusišką ikimokyklinio amžiaus vaikų vystymąsi.

Analizuojant ikimokyklinio amžiaus vaikų, priklausančių *alfa* kartai, savybes, galima teigti, kad jų raidos etapai nesiskiria nuo anksčiau paminėtų, tačiau *alfa* kartai būdingos savybės ir aplinka kai kuriuose raidos etapuose gali turėti pranašumų ir trūkumų. Terminas *alfa karta* dažnai vartojamas kalbant apie vaikų, gimusių maždaug nuo 2010 m. iki 2020 m. vidurio. Taigi, šiandien jauniausiems vaikams būtų 3–5 metai. *Alfa* kartos vaikų augimas dviejų dirbančių tėvų šeimose tūkstantmečiams panaikino ribas, skiriančias asmeninį ir profesinį gyvenimą, paveikdamas ir *alfa* kartos vaikų savybes – atsirado daugiau poreikio laisvei, nepriklausomybei, įvairių metodų pasiekti tam tikrus tikslus ieškojimui. Palyginti su vyresniaisiais, ši karta gyvena kitokioje technologijomis paremtoje realybėje, o tai gali pakenkti jų būsimam gyvenimui (Jha, 2020). Autoriai C. W. Rudolph, R.S. Rauvola, D. P. Costanza, H. Zacher (2021) išskiria šias pagrindines *alfa* kartos vaikų savybes.

1 lentelė. Pagrindinės *alfa* kartos vaikų savybės (Rudolph ir kt., 2021)

Savybė	Apibūdinimas
Pasitikėjimas	<i>Alfa</i> vaikai dažnai turi aukštą pasitikėjimo savimi lygį ir jiems gali būti patogu vadovauti įvairioms veikloms.
Socialiniai įgūdžiai	Socialiai gabūs, tačiau dėl sunkiai koncentruojamo dėmesio sudėtingiau užmezga ryšius.
Nepriklausomybė	<i>Alfa</i> vaikai gali parodyti nepriklausomybės siekį, kuris gali pasireikšti kaip noras išbandyti naujus dalykus ir tyrinėti savo aplinką.
Sprendimų priėmimas	Ryžtingi ir norintys rinktis individualiai, net ir grupinėje veikloje.
Atkaklumas	Šie vaikai nebijo reikšti savo nuomonės ar norų ir gali būti atkaklūs pasisakydami už save.
Problemų sprendimas	Gali parodyti problemų sprendimo įgūdžius ir iniciatyvą, kai patys susiduria su iššūkiais ar konfliktais.

Savybė	Apibūdinimas
Empatija	Neretai alfa vaikai yra empatiški ir gali suprasti savo bendraamžių jausmus ir poreikius.
Įtraukimas	Jie gali aktyviai įtraukti kitus vaikus į savo žaidimus ir veiklą, ugdydami bendruomeniškumo jausmą klasėje.
Lyderystė	Vaikai gali natūraliai patraukti lyderio vaidmenis grupės veikloje ar projektuose.

Svarbu atsiminti, kad nors šios savybės yra susijusios su alfa karta, tėvams, globėjams ir pedagogams, labai svarbu sukurti puoselėjančią ir subalansuotą aplinką, kuri palaikytų jų vystymąsi tiek technologinio sklandumo, tiek platesnių gyvenimo įgūdžių požiūriu.

Apibendrinant galima teigti, jog vaiko gebėjimai mokytis, socializuotis ir spręsti kasdienes uždavinius formuojasi ankstyvoje vaikystėje. Alfa kartos vaikų raida apima ir visiems vaikams būdingus – socialinius, fizinius, emocinius bei kognityvinius – raidos etapus. Visgi, alfa kartai būdingos savybės, tokios kaip atkaklumas, lyderystė, didesnis pasitikėjimas raidos procesą papildo didesniu poreikiu laisvei, nepriklausomybei, siekiu ieškoti neįprastų ir sudėtingesnių metodų.

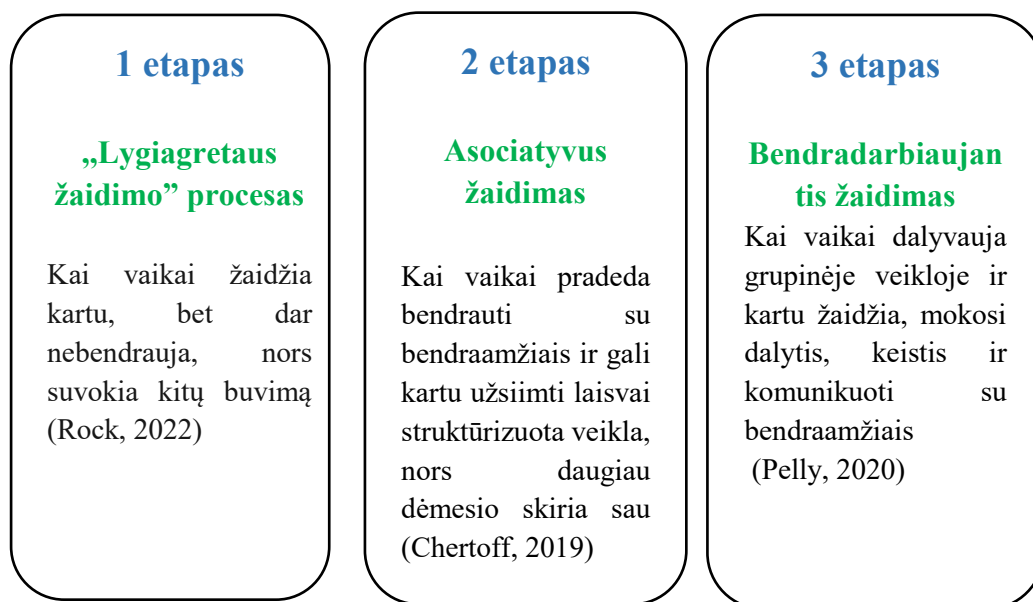
2. Ikimokyklinio amžiaus vaikų socializacija

Bendraja prasme socializacija yra procesas, kurio metu žmonės mokomi būti gerais visuomenės nariais. Šis procesas apima būdus, kuriais naudodamiesi žmonės supranta visuomenės normas ir lūkesčius, priima visuomenės įsitikinimus ir suvokia visuomenės vertybes (Drew, 2023). Socializacijos procesas taip pat gali būti detalizuojamas pagal atskiras sudėtines dalis (Nickerson, 2023).

2 lentelė. Socializacijos procese ugdomi gebėjimai (Nickerson, 2020)

Socializacijos etapas	Vystomi gebėjimai
Pirminė socializacija	Mokomasi kalbos pagrindų, kultūros normų ir pagrindinių socialinių vertybių.
Antrinė socializacija	Bendravimas su įvairesnėmis socialinėmis įtakomis, pvz., bendraamžiais, šeima, mokyklomis ir kt.
Kultūra	Supratimas apie visuomenės įsitikinimus, vertybes, papročius, tradicijas ir elgesį ir jų įsisavinimas.
Normos ir vertybės	Visuomenės lūkesčių atitikimas.
Socialinės institucijos	Šeima, švietimas, religija ir žiniasklaida padeda perduoti kultūrinės vertybes ir suteikia struktūrizuotą mokymosi ir socialinio vystymosi kontekstą.
Tapatumas	Asmeninis suvokimas ir vaidmenys, kuriuos iš jų turi atlikti visuomenėje, pavyzdžiui, sūnaus, dukters, studento, darbuotojo ir piliečio.
Kalba ir komunikacija	Informacijos, vertybių, kultūrinių žinių supratimas ir perteikimas.
Socialinės normos ir nukrypimai	Socialiai priimtino elgesio (atitinkančio normas) nuo deviantinio elgesio (normų pažeidimo) atskyrimas.
Socialinė kontrolė	Socialinės tvarkos ir kontrolės palaikymas, mokant kitus asmenis apie savo veiksmų pasekmes ir skatinant laikytis visuomenės normų.
Kritinis mąstymas ir prisitaikymas	Kritinis mąstymas, prisitaikymas prie kintančių visuomenės lūkesčių.

Socializacija visgi nėra tas pats, kas bendravimas (bendravimas su kitais, pavyzdžiui, šeima, draugais ir bendradarbiais), tiksliau – tai sociologinis procesas, vykstantis per socializaciją. Ikimokyklinio amžiaus vaikų socializacija apima ne tik bendravimą šeimoje ir ugdymo įstaigoje, bet ir atskirus etapus (1 pav.), kuriais vaikas įgyja tolimesniame gyvenime būtinus socializacijos įgūdžius (Maleki ir kt., 2019).

1 pav. Vaiko socializacijos etapai (Rock, 2020; Chertoff, 2019; Pelly, 2020).

Kiti ikimokyklinio amžiaus vaikų socializacijos etapai apima empatijos ugdymą, draugysčių užmezgimą, socialinių normų supratimą, vaiko tapatybės ir asmenybės ugdymą (Malik, 2019).

Svarbu atsiminti, kad vaikai gali progresuoti per šiuos etapus savo tempu ir gali pasireikšti socialinio vystymosi skirtumų. Be to, individualūs skirtumai, šeimos dinamika ir kultūrinė įtaka taip pat gali formuoti vaiko socializacijos patirtį.

Galima teigti, kad socializacijos procesas, apimantis bendravimo, bendradarbiavimo, empatijos, komandinės veiklos ir asmenybės ugdymą, yra reikšmingas ne tik vaikystėje, bet ir tolimesniame asmens gyvenime. Vaiko pažintis su aplinkoje esančiomis vertybėmis, socialinėmis normomis yra pirminis ryšių ir santykių užmezgimo su kitais pagrindas. Suvokdamas esamas normas, kultūrą, skirdamas šeimos ir kitas socialines institucijas vaikas ugdo gebėjimą tinkamai komunikuoti, priimti sprendimus, o ilgainiui – pasitelkti ir kritinį mąstymą, atsirinkti tinkamus ir netinkamus socialinius santykius.

3. Šeimos įtaka *alfa* kartos vaikų socializacijai

Mokslinėje literatūroje šeimos įtaka vaiko socializacijai analizuojama pagal dvi esmines auklėjimo dimensijas – tėvų šilumą ir griežtumą. Kaip teigia S. G. Serrano ir kt. (2022), tėvų

auklėjime proporcingai naudojančių šilumos ir griežtumo principus, vaikai pasižymėjo aukštesne emocine branda, geresniu elgesiu, psichosocialine kompetencija bei sėkmingesne socializacija ne tik su bendraamžiais, bet ir vyresnio amžiaus žmonėmis. Nagrinėjant šeimos įtaką *alfa* kartos ikimokyklinio amžiaus vaikų socializacijoje galima išskirti kelis esminius etapus:

1. Pirmiausia, šeima yra neatsiejama kaip pirminė socializacija: šeima paprastai yra pirmasis ir įtakingiausias socializacijos pagrindas vaiko gyvenime. Tėvai ir globėjai formuoja pradinį vaiko supratimą apie pasaulį, socialines normas, vertybes ir elgesį tiesioginės sąveikos tarpusavyje ir realių situacijų modeliavimo būdu kasdieniniame gyvenime (Hepler, 2022). Nepriklausomai nuo to, kad vaikas yra *alfa* kartos atstovas, šeimoje puoselėjamos vertybės, bendravimo metodai išlieka kaip pagrindinės socializacijos pamokos.

2. Kalbos vystymasis taip pat yra vienas pagrindinių šeimoje ugdomų socializacijos aspektų. Šeimos nariai, kaip teigia L. Blahey (2021), vaidina svarbų vaidmenį plėtojant kalbą, kalbėdami, skaitydami ir bendraudami su savo vaikais. Tai padeda vaikams lavinti bendravimo įgūdžius, žodyną ir pažinimo gebėjimus, kurie yra būtini būsimam mokymuisi ir socializacijai. Šiandien, nepalyginamai daugiau nei ankstesnės kartos, *alfa* kartos vaikai bendrauja naudodami išmaniąsias technologijas, tai nulemia, kad žodine kalba sunkiau reiškia mintis, turi skurdesnį naudojamą žodyną. Tai savaime rodo, kad šeimoje puoselėjamas įprastas bendravimas ir kalbėjimasis ženkliai gali prisidėti prie tokių vaikų socializacijos gebėjimų ugdymo.

3. Kalbant apie šeimos įtaką socializacijai, būtina pabrėžti, kad ikimokyklinio amžiaus vaikai, ypač *alfa* kartos, dažniausiai turi jau nuo mažens tam tikras suformuotas vertybes, tačiau, nesugebėdami ilgai sutelkti dėmesio, būdami itin imlūs bet kokiai kitai naujai informacijai, šias vertybes netinkamai puoselėja arba net pamiršta. Iš esmės būtent šeimos ir perduoda vaikams kultūros normas, tradicijas ir moralines vertybes. Jos moko juos atskirti teisingą ir neteisingą elgesį, pasirinkimus bei įskiepija etikos ir vertybių jausmą, kuriuo vaikai turėtų vadovautis jų elgesiu jiems augant (Perry, 2021).

Apibendrinant šeimos daromą įtaką alfa kartos vaikų socializacijai reiktų akcentuoti esminius vaiko gebėjimus, tokius kaip pasaulio ir aplinkos suvokimas, komunikacija ir tinkamas vertybių ugdymas šeimoje. Šeima yra pirminis socialinis subjektas, kuriame vaikas auga ir mokosi, todėl laisvė pažinti aplinką ir tinkamas auklėjimas ugdo vaiko realų pasaulio supratimą. Alfa kartos vaikams būdingas bendravimas naudojant informacines technologijas palieka nuošalyje įprastą žodinį bendravimą bei vertybes, todėl esant šeimoje ir laikantis joje esančių įpročių ir vertybių, vaiko socializacijos procesas lieka efektyvus ugdant ateityje aktualius gebėjimus.

Išvados

1. Ikimokyklinio amžiaus vaikų raida susideda iš fizinių, pažintinių, emocinių bei komunikacinių gebėjimų ugdymo etapų. Augdami šeimoje, vėliau lankydami ugdymo įstaigas vaikai mokosi bendrauti tiek su bendraamžiais, tiek su vyresnio ar jaunesnio amžiaus asmenimis. Bendravimas ir fizinis vystymasis yra pirmasis etapas, kuriame vaikai ne tik mokosi užmegzti santykius, bet ir pažinti aplinką. Socialinė ir emocinė raida svarbi vaikui besimokant valdyti ir reikšti emocijas bendraujant su kitais. Pažintinis (kognityvinis) vystymasis parodo vaiko supratimą apie jį supančią aplinką, gebėjimą tyrinėti ir suprasti. *Alfa* kartos vaikų raidą sąlygoja vaikų fizinių, emocinių, pažintinių ir komunikacinių gebėjimų ugdymas, tačiau šis procesas gali būti kiek sudėtingesnis dėl *alfa* kartos vaikams būdingų savybių. Šie vaikai pasižymia stipriais lyderystės požymiais, empatija, siekiu rasti įvairesnius iššūkių sprendimo būdus, todėl kai kuriuose raidos etapuose šiems gebėjimams ugdyti reikia skirti daugiau laiko. Socializacijos aspektu *alfa* kartos vaikai yra socialiai gabūs, tačiau sunkiau koncentruoja dėmesį, kas nulemia ir sudėtingiau užmezgamus socialinius ryšius.
2. Vaiko socializacijos struktūra prasideda nuo kalbos, bendravimo, visuomenės suvokimo. Šių etapų metu vaikas mokosi komunikuoti su jį supančiais skirtingo amžiaus asmenimis, atskirti visuomenėje esančias normas. Kiek vėliau socializacija apima kultūrinių vertybių, tapatumo suvokimo, aplinkoje esančių vaidmenų supratimą ir jų pritaikymą sau, taip pat tolygiai mokantis perteikti savo susiformavusias vertybes ir požiūrius. Taip pat itin reikšmingi ir sekantys socializacijos etapai, kurių metu mokomasi atskirti socialiai priimtina ir netinkama elgesį, žinoti netinkamų veiksmų pasekmes ir laikytis visuomenės normų. Didelę reikšmę socializacijoje turi kritinio mąstymo įgūdžiai ir suvokimas, siekiant tinkamai prisitaikyti prie visuomenės lūkesčių neprarandant individualių asmenybės bruožų ir vertybių.
3. Šeima yra pirmasis vaiko socialinių ryšių pradžios taškas, todėl jos įtaka *alfa* vaiko socializacijai yra itin reikšminga. Šeimoje formuojasi vaiko komunikaciniai gebėjimai, susipažįstama ir mokomasi suprasti aplinką. *Alfa* kartos vaikai savaime yra smalsūs, ieškantys ne visada lengviausių ir paprasčiausių sprendimų, todėl šeimoje tinkamai formuojamas pasaulio suvokimas, gebėjimas valdyti dėmesį, daro teigiamą įtaką vaiko gebėjimams bendradarbiauti, suprasti esančias normas bei prisitaikyti prie jų. Kadangi *alfa* kartos vaikai auga išmaniųjų technologijų ir intensyvaus gyvenimo ritmo laikmetyje, tradicinis žodinis ir bendravimas dažnai lieka pamirštas, bet šeimoje esantys bendravimo įpročiai, kalbėjimo manieros gali padėti palaikyti ir tobulinti vaiko žodinį bendravimą. Nors manoma, kad *alfa* kartai būdingas imlumas informacijai yra naudingas, tokiais atvejais vaikai dažnai pamiršta vertybes, visuomenės normas, arba jų nepuoselėja. Tvirtas šeimos

požiūris ir tam tikrų vertybių laikymasis skatina *alfa* kartos vaikus domėtis ir laikytis šių vertybių, todėl ateityje vaikai galės sėkmingiau atskirti tinkamą ir netinkamą socialinį elgesį, sugebės patys laikytis socialinių normų ir to mokyti aplinkinius.

Literatūra

- Allen L. R. (2015). *Child Development and Early Learning*. Washington: Institute of Medicine, National Academies Press. Prieiga per internetą: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK310550/> [žiūrėta 2023-10-29].
- Baferani M. H. (2015). The Role of the Family in the Socialization of Children. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(6S6), p. 417-423. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/290977267_The_Role_of_the_Family_in_the_Socialization_of_Children [žiūrėta 2023-10-29].
- Bayat B. (2019). The relation between self-confidence and risk-taking among the students. *Journal of Education and Health Promotion*, 8 (27), p. 2. Prieiga per internetą: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6432809/>[žiūrėta 2023-10-29].
- Beyer A., Lazzara J. (2020). *Psychology through the Lifespan*. Arizona: Maricopa Open Digital Press. Prieiga per internetą: <https://open.maricopa.edu/psy240mm/chapter/chapter-5-early-childhood-2/> [žiūrėta 2023-10-28]
- Blahey L. (2021). The Power of Play: 6 Benefits for Child Development. *Edmonton Public Library Blogs*. Prieiga per internetą: <https://www.epl.ca/blogs/post/importance-of-play-for-kids/> [žiūrėta 2023-11-02]
- Breisacher J. (2022). Generation alpha: 8 of the best traits unique to a brighter tomorrow. *Student-centered world*. Prieiga per internetą: <https://www.studentcenteredworld.com/generation-alpha/> [žiūrėta 2023-10-27]
- Chertoff J. (2019). The Toddler Years: What Is Associative Play? *Healthline*. Prieiga per internetą: <https://www.healthline.com/health/parenting/associative-play> [žiūrėta 2023-10-28]
- Drew C. (2023). Definition, Types, 10 Examples. *Socialization in Sociology*. Prieiga per internetą: <https://helpfulprofessor.com/socialization-in-sociology/> [žiūrėta 2023-10-29]
- Evie L. (2022). Environmental influences on child development. *Pre-kindergarten education prep*. Prieiga per internetą: <https://study.com/learn/lesson/environment-child-growth-development-factors-impact-examples.html> [žiūrėta 2023-10-29]
- Hepler R. (2022). Primary & Secondary Socialization. *Introduction to Psychology: Tutoring Solution*. Prieiga per internetą: <https://study.com/learn/lesson/primary-socialization-concept-examples-what-is-primary-socialization.html> [žiūrėta 2023-10-29]

- Jha A. K. (2020). *Understanding Generation Alpha*. India: Lalit Narayan University. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/342347030_Understanding_Generation_Alpha [žiūrėta 2023-11-05]
- Jokubkienė E. (2020). *Šiuolaikinė alfa karta – ar suprantame savo vaikus?* Vilnius: Nacionalinė švietimo agentūra. Prieiga per internetą: <https://www.svietimonaujienos.lt/siuolaikine-alfa-karta-ar-suprantame-savo-vaikus/> [žiūrėta 2023-11-05]
- Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“. (2012). 2012 m. gegužės 15 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. XI-2015 „Dėl Valstybės pažangos strategijos "Lietuvos pažangos strategija "Lietuva 2030" patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.425517> [žiūrėta 2023-11-15]
- Maleki M., Mardani A., Chehrzad M. M. (2019). Social Skills in Children at Home and in Preschool. *Behavioral Sciences*, 9 (7), p. 4. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/334289637_Social_Skills_in_Children_at_Home_and_in_Preschool [žiūrėta 2023-11-05]
- Malik F., Marwaha R. (2019). *Developmental Stages of Social Emotional Development in Children*. Florida: StatPearls Publishing. Prieiga per internetą: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK534819/>
- Mcleod S. (2023). Piaget’s Theory And Stages Of Cognitive Development. *Simply Psychology*. Prieiga per internetą: <https://www.simplypsychology.org/piaget.html> [žiūrėta 2023-11-02]
- Nickerson C. (2023). What Is Primary Socialization? *Simply Psychology*. Prieiga per internetą: <https://simplysociology.com/primary-socialisation.html> [žiūrėta 2023-11-02]
- Palmer J. (2019). *Social and Emotional Development in Early Learning Settings*. Washington: National Conference of State Legislatures. Prieiga per internetą: <https://www.ncsl.org/human-services/social-and-emotional-development-in-early-learning-settings> [žiūrėta 2023-11-05]
- Pelly J. (2020). What Is Cooperative Play? Definition, Examples, and Benefits. *Healthline*. Prieiga per internetą: <https://www.healthline.com/health/childrens-health/cooperative-play> [žiūrėta 2023-11-04]
- Perry E. (2021). *How to instill family values that align with your own*. Texas. Prieiga per internetą: <https://www.betterup.com/blog/family-values> [žiūrėta 2023-11-05]
- Rock A. (2022). *11 Important Types of Play for Growing Children. Play offers children the opportunity to learn and practice new skill*. New York: Dotdash Meredith. Prieiga per internetą: <https://www.verywellfamily.com/types-of-play-2764587> [žiūrėta 2023-11-05]

- Rudolph C. W., Rauvola R. S., Costanza D. P, Zacher H. (2021). Generations and Generational Differences: Debunking Myths in Organizational Science and Practice and Paving New Paths Forward. *Journal of Business and Psychology*. 36, p. 953. Prieiga per internetą: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10869-020-09715-2> [žiūrėta 2023-11-06]
- Serrano S. G., Alcaide M., Reyes M., Zacaes J. J., Celdran M. (2022). Beyond Parenting Socialization Years: The Relationship between Parenting Dimensions and Grandparenting Functioning. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 19 (Nr. 8), p. 7. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/359848718_Beyond_Parenting_Socialization_Years_The_Relationship_between_Parenting_Dimensions_and_Grandparenting_Functioning [žiūrėta 2023-11-16]
- Social Development in Preschoolers* (2019). American Academy of Pediatrics.. Prieiga per internetą: <https://www.healthychildren.org/English/ages-stages/preschool/Pages/Social-Development-in-Preschoolers.aspx> [žiūrėta 2023-10-29.]
- Sword R. (2021). *Why is Child Development So Important in Early Years?* West Yorkshire: Riverside Business Park Prieiga per internetą: <https://www.highspeedtraining.co.uk/hub/child-development-in-early-years/> [žiūrėta 2023-11-09]

TĖVŲ ĮSITRAUKIMAS Į MOKYTOJO ORGANIZUOJAMĄ VEIKLĄ UGDANT VAIKŲ KŪRYBIŠKUMĄ PRADINĖJE MOKYKLOJE IR NAMUOSE

Kristina Saveljeva

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnyje analizuojamos tėvų įsitraukimas į mokytojo organizuojamą veiklą, ugdant vaikų kūrybiškumą pradinėje mokykloje ir namuose, galimybės, pateikiama kūrybiškumo samprata ir analizuojama tėvų įsitraukimo į mokytojo organizuojamą veiklą svarba. Siekiant atskleisti tėvų įsitraukimo galimybes į mokytojo organizuojamą veiklą, ugdant vaikų kūrybiškumą pradinėje mokykloje ir namuose atliekamas tyrimas. Pasirinktas kokybinis tyrimas – iš dalies struktūruotas interviu, kuris atliekamas su penkiais tėvais, auginančiais pradinę mokyklą lankančius vaikus. Kokybinio tyrimo metu atskleistos galimybės: netradicinių pamokų vedimas; pamokos tėvų darbovietėje; bendri projektai; darbų atlikimas su vaiku; kūrybinė laisvė, eksperimentai; pavyzdžio rodymas ir kt.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: tėvų įsitraukimas, mokytojo veikla, kūrybiškumo ugdymas, pradinė mokykla, namai.

Įvadas

Temos aktualumas. XXI amžiuje kūrybiškumas traktuojamas kaip išskirtinis žmogaus gebėjimas, lemiantis jo sėkmę konkurencingame pasaulyje. Sparčiai kintančios ekonominės sąlygos kelia ypatingus reikalavimus žmogui – iš jo reikalaujama daugiau savarankiškumo, iniciatyvumo, kūrybiškumo. *Strategijoje „Lietuva 2050“* (2023) pabrėžiama, kad kūrybiškumas yra viena iš svarbiausių vertybių, generuojant idėjas ir jas įgyvendinant, iššūkius vertinant kaip naujas galimybes savo sėkmei kurti. Šių dienų ugdymo pagrindu tapo: atvirumas, komunikabilumas, lankstumas, adaptyvumas, kritinis, kūrybinis mąstymas, gebėjimas spręsti problemas (*Mokyklos pažangos strategija*, 2023).

Dėmesingas tėvų įsitraukimas į mokytojų organizuojamą veiklą, anot G. Slušnienės ir D. Parišauskienės (2018), turi įtakos ne tik vaiko kūrybiškumo skatinimui, bet ir gerėjantiems vaiko akademiniam pasiekimams, skatina pozityvius santykius su bendraamžiais, sudaro sąlygas bendraamžių grupėje tapti lyderiu. Šioje darnioje sąveikoje, palaikant vaiko veiklumą ir iniciatyvumą, gimsta vaiko kūrybinis potencialas (Zymberaj, 2018). *Švietimo problemas analizėje* (2020) pabrėžiama, jog tėvų ir ugdymo įstaigos kuriama bendra vaiko edukacinė erdvė ugdo kūrybingą ir pasirengusią prisitaikyti kintančioje aplinkoje asmenybę. Kryptingas

tėvų ir mokytojo bendradarbiavimas gali padėti įgyvendinti švietimo sistemos užsibrėžtus ir įvairiuose dokumentuose minimus tikslus: skatinti vaikų mokymąsi, motyvaciją ir kūrybiškumą (Balevičienė, 2020). Pastaruoju metu dominuoja šiuolaikinio ugdymo(si) paradigma, į vaiką orientuota ideologija, todėl ir vaiko kūrybiškumo ugdymą pradinėje mokykloje ir namuose reikia grįsti šiuolaikinėmis mokymosi idėjomis bei požiūriu į pasaulį, kuris labai sparčiai keičiasi (McDool ir kt., 2020).

Tyrimo probleminis klausimas: kokios tėvų įsitraukimo galimybės į mokytojo organizuojamą veiklą, ugdant vaikų kūrybiškumą pradinėje mokykloje ir namuose?

Temos iširtumas. Nors kūrybiškumas pradėtas tyrinėti pakankamai neseniai, šių dienų švietimo sistemoje skiriamas didelis dėmesys būtent jo ugdymui (Mayesky, 2013; Jautakytė, 2014; Cameron ir Lively, 2015; Žibėnienė ir Indrašienė, 2017, Zymberaj, 2018, Weisberg, 2018, Walia, 2019, Henriksen ir kt., 2020). Tėvų įsitraukimo į mokytojo organizuojamą veiklą, ugdant vaikų kūrybiškumą pradinėje mokykloje ir namuose ypatumus tyrinėjo tiek užsienio, tiek Lietuvos mokslininkai: I. Mligo (2017) koncentravosi į tėvų įsitraukimo į mokytojo organizuojamą kūrybiškumą ugdančią veiklą formas. J. Wu ir kt. (2021) atskleidė tėvų dalyvavimo ugdymo įstaigoje veiklos galimybes, ugdant vaikų kūrybiškumą. Tėvų įsitraukimas į ugdymo procesą per namuose vykstančias kūrybines veiklas bei tėvų ir mokytojų bendradarbiavimą tyrinėjo J. Epstein ir M. Sanders (2018), G. Kondratavičienė (2019), S. Balevičienė (2020).

Tyrimo objektas: tėvų įsitraukimas į mokytojo organizuojamą veiklą, ugdant vaikų kūrybiškumą pradinėje mokykloje ir namuose.

Tyrimo tikslas: atskleisti tėvų įsitraukimo į mokytojo organizuojamą veiklą, ugdant vaikų kūrybiškumą, galimybes pradinėje mokykloje ir namuose.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti tėvų įsitraukimo į mokytojo organizuojamą veiklą ugdant vaikų kūrybiškumą pradinėje mokykloje ir namuose teorinius pagrindus.
2. Ištirti tėvų nuomonę apie įsitraukimo galimybes į mokytojo organizuojamą veiklą, ugdant vaikų kūrybiškumą pradinėje mokykloje ir namuose.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė;
2. Pusiau struktūruotas interviu;
3. Kokybinė turinio (content) analizė.

Teorinė dalis

1. Kūrybiškumo ir jo ugdymo samprata

Mokslinėje literatūroje yra sutinkama kūrybiškumo sampratos apibrėžimų, tačiau jų įvairovė ir gausa apsunkina kūrybiškumo sampratos suvokimą. Kūrybiškumas yra sunkiai apčiuopiamas ir subjektyviai suvokiamas reiškinys, todėl jį nagrinėjantys autoriai pateikia skirtingus apibrėžimus. Pats žodis kūrybiškumas yra kilęs iš lotynų kalbos „creo“, reiškiančio kurti arba eiti į priekį (Mayesky, 2013).

1 lentelė. Kūrybiškumo samprata (sudaryta autoriaus, 2023)

Kūrybiškumo samprata	
Kūrybiškumas kaip gebėjimas	Kūrybiškumas – tai gebėjimas, kuris atsiskleidžia pamėgtuose užsiėmimuose, savo nuomonės turėjime, taip pat laisvu ir nepriklausomu mąstymu, polinkiu „atrasti netvarką tvarkoje“ ir pasitikėjimu savimi (Petruolytė, 2013).
	Kūrybiškumas traktuojamas, kaip išskirtinis žmogaus gebėjimas, lemiantis jo sėkmę šiuolaikiniame pasaulyje, kuriame vyrauja konkurencija, tai tam tikra kūrybinio mąstymo įvairovė, estetinis pasaulio suvokimas (Jautakytė, 2014).
	Kūrybiškumas apibrėžiamas, kaip gebėjimas atrasti tai, kas yra nauja, netikėta ir originalu (Weisberg, 2018).
Kūrybiškumas kaip divergentinis mąstymas	Kūrybiškumo komponentai: lankstus mąstymas, sklandžiai kuriamos idėjos, originalumas, naujos idėjos, neįprastų kūrinių kūrimas (Žibėnienė, Indrašienė, 2017).
	Kūrybiškumas suvokiamas kaip divergentinis mąstymas, žinios bei mąstymo gabumai, motyvacija, tolerancija neapibrėžtumui (drąsa, rizika, greita adaptacija, humoras) (Henriksen ir kt. 2020).
Kūrybiškumas kaip asmens savybė	Kūrybiškumą apibūdina tokios individualios asmens savybės: originalumas, vaizduotės lakumas, mąstymo greitumas, jautrumas, smalsumas, išradingumas, gebėjimas spręsti problemas (Weisberg, 2018).
	Kūrybiškumą apibūdina žaismingumas, noras įsitraukti į veiklą, kūrimas ko nors naujo, idėjų sėmimasis iš kasdienybės smulkmenų (Cameron ir Lively, 2015).
	Kūrybiškumas – įgimta asmens savybė daryti gyvenimą prasmingesnį, gražesnį, įdomesnį, tai gebėjimas atsisakyti stereotipų, klišių ir kurti naujas idėjas, mintis (Walia, 2019).

Taigi kūrybiškumas suprantamas įvairiai (1 lentelė) *kūrybiškumas kaip gebėjimas*, lemiantis žmogaus sėkmę šiuolaikiniame pasaulyje; gebėjimas atrasti tai, kas yra nauja, netikėta ir originalu; polinkis „atrasti netvarką tvarkoje“ (Petruolytė, 2013; Jautakytė, 2014 Weisberg, 2018); *kūrybiškumas kaip divergentinis mąstymas* – lankstus mąstymas, sklandžiai kuriamos idėjos; mąstymo gabumai; (Žibėnienė, Indrašienė, 2017; Henriksen ir kt. 2020); *kūrybiškumas kaip asmens savybė* – įgimta asmens savybė daryti gyvenimą prasmingesnį, gražesnį, įdomesnį, tai gebėjimas atsisakyti stereotipų, klišių ir kurti naujas idėjas, mintis.; originalumas, vaizduotės lakumas, mąstymo greitumas, jautrumas, smalsumas, išradingumas, gebėjimas spręsti problemas; noras įsitraukti į veiklą, kūrimas ko nors naujo, idėjų sėmimasis iš kasdienybės smulkmenų (Cameron ir Lively, 2015; Weisberg, 2018, Walia, 2019).

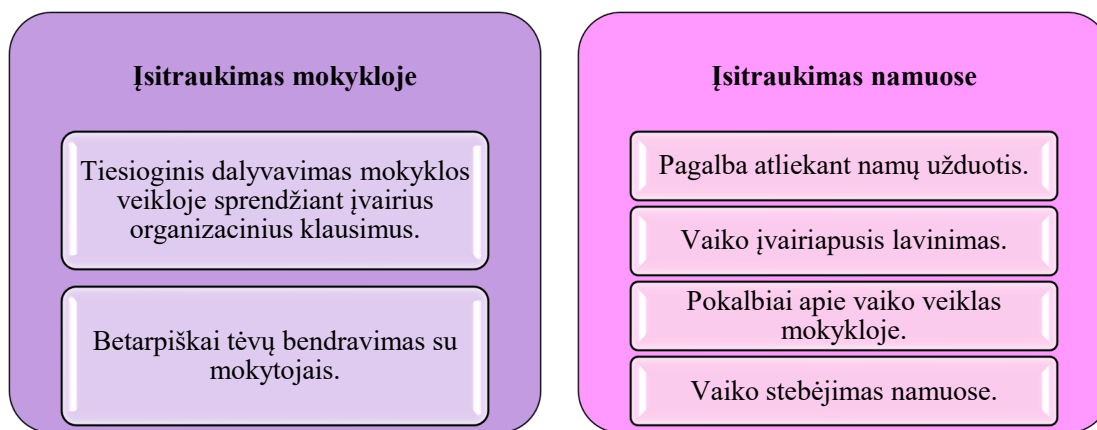
Šiuolaikinėje visuomenėje kūrybiškumas tampa svarbia kiekvieno žmogaus gyvenimo dalimi, būti kūrybišku dažnai reikia įvairiose situacijose ar srityse. Jei vaikai mokės nuobodžios veiklos imtis su džiaugsmu ir pasitelkę fantaziją, tai smagių dalykų galės atrasti pačiose netikėčiausiose vietose (Weisberg, 2018). Valstybės pažangos strategijoje „Lietuva 2050“ (2023) yra nurodoma, jog Lietuva – tai šalis, kurioje skatinamas kūrybiškumas, todėl vaizduotė, kūrybiškumas ir kritinis mąstymas yra vertinami kaip šalies ištekliai. Sistemingai ugdant vaikų kūrybiškumą, reikia jiems leisti patiems veikti, pasirinkti veiklą, veiklos būdus. Mokiniai skatinami kaupti žinias, ugdyti gebėjimus, kuriuos vėliau gali pritaikyti skirtingose veiklos srityse, bei kūrybiškai veikti kiekvienoje gyvenimo situacijoje (Zymberaj, 2018).

2. Tėvų įsitraukimas į mokytojo organizuojamą veiklą, ugdant vaikų kūrybiškumą pradinėje mokykloje ir namuose

Šeima yra pirmoji socialinė grupė, su kuria vaikas labai glaudžiai susijęs, o tėvai yra pirmieji vaiko ugdytojai, atsakantys už vaiko augimą, auklėjimą, bei lavinimą (Faltynkova ir kt., 2020). Tačiau nuo to laiko, kai vaikas pradeda lankyti ugdymo instituciją, jo ugdymo procese užima reikšmingą vietą abi: tiek šeima, tiek ugdymo institucija, tai tampa nuolat sąveikaujančiomis bei viena kitą papildančiomis institucijomis, leidžiančiomis sėkmingai įgyvendinti ugdymo tikslus. Glaudus ryšys tarp šeimos ir ugdymo įstaigos duoda teigiamų pokyčių vaiko ugdyme, asmenybės formavime (Epstein, Sanders, 2018).

Ugdymo įstaigos ir šeimos bendradarbiavimo reikšmingumas J. Klizaitės (2018) teigimu, vis labiau aktualizuojamas šiuolaikinėje pedagoginėje, psichologinėje literatūroje, ieškant įvairių bendradarbiavimo formų, būdų, kurios sudarytų galimybes tėvus įtraukti į mokytojo organizuojama kūrybiškumo ugdymo procesą bei padėtų suvokti jo svarbą vaiko raidai. Mokytojams ir tėvams būtina nuolat keistis informacija, įsitraukiant į aktyvią sąveiką, kurios centras yra vaikas (Jurgelevičienė ir Slušnienė, 2018). Tėvų įsitraukimas, anot mokslininko I. Mligo (2017), suprantamas kaip tėvų dalyvavimas ne tik mokyklos, bet ir mokytojo organizuojamojoje veikloje ir vaiko ugdyme namuose. Tai reiškia, kad tėvų įsitraukimas gali pasireikšti įvairiomis formomis (1 pav.).

1 pav. Tėvų įsitraukimo į ugdymo procesą formas (Mligo, 2017)

Anot I. Mligo (2017), tėvų įsitraukimas pasireiškia tiek mokykloje: tiesioginis dalyvavimas mokyklos veikloje, bendravimas su mokytojais, tiek namuose: pagalba vaikams, įvairiapusis jų lavinimas, pokalbiai apie veiklas mokykloje bei vaiko stebėjimas namuose.

Tėvų įsitraukimas, taip pat gali būti apibrėžiamas kaip tėvų dalyvavimo ugdymo institucijos veikloje politikos nustatymas, tėvų konsultavimas, savanorystė ugdymo įstaigoje, tėvų pagalba pedagogams, ugdymo tęstinumas namuose ir pan. (Wu ir kt., 2021). Tėvų įtraukimas į ugdymo procesą galimas per namuose vykstančias veiklas bei per dalyvavimą ugdymo įstaigos veiklose. Pasak G. Kondratavičienės (2019), tėvų ir pedagogų bendradarbiavimas, nuolatinis keitimasis informacija apie vaiką, užtikrina harmoningas ir nuoseklias jo raidos sąlygas. Tik kryptingas šeimos ir mokytojo bendradarbiavimas, kaip teigiama *švietimo problemos analizėje*, gali padėti įgyvendinti vieną iš švietimo sistemoje užsibrėžtų tikslų, t. y., skatinti vaikų mokymąsi, motyvaciją, pasitikėjimą ir kūrybiškumą (Balevičienė, 2020).

Tyrimo metodai ir organizavimas

Siekiant išanalizuoti tėvų įsitraukimo į mokytojo organizuojamą veiklą ugdant vaikų kūrybiškumą pradinėje mokykloje ir namuose galimybes, buvo atliktas kokybinis tyrimas. D. Silverman (2016) teigimu, kokybinis tyrimas – tai subjektyvi tyrėjo interpretacinė nuostata apie tyrimo objektą, kai surinktų kokybinių duomenų analize atskleidžiami tyrimo dalyvių lūpomis pateikiami išgyvenimai, patirtys, kurie interpretuojami tyrėjo, siekiant suprasti socialinį pasaulį taip, kaip jį interpretuoja tyrimo dalyviai. Iš dalies struktūruotas interviu buvo atliktas Klaipėdos „X“ dviejose progimnazijose.

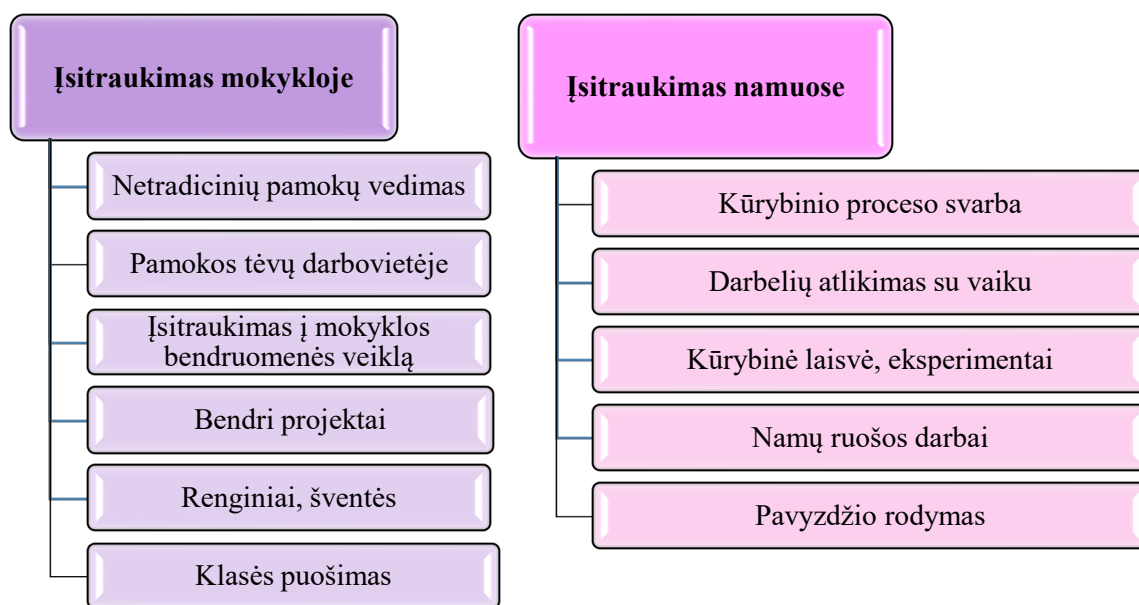
Tyrimo dalyviai: šiame tyrime imties vienetai iš generalinės aibės atrinkti taikant kriterinę atranką. Atsižvelgiant į darbo tikslą, uždavinius, tyrimui buvo atrinkti individai, kurie gali suteikti prasmingos informacijos apie tiriamąjį dalyką ir naudojant kriterinės atrankos būdą išskirtas kriterijus: tėvai, aktyviai įsitraukiantys į mokytojo organizuojamą veiklą, ugdyti vaikų

kūrybiškumą pradinėje mokykloje ir namuose. Tyrimo metu buvo apklausti 5 jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikus auginantys tėvai.

Duomenų analizė. Pusiaus struktūruoto interviu metu gauti duomenys buvo transkribuojami ir analizuojami. Pagrindinis šio tyrimo duomenų analizės principas – teksto turinys nagrinėjamas nuosekliai, dalijant nagrinėjamą turinį į analitinius vienetus – kodus, subkategorijas, kategorijas ir temas (Karvelienė, 2019).

Tyrimo rezultatai

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti, **kokiomis formomis gali pasireikšti tėvų įsitraukimas į mokytojo organizuojamą veiklą, ugdant vaikų kūrybiškumą pradinėje mokykloje ir namuose.** Mokslininkas I. Mligo (2017), tėvų įsitraukimą apibūdino kaip dalyvavimą ne tik mokykloje, bet ir vaiko kūrybiškumo ugdymą namuose. Tai reiškia, kad tėvų įsitraukimas gali pasireikšti įvairiomis formomis. 2 *paveiksle* pateiktos ir išskirtos atlikto tyrimo **tėvų įsitraukimo formos į vaikų kūrybiškumo ugdymą pradinėje mokykloje ir namuose.**

2 pav. Tėvų įsitraukimo formos į vaikų kūrybiškumo ugdymo procesą pradinėje mokykloje ir namuose
(sudaryta autoriaus)

Apžvelgus 2 *paveiksle* pateiktus duomenis, matyti, jog informantai išskyrė įsitraukimo mokytojo organizuojamą veiklą ugdant vaikų kūrybiškumą pradinėje mokykloje ir namuose formas:

❖ pradinėje mokykloje: *netradicinių pamokų vedimas* (T2, T3, T5) T2 teigimu, bendri darbiai su vaikais pamokų metu būtų puikus būdas tėvams įsitraukti, taip pat ir T3 interviu metu dalijosi: „netradicinių pamokų vedimas, įtraukiant tėvus būtų labai efektyvi

bendradarbiavimo forma.“, T5 manymu, bendros edukacijos taip pat turėtų teigiamos įtakos tėvų įsitraukimui „tėvai su vaikais per netradicines pamokas galėtų kartu dalyvauti edukacijose, tai labai įtrauktų tėvus.“; *pamokos tėvų darbovietėje* (T3) T3 minėjo, jog pamokos tėvų darbo vietoje labai suartintų mokytoją, vaikus ir tėvus, tai taptų ryšį kuriančia bendruomene; *įsitraukimas į mokyklos bendruomenės veiklą* (T1, T2, T4) T1 sakė: „galima įsitraukti į įvairius tėvų komitetus, mokyklos valdybas ir pan.“ T2 dalijosi: „tėvai galėtų padėti puošti ne tik vaikų klasę, bet ir visą mokyklą, taip išreikštų ir savo kūrybiškumą“. Taip pat ir T4 svarstė, jog vienas iš galimų būdų, tai įsitraukti į įvairius tėvų komitetus; *bendri projektai* (T5) T5 paminėjo, jog bendri tėvų – vaikų – mokytojų projektai būtų ne tik efektyvi įsitraukimo forma, bet ir smagi, įdomi visoms pusėms; *renginiai, šventės* (T1, T2) interviu metu T1 akcentavo: „organizuojami renginiai kartu su mokytoju ir vaikais labai įtraukia tėvus, taip pat galima rengti nedideles klasės šventes kartu, pvz., gimtadieniai, paminėjimas kelių svarbių progų.“ T2 taip pat pabrėžė švenčių ir renginių organizavimą kartu su pedagogu.

❖ namuose: *kūrybinio proceso svarba* (T1). T1 pabrėžė: „svarbiausia, ugdant kūrybiškumą, nesikoncentravimas į rezultatą, o paties proceso svarba.“; *darbelių atlikimas su vaiku* (T1, T2) T1 teigimu, kūrybiškumo ugdymui gali įtakos turėti tėvų įsitraukimas į bendrą darbelių atlikimą su vaiku, T2 taip pat svarstė: „galima kartu piešti, lipdyti, siuvinėti, daryti visokius darbelius su vaiku.“. Pažymėtina, jog J. Wu ir kt. (2021) taip pat išskyrė bendrą kūrybinę veiklą, kurioje vaikas, dalyvaudamas kartu su tėvais, giliai bei gyvai įsijaučia į tą veiklą ir noriai veikia, tad tėvų įsitraukimas ir dalyvavimas kūrybinėse veiklose, turi didelę įtaką vaiko kūrybiškumui; *kūrybinė laisvė, eksperimentai* (T4, T5). Interviu metu T4 sakė, jog kūrybiškumas namuose gali būti ugdomas „leidžiant vaikui visaip ir visomis priemonėmis kurti“, T5 taip pat akcentavo: „tėvai turi vaikui leisti kurti, eksperimentuoti, tik bandydamas ir klysdamas jis atras naujoves, galimybes.“; buvo išskirta įsitraukimo forma, kaip *namų ruošos darbai* (T3). T3 sakė: „tėvų įsitraukimas ir vaiko kūrybiškumas gali pasireikšti paprasčiausiuose namų ruošos veiklose, pvz., maisto gaminimas, jo pateikimas, organizavimas kaip ką tvarkysime, kur sudėliosime daiktus, tai irgi skatina kūrybiškumą“; *pavyzdžio rodymas* (T5) interviu metu informantas T5 akcentavo tėvų pavyzdžio rodymą vaikams „nes jie kartoja tai, ką mato“, todėl „svarbu juos įtraukti į savo kūrybines veiklas, kurias darome namuose, pvz., meniniai darbai ne tik rankomis, bet ir per kompiuterį ir kt.“.

Išvados

1. Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė atskleidė, jog kūrybiškumas interpretuojamas skirtingai: kaip gebėjimas: išskirtinis žmogaus gebėjimas, kurį galima ugdyti; kaip divergentinis mąstymas: laisvas, nepriklausomas ir lankstus mąstymas; *kaip asmens savybė*, susijusi su gebėjimu atrasti tai, kas nauja, originalu, netikėta. Kūrybiškumas tai procesas,

pasireiškiantis naujomis asmeninėmis kūrėjo idėjomis, galimybėmis, formomis, išraiškomis, naujais problemų sprendimo būdais. Tėvų įsitraukimas, suprantamas ne tik kaip tėvų dalyvavimas mokyklos, mokytojo organizuojamojoje veikloje, bet ir vaiko ugdymo tęstinumas namuose. Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimas, nuolatinis keitimasis informacija apie vaiką, užtikrina harmoningas ir nuoseklias jo raidos sąlygas. Kryptingas bendradarbiavimas vienas iš metodų, padedant įgyvendinti vieną iš švietimo sistemoje užsibrėžtų tikslų, t. y., skatinti vaikų mokymąsi, pasitikėjimą – vieną ir iš svarbiausių veiksmų vaiko kūrybiškumo atsiskleidimui.

2. Kokybiniu tyrimu išsiaiškintos tėvų įsitraukimo mokytojo organizuojamą veiklą ugdant vaikų kūrybiškumą galimybė pradinėje mokykloje: *netradicinių pamokų vedimas; pamokos tėvų darbovietėje; įsitraukimas į mokyklos bendruomenės; bendri projektai; renginiai, šventės* ir namuose: *kūrybinio proceso svarba; darbelių atlikimas su vaiku; kūrybinė laisvė, eksperimentai; namų ruošos darbai; pavyzdžio rodymas.*

Literatūra:

- Balevičienė, S. (2020). Vaiko ugdymas(is) namuose ir šeimoje: ką mes apie tai žinome? *Švietimo problemos analizė*, 6 (184)
- Cameron, J., Lively, E. (2015). *Kaip ugdyti vaikų kūrybingumą*. Vilnius: Alma Littera.
- Epstein, J., Sanders, M. (2018). *School, family, and community partnerships: Your handbook for action*. London: Corwin Press.
- Henriksen, D., Richardson, C., Shack, K. (2020). Mindfulness and creativity: Implications for thinking and learning. *Thinking Skills and Creativity*, 37. [žiūrėta 2023-10-24] Prieiga internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1871187120301632>
- Jautakytė, R. (2014). Kūrybiškumo samprata ir jo ugdymas darželyje: ikimokyklinio auklėjimo pedagogų pozicija. *Tiltai*, 1, p. 87-90.
- Jurgelevičienė, S. ir Slušnienė, G. (2018). Pedagoginis tėvų konsultavimas – viena iš sėkmingo bendradarbiavimo sąlygų. Studijos – verslas – visuomenė: dabartis ir ateities įžvalgos III. *Tarptautinių konferencijų mokslinių straipsnių rinkinys*, p. 45-54.
- Karvelienė, R. (2019). Studentų, patekusių į negalios situaciją, įgalinimas dalyvauti aukštojo mokslo tarptautinėse veiklose: daktaro disertacija. *Pedagogika*, 2, p. 241–244
- Klizaitė, J. (2018). Bendradarbiavimas su tėvais ir jų įtraukimas į ugdymo procesą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje. Studijos–verslas–visuomenė: dabartis ir ateities įžvalgos III. *Tarptautinės konferencijos mokslinių straipsnių rinkinys*, p. 63-73. [žiūrėta 2023-10-27] Prieiga internete: <https://vb.kvk.lt/object/elaba:33022251/>

- Kondratavičienė, R. (2019) Pradinių klasių mokinių vertybių ugdymas naudojant informacines komunikacines technologijas. *Pedagogika*, 133(1), p. 202-216.
- Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2050“ (2023). [žiūrėta 2023-10-18] Prieiga internete: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.425517>
- McDool, E., Powell, P., Roberts, J., & Taylor, K. (2020). The internet and children's psychological wellbeing. *Journal of Health Economics*, 69, Article 102274. [žiūrėta 2023-11-07] Prieiga internete: <https://doi.org/10.1016/j.jhealeco.2019.102274>
- Mligo, I. (2017). Parents' Engagement in Early Childhood Education and Care: Enhancing Child Development and Community Well-Being. *SF j Neurosci*, 1(1), p. 1-10.
- Nacionalinė švietimo agentūra. (2023). Mokykla „2050“. Į ką svarbu atkreipti dėmesį planuojant, įsivertinant ir skelbiant mokyklos pažangą. [žiūrėta 2023-11-04] Prieiga internete: https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2023/01/Mokyklos-pazanga_.pdf
- Petrulytė, A. (2013). Vaiko kūrybiškumo ugdymo šeimoje aspektai. *Žvirblių takas*, 5, p. 2–6
- Silverman, D. (2016). *Qualitative Research*. London: Sage.
- Slušnienė, G., Parišauskienė, D., (2018). Šiuolaikinių technologijų panaudojimo galimybės bendradarbiaujant su ugdytinių tėvais. *Role of Higher Education Institutions in Society: Challenges, Tendencies and Perspectives*. 1(7), p. 180–186.
- Švietimo ir mokslo ministerija. (2017). *Švietimo problemos analizė. Mokyklos erdvės palankioms ugdymo(si) sąlygoms* [žiūrėta 2023-10-26]. Prieiga internete: <http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2018/02/Mokyklos-erdv%C4%97s-palankioms-ugdymosi-s%C4%85lygoms.pdf>
- Walia, C. (2019). A Dynamic Definition of Creativity. *Creativity Research Journal*, 31, p. 237-247.
- Weisberg, R. W. (2018). Response to Harrington on the definition of creativity. *Creativity Research Journal*, 30, p. 461–465.
- Wu, J. C-L., Sebre, S. B., Jusienė, R., Pakalniškienė, V., Miltuze, A., Li, Y-F. (2021). Personal and family sociodemographic correlates of types of online activities in school-aged children: a multicountry study. *Child Indicators Research*, 14, p. 1415–1434. [žiūrėta 2023-10-26]. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1007/s12187-021-09805-4>
- Zymeraj, S., 2018, The report of cooperation between school and family. *European Journal of Education Studies*. 4(9), p. 258–264.
- Žibėnienė, G. ir Indrašienė, V. (2017). *Šiuolaikinė didaktika*. Vilnius: Mykolo Riomerio Universitetas.

SOCIALINĖ PEDAGOGINĖ PAGALBA UKRAINIEČIŲ ŠEIMOMS LIETUVOJE, AUGINANČIOMS IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKUS: PROBLEMOS IR SPRENDIMAI

Iryna Savitska

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Šiame straipsnyje pristatomos socialinės pedagoginės pagalbos problemos ir galimi sprendimai ukrainiečių šeimoms Lietuvoje, auginančioms ikimokyklinio amžiaus vaikus. Karas turi gilų poveikį žmonių gyvenimui, ypač jei šeimos turi persikelti ir adaptuotis į kitoje šalyje dėl konfliktų, politinių nestabilumų arba humanitarinių prižasčių. Tai reikalauja greito prisitaikymo prie naujų kultūrinių, socialinių ir ekonominių sąlygų, kas sukelia didelį psichologinį stresą. Tai didelis iššūkis tiek suaugusiems, tiek ir vaikams, siekiant socializacijos, integracijos į visuomenę ir į ugdymo procesą svetimose šalyje. Šiame procese labai svarbiu tampa socialinės pedagoginės pagalbos vaidmuo, teikiant paramą ir dėmesį skiriant asmeninės gerovės ir socialinės integracijos gerinimui. Šalis, kuri priima pabėgėlius, turi turėti ne tik teisinį šio proceso reglamentą, bet ir specialistų, kurie užtikrintų sėkmingą pabėgėlių adaptavimąsi bei būtų pasirengusi iššūkiams, su kuriais susidurs. Straipsnyje, remiantis mokslinės literatūros analize atskleidžiamos socialinės pedagoginės pagalbos priemonės, šeimų poreikių raiška, socialinės pedagoginės pagalbos ikimokyklinio ugdymo įstaigoje problemos bei galimi sprendimai.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: socialinė pedagoginė pagalba, ukrainiečių šeimos, ikimokyklinio amžiaus vaikai.

Įvadas

Temos aktualumas. Dėl vasario 24 dieną Rusijos pradėtos karinės invazijos Ukrainoje, Jungtinių Tautų pabėgėlių agentūros duomenimis, į Europą atvyko daugiau nei 7,8 milijonai šios šalies gyventojų. Karas Ukrainoje sukėlė didžiausią pabėgėlių krizę Europoje nuo Antrojo pasaulinio karo laikų (Beaumont, 2022). Valstybinės duomenų agentūros duomenimis per visą šį laikotarpį į Lietuvą atvyko apie 82,5 tūkstančių Ukrainos piliečių, iš kurių beveik 6 tūkstančiai ikimokyklinio amžiaus vaikai. *Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadove* (2002), vaikai pabėgėliai įvardijama kaip vieni pažeidžiamiausių, jie patiria didelį emocinį stresą, traumą, atsiskiriant nuo savo gyvenamosios vietos, socialinės aplinkos, ugdymo įstaigos. Jiems dažniausiai kyla sunkumų prisitaikyti naujoje aplinkoje, todėl šiuo aspektu tampa labai svarbi socialinė pedagoginė pagalba.

Pirmoji pagal svarbą ugdymo institucija po šeimos, daranti įtaką socialinei ir emocinei vaiko raidai, yra ikimokyklinio ugdymo įstaiga, kurioje tėvų auklėjamąsias pareigas pratęsia kvalifikuoti pedagogai. Jie neapsiriboja vien socialinio gyvenimo problemomis, o yra visuomenės mini modelis (Pocienė, 2010, p. 464). Ikimokyklinio ugdymo įstaigoje vaikui iš svietimos šalies užtikrinama pasaulio pažinimo plėtra, integracija į vietinę visuomenę kultūrinio, integracijos ir bendravimo aspektu. Mokslininkai formuluoja išvadą, kad į migracijos procesą reikėtų žvelgti per socialinės, pedagoginės integracijos prizmę. Vaikų pabėgėlių integravimosi į ugdymo procesą iššūkiais tampa nauja kultūrinė aplinka, socializacijos sunkumai, ugdymo(si) poreikių realizavimas (Gražulis, 2007; Bartlett, 2017).

Pastebima, kad ikimokyklinio amžiaus vaikai susiduria su vis didesniais bendravimo sunkumais, kurie pasireiškia netinkamu elgesiu ugdymo įstaigose, būdinga socialinių įgūdžių ir bendravimo stoka. Todėl socialinės psichologinės pagalbos svarba akcentuojama daugelių mokslininkų, kurie teigia, kad pedagogai turi galimybę stebėti vaiką, analizuoti jo elgesį ir esant poreikiui patarti, konsultuoti bei apginti vaiko interesus bei pagelbėti jam įvairiose situacijose užtikrinant saugumo jausmą. (Ball, Smetana, Sturge, Suor, Skibo, 2017).

Tyrimo problema: Lietuvą pasiekia vis daugiau nuo karo Ukrainoje bėgančių žmonių, o su jais auga ir vaikų skaičius, kurių tolimesniu ugdymu būtina pasirūpinti. Švietimo ministerijos atstovai pažymi, kad atskirų programų ukrainiečių vaikams Lietuvoje nerengiama, įstaigos laisvos spręsti, kaip organizuoti vaikų ugdymą ir teikti socialinę pedagoginę pagalbą.

Keliami probleminiai klausimai:

- kokias problemas galime identifikuoti, su kuriomis susiduria ukrainiečių šeimos Lietuvoje, auginančios ikimokyklinio amžiaus vaikus socialinės pedagoginės pagalbos kontekste?
- kokie galimi šių problemų sprendimo būdai ikimokyklinio amžiaus ukrainiečių vaikams socialinės pedagoginės pagalbos aprėptyje?

Temos iširtumas. Švietimas visuomenėje, migracijos krizės Rusijos karo prieš Ukrainą padarinių akivaizdoje atlieka transformuojantį vaidmenį. Europos Sąjungos, UNESCO deklaruotas vertybinis požiūris siekti lygių galimybių ir švietimo teisingumo siejasi su Lietuvos strateginiuose dokumentuose numatytais siekiais – užtikrinti prieinamą, įtraukų ir kokybišką švietimą kiekvienam, kas bandoma atliepti naujo etapo valstybės pažangos strategijoje „Lietuva 2050“. Socialinė pedagoginė pagalba ukrainiečių šeimoms, auginančioms ikimokyklinio amžiaus vaikus aptariama *Europos komisijos (2023)*, *UNICEF (2023)*, *Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (2022)*, *Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros (2023)* dokumentuose, *Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadove (2002)*, *Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme (1991)* ir atliktuose tyrimuose.

Socialines pedagogines pagalbos formas, galimybes ir būtinybę ugdymo įstaigoje nagrinėjo ir mokslininkai: W. Liu, Mei J., Tian L., Huebner (2016), I. Mylonakou-Keke (2015), G. Šmitienė (2020), J. Čizikienė ir R. Virbalienė (2016) bei kiti.

Tyrimo objektas: socialinė pedagoginė pagalba ukrainiečių šeimoms Lietuvoje, auginančioms ikimokyklinio amžiaus vaikus.

Tyrimo tikslas: atskleisti socialinės pedagoginės pagalbos problemas ikimokyklinio amžiaus vaikus auginančioms ukrainiečių šeimoms Lietuvoje ir pateikti galimus sprendimus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Panagrinėti socialinės pedagoginės pagalbos imigrantams Lietuvoje teorinius pagrindus.

2. Atskleisti problemas, su kuriomis susiduriama teikiant socialinę pedagoginę pagalbą ukrainiečių šeimoms, auginančioms ikimokyklinio amžiaus vaikus.

3. Išanalizuoti socialinės pedagoginės pagalbos problemų sprendimo būdus šeimoms, auginančioms ikimokyklinio amžiaus vaikus.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.

Teorinė dalis

1. Socialinės pedagoginės pagalbos samprata

Socialinę pedagogiką galima suprasti kaip visuomenės ugdomųjų galių integraciją, siekiant asmenybės ir visos tautos kultūros lygio pakilimo bei kaip socialinę pagalbą nukriaustiesiems ir jų globą (Vitkauskaitė, 1999). Anot G. Kvieskienės (2005) labai svarbus vaiko socialinės gerovės siekis, asistuojant ir teikiant pagalbą vaikams bei jų šeimoms.

Socialinės pedagoginės pagalbos paskirtis – padėti vaikui įgyvendinti jo teisę mokytis, stiprinti vaiko ir mokinio socialines ir emocines kompetencijas, skatinti saugios vaiko ir mokinio mokymosi galias ir poreikius atliepiančios ugdymo aplinkos kūrimą. V. Targamadžė, D. Valeckienė, E. Kvieskaitė (2008), nusakydami socialinės pedagoginės pagalbos sampratą, akcentuoja socialinės pedagoginės veiklos kryptingumą, profesionalų, teikiančių socialinę pedagoginę pagalbą reikšmę.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro patvirtintame *Socialinės pedagoginės pagalbos teikimo vaikams ir mokiniams tvarkos apraše* (2017) numatyti šie socialinės pedagoginės pagalbos būdai: (1) konsultavimas – vykdomas siekiant padėti spręsti vaikams ir mokiniams kylančias socialines pedagogines problemas, taikant įvairias konsultavimo formas ir būdus; (2) tiriamoji veikla – vykdoma siekiant išsiaiškinti ir įvertinti aplinkos poveikį vaikui ir mokiniui, ugdymosi ir mokymosi sunkumus, siekiant užtikrinti veiksmingas pagalbos strategijas; (3) prevencinė veikla – vykdoma siekiant užtikrinti vaikui ir mokiniui saugią ugdymosi aplinką bei asmeninių, socialinių ir kitų bendrųjų kompetencijų ugdymąsi, taikant

tikslingas priemonės ir būdus; (4) tarpininkavimas – vykdomas siekiant padėti rasti tinkamiausius problemos sprendimo būdus, įgyvendinant vaiko teises ir teisėtus interesus; (5) pagalbos tinklo kūrimas – vykdomas siekiant užtikrinti kompleksiskai teikiamos pagalbos vaikui ir mokiniui teikimą.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinė pedagoginė pagalba – labai kompleksinis darinys, apimantis atsakomybės poreikį, kompetencijų ir kvalifikacijos reikšmingumą. Tuo pačiu tai yra pagalbos priemonė, padedanti vaikui socializuotis bei įsitraukti į ugdymo(si) procesą, bendruomenės gyvenimą ugdymo įstaigoje.

2. Socialinės pedagoginės pagalbos problematika ukrainiečių šeimoms, auginančioms ikimokyklinio amžiaus vaikus Lietuvoje

Nepaisant Lietuvos pastangų gerinti švietimo prieinamumą karo pabėgėliams, daugelis sutinka, kad dabartinė sistema turi būti tobulinama siekiant patenkinti jų poreikius. Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos vyriausioji specialistė Sandra Valavičiūtė, teigia, kad daugiau nei pusė šalies savivaldybių šiuo metu negali užtikrinti ikimokyklinio ugdymo vietos visiems savivaldybėje gyvenantiems atitinkamo amžiaus vaikams. (Kalvaitis, Dubonikas, Valavičiūtė, 2022).

Svarbu atkreipti dėmesį į kelias pagrindines probleminis sritis:

- **kalbos barjeras ir kultūrinis skirtumas.** Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras (TOM Lietuva) kartu su Vytauto Didžiojo universitetu 2022 m. atliko tyrimą, kurio metu paaiškėjo, kad daugiau nei 70 proc. ukrainiečių mamų teigia, kad jų vaikai į Lietuvą atvyko jau patyrę didelį stresą, baimę ir jaučia kultūrinius skirtumus. Kitas svarbus aspektas – kalbos barjeras. Pedagogai taip pat nurodo, kad darbas klasėse, kur mokymas turi vykti skirtingomis kalbomis, jiems kelia daug iššūkių (TOM Lietuva, 2023).

- **integracijos į švietimo sistemą kompetencijų trūkumas.** Politikos formuotojai, ikimokyklinio ugdymo įstaigos ir pedagogai susiduria su dvigubu iššūkiu: užtikrinti švietimo tęstinumą ir aktualumą ukrainiečių vaikams. Tarptautinės migracijos organizacijos Lietuvoje (IOM Lietuva) atlikto tyrimo duomenimis nustatyta, kad net 88 proc. visų mokytojų neturi patirties darbe su pabėgėliais, migrantais ir tik 1,2 proc. pedagoginių studijų metu studijavo darbo su pabėgėliais ir (arba) migrantais studentais metodikas. Atsižvelgiant į tai, labai svarbu, kad mokytojams būtų suteikta papildoma parama, reikalingi išteklių ir mokymai, padedantys ugdyti kompetencijas (IOM Lietuva, 2023).

- **metodinės medžiagos ir reikiamų priemonių trūkumas.** Akivaizdu, kad Lietuva dar turi nueiti ilgą kelią, kad mokytojai būtų aprūpinti reikiamomis priemonėmis, kurios padėtų veiksmingai dirbti su pabėgėliais ir migrantais. Atskirų programų ukrainiečių vaikams Lietuvoje nerengiama (Lietuvos Respublikos švietimo, sporto ir mokslo ministerija, 2022).

- **diskriminacija ir socialinis priėmimas.** Anot L. Neverauskienės (2011), lietuviai yra viena iš ksenofobiškiausių tautų Europoje. Ksenofobija pasižymintis žmonės bijo arba yra labai nepasitenkinę užsieniečiais ar nepažįstamais žmonėmis, kurie kažkaip skiriasi nuo didesnės visuomenės dalies. Vykdamas įvairias apklausas paaiškėjo, jog didžioji dalis Lietuvos gyventojų nenori kaimynystėje, darbe, mokykloje ar kitoje visuomeninėje institucijoje matyti kitataučių.

3. Socialinės pedagoginės pagalbos iššūkių sprendimai ikimokyklinio ugdymo ukrainiečių vaikams.

Pagalba ikimokyklinio amžiaus vaikams imigrantams yra sudėtingas procesas. Tyrimas nustatė, kad 65,1 proc. Lietuvos mokytojų visiškai arba iš dalies pakeitė mokymosi metodiką arba praturtino ją individualizuotu darbu, kai į jų klases prisijungė ukrainiečių pabėgėlių vaikai (IOM Lietuva, 2023). Siekiant išvengti problemų ir sėkmingai paskatinti adaptaciją mokslinėje ir dokumentų analizėje galima rasti šias rekomendacijas:

- rekomenduojama į pagalbą pasitelkti ukrainiečius ir vietinius mokytojus padėjėjus. Labai svarbu išnaudoti šį vertingą išteklių, kas padėtų išlaikyti ryšį tarp Ukrainos istorijos, kultūros ir mokymosi kartu su priimančiosios šalies istorija (EBPO, 2023);

- taikyti įtraukiojo ugdymo metodą, kuris sietinas su personalizuotu kiekvieno mokinio ugdymu, atitinkančiu kiekvieno vaiko ugdymosi galias ir poreikius. Įtraukusis ugdymas apima ugdymo turinio, mokytojų rengimo, pagalbos mokiniui, mokytojui, mokyklai, vertinimo, ugdymo organizavimo sritis (*Klaipėdos pedagoginė psichologinė tarnyba, 2021*);

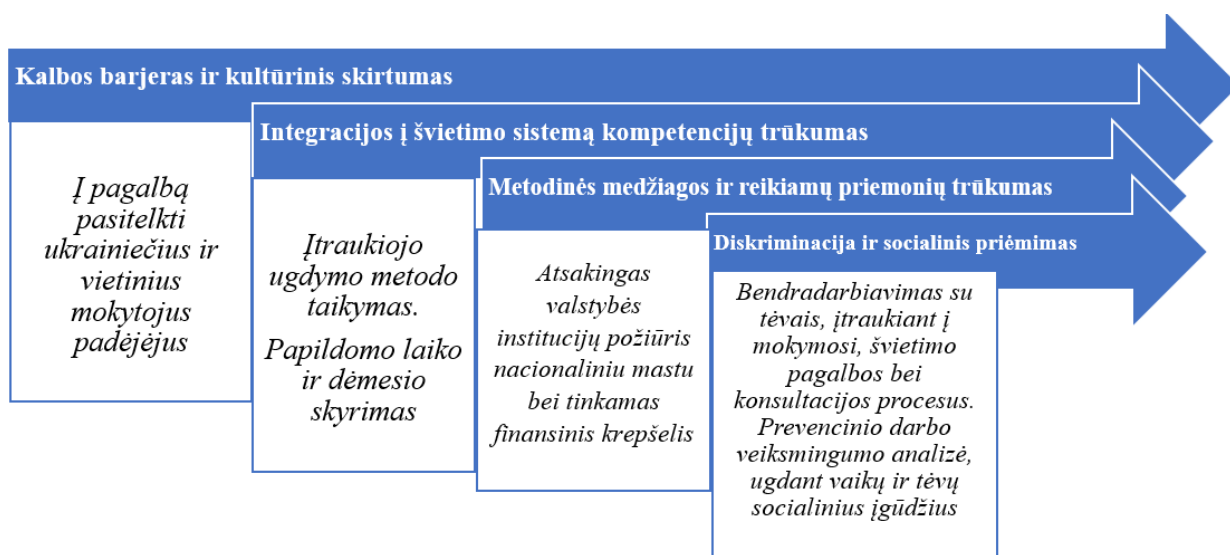
- papildomo laiko ir dėmesio skyrimas. Skiriant papildomo laiko ir dėmesio, nustatant aiškius lūkesčius ir išklausančiam vaikų mintis, lūkesčius bei baimes, galima padėti krizę išgyvenantiems ukrainiečių vaikams sustiprėti bei lengviau prisitaikyti prie naujų ugdymosi sąlygų;

- bendradarbiavimas su ukrainiečių tėvais, įtraukiant juos į mokymosi, švietimo pagalbos bei konsultacijos procesus. Bendraujama ir bendradarbiaujama su vaiko šeima ir pedagogais, teikiant informaciją apie kylančius sunkumus, esamus sutrikimus. Teikiama pagalba tėvams ugdyti vaiką, atsižvelgti į jo socialinius, psichologinius poreikius (Bankauskienė, Masaitytė, 2015);

- O. Merfeldaitės (2007a) teigimu, veiksmingą socialinės pedagoginės pagalbos organizavimą ir teikimą užtikrina tik bendras įvairių specialistų darbas, kuris reikalauja informacijos, žinių, gebėjimų įvairiose srityse. UNICEF ir UNHCR ragina pabėgėlių tėvus registruoti savo vaikus švietimų įstaigų sistemoje, nes mokymasis akis į akį saugioje erdvėje su bendraamžiais yra svarbus jų socializacijai, psichinei sveikatai ir gerovei;

- nepakanka būti geram ugdymo proceso vykdytojui, organizatoriui, tyrėjui, gebančiam analizuoti savo veiklą, numatyti tobulinimosi kryptis, skleidžiančiam savo gerą patirtį institucijoje, reikia gebėti vertinti ugdytinio aplinką ir prevencijos poreikį, ugdytinio poreikius ir jo socialines problemas. Nuolat būtina analizuoti prevencinio darbo veiksmingumą, ugdyti vaikų ir tėvų socialinius įgūdžius (Srėbalienė, 2010).

Apibendrinta socialinės pedagoginės pagalbos ukrainiečių šeimoms, auginančioms ikimokyklinio amžiaus vaikus problemų ir jų sprendimo būdų išraiška pateikiama 1 paveiksle.

1 pav. Socialinės pedagoginės pagalbos ukrainiečių šeimoms, auginančioms ikimokyklinio amžiaus vaikus problemos ir jų sprendimo būdai

Išvados

1. Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė atskleidė, jog socialinė pedagoginė pagalba suprantama kaip pagalbos priemonė vaikams, padedanti jiems socializuotis ir ugdomųjų galių integracija, siekiant tapti visuomenės dalimi. Išskiriami šie socialinės pedagoginės pagalbos būdai: konsultavimas, tiriamoji veikla, prevencinė veikla, tarpininkavimas, pagalbos tinklo kūrimas.
2. Teorinė analizė išryškino socialinės pedagoginės problematiką ukrainiečių šeimoms auginančioms ikimokyklinio amžiaus vaikus Lietuvoje. Susiduriama su kalbos ir kultūriniais iššūkiais, švietimo sistemos supratimo, kvalifikuotų specialistų bei metodinių priemonių trūkumu, socialine izoliacija ar bendruomeniškumo trūkumu. Socialinės pedagoginės problematikos sprendimas ukrainiečių šeimoms, auginančioms ikimokyklinio amžiaus vaikus, reikalauja bendradarbiavimo su šeimomis, mokyklomis, vietos bendruomenėmis ir kitomis socialinės paramos organizacijomis, siekiant užtikrinti optimalias sąlygas vaikų vystymuisi ir šeimų integracijai į Lietuvos visuomenę.

3. Galimi sprendimai siekiant pagerinti socialinės pedagoginės pagalbos iššūkius ukrainiečių šeimoms auginančios ikimokyklinio amžiaus vaikus Lietuvoje būtų: ikimokyklinio ugdymo infrastruktūros plėtra, kultūrinio sąveikumo programa, pasitelkiant ukrainiečių pedagogus, kalbos mokymo ir plėtros programos, mokymai socialiniams pedagogams apie kultūrinių skirtumų supratimą, tarpkultūrinio bendravimo įgūdžius ir efektyvias strategijas dirbant su ukrainiečių vaikais ir jų tėvais.

Literatūra:

- Beaumont, P. (2022) „Ukrainoje sparčiausiai nuo Antrojo pasaulinio karo auganti pabėgėlių krizė, teigia JT“. Prieiga internete: <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/06/ukraine-fastest-growing-refugee-crisis-since-second-world-war#:~:text=9%20months%20old-,Ukraine%20has%20fastest%2Dgrowing%20refugee%20crisis,second%20world%20war%2C%20says%20UN&text=The%20Russian%20invasion%20of%20Ukraine,of%20the%20UN%E2%80%99s%20refugee%20agency> [žiūrėta 2023-11-04].
- Ball, C. L., Smetana, J. G., Sturge-Apple, M. L., Suor, J. H., Skibo, M. A. (2017). *Moral Development in Context: Associations of Neighborhood and Maternal Discipline With Preschoolers' Moral Judgments*. *Developmental Psychology*, 53(10), p. 1881–1894.
- Bartlett L., Mendenhall M., Ghaffar-Kucher A. (2017). *International Journal of Intercultural Relations. Culture in acculturation: Refugee youth's schooling experiences in international schools in New York City.*, 60, p. 109–119
- European Union Agency for Fundamental Rights (2022). *Fleeing Ukraine: Displaced People's Experiences in the EU: Ukrainian Survey 2022*. Prieiga internete: <https://doi.org/10.2811/855252> [2023-11-05].
- Europos komisijos straipsnių rinkinys: Prieiga internete: <https://school-education.ec.europa.eu/en/insights/news/education-support-ukrainian-refugees> [žiūrėta 2023-11-02].
- Europos Komisija. *Early Childhood Education and Care Systems in Europe: National Information Sheets*. Prieiga internete: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/publications/early-childhood-education-and-care-systems-europe-national-information-sheets-201415> [Žiūrėta 2023-10-08].
- Jungtinių tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas*. (2002). Vilnius: UAB „Elfrata“.
- Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija* (1995). Valstybės žinios, Nr. 60-1501.

- Kalvaitis R., Dubonikas G., Valavičiūtė S. *Ikimokyklinio ugdymo infrastruktūros plėtros Lietuvos savivaldybėse galimybių studija*. 2022. Prieiga internete: <https://www.nsa.smm.lt/bendruju-reikalu-departamentas/leidiniai/naujausi/> [Žiūrėta 2023-11-13].
- Kesylė K., Šmitienė G. (2020). *Pedagogų požiūris į socialinės pedagoginės pagalbos organizavimą mokykloje*. Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija
- Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe*. Prieiga internete: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/publications/eurydice-brief-key-data-early-childhood-education-and-care-europe/> [Žiūrėta 2023-10-08].
- Kvieskienė G. (2005). *Monografija*. Vilniaus pedagoginis universitetas. Socialinės komunikacijos institutas. Vilnius.
- Leliūgienė, I. (2003a). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
- Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas*. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr> [Žiūrėta 2023-11-11].
- Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymas „Dėl socialinės pedagoginės pagalbos teikimo vaikams ir mokiniams tvarkos aprašo patvirtinimo“* (TAR 2016-11-03, i. k. 2016-26187). Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/06ad87e0a20911e68987e8320e9a5185/asr> [Žiūrėta 2023-10-16].
- Valstybės ateities vizija „Lietuva 2050“*, Prieiga internete: <https://lr.lt/lt/lietuva-2050> [žiūrėta 2023-11-02].
- Srėbalienė, Dovilė. „Mokyklos bendruomenės narių (mokytojų ir socialinių pedagogų) požiūris į socialinio pedagogo funkcijas.“ 2010.
- Lietuvos statistikos departamentas, „*Karo pabėgėliai iš Ukrainos*“, Prieiga internete: <https://lr.lt/ukraine-dashboards> [žiūrėta 2023-11-04].
- Liu W., Mei J., Tian L., Huebner E. S. (2016). *Age and Gender Differences in the Relation Between School-Related Social Support and Subjective Well-Being in School Among Students. Age and Gender Differences*, 125: p. 1065- 1083
- Mylonakou-Keke I. (2015). *International Journal of Social Pedagogy* . „170 Years of Social Pedagogy – Can Greece’s Economic Crisis Highlight the Potential of Social Pedagogy?“, 4(1), p. 2-23.
- Pocienė, J., S. (2010). *Ikimokyklinis ugdymas: raida, pedagoginės sistemos. Ikimokyklinės pedagogikos studija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- UNICEF (2023), *Building Bright Futures: How to Integrate Ukraine’s Refugee Children Through Early Childhood Education and Care*, United Nations Children’s Fund. Prieiga

internete:

<https://www.unicef.org/eca/media/27481/file/How%20to%20integrate%20Ukraine%27s%20refugee%20children%20through%20early%20childhood%20education%20and%20Ocare.pdf> [žiūrėta 2023-10-28].

Vitkauskaitė, D. (1999). *Socialinės pedagogikos bei socialinio darbo profesijų ir akademinų disciplinų integracijos galimybės*.

Ambrukaitis, J. (1999). *Šiuolaikinės specialiosios ir socialinės pedagogikos problemos*, p.47-49. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

TOM Lietuva. Prieiga internete: <https://lithuania.iom.int/news/iom-lithuania-inclusion-ukrainians-lithuanian-education-challenges-become-opportunities> [Žiūrėta 2023-10-16].

Bankauskienė N., Masaitytė R. (2015). *Ikimokyklinių ugdymo įstaigų socialinių pedagogų profesinio tobulinimosi raiška*. Kaunas: KTU.

IOM Lietuva. *Ukrainiečių pabėgėlių mokinių potencialo atskleidimas Lietuvos mokyklose – iššūkiai ir galimybės atviresnei visuomenei*. Prieiga internete: [.https://lithuania.iom.int/lt/news/ukrainieciu-pabegeliu-mokiniu-potencialo-atskleidimas-lituvos-mokyklose-issukiai-ir-galimybes-atviresnei-visuomenei](https://lithuania.iom.int/lt/news/ukrainieciu-pabegeliu-mokiniu-potencialo-atskleidimas-lituvos-mokyklose-issukiai-ir-galimybes-atviresnei-visuomenei) [Žiūrėta 2023-10-16].

Okunevičiūtė Neverauskienė L. (2011), *Diskriminacijos apraiškos: aktuali būklė bei tendencijos antidiskriminacijos srityje Lietuvoje*. Prieiga internete: – <https://mokslozurnalai.lmaleidykla.lt/filosofijasociologija/2011/2/6181> [Žiūrėta 2023-10-16].

EBPO. „*Why Ukrainian refugees in schools and universities need more support*“. Prieiga internete: <https://oecdutoday.com/why-ukrainian-refugees-in-schools-and-universities-need-more-support/> [Žiūrėta 2023-10-16].

Klaipėdos pedagoginė psichologinė tarnyba. *Įtraukiojo ugdymo įgyvendinimo ikimokyklinio ugdymo įstaigose rekomendacijos (2021)*. Prieiga internete: https://www.klaipedosppt.lt/images/Titulinis/REKOMENDACIJOS%20_%20%C4%AE%20TRAUKUSIS_IKIMOK_0125.pdf [Žiūrėta 2023-11-13].

Ukrainiečių pabėgėlių mokinių potencialo atskleidimas Lietuvos mokyklose: iššūkiai ir galimybės atviresnei visuomenei. Prieiga internete: <https://svietimas.vdu.lt/ukrainieciu-pabegeliu-mokiniu-potencialo-atskleidimas-lituvos-mokyklose-issukiai-ir-galimybes-atviresnei-visuomenei/> [Žiūrėta 2023-11-08].

Okunevičiūtė Neverauskienė L. (2011). *Diskriminacijos apraiškos: aktuali būklė bei tendencijos antidiskriminacijos srityje Lietuvoje*. Prieiga internete: <http://lmaleidykla.lt/publ/0235-7186/2011/2/115-128.pdf> [Žiūrėta 2023-11-13].

UNHCR, Prieiga internete: <https://data.unhcr.org/en/situations/> [žiūrėta 2023-11-01].

LIETUVIŲ LIAUDIES SUTARTINĖS ŠEIMOS EMOCINIO RYŠIO KŪRIMO PROCESĖ: POVEIKIS IR TRADICIJOS

Eglė Tamašauskaitė

Klaipėdos Universitetas

Anotacija

Straipsnyje analizuojama lietuvių liaudies sutartinių dainų įtaka šeimos emocinio ryšio kūrimo procese, aptariant jų poveikį ir tradicijas. Pateikiama šeimos ryšio sampratos analizė, emocinio ryšio požymiai bei svarba šeimai šiuolaikiniame iššūkių pilname pasaulyje. Stiprus emocinis ryšys tarp šeimos narių daro teigiamą įtaką jų psichinei sveikatai ir bendradarbiavimui tarpusavyje. Straipsnyje aptariama kultūros ir tradicijų įtaka šeimos ryšiams. Lietuvių liaudies sutartinės yra pateikiamos kaip potencialus šeimos ryšių stiprinimo veiksnys, suteikiantis galimybę bendrai dainuoti, groti, šokti, žaisti ir kartu dalyvauti šeimos veikloje. Tyrime sutartinės atskleidžiamos, kaip sakralus terapinis muzikos ritualas, tarsi meditacija, apjungiantis šeimos narius bendrystei, skatinantis emocinį artumą, tarpusavio supratimą ir palaikymą, empatiją bei šeimos vientisumą.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: lietuvių liaudies sutartinės, šeima, emocinio ryšio kūrimas, sutartinių poveikis ir tradicijos.

Įvadas

Temos aktualumas. Šiuo metu viena labiausiai diskutuojamų ir tyrinėjamų temų Lietuvoje (Žukauskienė, 2020; Bieliauskienė, Mikaliūkštienė, 2022) bei pasaulyje (Guthold ir kt., 2023; Kauhanen ir kt., 2023) yra psichinė ir emocinė žmonių sveikata. Visais laikais pagrindinis gyventojų tikslas buvo palaikyti sveiką ir kokybišką gyvenimą ir skatinti emocinę gerovę (*JT bendrosios sveikatos apklausos duomenimis*, 2021). Kaip pateikiama *Pasaulio psichikos sveikatos ataskaitoje* (2023) gera psichinė sveikata yra gyvybiškai svarbi mūsų visapusiškai sveikatai ir gerovei. Tačiau vienas iš aštuonių žmonių visame pasaulyje turi psichikos sveikatos sutrikimų, kurie gali turėti įtakos jų fizinei sveikatai, emocinei gerovei, bendravimui su kitais. Pasaulio sveikatos organizacijos (*Pasaulio psichikos sveikatos ataskaita*, 2023) duomenimis psichikos sveikatos sutrikimai paliečia vis daugiau paauglių ir jaunimo. Šiuolaikinis žmogus susiduria su daugybe iššūkių, ne tik globaliomis, socialinėmis ir ekonominėmis krizėmis, taip pat ir su gyvenimo prasmės klausimais, psichinės sveikatos sunkumais, epidemijomis ir pan. (Pipere, Mārtinsons, 2022). Šiame kontekste tiesiogiai susijusios tokios temos, kaip emocinis intelektas ir psichologinės gerovės ryšys (Naudužienė, Zuzevičiūtė, 2021), socialinių ir emocinių kompetencijų ir įgūdžių ugdymas (*Pasaulio ekonomikos forumo ataskaita*, 2016), kurios sustiprina žmogaus potencialą, pasitikėjimą savimi

ir kitais, atskleidžia stipriąsias savybes bei padeda palaikyti sąmoningą ir sveiką gyvenimo būdą (Di Fabio ir kt., 2018; Fernández-Gavira ir kt., 2021). Emocinio intelekto ugdymas ir emocijų valdymas bei sąmoningumas gali padėti šiuolaikiniam žmogui susitvarkyti su iškilusiais nenuspėjamaiais iššūkiais, stresu, neigiamomis emocijomis, psichinės sveikatos sunkumais (Ambroz, Bukovec, 2015; Renström, Bäck, 2021).

Šeima yra viena iš svarbiausių pirminių institucijų, kuri turi didžiulę įtaką asmenybės formavimuisi. Pasak E. Nedzinsko ir R. Mickienės (2017) svarbiausią poveikį emocijų raidai daro šeima, suteikianti vaikui saugumo jausmą, psichologinį komfortą įvairiose situacijose. Bendravimas su tėvais lemia pasitikėjimą pasauliu, troškimą tyrinėti, pažinti, išbandyti. Tėvų ir vaikų tarpusavio ryšio specialistė L. Markham (2018) teigia, kad svarbiausia sąlyga, norint pasiekti, kad tėvai būtų ramūs, o vaikai laimingi, tai tvirto emocinio ryšio puoselėjimas. Ji tvirtina, kad ryšys su vaiku - sėkmingos tėvystės paslaptis. Tačiau Lietuvoje dar mažai tyrinėjamas emocinis ryšys, kaip svarbi sąlyga stiprinti šeimos santykius bei pagerinti šeimos gyvenimo kokybę ir emocinę sveikatą.

Vis daugiau tyrinėtojų atsigręžia į praeitį, ieškodami kultūros ištakų (Račiūnaitė-Vyčiniene, 2015), plačiai nagrinėjamos etnokultūros temos (Kalnius, 2019; Reidenas, 2022) bei senosios tradicijos (Umbrasienė, 2017; Li, 2022). Etnomuzikologė D. Račiūnaitė-Vyčiniene (2015) teigia, kad sutartinės atgimsta ir įgauna naują kvėpavimą. Iš kartos į kartą perduodamas giedojimo menas – sutartinės buvo šeimyninė tradicija. Kaip teigia D. Urbanavičienė (2009) sutartinės, paveldo pripažinta vertybė, jau įsipynė į šiuolaikinį gyvenimą, jos kelia didžiulį susidomėjimą. Nors senoji archainė sutartinių tradicija išnyko, dėka kaimo žmonių buvo išsaugota sakytinė sutartinių giedojimo tradicija ir dabar ją pakeitusi miestuose gyvuojanti rašytinė tradicija leidžia šiuolaikiniam žmogui ją pažinti ir patirti (Nakienė, 2013).

Tyrimo problema: koks lietuvių liaudies sutartinių poveikis šeimos emocinio ryšio kūrimo procese?

Temos ištirtumas. Lietuvoje emocinį intelektą analizavo I. Remeikaitė, R. Lekavičienė (2002) ir D. Antinienė, R. Lekavičienė (2015) bei L. Liubertienė, R. Kunickienė, J. Zabulytė-Kupriūnienė (2015). Užsienio tyrinėtojai: D. Goleman (2001; 2013), L. Wilson (2008), P. E. Merlevede, R. Vandamme, D. Bridoux (2009), S. Neale, L. Spencer-Arnell (2011), J. Holmes (2014). Jų tyrimo laukas – emocinio intelekto poveikis žmogaus gyvenimui. Emocinio ryšio temą nagrinėjo šie mokslininkai: J. Gotman (1998), kuris analizavo emocinį ryšį ir santykius tarp partnerių, J. Bowlby (1969) yra emocinio prisirišimo teorijos kūrėjas, jis daug dėmesio skyrė emocinio ryšio temai tarp tėvų ir vaikų ir pabrėžė šio ryšio svarbą vaikų raidai. Prieraišumo temos tyrinėtojai Lietuvoje: S. Lesinskienė, V. Karalienė (2008). Sociologinius tyrimus apie šeimos praktikas, tokias kaip tradicijos, ritualai, socialiniai veiksmai, įtraukiantys

šeimoms narius, atliko J. Morgan (1996; 2011), A. Purvaneckas, G. Purvaneckienė (2001) A. Maslauskaitė (2004), L. Kraniauskas (2009), V. Česnuitytė, V. Kanopienė, S. Mikulionienė (2014). Tėvų ir vaikų ryšį nagrinėjo L. Markham (2018), V. Legkauskas (2013), S. Tsabary (2015), D. Heller (2022).

Apžvelgiant sutartinių tyrinėtojus, vieni pirmųjų šią temą pristatė A. Sabaliauskas (1904; 1916), A.R. Niemi (1911; 1996), J. Čiurlionytė (1967; 1969) ir Z. Slaviūnas (1958) bei S. Paliulionis (2002). Šia liaudies kūrybos rūšimi domėjosi muzikologas J. Antanavičius (1969), R. Gaidamavičiūtė (1990), o per du pastaruosius dešimtmečius pasirodė daug D. Račiūnaitės-Vyčiniienės (1989; 2004; 2015; 2018), D. Urbanavičienės (1989; 2009) tyrinėjimų. Apie sutartines rašė etnologė P. Dundulienė (1982; 1991), tautosakininkai D. Sauka (1970; 1982) ir L. Sauka (1968; 1978), choreografė E. Morkūnienė (1982), etnomuzikologė G. Četkauskaitė (1963) ir A. Bareikytė-Nakienė (1997), etnoinstrumentologai A. Vyžintas (1988), M. Batrisienė (1989) ir R. Žarskienė (2003), sutartinių akustines ypatybes tyrinėjo R. Ambrazevičius (2003), poetinio teksto savitumą – etnologė D. Šeškauskaitė (2001; 2016). Kiti sutartinių tyrinėtojai: A. Žičkienė (2009), A. Nakienė (2013; 2022), V. Gruodytė (2018), J. Jonutytė (2020).

Tyrimo objektas: lietuvių liaudies sutartinių poveikis šeimos emocinio ryšio kūrimo procese.

Tyrimo tikslas: atskleisti lietuvių liaudies sutartinių poveikį šeimos emocinio ryšio kūrimo procese.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti emocinio ryšio sampratą ir jo kūrimo ypatumus bei svarbą šeimai.
2. Aptarti lietuvių liaudies sutartinių tradicijas.
3. Atskleisti lietuvių liaudies sutartinių poveikį šeimos emocinio ryšio kūrimo procese.

Tyrimo metodai: Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.

1. Emocinio ryšio samprata

Šeimos emocinį ryšį vienas pirmųjų pasaulyje pradėjo tyrinėti J. Bolwby (1969), kuris žinomas kaip prieraišumo teorijos pradininkas. Prieraišumas padeda palaikyti stabilią vidinę vaiko būseną ir apima dvi pagrindines funkcijas, t.y. psichologinę, emocinis ryšio siekis, ir biologinę, fizinio išlikimo poreikis. Tyrinėtojas emocinį ryšį pateikia kaip emocinių santykių sąveikos būdą, kuris sudaro pagrindą vėlesniems santykiams su bendraamžiais, giminaičiais, sutuoktiniais ir kitais asmenimis. Kaip teigia S. Lesinskienė, V. Karalienė (2008) prieraišumas – tai patvarus, ilgalaikis, emociškai svarbus ir reikšmingas diadinis ryšys, susiformuojantis kaip ilgalaikių santykių tarp vaiko ir jam svarbaus asmens (dažniausiai vieno iš tėvų) rezultatas. Prieraišumui būdingas tarpusavio ryšio stiprumas, jausmų intensyvumas ir gyvybiškai svarbių emocinių santykių pasireiškimas. Emocinis ryšys arba artumas tarp žmonių, apima gebėjimą

išreikšti jausmus, būti emociškai atviru ir suprasti kitus bei leisti jiems suprasti jus. Emocinis ryšys nustato pagrindą tarpusavio santykiams, kurie grindžiami jausmais, empatija ir pasitikėjimu (Holmes, 2014).

Galima išskirti pagrindinius emocinio ryšio požymius:

- emocinis artumas – tai pajautimas, kad esate su kitu žmogumi artimai susijęs, sugebėjimas išreikšti jausmus bei buvimas emociškai atviru vienas su kitu (Shokosim, 2022);
- empatija – tai sugebėjimas suprasti ir įsijausti į kitų žmonių jausmus, jo emocinę būseną ar situaciją. Empatija gali padėti geriau suprasti kitų poreikius ir reaguoti į juos (Krauthamer, Herres ir kt., 2019);
- pasitikėjimas yra svarbi emocinio ryšio sudedamoji dalis. Jis apima tikėjimą, kad kitas žmogus yra patikimas, ir sugebėjimą dalintis asmenine informacija be baimės būti išduotam (Herreros, 2015);
- bendravimas – tai būdas, kaip komunikuojama su kitu žmogumi, įskaitant verbalius ir neverbalius komunikacijos metodus. Pasak tyrinėtojų K. Galvin, D. Braithwaite, C. Bylund (2015) bendravimą galima apibūdinti, kaip prasmių kūrimo ir dalijimosi procesą.

Šiuolaikinėje visuomenėje viena iš pagrindinių šeimos funkcijų yra psichologinių ir emocinių poreikių patenkinimas tarp šeimos narių. Siekiant to išryškėja šeimos emocinio ryšio kūrimo ir palaikymo svarba šiame procese. Svarbu paminėti, kad emocinis artumas yra vienas iš svarbiausių komponentų, nagrinėjant šeimos gyvenimo kokybę. Kaip rodo moksliniai tyrimai, kokybiški tarpusavio santykiai Lietuvos gyventojams yra viena svarbiausių gyvenimo vertybių (Maslauskaitė, 2005). Šeimos emocinio ryšio samprata apima daugialypius aspektus, įskaitant šeimos emocinį artumą, bendravimą bei emocinį šeimos stabilumą. Kaip nurodo G. Matulienė (2012) – šeima atlieka emocinio stabilumo funkciją: rodo meilę ir rūpestį, suteikia galimybę priklausyti kažkam, kas gali patarti, pakonsultuoti, iškilus svarbiam klausimui.

Šeima yra pirmoji mūsų emocinio gyvenimo mokykla: bendraudami su artimiausiais žmonėmis, mes mokomės suvokti savo pačių jausmus, į juos reaguoti, numatyti, kaip į juos gali reaguoti kiti, taip pat suprasti ir išreikšti savo viltis ir baimes. Toks mokymasis vyksta ne tik tiesioginio tėvų bendravimo su vaikais metu, bet ir vaikams matant, kaip tėvai suvokia savo pačių tarpusavio jausmus (Žemaitis, 2005). Kaip teigia G. Navaitis (2015) šeima – svarbiausias veiksnys, lemiantis vaiko asmenybės tapsmą. Šeimos ryšiai, tėvų santykiai su vaiku pastarajam yra pirmasis ir įtaigiausias bendravimo modelis.

Stiprus emocinis ryšys šeimoje yra labai svarbus, nes jis padeda sukurti saugią, palaikančią aplinką, kurioje šeimos nariai gali laisvai ir saugiai reikšti savo jausmus, nuomones,

požiūrius ir būti atviri bei pasitikėti vieni kitais. Pasak D. Goleman (2001), kuris plačiai nagrinėja emocinį intelektą, ryšiai su kitais apibūdinami, kaip gebėjimas užmegzti santykius ir jausti, kad esi suprastas jų bei pats supranti kitus. V. Legauskas (2013) teigia, kad jau vaikystėje yra sukuriamas santykių pagrindas tarp vaikų ir tėvų. Jei tarpusavio ryšiai buvo artimi ir vaikas buvo palaikomas, jautė tėvų rūpestį, dėmesį, meilę, tai didesnė tikimybė, kad jų santykiai išliks geri ir paauglystėje (Patrick ir kt., 2005).

D. Grakauskaitės-Karkockienės (2012) nuomone šeimos gyvenimas labai priklauso nuo šeimos laisvalaikio bei laiko praleisto kartu. Šeimos nariai turi rasti laiko bendriems pomėgiams, poreikiams ir interesams patenkinti, nuolat skirdami laiką bendrai veiklai. Šeimos santykių specialistas M. Melgosa (2008) pabrėžia, kad svarbu puoselėti bendrą veiklą, nes vienas iš šeimos tikslų yra stiprinti tarpusavio santykius, atsižvelgiant į šeimos narių interesus.

Tyrimai atlikti M. Szcześniak, M. Tułeczka (2020) rodo, kad asmenys, kurie savo šeimos funkcionavimą vertina kaip darnų, lankstų, bendraujantį ir pilnavertį, labiau linkę susitvarkyti su savo emocijomis ir mėgautis gyvenimu.

Galima teigti, kad emocinio ryšio samprata bei jo kūrimo ypatumai puikiai iliustruoja emocinio ryšio šeimoje svarbą ir pabrėžia šeimos kaip emocinės paramos ir gerovės šaltinį. Šeimos emocinis ryšys turėtų būti nuolat puoselėjamas ir stiprinamas, siekiant užtikrinti šeimos narių emocinę sveikatą ir harmoniją tarpusavio santykiuose.

2. Lietuvių liaudies sutartinių tradicijos

Sutartinės yra mažiausiai pakitusios senosios tradicijos lietuvių liaudies muzikos žanras. Jau pagoniškosios Lietuvos laikais, jos skambėdavo visuose pagrindinėse apeigose ir būdavo perduodamos iš kartos į kartą. Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje tradicija apibūdinama, kaip istoriškai susidaranti ir įsitvirtinanti etninės grupės kultūros formų perdavimas iš kartos į kartą. Pasak I. Trinkūnienės (2007) tradicija yra įvardijama kaip medžiaga – nesusistemintas kultūros elementų rinkinys, kuris gali būti prieinamas, kuriuo naudojasi viena ar kita socialinė grupė tam tikru metu ir esant tam tikroms aplinkybėms. Vėlesniuose tyrimuose I. Trinkūnienė (2011) pažymi etninės kultūros apibrėžimuose akcentuojamą tradiciją. Etninė kultūra suprantama kaip kadaise, senais, neatmenamais laikais protėvių sukurta ir puoselėta kultūros visuma. Etninės kultūros gyvoji tradicija D. Šeškauskaitės (2016) teigimu apibūdinama, kaip tautos paveldėtos kultūros perdavimas, jos kūrimas ir atsinaujinimas. Ji pabrėžia, kad lietuvių liaudies sutartinių tradicija yra svarbi muzikinė ir etninė kultūrinė paveldo dalis. Etnokultūrą *etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas* (1996; 2023) apibrėžia kaip visos tautos (etnoso) sukurta, iš kartos į kartą perduodama ir nuolat atnaujinama kultūros vertybių visumą, padedančią išlaikyti tautinį tapatumą bei savimonę ir etnografinių regionų savitumą.

Pagrindinė sutartinės ypatybė yra dviejų ar daugiau melodijų derinimas, kuris būdingas dainuojant, grojant instrumentais, šokant, žaidžiant kartu būryje. Sutartinės turėjo giedojimo (dainavimo) tradicijas - giedojimas kanonu, giedojimas atitariant, dviejų porų giedojimas pakaitomis, antifoninis dviejų arba trijų pulkų giedojimas, nesimetriškų sutartinių giedojimas su tribalsumo arba solo intarpais ir t.t., iš viso net 38 sutartinių atlikimo būdai (Urbanavičienė, 2013). Grojamosios tradicijos – sutartinės galėjo būti kuriamos panaudojant vienbalsių refreninių melodijų formas su pučiamaisiais instrumentais – daudytėmis, ragais bei skudučiais – atliekamos muzikos komponavimo principu (Račiūnaitė-Vyčinienė, 2009). Šokamąsias ir žaidžiamąsias sutartines aprašo D. Urbanavičienė (2009). Liaudyje šokamąsias sutartines vadindavo tiesiog šokiais, o žaidžiamąsias pateikėjai dažnai žaidimu (arba žaisu) pavadindavo ne tik žaidybiniais veiksmais ar vaidyba pasižyminčias sutartines, bet ir nežaidybines, grindžiamas vien apsisukimais už parankių ar kitais panašiais judesiais. Galima matyti, kad visi sutartinės tipai apsijungia ir tampa vienu kūriniumi bei bendradarbiauja atliekant kartu, kaip teigė D. Račiūnaitė-Vyčinienė (2000) : mes jau nebekartojame terminų – „šokamoji“ ar „choreografinė“, nes sutartinė suprantame kaip vientisą sinkretinį kompleksą – šokis, muzika, poezija.

Sutartinės atliekamos bendrystėje, ne po vieną. Lietuvių liaudies sutartinės dažnai giedamos šventiniuose ritualuose, vestuvėse ir kituose svarbiuose žmogaus gyvenimo įvykiuose. Jos turi ritualinę reikšmę ir dažnai būdavo naudojamos šventėse ar ypatingomis progomis bei siejamos su gamtos ciklais (Šeškauskaitė, 2016). Sutartinių – lietuvių liaudies daugiabalsių dainų – tradicija yra unikali Lietuvos kultūros dalis ir atspindi senovės lietuvių muzikinę kultūrą bei harmonijos supratimą. Šiuolaikiniame pasaulyje sutartinės giesmės yra vertinamos kaip svarbus kultūrinis paveldas, įtrauktas į Unesco reprezentatyviosios žmonijos nematerialaus kultūros paveldo sąrašą (2010). Šią tradiciją stengiamasi išsaugoti ir perduoti ateities kartoms.

Lietuvių liaudies sutartinės buvo iš kartos į kartą keliaujanti tradicija, kurioje dvi ar daugiau melodijų harmoningai derinamos ir atliekamos šventinėse apeigose ar svarbiuose žmogaus gyvenimo ritualuose. Sutartinių tradicija būdavo perduodama per giminystės ryšius, šeimos rate. Jos yra svarbi Lietuvos etninės kultūros dalis, atspindinti tautinį tapatumą bei turinti dvasingumo reikšmę.

3. Sutartinių poveikis šeimos emocinio ryšio kūrimo procese

Šeima yra svarbiausia visuomenės struktūra, kurioje emocinis ryšys kuria saugią emocinę aplinką šeimos nariams (Rahmanova, Ekši, 2023). Tėvų ir vaikų santykiai, puoselėjamos šeimos tradicijos, o svarbiausia abiejų tėvų pavyzdys yra lemiantys vaiko auklėjimą bei emocinę būseną. Kaip teigia V. Žemaitis (2005) šeimos paskirtis yra ugdyti naują visavertę

asmenybę. Šeimos narių emociniai ryšiai nėra savaiminis rezultatas (Walsh, 2015). Tai yra sudėtingas procesas, kurį įtakoja kultūros, šeimos tradicijos bei aplinkos veiksniai. Tradicijos dažnai siejamos su konservatyvumu, uždarumu, inertiškumu, minties sąstingiu, bet taip pat vertinamos kaip tvirtybės pamatas, kurios yra perduodamas iš kartos į kartą, kaip laiko patikrintas, patirties ir išminties koncentratas (Kuzminskas, 2011).

Valstybinė šeimos politikos koncepcija (2011) teigia, kad šeima kaip pirminė bendruomenė, susiformavusi pirmiau nei valstybė ar kuris kitas socialinis darinys, yra natūrali ir pagrindinė visuomenės ląstelė. Gyvenimas drauge ir šeimos narių bendrystė bei tarpusavio priklausomybė grindžia būtinybę matyti šeimą kaip visumą. Ši koncepcija pabrėžia šeimos narių bendradarbiavimo ir tarpusavio ryšio svarbą visuomenės gerovei. Vyro ir moters lygiavertis bendradarbiavimas, glaudūs ryšiai tarp kartų, lemiantys kultūros vertybių ir konstruktyvių elgesio modelių abipusį perimamumą, turi įtakos visuomenės solidarumui, demokratiškumui ir pilietiškumui.

Harmoningi tarpusavio santykiai šeimoje skatina vaiko vystymąsi, pasitikėjimą savimi ir gebėjimą realizuoti prigimtinius gebėjimus. Pasak S. Tsabary (2015) norint užauginti emociškai sveiką vaiką, reikia nuoširdžiai su juo bendrauti. Tyrimai rodo, kad mums visiems sekasi geriau, kai veikiame kartu (Heller, 2022) Be to, grojant, dainuojant ar šokant kartu, šeimos nariai patiria teigiamas emocijas, kurios atsiliepia tarpusavio santykiams ir praturtina šeimos gyvenimo kokybę bei stiprina emocinį ryšį (Kreutz, 2014; Shai, Belsky, 2017).

Lietuvių liaudies sutartinės gali būti svarbus veiksnys šeimos emociniame ryšyje. Sutartinės giedamos grupėse ir turi unikalią harmoniją bei melodiją (Urbanavičienė, 2013). Tyrimai apie sutartinių poveikį emocinei sveikatai gali būti riboti, tačiau muzika yra pripažįstama kaip galinti turėti įtakos žmogaus emocinei būsenai (Croom, 2015). Sutartinių atlikimą galima priskirti prie muzikos terapijos. Muzikos terapija yra vienas iš būdų, kaip stiprinti šeimos emocinį ryšį. Ji siekia kurti harmoningus tarpusavio santykius, suteikti vaikams dėmesį, palaikymą, saugumo pojūtį ir padėti įvertinti teigiamus elgesio modelius. Pasak R. Vildžiūnienės (2017) dainuodami visi tampame lygūs, nebelieka nei hierarchijos nei statuso. Muzika, dainavimas, šokiai bei žaidimai suteikia galimybę šeimos nariams įsitraukti į bendrą veiklą kartu, išreikšti save ir stiprinti tarpusavio ryšius. Kaip teigia muzikos terapeutai C. Moulinex (2005), A. Oldfield (2006), C. Flower (2008) ir tyrinėtojai (Huang, Li, 2022) efektyviausias poveikis dalyvaujant muzikos žanro veiklose jaučiamas, kai dalyvauja kartu visa šeima, o ne atskirai po vieną. Tuomet visi dalyvaujantys šeimos nariai pajaučia gilesnį pokytį ir visa patirtis yra praturtinta visai nauja kokybe.

D. Račiūnaitės-Vyčiniienės (2015) savo tyrinėjimuose pabrėžia, kad giedant sutartinę atkuriami ir sukuriama ne tik muzikinė dermė, bet – jos pagrindu – atitinkama dvasinė būseną:

darna, sutarimas. Sutartinių tradicijos tęsimas šeimoje gali suteikti emocinį atpalaidavimą bei tapti dvasine praktika apjungiančiai šeimos narius, kurių kiekvienas dainuodamas sutartines arba ilgiau jų pasiklausęs gali pajauti (Račiūnaitė-Vyčinienė, 2015).

Sutartinių atlikimas su šeima gali turėti teigiamą poveikį šeimos emociniams tarpusavio ryšiams, bendravimui ir bendradarbiavimui bei psichikos sveikatai. Tai yra unikali galimybė pažvelgti į tradicinę lietuvišką muziką kaip į veiksnį, galintį sustiprinti šeimos ryšius ir prisidėti prie bendros emocinės gerovės.

Išvados

1. Emocinio ryšio sąvoka apibrėžia tarpusavio santykių sąveiką tarp žmonių, kurie geba išreikšti savo bei priimti kito jausmus bei emocinius poreikius, suprasti kitą ir būti suprastam. Šeimos emocinio ryšio kūrimas ir palaikymas yra esminis elementas šeimos gyvenimo kokybės ir šeimos narių emocinės gerovės užtikrinimo procese. Tarpusavio santykiai yra grindžiamas artimu bendravimu šeimoje, pasitikėjimu vienas kitu, atvirumu ir empatija. Stiprus emocinis ryšys tarp šeimos narių skatina teigiamus santykius, emocinę sveikatą ir padeda sprendžiant iškylančius iššūkius. Taip pat prisideda prie asmenybės formavimosi ir šeimos stabilumo.
2. Sutartinės yra unikaliuos daugiabalsės dainos, kurios atliekamos grupėje (bendruomenėje), dažniausiai šeimose. Lietuvių liaudies sutartinių dainų tradicijos yra labai svarbi kultūrinio paveldo dalis. Sutartinių giedojimas (dainavimas), grojimas, šokimas ir žaidimas, ne tik puoselėja muzikinius įgūdžius, bet ir padeda įprasminti bendruomenės (šeimos) ritualus, šventes bei kasdienybę. Sutartinės skatina socialinį bendravimą, solidarumą, tarpusavio supratimą ir ryšio kūrimą. Ši senoji sutartinių tradicija yra reikšminga etnokultūros tapatybės dalis, kuri buvo perduodama iš kartos į kartą, o dabar atgimsta šiuolaikiniame žmogaus gyvenime.
3. Sutartinės, kaip muzikinė tradicija, muzikos terapija, gali turėti teigiamą poveikį šeimos emocinei būsenai. Muzika yra žinoma kaip priemonė, galinti pagerinti emocinę gerovę ir skatinti bendravimą. Todėl jų atlikimas šeimoje gali padėti kurti teigiamą ir harmoningą emocinį ryšį tarp šeimos narių. Lietuvių liaudies sutartinės svarbus ne tik kaip muzikinis fenomenas, bet gali būti įvardijamos, kaip sakrali meditacija, turinti emocinį ir dvasinį poveikį jose dalyvaujantiems žmonėms. Sutartinės sujungia žmones bendru garsu. Tai ritualas, kuris ne tik suvienija dalyvius muzikiniu lygiu, bet ir skatina tarpusavio supratimą, kartu dalyvaujant šeimos nariams. Ši sutartinių tradicija turi neįkainojamą įtaką šeimyniniams santykiams, skatindama artumą, tarpusavio ryšį ir empatiją, kuri išlieka šeimos gyvenime.

Literatūra:

- Ambroz, M., & Bukovec, B. (2015). Fears Of A Modern Society. *Innovative Issues and Approaches in Social Sciences*, 8(1), p.163–179.
- Bieliauskienė, A., & Mikaliūkštienė, A. (2022). Vidutinio ir pagyvenusio amžiaus žmonių gyvenimo kokybė ir jos ryšys su emocine sveikata. *Slauga. Mokslas ir praktika*, 3(4), p. 11-17.
- Bowlby, J. (1969). Disruption of affectional bonds and its effects on behavior. *Canada's mental health supplement*, 59, p. 12.
- Croom, A. M. (2015). Music practice and participation for psychological well-being: A review of how music influences positive emotion, engagement, relationships, meaning, and accomplishment. *Musicae Scientiae*, 19(1), p. 44-64.
- Di Fabio, A., Palazzeschi, L., Bucci, O., Guazzini, A., Burgassi, C., & Pesce, E. (2018). Personality traits and positive resources of workers for sustainable development: Is emotional intelligence a mediator for optimism and hope?. *Sustainability*, 10(10), p. 3422.
- Česnaitytė, V., Kanopienė, V., & Mikulionienė, S. (2014). *Lietuvos šeima: socialinių sątyų perspektyva: monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Fernández-Gavira, J., Castro-Donado, S., Medina-Rebollo, D., & Bohórquez, M. R. (2022). Development of emotional competencies as a teaching innovation for higher education students of physical education. *Sustainability*, 14(1), p. 300.
- Flower, C. Oldfield, A. (2008). *Music Therapy with Children and their Families*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Gaidamavičiūtė, R. (2011). Ar pradėsime labiau vertinti sutartines?. *Kultūros barai*, (3), p. 54-57.
- Galvin, K. M., Braithwaite, D. O., & Bylund, C. L. (2015). *Family communication: Cohesion and change*. Routledge
- Goleman, D. (2001). *Emocinis intelektas*. Vilnius: Presvika.
- Goleman, D., Boyatzis, R. E., & McKee, A. (2013). *Primal leadership: Unleashing the power of emotional intelligence*. Harvard Business Press.
- Gottman, J. M. (1998). Psychology and the study of marital processes. *Annual Review of Psychology*, 49(1), p. 169–197.
- Gruodytė, V. (2018). Moteriškasis lietuvių šiuolaikinės muzikos pradai. *Kultūros barai*, (1), p. 24-32.
- Guthold, R., Carvajal-Velez, L., Adebayo, E., Azzopardi, P., Baltag, V., Dastgiri, S., ... & Requejo, J. (2023). The importance of mental health measurement to improve global adolescent health. *Journal of Adolescent Health*, 72(1), p. S3-S6.

- Heller, D. (2022). *Prieraišumo galia: kaip sukurti tvirtus ir ilgalaikius tarpusavio ryšius*. Vilnius: Tyto alba.
- Herreros, F. (2015). Ties that bind: Family relationships and social trust. *Rationality and Society*, 27(3), p. 334-357.
- Holmes, J. (2014). *John Bowlby and attachment theory*. Routledge.
- Huang, J., & Li, X. (2022). Effects and applications of music therapy on psychological health: A review. In 2021. *International Conference on Public Art and Human Development*, p. 984-989.
- Jonutytė, J. (2020). Sutartinės: paveldas kaip motyvas radikaliai naujumui. *Tautosakos darbai*, p. 254-257.
- Kauhanen, L., Wan Mohd Yunus, W. M. A., Lempinen, L., Peltonen, K., Gyllenberg, D., Mishina, K., ... & Sourander, A. (2023). A systematic review of the mental health changes of children and young people before and during the COVID-19 pandemic. *European child & adolescent psychiatry*, 32(6), p. 995-1013.
- Kalnius, P. (2019). Etninės kultūros sąvoka etnologijoje ir jos vartojimo variacijos Lietuvoje. *Res humanitariae*, 26, p. 70-91.
- Karkockienė, D. (2012). *Šeimos psichologija: metodinė priemonė*, Vilnius: Edukologija.
- Kraniauskas, L. (2009). Vyriškas ir moteriškas šeimos pasaulis: Struktūros poveikis ar tapatumo konstravimo strategija. *Lietuvos šeima. Tarp tradicijos ir naujos realybės*, p. 169-219.
- Krauthamer Ewing, E. S., Herres, J., Dilks, K. E., Rahim, F., & Trentacosta, C. J. (2019). Understanding of emotions and empathy: Predictors of positive parenting with preschoolers in economically stressed families. *Journal of Child and Family Studies*, 28, p. 1346-1358.
- Kreutz, G. (2014). Does singing facilitate social bonding?. *Music and Medicine*, 6(2), p. 51-60.
- Kuzmickas, B. (2011). Tradicijos ir inovacijos: ką įgyjame, ko netenkame. *Kultūros barai*, (6), p. 2-5.
- Legkauskas, V. (2013). *Vaiko ir paauglio psichologija: šiandienos iššūkiai*. Vilnius: Vaga.
- Lekavičienė, Rosita, & Antinienė, Dalia. (2015). *Emocinis intelektas: Lietuvos jaunimo tyrimas: mokslo monografija*. Kaunas: Technologija.
- Lesinskienė, Sigita, & Karalienė, Virginija. (2008). *Emocinės raidos įtaka tolimesniam vaiko asmenybės vystymuisi: metodinės rekomendacijos pedagoginių psichologinių tarnybų specialistams, ikimokyklinio ugdymo pedagogams, tėvams*. Vilnius [i.e. Kaišiadorys]: Printėja.

- Li. Y. (2022). Research and Implementation of Emotional Classification of Traditional Folk Songs Based on Joint Time-Frequency Analysis. *Mobile Information Systems*, Prieiga internete: <https://doi.org/10.1155/2022/1224274> [žiūrėta 2023.10.03].
- Lietuvos Respublikos Seimas (1996; 2023). Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.86929/asr> [žiūrėta 2023.10.03].
- Lietuvos Respublikos Seimas (2008; 2011). Valstybinė šeimos politikos koncepcija. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.322152/asr> [žiūrėta 2023.10.03].
- Liubertienė, I., Kunickienė, R., & Kupriūnienė, J. (2015). Socialinių emocinių kompetencijų lavinimas ugdymo įstaigose. *Socialinė sveikata* . 2 (4), p. 90-100.
- Maslauskaitė, A. (2005). Tarpusavio santykių kokybė Lietuvos šeimose. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 15(1), p. 122–134.
- Markham, L. (2018). *Ramūs tėvai, laimingi vaikai: kaip nustoti šaukti ant savo vaikų ir užmegzti su jais ryšį*. Vilnius: Vaga.
- Matulienė, G. (2012). *Šeimos psichologija*. Vilnius: Ciklonas.
- Merlevede, P. E., Bridoux, D., & Vandamme, R. (2001). *7 Steps to emotional intelligence*. Bancyfelin: Crown House.
- Molyneux, C. (2005). Music therapy as a short-term intervention with individuals and families in a child and adolescent mental health service. *British journal of music therapy*, 19(2), p. 59-66.
- Nakienė, A. (2013). Kaip išliko lietuvių polifoninės giesmės sutartinės?. *Liaudies kultūra*, (3), p. 18-39.
- Morgan, D. H. (1996). *Family connections: An introduction to family studies*. Wiley.
- Morgan, D. (2011). *Rethinking family practices*. Springer.
- Nakienė, A. (2022). Nuo tradicinės polifonijos iki polifoninės tradicijos. Lietuvių muzikos kaita XX–XXI amžiuje. *Res Humanitariae*, p. 253-255.
- Naudužienė, G., & Zuzevičiūtė, V. (2021). Emocinio intelekto ir psichologinės gerovės ryšys: ugdymo galimybės. *Šiuolaikinės visuomenės ugdymo veiksniai*. 06, p. 217–235.
- Navaitis, G. (2015). *Psichologinis šeimos konsultavimas: teorijos ir metodai*. Vilnius: Vilniaus šeimos centras.
- Neale, S., Spencer-Arnell, L., & Wilson, L. (2011). *Emotional intelligence coaching: Improving performance for leaders, coaches and the individual*. Kogan Page Publishers.

- Nedzinskas, E., & Mickienė, R. (2017). Ugdymo (si) veiksmų įtaka būsimųjų profesionalų atsakomybės formavimuisi. *Šiuolaikinės visuomenės ugdymo veiksniai. Mokslo žurnalas*, 2(113), p. 122.
- Oldfield, A. (2006). *Interactive Music Therapy in Child and Family Psychiatry. Clinical Practice, Research and Teaching*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Patrick, M. R., Snyder, J., Schrepferman, L. M., & Snyder, J. (2005). The joint contribution of early parental warmth, communication and tracking, and early child conduct problems on monitoring in late childhood. *Child Development*, 76(5), p. 999-1014.
- Pipere, A., & Mārtinsone, K. (2022). Metamodernism and social sciences: Scoping the future. *Social Sciences*, 11(10), p. 457.
- Purvaneckas, Andrius, & Purvaneckienė, Giedrė (2001). *Moteris Lietuvos visuomenėje: palyginamoji tyrimų analizė*. Vilnius: Danielius.
- Račiūnaitė-Vyčiniene, D., (2000). *Sutartinių atlikimo tradicijos*, Vilnius: Kronta.
- Račiūnaitė-Vyčiniene, D. (2013). Sutartinės, Lithuanian multipart songs in Unesco's intangible cultural heritage list: winning and risk. *Local and Global Understandings of Creativities: Multipart Music Making and the Construction of Ideas, Contexts and Contents*, p. 294.
- Račiūnaitė-Vyčiniene, D. (2015). Sutartinių giedojimo tradicija postmodernioje visuomenėje: perėmimas, perdavimas ir raiška. *Liaudies kultūra*, (2), p. 19-34.
- Rahmanova, G., & Ekşi, G. Y. (2023). Forming a culture of communication in the family: problems and strategies. *International Bulletin of Applied Science and Technology*, 3(11), p. 42-45.
- Renström, E. A., & Bäck, H. (2021). Emotions during the Covid-19 pandemic: Fear, anxiety, and anger as mediators between threats and policy support and political actions. *Journal of Applied Social Psychology*, 51(8), p. 861–877.
- Remeikaitė, I., & Lekavičienė, R. (2002). Emocinis intelektas ir jo vertinimo problema. *Psichologija*, 26, p. 54-65.
- Reidenas, P. (2022). Papildytas Lietuvos nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvadas. *Budas (Habitus)*, (2), p. 42-50.
- Shai, D., & Belsky, J. (2017). Parental embodied mentalizing: How the nonverbal dance between parents and infants predicts children's socio-emotional functioning. *Attachment & human development*, 19(2), p. 191-219.
- Shokosim, A. (2022). Psychology of family and family relations. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(12), p. 1284-1287.
- Slaviūnas Z. (1958;1959). *Sutartinės: Daugiabalsės lietuvių liaudies dainos*, Vilnius.

- Szcześniak, M., & Tułeczka, M. (2020). Family functioning and life satisfaction: The mediatory role of emotional intelligence. *Psychology research and behavior management*, p. 223-232.
- Šeškauskaitė, D. (2001). *Sutartinės - senovės apeiginės giesmės: monografija*. Kaunas: Dakra.
- Šeškauskaitė, D. (2016). Etninės kultūros gyvybingumas Lietuvoje. *Lietuvių etninės kultūros ugdymas*, p. 67.
- Urbanavičienė, D. (2009). *Šokamosios ir žaidžiamosios sutartinės*. Kronta.
- Urbanavičienė, D. (2013). Sutartinių sinkretizmas: giedojimo ir šokimo (žaidimo) būdų sąveikos tyrimai. *Lietuvos muzikologija*, p.187-206.
- Umbrasienė, V. (2017). Skambančios struktūros: muzikos vaidmuo žmogaus proto evoliucijoje. *Musicology of Lithuania/Lietuvos muzikologija*, 18, p. 18.
- United Nations (2021). UN-wide Health Survey 2021 - Summary Report Focusing on Mental Health and Well-being . Prieiga per internetą: <https://policy.un.org/content/un-wide-health-survey-2021-summary-report-focusing-mental-health-and-well-being> [žiūrėta 2023. 10.02].
- Trinkūnienė, I. (2007). Etninės kultūros išlikimo strategija šiuolaikinėse bendruomenėse: nuo tradicijos link interpretacijos. *Filosofija. Sociologija*, 18(4), p. 12-22.
- Trinkūnienė, I. (2011). Sakralumas etnokultūrinėje tradicijoje. *FilosoFija. sociologija*, (4), p. 493-500.
- Tsabary, S. (2015). *Sąmoninga tėvystė: kurkime darnų ryšį su vaiku*. Vilnius: Alma littera.
- Vildžiūnienė, R. (2017). Kaip ir kodėl dainavo lietuviai?. Dainavimas be sienų. *Vokalinio ugdymo tradicijos ir inovacijos*, p. 37.
- Žemaitis, V. (2005). *Šeimos etika*. Vilnius: Rosma.
- Žičkienė, A. (2009). Sutartinės-naujas žvilgsnis ir naujos galimybės. *Tautosakos darbai*, p. 330-332.
- Žukauskienė, D. (2020). 2020-ieji-vaikų emocinės gerovės metai. Namai ne visuomet yra namai. *Slauga. Mokslas ir praktika*, 3 (279), p. 13-14.
- Walsh, F. (2015). *Strengthening family resilience*. Guilford publications.
- World Health Organization (2023). World mental health report: Transforming mental health for all . Prieiga per internetą: <https://www.who.int/teams/mental-health-and-substance-use/world-mental-health-report> [žiūrėta 2023. 10.04].
- World Economic Forum (2016). New Vision for Education: Fostering Social and Emotional Learning through Technology. Geneva. Prieiga per internetą: <https://www.weforum.org/publications/new-vision-for-education-fostering-social-and-emotional-learning-through-technology/> [žiūrėta 2023. 10.02].

IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KASDIENIO GYVENIMO ĮGŪDŽIŲ UGDYMO SVARBA ŠEIMOJE

Vilma Žibienė

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnyje pateikiama mokslinės literatūros apžvalga apie ikimokyklinio amžiaus vaikų kasdienio gyvenimo įgūdžių svarbą šeimoje. Gyvenimo įgūdžiai – neatskiriama žmogaus gyvenimo dalis. Išugdyti kasdienio gyvenimo įgūdžiai vaikystėje sudaro galimybę ateityje žmogui jaustis nepriklausomam jo kasdienybėje. Gyvenimo įgūdžių stoka griauja vaikų pasitikėjimą savimi, apsunkina draugų susiradimo galimybes, menkina bendravimo įgūdžius, sveikos mitybos, higienos, saugaus elgesio įgūdžius, o visa tai minimalizuoja gyvenimo kokybę.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: tėvai, pedagogas, ikimokyklinis ugdymas, kasdieniai gyvenimo įgūdžiai.

Įvadas

Temos aktualumas. Ikimokykliniame amžiuje vyksta biologinis vaiko smegenų brendimas, sąlygojantis vaiko prigimtinių galių sklaidą, fizinę, kognityvinę, emocinę, socialinę jo raidą bei lemiantis vaiko mokymosi mokykloje ir tolesnio gyvenimo sėkmę (Monkevičienė, 2015).

Kalbėdami apie ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymą svarbu pažymėti *Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme* (2011) teigiama, jog „Ikimokyklinio ugdymo paskirtis – padėti vaikui tenkinti prigimtinius, kultūros, taip pat ir etninės, socialinius, pažintinius gebėjimus, ugdyti vaiko kognityvinius įgūdžius, padėti vaikui pasirengti ugdytis pagal priešmokyklinio ugdymo programą.“ (7 str.), dar vienas svarbus aspektas „Ikimokyklinis ugdymas vyksta šeimoje, o tėvų (globėjų) pageidavimu – pagal ikimokyklinio ugdymo programą“ (7 str.) (*Lietuvos respublikos švietimo įstatymas, 2011*) Tai rodo, kad ikimokyklinis ugdymas svarbus ne tik švietimo įstaigoje, bet ir šeimoje, o tėvų pareiga padėti vaikui pasirengti priešmokykliniam ugdymui. Šeima formuoja vaiko nuostatas, įpročius, vertybes, kurios turi būti puoselėjamos ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Remiantis O. Monkevičienės, V. Bujanauskienės, B. Banevičiūtės, A. Galkienės, V. Gevorgianienės, V. S. Glebuviienės, M. Jonilienės, D. Karkockienės, V. Kazragytės, V. Mauragienės, A. Mazolevskienės, E. Motiejūnienės, V. Sičiūnienės, K. Stankevičienės, S. Ustilaitės, A. Valantino (2014) pateiktose ikimokyklinio ugdymo metodinėse rekomendacijose,

galime pastebėti sąsają tarp kasdienių gyvenimo įgūdžių ir savireguliacijos bei savikontrolės, kurios savo ruožtu susijusios su socialine ir komunikacine kompetencijomis, tai rodo, kad kasdieniniai gyvenimo įgūdžiai (toliau – KGĮ) – neatskiriama žmogaus gyvenimo dalis. Nuo to, kaip sėkmingai bus ugdomi šie įgūdžiai ikimokykliniame amžiuje, priklauso tolimesnė kompetencijų plėtotė, vaiko pasiruošimas priešmokykliniam ugdymui, o vėliau ir mokyklai. Apie tai, kalba ir užsienio autoriai S. M. Ayu, Dewi A. (2023) teigia, kad būtent gyvenimo įgūdžių plėtojimas prisideda prie vaiko savarankiškumo, pasitikėjimo savo jėgomis didinimo, o tai be abejonės padeda pagrindus vaiko tolimesniam pasiruošimui savarankiškam gyvenimui. K. Hille, P. Evanschitzky, A. Bauer (2015) pabrėžia, kad gyvenimo įgūdžių stoka apsunkina draugų susiradimo galimybes, menkina bendravimo įgūdžius, griaua vaikų pasitikėjimą savimi.

Grįždami prie to, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogas nėra vienintelis asmuo, atsakingas už vaiko raidą, jo asmenybės formavimąsi ir elgesį, ši atsakomybė tenka ir vaiko tėvams, kurie yra įtraukti į vaikų, pasirengusių gauti pagalbą, gyvenimą (Rush, Sheldon, 2015). Taigi, vaikui pradėjus lankyti ikimokyklinio ugdymo įstaigą, prasideda naujas jo ugdymo(si) ir socializacijos etapas, kuriame tėvų vaidmuo nėra niekaip nesumažėja. (Blandė, Gudelienė, 2016).

Norint užtikrinti tinkamą ir sėkmingą vaiko pasiruošimą priešmokykliniam ugdymui, o vėliau ir mokyklai, svarbūs KGĮ, tad nelieka abejonių, jog prie to, kaip sėkmingai vaikas pasiruoš šioms naujiems etapams, turėtų prisidėti ne tik pedagogai bet ir tėvai.

Tyrimo problema: spartus gyvenimo tempas bei ir rutina sąlygoja nepakankamą tėvų dėmesį ikimokyklinio amžiaus vaikų KGĮ. Todėl yra svarbu išryškinti ikimokyklinio amžiaus vaikų KGĮ ugdymo svarbą. Keliamas probleminis klausimas – kokia yra ikimokyklinio amžiaus vaikų KGĮ svarba šeimoje?

Temos ištirtumas: Lietuvoje KGĮ tyrinėjo J. V. Vaitkevičius, 2001; R. Kulbokienė, 2005; V. Gudžinskienė, 2012; A. Railienė, 2012; A. Burbienė, 2015; E. Gudelienė, 2016; O. Monkevičienė ir kt. (2014, 2015) ir užsienio autoriai: S. M. Ayu, A. Dewi, H. Samara, Z. M. Ayu, R. Zulyana (2023); Fahmie T. A., Luczynskis K. C. 2018; May M. 2019. Apibendrinant visų mokslininkų požiūrius apie KGĮ ugdymą, galima teigti, kad KGĮ sujungia socialinius, emocinius, fizinius, dvasinius ir asmeninius sveikatos gebėjimus. KGĮ ugdymas yra labai vertingas ir reikalingas, šie įgūdžiai bus reikalingi ne tik pasiruošimui priešmokykliniam ugdymui ar mokyklai, bet visą gyvenimą. Todėl KGĮ svarbu ugdyti nuo ankstyvos vaikystės ir šeimoje, namuose ir ikimokyklinio ugdymo institucijoje.

Tyrimo objektas: ikimokyklinio amžiaus vaikų KGĮ ugdymas šeimoje.

Tyrimo tikslas: atskleisti ikimokyklinio amžiaus vaikų KGĮ ugdymo svarbą šeimoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti KGĮ sampratą ir klasifikaciją.
2. Išnagrinėti KGĮ reikšmę ikimokykliniame amžiuje.
3. Aptarti tėvų įtaką ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų kasdienio gyvenimo įgūdžius.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.

Teorinė dalis

1. Kasdienių gyvenimo įgūdžių samprata ir klasifikavimas

Analizuojant mokslinę literatūrą dažniau sutinkama – *gyvenimo įgūdžių* sąvoką. Galime pastebėti, kad Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) ir Jungtinių Tautų vaikų fondas (UNICEF) – gyvenimo įgūdžius apibūdina gana panašiai, KGĮ – tai gebėjimai prisitaikyti visuomenėje, susijusi su savęs pažinimu, savikontrolė, tarpasmeninių santykių užmezgimu ir palaikymu bei pačio individo mąstymu, susijusiu su problemų sprendimų priėmimu ir valdymu (1 lentelė).

1 lentelė. Gyvenimo įgūdžių samprata PSO ir UNICEF organizacijų požiūriu

Organizacijos	Gyvenimo įgūdžių apibūdinimas	Pagrindinės įgūdžių sritys
PSO	Gebėjimas prisitaikyti visuomenėje ir elgtis pozityviai, individų gebėjimas veiksmingai susidoroti su kasdienio gyvenimo poreikiais ir problemomis. Tai tokie gebėjimai, kurie padeda vaikams išlaikyti psichinę sveikatą ir pasitikėjimą savo jėgomis, kai jie susiduria su gyvenimo realybe.	Savivoka; Empatija; Kritinis mąstymas; Kūrybiškas mąstymas; Sprendimų priėmimas; Problemų sprendimas; Efektyvi komunikacija; Tarpasmeniniai santykiai; Streso valdymas; Emocijų valdymas
UNICEF	Psichosocialinių gebėjimų ir tarpasmeninių įgūdžių visuma, kurie padeda žmonėms priimti pagrįstus sprendimus, spręsti problemas, kritiškai ir kūrybiškai mąstyti, veiksmingai bendrauti, užmegzti sveikus santykius, užjausti, susidoroti iškilusiomis gyvenimiškomis problemomis. Gyvenimo įgūdžiai gali būti skirti asmeniniams veiksams arba veiksams, kuriais siekiama pakeisti supančią aplinką, kad ji taptų palanki sveikatai.	Savęs pažinimas; Tarpasmeniniai įgūdžiai; Mąstymo įgūdžiai

Analizuojant mokslinius šaltinius, galime pastebėti ir tai, kad ugdymo procese, gyvenimo įgūdžiai labiau orientuoti į socialinę sritį. Remiantis T. A. Fahmie ir K. C. Luczynski (2018), ikimokyklinio amžiaus vaikams sudaryta prevencinė gyvenimo įgūdžių programa, ji skirta

bendravimo ir socialinių įgūdžių ugdymui, siekiant užkirsti kelią probleminio elgesio vystymuisi ir apjungia 4 sritis:

- instrukcijų laikymasis;
- funkcinis bendravimas;
- daugiakopių nurodymų vykdymas;
- tarpasmeninių santykių palaikymas.

Šiuos įgūdžius ikimokyklinio ugdymo mokytojai įvardijo kaip pagrindinius įgūdžius, kurie padeda vaikams sėkmingai adaptuotis naujose vietose ir pasiruošti mokyklai.

Nagrinėjant *kasdienių gyvenimo įgūdžių* sampratą, galime pastebėti, kad tai yra gyvenimo įgūdžių dalis, kuri susijusi labiau su sveikatos saugojimu ir savarankiškumu. Anot V. Gudžinskienės, A. Railienės (2012), KGĮ yra žmogaus gebėjimas patenkinti savo būtiniausius poreikius ir spręsti su jais susijusias problemas. Vaikui tai įgūdžiai, padedantys išlikti sveikam. Kitame šaltinyje teigiama, kad KGĮ – tai vaiko sveikatai saugoti ir stiprinti būtini įpročiai ir elgesys (Monkevičienė O. ir kt., 2014). O. Monkevičienė ir kt. (2014) išskiria 4 pagrindines kasdienių gyvenimo įgūdžių sritis (2 lentelė)

2 lentelė. KGĮ klasifikacija (sudaryta darbo autorės, remiantis Monkevičiene ir kt. , 2014)

KGĮ sritis	Apibūdinimas
Vaiko asmeniniai valgymo ir mitybos įgūdžiai	Tai mokėjimas valgyti pačiam, tvarkingai ir atsakingai ir mandagiai elgtis prie stalo, naudoti stalo įrankiais.
Asmeninės higienos ir aplinkos tvarkos palaikymo įgūdžiai	Mokėjimas savarankiškai apsirengti ir nusirengti, susitvarkyti savo žaislus ir žaidimo, veiklos vietą, asmeninės higienos laikymasis, susitvarkymas po tualetu, rankų plovimas, prausimasis.
Saugaus elgesio įgūdžiai	Elgsena, kuri formuojasi suaugusiesiems mokant saugiai elgtis namuose ir gatvėje, padedant vaikui atpažinti artimiausioje aplinkoje pavojingas ir grėsmingas saugumui situacijas ir išmokti į jas reaguoti.
Taisyklinga kūno laikysena	Tai įgūdis, kuriam reikalinga pačio vaiko savikontrolė, mokėjimas taisyklingai sėdėti, stovėti tiesiai, neįsitempus, teisingai pasilenkti, pakelti daiktą.

Kiek artimesnį, mūsų šalies KGĮ požiūrį galime rasti Suomijos nacionalinėje pagrindinėje mokymo programoje. Joje aprašytos šešios tarpusavyje susijusios bendrųjų gebėjimų sritys, viena iš jų – rūpinimasis savimi ir kasdienio gyvenimo valdymas. Čia teigiama, jog KGĮ – tai yra įgūdžiai, susiję su rūpinimusi savimi, sveikata ir saugumu. Pabrėžiama, kad ikimokyklinio ugdymo metu svarbu yra stiprinti vaikų įgūdžius, susijusius su gerove ir saugumu, ir padėti jiems įgyti rinktis tvarų gyvenimo būdą. Ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros programa palaiko teigiamą vaikų požiūrį į ateitį. Palaikomas laipsniškas vaikų savarankiškumo lygio didėjimas.

Vaikams padedama ir jie skatinami prireikus prašyti pagalbos. Įvairūs įgūdžiai, pavyzdžiui, apsirengti, valgyti maistą, rūpintis asmenine higiena ir daiktais, lavinami kartu su vaikais. Vaikai vedami prie atsakingo ir saugaus elgesio ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros aplinkoje, įskaitant gamtoje ir eisme. Akcentuojama vaikų gerovę skatinantys klausimai, pavyzdžiui, poilsio svarba, mitybos, fizinio aktyvumo ir psichinės gerovė, o visą tai aptariama su vaikais. Vaikui padedama išreikšti ir reguliuoti savo emocijas. Vaikų emociniai įgūdžiai gerėja, nes jie pratinasi suvokti, pripažinti ir įvardyti emocijas. Vaikai taip pat mokomi gerbti ir saugoti savo ir kitų kūną (*The Finnish National Agency for Education, 2022*).

Apibendrinant galima teigti, kad gyvenimo įgūdžiai ir KGĮ sujungia socialinius, emocinius, fizinius, dvasinius ir asmeninius sveikatos gebėjimus. KGĮ ugdymas siejasi su vaikų sveikatingumo palaikymu, savarankiškumo skatinimu, saugaus elgesio ugdymu, tačiau tai neatsiejama bendrai gyvenimo įgūdžių sampratai, kurios prioritetai: savęs pažinimas, veiksmingų sprendimų priėmimas (mąstymas), įgūdžiai pažinti ir gyventi su kitais (tarpasmeniniai santykiai).

2. Kasdienių gyvenimo įgūdžių reikšmė ikimokykliniame amžiuje

Pasak D. Gricienės, K. Janušaitės (2011), KGĮ lavinimas yra svarbus vaiko psichinės sveikatos raidai, nes apsaugo nuo smurto propagavimo ir rizikos veiksnių poveikio. Įgyjami įgūdžiai formuoja psichologinį atsparumą, kuris vėliau gyvenime padeda vaikams priimti teisingus sprendimus. Be abejo, KGĮ ugdyti yra svarbi mokomoji aplinka, kurioje vaikas jaučiasi saugus ir ramus, vyrauja pagarba, pasitikėjimas, empatija ir palaikymas, ir suaugusiųjų nusiteikimas. Svarbiausia tokią aplinką palaikyti vaiko artimiausioje aplinkoje, t. y. šeimoje, ugdymo įstaigoje, tarp bendraamžių. Pasak O. Monkevičienės (2014) ikimokyklinio amžiaus vaikų kasdieninio gyvenimo įgūdžių srityje vaikui ugdantis tobulėja: savarankiškumas, tvarkingumas, atsakingumas, pasitikėjimas savimi, savivoka, savęs saugojimo ir stiprinimo gebėjimai.

Ikimokykliniame amžiuje vaikas „atranda“ žmogiškų santykių veiklos įvairovę bei socialinių funkcijų pasaulį. Jis jaučia stiprų poreikį įsitraukti į suaugusiųjų gyvenimą ir jame aktyviai dalyvauti. Šiuo laikotarpiu vyksta ir labai intensyvi vaiko savęs suvokimo ir supratimo, pasitikėjimo savimi raida. Ikimokyklinio amžiaus vaikas drąsiai išbando įvairias naujas sritis, patyręs nesėkmę greitai pamiršta ir įsitraukia į kitą jį dominančią veiklą su dar didesniu veržlumu. Begalinis vaiko iniciatyvumas yra ribojamas naujai atsiradusio gėdos suvokimo. Jeigu vaiko pastangos baigiasi nesėkme ar kitų kritika, nusivylimą, vaikas jaučia gėdą. Vaikas jau gali lengviau suvokti kitų požiūrį, randa būdų kaip juos užjausti ir paguosti, rūpintis jų jausmais. Šio amžiaus vaikas nuoširdžiai nori padėti, nes jo besiformuojantis pasitikėjimas

savimi skatina jį jaustis galinčiu padaryti beveik viską, o kitam suteikta pagalba skatina vaiką jaustis vyresniu (Gelžinytė, Bagdonas, 2016). Ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų kasdieninius gyvenimo įgūdžius labai svarbu suaugusiųjų – tėvų ir pedagogų pagalba: jų supratimas ir palaikymas, emociškai saugi ir rami aplinka (*Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2011*).

Apibendrinant galima teigti, kad KGI reikšmė ikimokykliniame amžiuje yra labai svarbi. Formuojantis psichologiniam atsparumui, vaikas išmoksta gyvenime priimti teisingus sprendimus. Vaiko savarankiškumo skatinimas ir pasitikėjimas savo jėgomis formuoja vaiko suvokimą apie save ir savo galias. Įgydamas tam tikrus įgūdžius vaikas mokosi savikontrolės, kuri susijusi su kitų kompetencijų plėtote, tad kasdienių įgūdžių ugdymas yra vienas iš komponentų, kuris užtikrina sėkmingą vaiko mokymąsi ateityje.

3. Tėvų įtaka ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų kasdienio gyvenimo įgūdžius

Šeima – pagrindinė visuomenės ląstelė ir natūrali visų jos narių, ypač vaikų, augimo ir gerovės aplinka. Tėvai – pirmieji vaiko sveikatos ugdytojai, jiems tenka pagrindinė atsakomybė už vaiko vystymąsi ir auklėjimą (Vaitkevičius, Zaborskis, Petrauskienė, 2001). Vaikas pamėgdžioja tėvų ir kitų savo šeimos narių elgesį. Pažintinis, socialinis ir emocinis vaiko vystymasis bus visavertis tik tuo atveju, jei šeimoje vyraus pozityvi aplinka, jei tėvai skatins sveiką vaiko gyvenseną ir formuos atitinkamus kasdienio gyvenimo įgūdžius (Kulbokienė, 2005). Užvaldyti spartaus gyvenimo tempo, greitos rutinos tėvai fiziškai ir emociškai atsiriboja nuo ikimokyklinio amžiaus vaikų kasdienybės problematikos ar jų gyvenimo įgūdžių ugdymo.

Pasak mokslininkų, įpročiai, susiję su sveika gyvensena, pradeda formotis ir yra išmokstami ankstyvoje vaikystėje ir išlieka visam gyvenimui. Pastebima, kad tam didelę įtaką turi tėvų auklėjimo stilius ir elgesio modeliai, pavyzdys, gyvenimo būdas. Augdamas vaikas perima šeimos įpročius, elgseną, suteikiamas žinias (Mollborn ir kt., 2014)

Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, jog pagrindinį vaidmenį vaiko gyvenimo įgūdžių lavinime ir ugdyme turi tėvai, o pedagogai ugdymo procesą tik papildo. A. Burbienė (2015) teigia, jog „per pastaruosius dešimtmečius vykstantys švietimo reformos pokyčiai suformavo naują požiūrį į vaiką, bet ne į šeimą. Šiandien dar vis stokojama veiksmingo bendradarbiavimo su šeimomis, jų švietimo, aktyvaus įtraukimo į ugdymo procesą bei suvokimo, kad šeima yra neatskiriama ugdymo proceso dalis“. (Burbienė, p. 36). Šeimos dalyvavimas vaiko KGI ugdyme, nustatant vaikų mitybos, higienos įpročius, turi didelę reikšmę, kadangi šeimoje vaikai praleidžia daug laiko, tuo pat metu pamėgdžiodami tėvų ir kitų šeimos narių elgesį (Neumark-Sztainer, Wall, Larson, Eisenbenr, Loth, 2011; Nicklaus, Remy, 2013). Tiek tėvai, tiek pedagogai rūpinasi vaiko KGI lavinimu, siekia, kad vaikas dalyvautų ugdymo procese ir

teigiamai jaustūsi mokymo(si) aplinkoje. Todėl efektyviam šių įgūdžių ugdymui yra svarbi edukologų ir tėvų kooperatyvi veikla. Kita vertus, nėra paprasta vaikų tėvus įtraukti į ugdymo įstaigos veiklą. Nors tėvai yra vienas pagrindinių vaikų autoritetų, iš kurių jie mokosi, kurie skatina tų įgūdžių mokymąsi, pastebima, kad tėvai ne visada supranta savo šio vaidmens svarbą ir nepakankamai įsitraukia į ugdymo procesą (Gustaitienė ir Širiakovienė, 2020).

J. Klizaitė (2018) teigia, jog pedagogai nuolat stengiasi išklaudyti ir suprasti susidomėjusius tėvus, jiems praneša apie ugdymo įstaigos gyvenimą ir šitaip ne tik stiprina tėvų ir pedagogų ryšį, bet ir palengvina vaiko gyvenimo įgūdžių ugdymo procesą. Tiek tėvai, tiek pedagogai gauna atgalinį ryšį, kuris padeda tėvus įtraukti į vaiko ugdymo procesą ir visos ugdymo įstaigos gyvenimą. Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimas suteikia pedagogams daugiau informacijos apie patį vaiką, o ši padeda geriau ir efektyviau vykdyti vaiko kasdinių gyvenimo įgūdžių ugdymą. Ryšys su vaikų tėvais ir jų išsakomi poreikiai padeda mokytojui geriau juos suprasti ir sklandžiai bendradarbiauti ikimokyklinio amžiaus vaikų gyvenimo įgūdžių ugdymo proceso metu.

Apibendrinant galima teigti, kad, šeima yra pagrindinis veiksnys darantis įtaką vaikų kasdinių įgūdžių ugdyme. Tėvai per savo teigiamą požiūrį, pavyzdį ir gyvenimo būdą, patys vaikams įdiegia įgūdžius, per kuriuos formuojasi pačio vaiko požiūris į save ir kitus. Pagal tai, ką jis mato savo artimiausioje aplinkoje, diegiamas atitinkamas elgesys susijęs su sveikatingumu, savarankiškumu, saugumu.

Išvados

1. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad gyvenimo įgūdžių samprata labiau siejama su socialiniu vaikų gyvenimu, o KGĮ samprata – su vaikų sveikatos saugojimo sritimi, vaikų higienos įpročiais, saugumu, sveikos gyvensenos ir savarankiškumo įgūdžiais. Visą tai prisideda prie vaikų savikontrolės ir savęs pažinimo, padeda vaikams pasiruošti gyvenimiškiems iššūkiams, saugoti ir stiprinti sveikatą.
2. KGĮ reikšmė ikimokykliniame amžiuje yra labai didelė. Šiame amžiuje dedami vaiko psichinės sveikatos pamatai, formuojasi psichologinis atsparumas, kuris vėliau gyvenime padeda vaikams priimti teisingus sprendimus. Tai amžius, kai suformuoti įpročiai išlieka visam gyvenimui. KGĮ padeda pagrindus savarankiškumui, atsakingumui, pasitikėjimui savimi, savivokai, savikontrolei, savęs saugojimui ir sveikatos stiprinimui.
3. Tėvai yra pagrindiniai sveikatos ugdytojai, jiems tenka atsakomybė už vaiko vystymąsi ir auklėjimą. KGĮ ugdymui didžiulę įtaką daro tėvų pavyzdys, kantrybė ir žinoma, pačios šeimos gyvenimo būdas. Tai kokius sveikatos įgūdžius turės susiformavęs vaikas priklausys, nuo to, kaip elgiasi, auklėja ir kokias vertybes suteikia tėvai būtent kasdinių gyvenimų įgūdžių aspektu.

Literatūra:

- Ayu S. M., Dewi A., Samara H., Ayu Z. M., Zulyan R. 2023. How can life skills improve early childhood independence?
- Blandė A., Gudelienė E. 2016. Vaikas pokyčių kelyje. Kaunas: Šviesa.
- Burbienė A. 2015. Ugdymo įstaigos ir šeimos partnerystė. Prieiga internetu: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LTLDB0001:J.04~2015~1486987464671/J.04~2015~1486987464671.pdf> [žiūrėta 2023-10-14].
- Fahmie T. A. ir Luczynskis K. C. 2018. Preschool life skills: recent advancements and future directions. DOI: 10.1002/jaba.434
file:///C:/Users/User/Downloads/Gyvenimo_igudziu_ugdymo_programa%202004.pdf [žiūrėta 2023-10-29].
- Gelžinytė I., Bagdonas A. (2016). Šeimų, auginančių 4 -5 metų vaikus, dalyvavimas vaikų ugdomojoje veikloje. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio pedagogų rengimo problematika. Tarptautinė mokslinė praktinė konferencija. Kaunas.
- Gricienė D., Janušaitė K. 2011. Gyvenimo įgūdžių ugdymas plėtojant sveikatos saugojimo kompetenciją. Prieiga internetu: <https://www.slideserve.com/meadow/gyvenimo-igudziu-ugdymas-pletojant-sveikatos-saugojimo-kompetencija> [žiūrėta 2023-10-24].
- Gudžinskienė V., Railienė A. 2012. *Gyvenimo įgūdžių ugdymo ir ugdymo karjerai sąsaja: bendrojo lavinimo kontekstas*. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 29, p. 61-72.
- Hille, K., Evanschitzky, P., Bauer, A. 2015. 3–6 metų vaiko raida. Psichologijos pagrindai ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdytojams. Vilnius: Tyto alba.
- Kulbokienė R. 2005. Sveikata kaip harmoningo žmogaus ugdymo prielaida. Nuo idėjos iki rezultato: konferencijos, vykusios 2005 m. gruodžio 6 d., medžiaga ir metodinės rekomendacijos sveikatą stiprinantiems darželiams p. 6- 8. Kaunas.
- Lietuvos respublikos švietimo įstatymas*, 1991. Lietuvos aidas, 1991-08-06, Nr. 153-0. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr>
- May M. 2019. Basic Life Skills Course Facilitator's Manual. Prieiga per internetą: <https://www.unicef.org/azerbaijan/media/2776/file/Basic%20Life%20Skills%20Course%20Facilitator%E2%80%99s%20Manual.pdf>
- Mollborn S. Hawkin L. J., Lawrence E., Fomby P. 2014. Health Lifestyles in Early Childhood. *Journal of Health and Social Behavior* 55(4), psl. 386-402. DOI: 10.1177/0022146514555981
- Neumark-Sztainer D, Wall, M., Larson N.I., Eisenberg M. E., Loth K. 2011. Prieiga internetu: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0002822311004251#:~:text=Die+ting%20and%20Disordered%20Eating%20Behaviors%20from%20Adolescence%20to>

[%20You
ng%20Adulthood%3A%20Findings%20from%20a%2010%2DYear%20Longitudinal%
20Study](#) [žiūrėta 2023-10-29].

Nicklaus S., Remy E. 2013. Nurturing Children's Healthy Eating: Position statement. Prieiga internetu: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0195666318313412>

Rush D.D, Shelden M.L.L. 2015. *Infants & Young Children*. October/December,Nr.(14) p. 323-336 [žiūrėta: 2023-11-02].

Klaipėdos valstybinė kolegija 2018. *Tarptautinės konferencijos mokslinių straipsnių rinkinys III*, p.63, ISSN 2538. Prieiga per internetą: Studijos-verslas-visuomene_2018.pdf (kvk.lt) [žiūrėta: 2023-10-30].

Monkevičienė O., Bujanauskienė V., Banevičiūtė B., Galkienė A., Gevorgianienė V., Glebuviene V. S., Valantinas A. 2014. Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas. Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, ISBN 978-609-460-102-6

Monkevičienė O., Bujanauskienė V., Banevičiūtė B., Galkienė A., Gevorgianienė V., Glebuviene V. S., Ustilaitė S. 2015. Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, ISBN 978-609-460-122-4

The Finnish National Agency for Education. 2022. Prieiga per internetą: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman%20perusteet%202022_EN_final_23%20.pdf

Vaitkevičius, J. V., Zaborskis, A., Petrauskienė, A. 2001. Kauno ir Šiaulių darželius lankančių vaikų sveikatos lyginamoji analizė. *Specialusis ugdymas: mokslo darbai* p. 52-55. Šiauliai: ŠU.

World Health Organization. 2020. Life skills education school handbook Prevention of noncommunicable diseases.

Klaipėdos universiteto leidykla

ŠIUOLAIKINĖS ŠEIMOS PROBLEMOS IR JŲ SPRENDINIAI: PEDAGOGINIAI ASPEKTAI

(Mokslinių straipsnių rinkinys (Elektroninis leidinys))

Sudarė: prof. dr. Rasa Braslauskienė, prof. dr. Neringa Strazdienė

Klaipėda, 2024 02 05. Apimtis 23,5 sąl. sp. l.

Klaipėdos universiteto leidykla, Herkaus Manto g. 84, 92294 Klaipėda